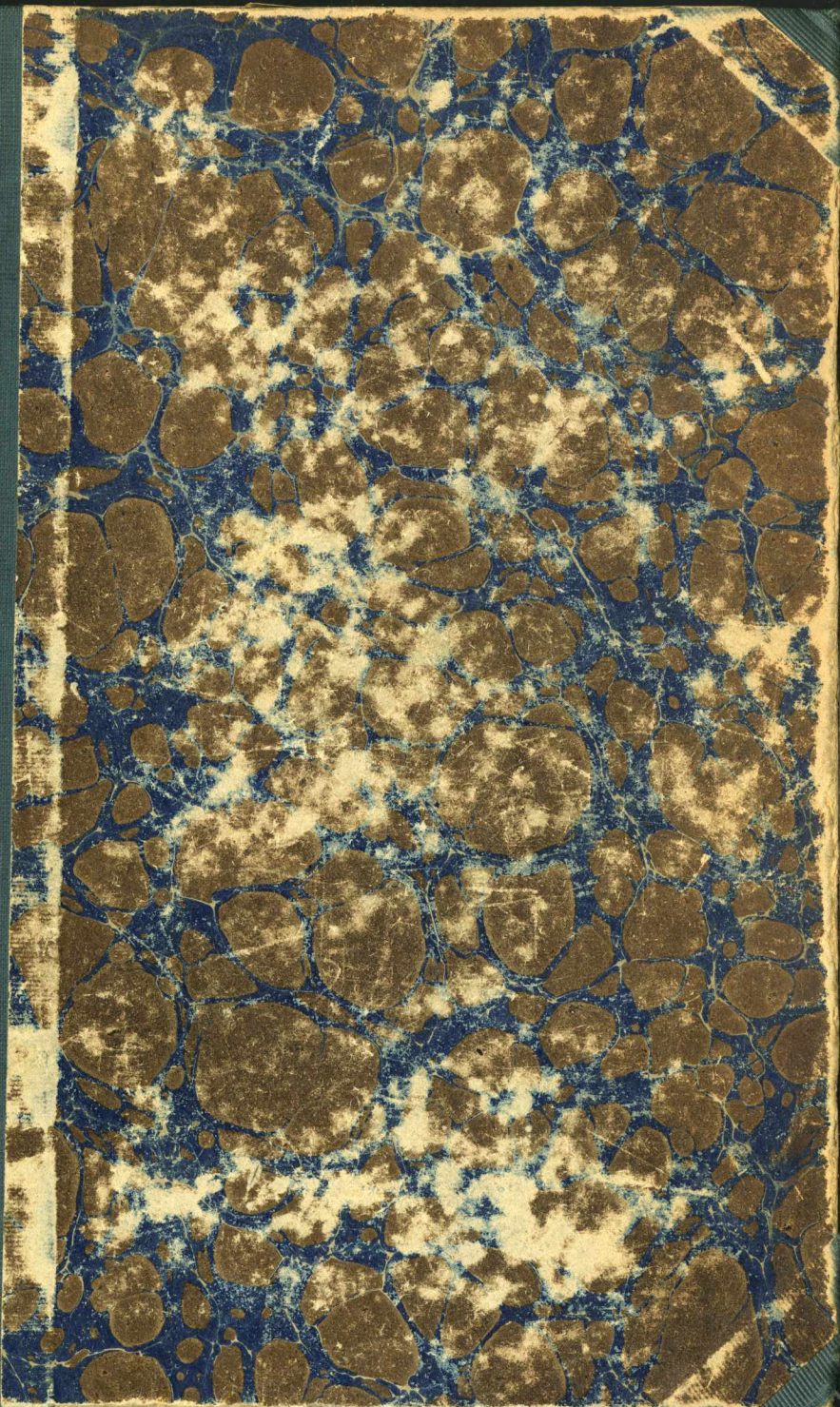


Politikai  
röpiratok.

91.



91  
708

THALY KÁLMÁN  
ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÉDEI.

1878—1881.

---

A HIVATALOS GYORSÍRÓI JEGYZETEK UTÁN.

13.



BUDAPEST, 1881.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TARSASÁG.

(Hold-utca 7. sz.)

Dr. BALLAGI GÉZA.

ÓRSZÁGOS GYÓGYÁSI BESZÁMOLÓ

1890-1891

NYELV-ÉS IRÁSKÖNYVTÁRSÁG

UDVARFÖLDEI KÖNYVTÁR

UDVARFÖLDEI KÖNYVTÁR

BUDAPEST FŐVÁROS

**IX. ÉS X. KERÜLETBELI T. CZ. VÁLASZTÓ-POLGÁRAINAK**

TISZTELETTEL AJÁNLVA.

---

SHUBERT BOSTON

H. W. PIERCE & CO. PRINTERS

NEW YORK

## TARTALOM.

	<i>Lap</i>
1. Beszéd a válaszfelirati vita alkalmával, 1878. november 25-én . . . . .	1
2. Interpelláció a bel- és közoktatásügyi ministerekhez az ó-budai régiségek tárgyában, 1878. nov. 30 . . . . .	9
3. Interpelláció a belügyministerhez Ada-Kaléh és Spizza bekebelezése tárgyában, 1878. december 14 . . . . .	14
4. Beszéd az újoncz-megajánlás ügyében, 1878. decz. 19 .	16
5. Vízontválasz az interpellációra válaszolt közoktatási ministernek, 1879. február 8 . . . . .	23
6. Interpelláció a budapest-zimonyi vasutvonal kiépítése érdekében, a közlekedési ministerhez, 1879. febr. 15 . .	25
7. Vízontválasz e minister feleletére . . . . .	30
8. Beszéd a belügyi költségvetés tárgyalásakor, 1879. márczius 4-én . . . . .	31
9. A ferenczvárosi vasuttöltés tárgyában, 1879. márcz. 7.	35
10. A szlavoniai magyar iskolák érdekében, 1879. márcz. 17.	37
11. A magyar történelem tanítása iránt a népiskolákban. 1879. márczius 20 . . . . .	40
12. Beszéd a honvédelmi költségvetés tárgyalása alkalmával, 1879. márczius 22 . . . . .	43
13. Beszéd a honvédelmi költségvetés részletes tárgyalásakor, 1879. márczius 23 . . . . .	65
14. Más beszéd, ugyanakkor . . . . .	69
15. Harmadik beszéd, ugyanakkor . . . . .	71
16. A budapesti közigazgatási bizottság, mint iparhatóságról, 1879. márczius 29 . . . . .	76
17. A magyar tannyelvről a népiskolákban, 1879. május 6.	79
18. Az erdőügyi törvény tárgyalásakor, 1879. május 9 . .	84

	<i>Lap</i>
19. Ugyanazon törvényjavaslathoz, 1879 május 15 . . . . .	86
20. Beszéd a fővárosi bejelentési hivatal felállításáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor, 1879. május 17 . . . . .	87
21. Ismét a fővárosi közigazgatási bizottságról. Ugyanakkor . . . . .	89
22. A vágvölgyi vasut állami megvételéről, 1879. május 19-kén . . . . .	90
23. Beszéd a katona-elszállásolásról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor, 1879. május 29 . . . . .	101
24. Más beszéd, ugyanakkor . . . . .	109
25. Ugyanazon törvényjavaslathoz, 1879. május 31 . . . . .	114
26. Beszéd a honosítási törvény tárgyalásakor, Kossuth Lajosról, 1879. november 4 . . . . .	115
27. Magy. kir. udvari muzeum felállításáról Budapesten, 1879. november 6 . . . . .	119
28. Beszéd az 1880-ik évi újonczjutalék megszavazásakor, 1879. november 27 . . . . .	121
29. Beszéd a tekeasztal-adó eltörlése érdekében, 1879. december 2 . . . . .	135
30. Beszéd a petroleum megadóztatása ellen s a hazai kőolaj-források művelése ügyében, 1879. decz. 3. . . . .	139
31. A filloxéra-irtásról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor, 1879. december 10 . . . . .	143
32. A hadmentességi díjról, 1879. decz. 11 . . . . .	145
33. Az inségügyi kölcsön tárgyalásakor, 1880. január 30 . . . . .	146
34. Az izraelita egyházi és iskolai alapok hováfordításáról szóló javaslat tárgyalásakor, 1880. márcz. 11 . . . . .	149
35. Beszéd a belügyi költségvetéskor. (Fővárosi rendörség; árva- és közpénzek kezelése, stb.) 1880. márcz. 15 . . . . .	154
36. Beszéd a közlekedési költségvetéskor, különös tekintettel a magyar gabnakivitel érdekeire, 1880. ápr. 5 . . . . .	166
37. Beszéd a kőbányai sertésüzlet emelése érdekében, 1880. ápril 9 . . . . .	175
38. A budapesti egyetemi könyvtárpületről, 1880. ápril 17 . . . . .	189
39. A budapesti vakok-intézetéről, 1880. ápril 19 . . . . .	193
40. Beszéd a honvédelmi költségvetés tárgyalásakor, 1880. ápril 24 . . . . .	202
41. Zárbeszéd, ugyanakkor . . . . .	235
42. A budapest-zimonyi vasut állami kiépítéséről, 1880. június 10 . . . . .	238

	<i>Lap</i>
43. A horvát egyezmény állítólagos megsértése ügyében, 1880. november 20 . . . . .	246
44. Beszéd a Felső-Duna szabályozása érdekében, tekintettel Budapest gabona- és lisztkivitelére, 1880. nov. 24 . . . . .	248
45. Az Ungh-megyei kőolaj-források hasznosításáról, 1880. november 25 . . . . .	268
46. A kőbányai sertésüzletről és vesztegzárról. Ugyanakkor . . . . .	270
47. Beszéd a nép- és középiskolák tanrendjéről s a népitanítók országos szövetkezetéről, 1880. nov. 26 . . . . .	275
48. A magyar történelem tanításáról az algymnáziumokban, 1880. november 27 . . . . .	284
49. Az ó-budai amphitheatrum kiásatásáról. Ugyanakkor . . . . .	290
50. A honvédségről, különösen a honvédlovasságról, 1880. december 1 . . . . .	295
51. Az új országház építéséről. Ugyanakkor . . . . .	309
52. Az új országház a vámház-köruton építtessék. Ugyanakkor . . . . .	314
53. A cím- és zászló-kérdésről, 1880. decz. 13 . . . . .	316
54. Beszéd az 1881-ik évi újonczjutalék megszavazásakor, 1880. december 15 . . . . .	318
55. Beszéd a cukor-, kávé- és sörfogyasztási adó behozatala ellen, 1881. január 25 . . . . .	325
56. A váltópénzről, 1881. február 8 . . . . .	340
57. A névmagyarosításról, 1881. február 24 . . . . .	343
58. Interpelláció az amerikai sertés-zsir kitiltása érdekében, 1881. márczius 12 . . . . .	346
59. Beszéd a fővárosi rendőrség költségei fedezéséről, 1881. márczius 17 . . . . .	350
60. A sugárut kiépítéséről, 1881. ápril 1 . . . . .	357

1870  
1871  
1872  
1873  
1874  
1875  
1876  
1877  
1878  
1879  
1880  
1881  
1882  
1883  
1884  
1885  
1886  
1887  
1888  
1889  
1890  
1891  
1892  
1893  
1894  
1895  
1896  
1897  
1898  
1899  
1900

## I.

### Beszéd a válaszfelirati vita alkalmával.

(November 25-én 1878.)

T. ház! Miután a felirati vita fő tárgyát képező keleti kérdésnek és boszniai ügynek politikai része immár a vita előre haladt folyamában minden oldalról megvilágított: én részemről nem szándékoztam felszólalni, azonban a legutóbbi ülés alkalmával Éber Nándor képviselő ur a kérdésnek katonai és történelmi szempontból való igazolása végett oly érveléssel állott elő, a melyre szerény észrevételeimet megtenni el nem mulaszthatom; maradok azonban kizárólag e két szempontnál, s lehetőleg rövid és tárgyilagos iparkodom lenni beszédemben. (*Halljuk!*)

Éber Nándor képviselő ur Boszniának Ausztria-Magyarország által történt elfoglalását Cyprus szigetének Anglia általi occupatiójával teszi párhuzamba. Már, engedelmet kérek, ez egy kissé kényes párhuzam; nevezetesen Cyprus szigetének — nem tekintve először földje termékenységét és gazdaságát, viszont Bosznia hegyes, s részben mocsáros vidékeit, Hercegovina kopár bérceit, — Cyprus szigetének mondom, csakis stratégiai fekvésére utalva, nagyon bajos a kettőt egymással párhuzamba vonni. A t. képviselő ur a történelemből és a hadtanból merítette argumentumaira

bátor vagyok ugyanily argumentumokra hivatkozni. (*Halljuk!*) Nevezetesen Cyprus szigete ős időktől fogva tudvalevőleg Kis-Ázsia kulcsát képezte. Bizonyosága ennek nem csak fekvése, de a történelem is, mely szerint az akkor virágzásban levő török uralom, lábát a szent földön, Palésztinán mindaddig állandóan meg nem vethette, míg csak a keresztes vitézek Cyprus szigetének birtokában voltak. De Cyprus szigete nemcsak Kis-Ázsiának kulcsa: hanem uralkodni lehet onnan tengeri erővel egyfelől a Dardanellákon, és uralkodni lehet egyszersmind másfelől az indiai kereskedelem vízi főútján a suezi csatornán. Sőt, ha vesszük azt, hogy Cyprus tengeri közlekedése elzárhatlan, s erődített etappe-állomásai Malta szigete, nemkülönben Gibraltár: bátran elmondhatjuk, hogy e három pontból Anglia a Középtengert uralja; tehát e világoralmi ponttal Hercegovina és Bosznia birtokát szerény nézetem szerint legkevésbé sem lehet összehasonlítani, (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

De lássuk, minő érvekkel igyekezett Éber képviselő ur Bosznia stratégiai fontosságát indokolni. Utalt a t. képviselő ur egy fontos körülményre, mely azonban csakis látszólag fontos, t. i. Dalmatia birtokának Bosznia általi biztosítására; mert szerinte, ha Bosznia és Hercegovina, mint Dalmatiának hátvidéke elfoglaltatik: Dalmatia védelme sokkal inkább biztosítva van, s e tekintetben hivatkozott a védelmi vonal megrövidülésére. A védelmi vonalnak egy harmaddal, vagy kevesebbel is megrövidülése kétségtelenül katonai előnyt képez; itt azonban az az első kérdés:

vajjon ezen katonai előny Dalmatia birtoklója érdekében felhasználható-e, de sőt általában szükséges-e? És én erre határozottan azt felelem: nem szükséges! Mert igaz ugyan, hogy Dalmatia északtól délkelet-felék hosszú ék alakjában nyulik el: de háta megett erős természetes védvonalai vannak: a határ hosszában elfutó dinári alpok, melyek magas, kopár bérczein csakis két katonai út vezet át; az egyik a livnói és a másik a Narenta folyam zuhatagos völgye, és ezen két út is olyan, hogy igen könnyen elzárható és így ez oldal könnyen védhető. Nagy veszély tehát Dalmatiát nem fenyegeti ezen oldalról.

De elfeledte Éber képviselő ur Dalmatia védelmezésének egy másik, még fontosabb vonalát, mely ez előbb említettet is fölöslegessé teszi, t. i. a tengeri védvonalat. Ezen védvonal a partok szigetes, sziklás szakadékos voltánál fogva oly kedvező az oltalmazásra, hogy Dalmatia egyedül a tengerparti oldalról is megvédhető és állandóul birható. S itt ismét a történeti példára hivatkozom. Velence, e középkori tengeri hatalom, Dalmatiát századokig birta és tudta megtartani a magyar királyoknak s később a még hatalmasabb török uralkodóknak ereje ellen, Bosznia és Hercegovina birtoka nélkül is. Sőt Velence nem csak hogy századokig birta Dalmatiát: de oly virágzásra emelte azt, — példák erre Ragusa palotái még ma is, — melyet Ausztria alatt, sem a multban, sem a jelenben el nem érhetett. Dalmatia háttére s birtokának biztosítása végett tehát nincs szükségünk Bosznia és Hercegovina annexiójára.

Ugy, de másik katonai főérve is van Éber t. képviselő urnak. Utal bennünket, mint nevezetes katonai positióra a Balkán-félsziget fensíkjára a Rigó-mezőre, mondván, hogy a félsziget sorsa a történet tanúsága szerint a Rigó-mezőn dől el; őseink is odamentek, — mondja — utat mutatván ezzel számunkra, oda kell tehát nekünk is igyekeznünk! És utal Mitroviczára, melyet jó katonai positiónak tart. Már engedelmet kérek, Mitrovicza tekintetében még más szempontot is kell hangsúlyoznom. Tudjuk, hogy Mitrovicza a novi-bazári szandsákság legszó csúcsán fekszik. Midőn a t. képviselő ur, Mitroviczára mutat: természetszerűleg az occupatió további folytatását óhajtja; nem elégszik meg az eddigi vér- és pénzáldozatokkal, még súlyosabb vér- és pénzáldozatokat kíván a nemzetre róni, súlyosabbakat az eddigieknél; mert Bosznia és Hercegovina sikos területének elfoglalása könnyebb, mint Novi-Bazár hegyszorosulatos és vizválasztékos vidékének meghódítása; hozzájárulván, hogy Novi-Bazár közelében lakik a harczias albán nép, mely sokkal erélyesebb ellentállást fejthet ki, mint a bosnyákok. Azonban nem tagadhatom, hogy Éber képviselő ur, midőn Mitroviczára mint fontos pontra rámutatott, az osztrák katonai pártnak kedves szolgálatot tett: mert az annexió tovább folytatására, új annexióra figyelmeztette őket. Már pedig az osztrák militarismusnak az annexió régi öröklött nyavalyája. Az annectálás századok óta foglalkoztatja őket; annectáltak, a joggal nem törődve, területeket, sőt annectáltak hadvezéreket is. Az osztrák had-

sereg legdicsőségesebb korszaka kétségkívül azon félszázad, mely a szent-gotthárdi ütközettől kezdve a nándor-fehérvári 1717-iki nagy diadalig terjed.

E korszak adta Ausztriának azon genialis négy hadvezért, kik Bécestől Budáig és innen a Száván túlra viasszaszorították a törököt. Ezek név szerint Montecucculi, Lothringeni Károly, Badeni Lajos és Savoyai Eugén. Egyik olasz, másik francia, a harmadik dél-német, a negyedik savoyard, tehát egyik sem osztrák. Mind a négyet úgy adnectálták. Azonban a vezérek adnectálásában legújabbán is haladtak. Ugyanis tőlünk, magyaroktól is eladnectálták legközelebb a mi lángeszű nagy hadvezérünket Hunyadi Jánost. A bécsi arzenálra utalok és az ebben felállított osztrák Feldherren-Hallé-ra. A volt delegatus urak ezt nálam kétségkívül jobban fogják ismerni, mert ők szavazták meg a költiséget e szobortárra; tehát az osztrák tábornok urak, a Starhembergek, Daunok közé oda tették Hunyadi János szobrát, megtették őt osztrák generalisnak. No most már meg van — Hunyadi János Bécsben, van nagy hadvezérünk érzeből — menjünk tehát a Rigó-mezőre! Hanem mivelhogy érzeből megvan: nem tudom, hogy megvan-e észből? Megvan-e az életben, a valóságban Hunyadi Jánosunk? Teljes tisztelet s becsület az osztrák tábori kar katonai képességének, de talán nem koczkáztatok vakmerő állítást, ha mégis azt mondom, hogy például az: „Ich gratuliere, die Türken sind vernichtet“ mondásával híressé lett osztrák tábornagy, ma legalább még, nem Hunyadi János! De hát tegyük fel, hogy van Hunyadi

Jánosunk, életben, valóságban, nemcsak érczben. Ebből azonban még nem következik az, a mit Éber képviselő ur állít, hogy tehát menjünk a Rigómezőre! Igaz ugyan, hogy Hunyadi János oda ment; de miért ment oda? Azért, hogy a vitéz Skanderbéggel egyesüljön. De vajjon, kivel egyesülhetünk ott mi? Szövetségesekként várnak-e ott minket a harcziás albánok? Várnak bizony, de puskahegygyel! Továbbá, Hunyadi János nem Bosznia, nem Mitrovicza felől ment a Rigó-mezőre: mert a Balkán ezen fennsíkja Bosznia felől csak nagyon nehezen közelíthető meg. Ugyanis közben fekszenek a novibazári szandzsák meredélyes hegyeinek emelkedései, szoros utai, vizválasztói; úgy hogy azon százezerekre menő hadsereg, melynek működésétől Rigó-mezőn a Balkán félsziget sorsának eldöntése függ, Novi-Bazár felől, lőkészlettel, élelmi szerekkel stb., ha csak öszvérek hátán nem, de másként nem tudom, miként volna ellátható. A Rigó-mező természetes háttere nem Bosznia: hanem Szerbia és útja nem Mitrovicza, hanem Nándorfehérvár és Nis felé vezet. És így, ha a Rigó-mezőn akarunk katonai állást foglalni a Balkán félszigeten: akkor nekünk Szerbiát és nem Boszniát kellett volna adnectálni. Legalább a nagy Hunyadi János ekként tett; ugyanis midőn a Rigó-mezőre ment, Belgrádot már rég birta és a hűtlen Brankovits despotát megboszulandó, Szerbiába tört, azt meghódította, feldúlta és csak azután kanyarodott Nistől a Rigó-mező felé. A hadak főutvonalai és a stratégia alapelvei pedig nem változnak, ugyanazok ma is, melyek voltak négyszáz év előtt.

Különben, a történelemnek az Éber t. képviselő ur által felhozott példái a Rigó-mezőre vonatkozólag reánk nézve, valljuk meg, nem valami kecsegtetők. Ugyanis a Rigó-mezőn még Hunyadi Jánost is megverték, úgy megverték, hogy alig menekülhetett haza. Már kérem, biztató, kecsegtető példa-e ez a mi mostani hadvezéreinkre? Kár volt tehát Éber képviselő urnak a rigó-mezei példára hivatkoznia.

De továbbá kérdem, tulajdonképen ki ellen foglalunk mi állást a Rigó-mezőn? Hiszen az orosz onnan nagyon messze van, s nem is a Rigó-mező, hanem Konstantinápoly felé terjeszkedik! Hát talán a török hatalom ellen? Erre nézve maga Éber képviselő ur beismeri, hogy az ottoman hatalom omlófélben van, nem fenyeget többé bennünket. Továbbá a nemzet közérzülete is a török elleni háborút perhorrescálná. Nem kell tehát nekünk Rigó-mező, hanem — mondjuk ki magyarán — Kenyér-mező kell nekünk! (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Nem kis k-val értem, noha meglehet, hogy boszniai foglalóink akkor szivesebben mennének oda, hanem én a nagy K-val írott Kenyér-mezőre, ott az erdélyi fennsíkon gondolok. A Rigó-mezőn megverettünk, a Kenyér-mezőn győztünk, a történelem példái szerint is. Erdély, a mi legfontosabb katonai pozíciónk, mert onnét mintegy fellegrvárból uralható az Al-Duna síksága. (*Igaz! Ugy van! a szélső balfelől.*)

Éber Nándor t. képviselő ur összehasonlította még a török hatalom négy évszázaddal ezelőtti túlterjeszkedését az orosz hatalomnak e mostani

túlterjeszkedésével, s itt látja számunkra a veszélyt. És ebben, de csakis ebben az abszolút kimondásban, a fenyegető veszély jelenlétét illetőleg igazsága van; hanem a túlterjeszkedés irányára és egyéb körülményeire nézve már nem áll a felhozott összehasonlítás. Ugyanis a török hatalom négyszáz évvel ezelőtt délfelől terjeszkedett, míg az orosz hatalom északról és északkeletről fenyeget bennünket. Nem délről, nem a Rigómezőn kell tehát nekünk katonai állást foglalnunk: hanem igenis az északi és keleti Kárpátok felől, ha valóban Magyarország lételét akarjuk védelmezni.

Az orosz túlterjeszkedésnek csak egyetlenegy valódi gátja és gyökeres ellenszere van, és ez a lengyel királyságnak visszaállítása; (*Élénk helyeslés a szélső balon*) továbbá Magyarország részéről véd- és dacszövetség e visszaállítandó Lengyelországgal és Rumániával. A lengyel, magyar és rumén nemzetnek ugyanegy létérdeke van, ugyanegy helyzete és ugyanegy közös ellensége. (*Igaz! Ugy van! a balfelől.*) Ha ezen három nemzet, mint önálló, szabad nép, a véd- és dacszövetség lánczával összeforrasztatik: oly gát vetetik ez által a terjeszkedő orosz hatalomnak, a mely századokig képes lesz úgy ezen nemzetek önállóságát, valamint egész Európát az északi barbárok támadásai ellen megvédeni. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Ámde, hogy ezen nagyszabású változás és átalakulás véghez mehessen, arra nézve okvetlenül szükséges, hogy önálló nemzeti politikát űzhessünk. Nemzeti külpolitikát pedig csak úgy és

akkor úzhetünk, ha a jelenleg fennálló állam-szervezetünk gyökeresen megváltozik, és a personal-unio rendszere lép életbe.

Én tehát részemről a fent kifejtett indokoknál fogva is, a függetlenségi pártnak a personal-unio szükségességét igazoló felirati javaslatát pártolom. (*Élénk helyeslés és éljenzés balfelől.*)

## II.

Interpellatió a bel- és közoktatásügyi minis-  
terekhez, az ó-budai régiségek tárgyában.

(November 30-án 1878.)

T. ház! Interpellatiómat nem politikai, hanem tudományos kérdésben emelem; és minthogy a tudományok iránt pártkülönbség nélkül a t. ház minden tagja mindezideig érdeklődött, és azt hiszem, a jövőben is érdeklődni fog: bátorkodom szerény interpellatióm meghallgatására felkérni a jelenlevő t. képviselő urakat.

Interpellatióm tárgyát a budapesti fővárosi államrendőrség ó-budai kapitányságától f. hó 18-án a nemzeti muzeum régiségi osztályának őréhez intézett következő értesítvénye képezi: (*Olvassa.*)

93. számhoz. 1878. 8912. Budapest főváros államrendőrségi kapitányságától Ó-Budán.

Tekintetes Dr. Hampel József urnak, a nemzeti muzeum érem-régészeti osztályórének stb. Budapesten.

Fájdalommal jelentem, miszerint a római vizvezeték maradványai, vagyis romjai, melyek a

Filatori-hidtől fogva egészen a puskaportörő malomig terjednek, különösen túl a kápolnán, a földtulajdonosok által elpusztíttatnak.

Ezen vandalismus az ó-budai legelő elkülönítése előtt el nem követtetett, mert akkor azon földek, melyeken a romok állottak s még e részben állanak, részint a község, részint pedig a korona-uradalom tulajdonát képezvén, mind a község, mind pedig a koronauradalom által óvattak meg a végpusztítástól; de attól a percztől fogva, a mint az elkülönítés megtörtént s ennek folytán a parcellák kihatása eszközöltetett s az illetők tulajdonába átbocsájtattak, kezdődött a romok elpusztítása.

Csekély földdarabocskát nyer az illető parcella-tulajdonos a majdnem kétezer éves romok elpusztításával, s ha az elpusztítás költségeit s vesztett idejét számba veszi az illető, épen mit sem nyer, mert a költség és időfecsérlés a darabocská föld értékét jóval túlhaladja.

Ép e napokban pusztított szét egy olyan rom, melynek belsejében érdekes cső találtatott, miből két darab hivatalos helyiségeimben őriztetik s a Tekintetes ur rendelkezésére áll.

Még egyszer érintve a romokat, bátor vagyok a tekintetes urat tisztelettel az iránt felkérni: miszerint az ugynevezett Krümpel-malomtól fogva egészen a puskaportörőig az ottani árok mentében még szép számmal fenlevő romokat a vég-elpusztítástól valami uton és módon megmenteni iparkodnék.

Ki egyébiránt különböztetett tisztelettel maradtam — Tekintetes urnak — Budapest,

Ó-Buda, 1878. nov. hó 18-án — tisztelője Lomniczy Endre, kapitány.“

T. ház! Tudva van mindnyájunk előtt, hogy fővárosunknak tudományos nevezetességei közül épen nem utolsó, sőt mondhatni az első helyek egyikét foglalja el az Ó-Buda körül elterülő római romemlékek nagy mennyisége. Berlinton egész Nápolyig, Momsentől Cortiig nagy érdeklődés nyilvánult ezek iránt. Láttuk ezt a mult évben itt tartott archeologiai congressusnál. Tehát ha ezen 2000 év óta létező, világszerte ismeretes római régiségek a mi korunkban, a mi szemeink előtt itt a fővárosban elpusztíttatnak, méltán meg-róna bennünket az összes tudományos világ.

Én felteszem ugyan, hogy a nemzeti muzeum-hoz érkezett ezen jelentés folytán a nemzeti muzeum igazgatósága e tárgyban fel fog irni a közoktatási minister urhoz, a ki viszont át fog irni a belügyminister urhoz, a ki viszont értesíteni fogja a fővárosi hatóságot, vagy az államrendőrséget, s ez ismét ó-budai osztályát: de addig, mig ezen csatornákon át a rendelkezés az illető helyre eljut, biztosnak vehető, hogy a romok végkép megsemmisülnek. Tehát az ügy sürgősségét tekintve, rövidebb utat keresendő, bátorkodom a bel- és közoktatásügyi minister urakhoz a következő interpellatiót intézni: (*Halljuk! Olvassa.*)

„Interpellatió a bel- és közoktatásügyi minis-terekhez.

Tekintve, hogy a történelmi érdekű, vagy műépítészeti becszel bíró régi emlékek és rom-maradványok megóvására és lehető épségben tar-

tására minden művelt állam kormánya megillető felügyelettel van ;

tekintve továbbá, hogy a magyar országgyűlés is ily czélokra évenként bizonyos összegeket szavaz meg, s e czélok valósítása érdekében a közoktatási minister fenhatósága alatt a „Magyarországi műemlékek ideiglenes bizottságát“ felállítani rendelé, és így az ország határai közt még meglevő műrégiségek további megóvására való ügyletet a kormánynak kötelességévé tette :

tisztelettel kérdem az e tekintetben intézkedni hivatott bel- és közoktatási minister urakat :

van-e tudomásuk azon, Budapest főváros államrendőrségi kapitányságának ó-budai osztályától f. hó 18-án, 8912. sz. a. a nemzeti muzeum régiségtári őréhez intézett értesítvény által hivatalosan megállapított tényről, hogy az u. n. ó-budai Aranyhegy tövétől a löportörő malmok környékéig a rétségből kiemelkedő, majdnem kétezer éves s a régészektől általán ismert római vízvezetéki kőoszlopokat, a kiosztott egykori közlegelők mostani részlet-tulajdonosai vandal módra szétrombolják s széthordják ?

És ha igen, tettek-e vagy szándékoznak-e tenni a fennmiltett minister urak megfelelő intézkedést az iránt, hogy ezen a főváros közvetlen közelében folyamatban levő barbar pusztítás minélelőbb megszüntetessék, s ama nevezetes régiségek további megóvása kellőleg biztosítva legyen ?

## III.

Interpelláció a belügyministerhez Ada-Kaléh  
és Spizza tárgyában.

(Deczember 14-én 1878.)

T. ház! Körülbelől félesztendeje már annak, mióta a nemzet megtudta a hirlapokból és csakis a hirlapokból, hogy az osztrák és magyar hadcsapatok az új-orsovai szigetet és az azon levő Ada-Kaleh várat elfoglalták. A berlini szerződésben ezen occupationnak nyoma nincsen. A háznak eddig tett előterjesztésekben is hiában igyekszünk felvilágosítást és támaszt találni, hogy milyen jogalapon történt e megszállás: Törökország megegyezésével-e, vagy a nélkül? Bosznia és Herzegovinára vonatkozólag a t. kormány a Berlinben kicsikart európai mandatum köpenyébe burkolózik; (*Nyugtalanság jobbfelől*) hogy azonban Uj-Orsovára és Ada-Kalehra nézve milyen köpenyeg lesz az, a melybe burkolózni fog? azt megvallom, még nem tudom; s hogy kitől kapta a t. kormány ezen mandatumot? talán a török szultántól, vagy az orosz czártól, (*Nyugtalanság a jobb-oldalon,*) vagy talán maga magától? nem tudom. Elég az hozzá, mióta csapataink azon szigeten vannak, azon várost és várat birtokukban tartják; arra nézve pedig, hogy milyen alapon mentek oda és tartják ezeket birtokukban, eddig semmi felvilágosítás a törvényhozás előtt nem adatott; és én megfelelőbb szót erre a birtoklásra nem találok, mint azt, hogy az osztrák és magyar csapatok ezen területet bitangolják. (*Nyugtalanság a jobb-oldalon, Ugy van! Igaz! a szélső baloldalon.*)

Interpelláció második tárgyát ezzel kapcsolatban Spizzának bekebelezése képezi.

Erre nézve némileg máskép áll a dolog; a mennyiben Spizzának bekebelezésére nézve a berlini szerződés szolgáltat a közös kormánynak némi alapot. Azonban midőn én erre itt hivatkozom, korántsem akarok a berlini szerződés tárgyalásának praesudicálni, sőt inkább ezen interpellációmmal épen nem a berlini szerződésre, hanem csakis Magyarország közjogára utalok. Ugyanis Dalmátország legalább jogilag, ha nem is tényleg a magyar korona államterületeinek kiegészítő részét képezi. Ezt hosszasan indokolni felesleges; indokolja ezt maga a királyi eskü, indokolják a király czímei, és Dalmátország idetartozását jelképezi az arany államezímer, a dalmát címert is magában foglalván, az elnöki emelvényen, a honnan az ellenzékre a szóelvonás és rendreutasítás menykövei szoktak hullani. (*Derültség a jobboldalon.*) Tehát midőn Dalmátország jogilag legalább Magyarországhoz tartozásának külső jelvényei e házban is bennfoglaltatnak; midőn annak jogilag hozzánk való tartozandóságát a király esküje szentesíti és biztosítja: miként történhetik az mégis, hogy a berlini szerződés által Dalmátország területének változtatását elrendelő ú. m. Spizza annexiójára vonatkozó törvényjavaslat csakis az osztr. törvényhozásnak, a Reichsrathnak terjesztetett elő, a magyar képviselőháznak pedig nem?

Azért Magyarország ebbeli jogának megóvása tekintetéből bátorkodom a miniszerelnök urhoz a következő interpellatiót intézni: (*Olvassa.*)

„Interpellatio a miniszerelnök urhoz Új-Orsova és Spizza bekebelezése tárgyában.

Mint hogy az osztrák és magyar hadcsapatok az új-orsovai szigetre még az elmúlt nyár folyamán bevonultak volt, s az ott levő Ada-Kaleh nevű várat és várost a kivonuló török őrsegtől birtokukba vették, ott a monarchia lobogóját feltűzték és az egész sziget uralmát átvették;

— minthogy továbbá ezen foglalásnak állandó vagy ideiglenes természetére nézve sem a berlini szerződésben, sem a képviselőháznak eddig tett kormányi előterjesztésekben semminemű felvilágosítás nem található — tisztelettel kérdem a miniszerelnök urat az iránt:

1. Vajjon az új-orsovai sziget megszállása ideiglenes-e, és ha igen, mily időtartamra szándékolatik? vagy pedig állandó?

2. Mily jogalapon hajtattott végre a megszállás? Törökország beleegyezésével-e, vagy a nélkül, s tartott-e fenn a fényes porta magának e területátengedésért valami kárpótlást, avagy feltétlenül engedte át a várat és szigetet?

3. Követeltetett-e hódolati eskü a magyar király hűségére az új-orsovai lakosoktól? Mily közigazgatás alatt állanak ezek jelenleg? Élhetnek-e teljes vallási szabadsággal s alkotmányospolgári jogokkal? A magyar államkincstár javára fizetik-e adójukat?

4. Szándékozik-e a miniszerelnök ur törvényjavaslatot benyújtani az új-orsovai szigetnek a magyar állam, illetve Szörénymegye területébe leendő bekebelezése iránt?

5. Ada-Kaleh vára is a berlini szerződés LII. cikkelyében említett lerombolandó dunai erődtvények sorába tartozik-e vagy nem? ha igen, hozzá kezdtek-e már lerombolásához?

Végre, miután Spizza kikötő város és területe a berlini szerződés XXIX. cikkelye értelmében Dalmátiába tényleg beolvasztatott-e, a mint a bekebelezés iránti törvényjavaslat is Ausztriában a törvényhozásnak már előterjesztetett, Dalmátia pedig köztudomás szerint — legalább jogilag — a magyar korona államterületének kiegészítő részét képezi: tisztelettel kérdem a miniszterelnök urat arra nézve is:

— szándékozik-e a magyar korona jogait megóvándó, Spizzának és tartozékainak Dalmátiához való kapcsolása tárgyában törvényjavaslatot előterjeszteni a magyar képviselőháznak? És ha szándékozik, miért nem tette ezt a Reichsrathnak előterjesztett hason tartalmú törvényjavaslat benyújtásával egyidejűleg?

---

#### IV.

### Beszéd az újoncz-megajánlás ügyében.

(Deczember 19-én 1878.)

T. ház! Tekintettel a közelgő ünnepekre, és tekintve különösen a mai napnak már előhaladott idejét, jól tudom, hogy a t. ház figyelme ki van merülve; annál fogva igyekszem lehetőleg röviden és előbbi szerény felszólalásaimhoz képest most is lehetőleg tárgyilagosan szólani.

Egy, a XVI. századból való régi magyar könyv volt egyszer kezeim közt, melyben Európa nemzetei rövid mondásokban jellemeztetnek.

E könyvben a magyar nemzet így jellemeztetik: „Az magyar igen keménynyakú nemzet, és fizetni nem szeret.“ (*Egy hang a szélsőbalon: Jól teszi! Derültség.*)

Csodálatos dolog mégis, hogy e nemzet, mely a pénzáldozatokban igyekezett mindig takarékos lenni, a véráldozatokra nézve mindig pazarlólag bőkezű volt.

Sok példa igazolja ezt a történelemből.

Elég legyen például ama gyakran idézett esetre utalnom, mikor a gyorsan hevülékeny nemzet, a fejedelelnő szépsége által elragadtatva, Mária Terézia királynőnek felkiáltott: „Vitam et sanguinem.“ Azonban nem mulasztották el a vármegyék akkor is óvatosan utána zúgni, hogy „sed avenam non“. — Tehát a zab drágább volt, mint a vér.

Azóta az idő nagyon változott. A Kossuth által találóan „taposó-malom-rendszernek“ nevezett politika meghozta azon gyümölcsöt is, hogy a pénzpazarlás együtt jár a vérpazarlással.

Az 1867-iki kiegyezés szerint, Magyarország a pénzbeli quotában fizet 33%-ot, míg véradóban 44%-ot, sőt talán ezen fölül is.

Őseink erkölcsihez tehát hívek maradtunk annyiban, hogy a vérben most is bővebben pazarlunk mint pénzben; noha ez utóbbival is, kivált az újabb időben a nemzetet kívüli, sőt nemzetellenes célokra elég pazarlás vitetett véghez.

Tekintetbe kell még különösen azt venni, hogy a véradó, kiválólag a tősgyökeres magyar fajt sújtja, mint a mely a hadképesség arányai

szerint az egész országban a legnagyobb %-et szolgáltatja újonczokban.

A párt, melyhez szerencsém van tartozni, tudvalevőleg a personalunió alapján független Magyarországot akar, önálló magyar hadsereggel. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Ehhez képest ama közös hadsereghez, mely az 1868: XL. t.-cz. alapján szerveztetett, egyáltalában soha egyetlen újonczot is meg nem szavazott és meg nem szavaz.

Ezen sarkalatos elv irányadó reám nézve is. Én azonban ezen főelven kívül, még más egyéb okoknál fogva sem szavazhatom meg az 1879-ik évre a sorhadhoz követelt újoncz-jutalékot. Nem szavazhatom pedig meg először azért, mert én a jelen kormány iránt, mely csak a legközelebbi multban is a kalandor bosnyák politikára pazarolta a magyar vért, jövőre sem viseltethetem bizalommal.

Nem szavazhatom meg másodszor egyéb szempontból sem, melyre nézve az okot a külügy-minister urnak a magyar delegátióban legközelebb tartott beszédéből merítem. Gróf Andrassy nevezetesen a nála megszokott elménczséggel beszélvén, egy magas államférfiu felfogásból szóló delegatust, ki Andrassy politikáját homályosnak jelzé, azzal igyekezett megczáfolni, hogy ő a kocsiban ül, s ennél fogva a kocsistól nem láthatja a lovak irányát, a melybe azok tereltetnek. Az én felfogásom szerint csak az hiba, hogy a kocsi, a melyben gróf Andrassy hajt, zárt kocsi, ha nyílt kocsiban hajtana, a kocsistól eléggé megláthatnók a lovak irányát. Azonban gr. Andrassy, ki a bakon

ülvén, nagyon jól tudhatja, hogy mi fog következni, mily irányban fog ő maga hajtani, azon aggályokkal szemben, melyek a delegációban kifejeztettek, a jövő tavasszal bekövetkezhető európai háború iránt: ugyanazon beszédében nagyon békés kilátásokkal vigasztalta a delegációt. Ha a külügyminister békés kilátásokat emleget, akkor kérdem, mi szükség van újonczok megszavazására? (*Derültség jobbfelől.*) Kimagyarázom magamat! Az ezredek létszáma ugyanis ma is nagyon felülmúlja a tényleg meghatározott ezredi állományt. Így például, hogy csak egy magyar ezredet említsek, az ezelőtt Ramming, most Dormusnak nevezett ezred állománya 3,700 fővel több, mint a mennyi létszám ezredek számára meghatározva van. Így van ez a többi ezredeknel is. Mire való tehát újabb újonczozással terhelni a nemzetet; holott békés kilátások vannak, és az ezredek ma is túlságos létszámmal bírnak? Tapasztaltuk keservesen a mult nyáron is, mennyire akadályoztatólag hatott a mezei gazdaság viszonyaira az épen a legnagyobb munka idején elrendelt mozgósítás. Midőn tehát legközelebb is ennyire sújtatott az ország, mi szükség a munkás kezek elvonása által — a mihez csak a legszükségesebb esetben kellene nyúlni — a nemzetet újlag sújtani? De különben sem példátlan dolog az újonczozás elmaradása. 1867. 1868-ban sem volt újonczozás, már a mostani rendszer alatt, és még sem dőlt össze az ugynevezett osztrák birodalom.

Harmadszor, és erre különös súlyt fektetek, nem szavazom meg a sorhad részére kívánt újoncz

jutalékot azért, mert az újonczozásnak eddig folytatott és most is szándékba vett rendszere mellett az újonczjutaléknak a sorhad részére kiállítása igen káros a honvédségre. Én ugyan valami nagyon nem rajongok a honvédség intézményeért, úgy, a mint az a jelenben létezik; de szívesen elismerem, hogy az mégis nemzetiebb alapokra fektetett véderő, s legalább a hazai alkotmányra is esküt tesz. Tehát, mint mondám, káros a mostani újonczozási rendszer a honvédségre nézve, és pedig azért, mert absorbeálja előle a honvédségnél oly szükséges fiatalabb elemet, mely a honvédintézménynél lehet mondani, az életkérdést képezi.

Midőn a honvédintézmény 1869-ben új-alkottatott, egyszerre öt korosztály soroztatott be; bőven jutottak tehát a honvédséghez is közvetlenül besorozott újonczok, és ezek képezték a legjobb, a legtanulékonyabb, a leglelkesebb elemet, kikből a tisztikar is lényeges számban emelkedett. Ezen elem mai napság egészen hiányzik. A honvédség ma csak azon két korosztályból nyer tápot, mely már a három évi tényleges és 7 évi tartalék szolgálatot a sorhadban lerótta. Azok, kik direct újonczozás útján jutnak a honvédséghez, aránylag igen csekély számúak. Vannak honvédzászlóaljak, melyekhez évek óta egy ilyen újoncz nem jutott, vannak olyanok, hová 10—20—30, szóval aránytalan csekély számú újonczok soroltatnak be.

S mi ennek oka? A közös hadügyministernek ama, pár évvel ezelőtt kiadott utasítása, miszerint a sorozó bizottságok katonai elnökeinek meg-

hagyatik, hogy a legszigorúbban válogassanak, kivált az első és második korosztályokból. Ennek folytán a legerőteljesebb és legkifejlettebb testalkatu egyének is, a mint hivatalosan szokták mondani, „visszahelyeztetnek“, vagyis sem ide, sem oda nem vétetnek be, hanem tartalékban hagyatnak, hogy a következő évben a sorhadba soroztassanak.

Nem akarom feltenni a közös hadügyminis-  
terről, hogy ezen intézkedésének célja a hon-  
védségnek szándékos tönkre tétele volna; azon-  
ban a dolog tényleg ide megy ki. A honvédség-  
nek ugyanis ily rendszer mellett nem marad más  
szaporodása, mint a már említett két korosztály,  
mely 30—32 éves egyéneket juttat csak a hon-  
védségnek. S kérdem, mily elem ez? Lehet, hogy  
katonailag kiképzett elem, de német módra ki-  
képzett! (*Ugy van! a szélső balon.*) Nem említem  
a német vezényszót, az osztrák hadseregben ősi-  
idők óta divatozó pedanteriát, azon idegenkedést,  
hogy ne mondjam gyűlöletet, melyet a pol-  
gári osztály irányában a katonaságnál tapasztal-  
unk. (*Ugy van a szélső balon.*) Nem említem, hogy  
ezen szellemet megrögzíti bennök a német com-  
mandó, az osztrák szellem, a pedant fegyelem,  
mely által nézeteik helytelen irányban megeson-  
tosodnak, nem lelkesednek az elemek a magyar  
királyért, csak az osztrák császárért. (*Ugy van!  
a szélső balon.*) „Halb rechts“ náluk soha sem  
válík „fél-jobbá“, annál kevésbbé „fél-ballá“.  
(*Derültség a szélső balon.*)

Midőn tehát a honvédség ilyen, mondhatni,  
megrontott szellemre van utalva: ez, felfogásom

szerint ezen kiválóan nemzeti véderőnek éppen nem válhatik előnyére.

Az 1869. honvédtisztviselésbe átjött 1848/9-iki derék bajnokok, kik a szervezésnél oly kitünő érdemeket szereztek maguknak a magyar szellemnek meggyökereztetése által a tiszti karban, elöregedtek, s hová tovább ritkulnak. Új tiszti anyag pedig elégséges éppen nincsen, mert a mívelt ifjakat az egyévi önkénytes intézmény következtében kizárólag a sorhad maga számára emészti fel; és így a honvédségnek az intelligens elemekből majd semmi sem marad.

Az általam személye szerint igen t. honvédelmi minister ur, Szende Béla, 1849-ben egykor dicsőséggel mászta meg Budavárát, tudniillik az ostromlétrán. Mai napság is megmássza minden nap ugyan Budavárát, kevesebb dicsőséggel, de nagyobb kényelemmel, t. i. a siklón. Félő azonban, hogy a t. minister ur becses személyével együtt a honvédtisztviselés maga is siklóra ne került légyen, a mennyiben régi dicsőségének magaslatáról rohamosan siklik lefelé. (*Mozgás és ellentmondás a középén.*) Igenis, az előrebocsátott körülményeknél fogva; igazolom majd, ha a védtörvény revisiója kerül tárgyalás alá, akkor lesz szerencsém bővebben részletekbe ereszkedni, most nem akarom a t. házat untatni, csak fenntartom állításomat.

Azt hiszem, ha ezen sajnós körülményen segíteni lehet, az csak úgy történhetnék, ha az ezuttal követelt újoncz-jutaléknak például fele, valamint az egyévi önkényteseknek is fele része nem a közös hadseregbe, hanem egyenesen a hon-

védséghez soroztatnék be; azon honvédséghez, a melyben felfrisítő szellemű új anyagra oly nagy szükség van.

De a midőn a tiszt. honvédelmi minister ur ehhez beleegyezését — adná, egy hét mulva már nem volna minister. Ő pedig már annyira összenőtt tárczájával, hogy úgyszólván lehetlenség volna attól megválnia. Azért részemről tőle lehetlent nem is kívánok.

Ennélfogva maradok annál, hogy t. elvtársaimmal együtt az 1879-ik évre a sorhad számára kért újonczjutalékból egyetlen egy újonczot sem szavazhatok meg. (*Helyeslés a szélső balon.*) A tiszt. kormánypárt pedig lássa, mit csinál; ha pazarul jár el a véradóval, ő lesz felelős érte, és akkor „sit sanguis effusus et effundendus super vos!“ (*Helyeslés a szélső balon.*)

## V.

### Viszontválasz az interpellatióra válaszolt ministernek.

(Február 8-án 1879.)

T. ház! Midőn én e tárgyban interpellatiót voltam szerencsés beadni a t. vallás- és közoktatásügyi minister urhoz, meg voltam győződve, hogy az ő buzgalmán, mint ki a régészeti műemlékek fennmaradásának maga is egyik barátja, nem fog mulni semmi. Válaszából örömmel veszem tudomásul, hogy a t. minister ur a maga utján megtette a lépéseket arra nézve, hogy azon, úgy hazánknak, mint a fővárosnak

is, a mennyiben annak területére esnek, nagy értékű műmaradványai a jövő korra is fenntartassanak.

Tudjuk azt, hogy a legújabb évtizedekben, kivált az utolsó évtizedben, a művelt nemzetek e nemű törekvése minő előhaladást tett. Tudjuk, hogy nálunk szerencsésebb pénzügyi helyzetben levő nemzetek, mint például Anglia, az Euphrat völgyén, Olaszország Rómában, Pompejiban és Herculánuban, a német birodalom pedig Mykenében, Naupliában, Athenben már eddig is nagy-szerű ásatásokat tétettek; mi azonban, fájdalom, jelenlegi pénzügyi helyzetünknel fogva nem vagyunk azon állapotban, hogy az emlékszerű műépítvények hazánk területén fekvő rommaradványai iránt nagymérvű kutatásokat tehessünk; és így a műarcheológiára nézve ezen mindenesetre igen érdekes időpont, mostanáig még nem következhetett be, s jelenlegi pénzügyi calamitásaink, fájdalom, nem is helyezik ezen időpontot igen közeli kilátásba, midőn majd t. i. a hazánk területén fekvő nevezetes műmaradványok, melyenek p. o. Aquincum, Bregetium, Sabaria, Sarmisegethusa stb. szintén rendszeresen fel fognak ásatni. Hogy azonban legalább a meglevő azon műmaradványok, melyek a föld felszine felett vannak, a pusztulástól megóvassanak, a mennyiben ez tetemes költség nélkül tehető, — igenis érdekünkben, sőt kötelességünkben áll, ha magunkat a művelt nemzetek közé akarjuk sorolni, a mint hogy akarjuk is. Ennélfogva én szívesen tudomásul veszem az igen t. vallás- és közoktatásügyi minister urnak azon nyilatkozatát is, hogy a műemlékek megóvására

törvényjavaslatot szándékozik betervezni; és ezen reményben, valamint azon reményben, hogy az interpellatióm legközelebbi tárgyát képezett műemlékek megóvására vonatkozólag közigazgatási uton tett intézkedések csakugyan eredményre fognak vezetni, tudomásul veszem a tiszt. vallás- és közoktatásügyi minister ur válaszát. *(Helyeslés.)*

## VI.

### A budapest-zimonyi vasutvonal tárgyában.

(Február 15-én 1879.)

T. ház! Az összes már kiépített és még tervben lévő vasutvonalaink közül alig van talán egy is, melynek kereskedelmi fontossága egész általánosságban, valamint annak egyes részletei is oly behatóan megvitattak volna, mint a tervezett budapest-zimonyi vasutvonal. Különösen annak idejében, midőn ezelőtt ha jól emlékszem 4 évvel, egy belga consortium ezen világkereskedelmi fontosságú pályának kiépítését minden kamatgarantia nélkül megajánlotta. Azok, kik ezen vaspályáról a hirlapokban és egyébütt is nyilatkoztak, két táborra oszlanak, a Dunántúliak és a Tisza-Dunaköziek táborára. Az egyik rész az ország legvirágzóbb vidékein, a Duna jobbpartján kívánta a vonalat vezettetni, míg a másik rész azt vitatta, hogy a Tisza- és Dunaközi homoksivatagok épen e vasutvonal arra vezetése által fognak virágzóvá tételni. Abban azonban mindkét rész megegyezett, hogy a kon-

stantinápolyi kereskedelmet hazánk felé vezetni hivatott vaspályának világforgalmi főpontja hazánk fővárosa, Budapest legyen.

A városoknak, valamint különösen a fővárosoknak még áldozatokkal is emelése, mindenha egészséges és czélszerű politikának bizonyult, a római időszaktól kezdve egész napjainkig. Már pedig Budapest világkereskedelmi forgalom központja csak akkor lehet, ha először a közraktárak kellő dimenzióban kiépíttetnek, s másodsor, ha a konstantinápoly-belgrád-zimony-budapesti vasutvonal létrejön. S mégis, mi történik? Rendesen jól értesült közlönyök, mint a bécsi „Neue freie Presse“, csak legutóbb azon közléssel állottak elő, hogy kormánykörökben azon terv mellett buzgólkodnak, miszerint a belgrád-zimony-budapesti vonal háttérbe szorításával, a pancsova-kikindai vonalrész kiépítésére adassék engedély az osztrák államvaspálya-társaságnak.

Megvallom, t. ház, kétszeres megdöbbenéssel olvastam e hirt; megdöbbenéssel általában úgy mint magyar, s megdöbbenéssel másodsor azon minőségemben, mint Budapest főváros egyik választókerületének képviselője. Ugyanis nyilván tudjuk azt, hogy az osztrák államvaspálya-társulat hatalom, hatalom még a magyar kormánnyal szemben is. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) És épen azért igen aggodalmas ezen ügy, melylyel esetleg a főváros legvitálisabb kereskedelmi és forgalmi érdekei ezen Bécs felé gravitáló nagy államvaspálya-társaságnak, mintegy kegyelmére fognának bizatni. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Ha általában tekintjük vasutépítési politikánkat, azt tapasztaljuk, hogy az eleitől fogva két végletben mozgott. Eleinte rohamosan, nyakra-főre építettünk; most pedig utóbbi időben teljesen visszariadtunk, és Petőfi Pató Páljával mindenre azt mondjuk: „Ejh, ráérünk arra még!” Ha azonban a zimony-budapesti vonal kiépítésére vonatkozólag még sok ideig Pató Pál politikáját követjük: az ország és a főváros anyagi érdekei nagyon meg fogják azt síneni. Ugyanis, ha ezen vonalnak minket illető részét ki nem építjük és viszont a nis-belgrádi résznek kiépítésére Szerbiát nem sarkaljuk: megfogunk előztetni a salonik-mitrovitz-novibazár-novii vasut kiépítése által, mely Bécs felé vezet. Tapasztaljuk már is, hogy épen azon belga consortium, melyről szóltam, és mely annak idejében az ajánlatot tette a zimony-budapesti vonalnak kamatgarantia nélküli kiépítésére, tudomásom szerint osztrák engedély alapján már Aspangnál építi a vaspályát a novii direct összeköttetés czéljából. S ha ehhez vesszük a katonai pártnak Novibazár elfoglalása iránti törekvéseit: előttünk áll a tény, hogy a keletnek vasuti direct összeköttetését hazánk kikerülésével Bécs számára akarják absorbeálni. Ha aztán egyszer a keleti kereskedelem ezen irány felé vette útját, és a bécsi ipar utat tört magának első sorban a Balkán-félszigetre, azután az Aegei tengerig: hiába fogunk mi kapkodni és építeni vasutat Budapest kereskedelme és ipara érdekében Zimony és Belgrád felé! Késő lesz. Ugy járunk, mint járunk, midőn a tömös-galaczi és a mármaros-sziget-szucsavai összeköttetést addig halasztottuk,

míg az osztrákok kiépítették Gácsország felé a csernovicz-jassii vasutat hazánk megkerülésével, a magyar vasutforgalom végtelen kárára. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Budapest tehát végtelenül sujtva lenne, ha a budapest-zimonyi vonal idejében ki nem építenék, s megelőztetni engednék magunkat a novi-mitrovitz-saloniki vasutvonal bécsi direct összeköttetésének létesítése által. Oda kell tehát törekednünk, hogy a budapest-zimonyi vasutrész minél előbb kiépíttessék. Most, miután a 100 milliós kölcsön a kormány részére megszavaztatott, módjában áll a kormánynak ezen valóban a magyar kereskedelmet és Budapestet véghetetlenül emelendő vonal kiépítése.

Midőn ezen most említett nagy kölcsön e házban oly érdekesen vitattatott, a t. kormány részéről szemrehányás tétetett Lónyay grófnak, hogy a mai anyagi romlás részben az ő s elvtársai végzetes politikájára vihető vissza. No, már kérem, azon pártnak, melyhez tartozni szerencsém van, legkevésbé lehet feladata gr. Lónyayt és politikáját igazolni, azonban azon válaszbán, melyet a t. kormány tőle és elvbarátaitól e kérdésre nézve kapott, hogy t. i. ő és elvtársai által annak idejében legalább oly befektetések történtek, melyeknek ma némi gyümölcsei az államháztartásban észlelhetők, nem lehet tagadni, sok igazság rejlik. Mire ruház be azonban a mostani kormány? Hová investál? Sehová, csupán Boszniába. (*Derülség a szélső balon.*) Azonban a pauperismus oly ijesztő mérvben terjed, ugy az országban szerteszét, mint a fővárosban, hogy

végre elérkezett ideje annak, hogy ezen kárhoyatos irányzatnak valahára vége vettessék, és ugy az országnak, mint a fővárosnak érdekei is tekintetbe vétessenek; elérkezett ideje annak, hogy a főváros iparkivitele számára a kelet felé az út a budapest-zimonyi pálya által megnyitassák. Tegye meg ezt a kormány, hogy e szomorú, veszni indult időknek legalább egyetlen örvendetes emléke a budapest-zimonyi vasut létrehozatalában fenmaradjon.

Mindezen indokok alapján bátorkodom a tisztelt közmunka- és közlekedési minister urhoz a következő interpellatiót intézni:

„Interpellatio

a közmunka- és közlekedési minister urhoz.

Minthogy Szerbiával eszközöndő vasuti összeköttetésünk kérdése legújabbán ismét gyakrabban felmerül, s ezzel kapcsolatban rendszerint jól értesült hirlapok határozottan azt állítják, hogy a nándorfehérvár-zimony-budapesti világkereskedelmi és egyszersmind specificus magyar érdekű vasutvonal háttérbe szorításával kormánykörökben az osztrák államvaspálya-társaság részére — bizonyos díjszabályzati compensatiók megtétele fejében — engedményezendő pancsova-kikindai vonalrész kiépítése mellett buzognak:

Tisztelettel kérdem a közmunka- és közlekedési minister urat:

1. folytak- vagy folynak-e csakugyan tárgyalások a magyar kormány részéről az osztrák államvaspálya-társasággal a pancsova-kikindai vasutvonal engedményezése tárgyában? És ha

igen, micsoda indokok birták rá a kormányt ily irányú intézkedések megkísérlésére? Továbbá kérdem:

2. szándékozik-e a kormány a konstantinápoly-budapesti világvonallal zimony-budapesti részének hazánk és legközelebb a főváros kereskedelmi igényei szempontjából annyira kívánatos minél előbbi kiépítése tárgyában törvényjavaslatot előterjeszteni a képviselőháznak? És pedig annál inkább, minthogy e főfontosságú vonal kiépítésére a kormány, a legújabbban megszavazott nagy kölcsön realizálásával most már teljesen képesítve leend. Thaly Kálmán.“

---

## VII.

### Viszontválasz a minister feleletére.

(Február 15-én 1879.)

T. ház! Örömmel veszem tudomásul az interpellációmban foglalt első kérdésre a t. minister ur válaszát, mert az által aggodalmaim nagy része el van oszlatva; meg lévén győződve a minister ur határozott nyilatkozatából arról, hogy a magyar kormány és az osztrák államvasut-társaság között a pancsovai-kikindai vonalrész kiépítése ügyében tárgyalások nem forogtak és nem forognak fenn.

Midőn tehát a t. minister urnak interpellációm ezen részére adott válaszát ezennel megnyugtató tudomásul vészem: a válasz második részére, mindazáltal némi szerény megjegyzést kívánok tenni. (*Halljuk!*)

Igenis tudom én is, hogy kellő tekintettel tartozunk lenni ezen világvonal kiépítésénél az annak folytatását képező idegen vonalrész kiépítésére is; vagyis, nem kezdhetünk hozzá legalább nagy mérvben a minket illető vonalrész kiépítéséhez addig, míg csak a Szerbián át vezető vonalrész tényleges kiépítése szerződésileg nem lesz biztosítva. Ép ezért voltam bátor bevezető beszédemben hangsúlyozni azt, hogy feladatunknak tekintem Szerbiát is sarkalni arra, hogy a niss-belgrádi vonal kiépítésére mindent elkövessen. De attól tartok, hogy itt egy circulus vitiosusban vagyunk. Szerbia arra vár, hogy mi kezdünk hozzá, mi pedig arra várunk, hogy Szerbia kezdjen hozzá. Legközelebb is a „Neue freie Presse“-ben megjelent cikkben ily subpositiót találok; lehet, hogy ez nem alapos és örülnék ha nem volna az, s ha a minister ur arra nézve megnyugtatón szíveskednék, hogy Szerbiával csakugyan tárgyalás van folyamatban, oly célból, miszerint a niss-belgrádi vonal kiépítése legalább a budapest-zimonyi vonal kiépítésével egyidejűleg fogantatba vétessék.

---

## VIII.

### A belügyi költségvetés tárgyalásakor.

(Márczius 4-én 1879.)

Tisztelt képviselőház! A t. ház kegyes engedelmét kérem arra, hogy egy, a tisztelt belügyminister ur ügyköréhez tartozó, ámbár szí-

gorúan véve a költségvetést legalább anyagilag nem érdeklő speciális tárgyhoz, mely nem pártkérdés, nem is politikai, hanem tisztán társadalmi ügy, néhány szóval hozzászólhassak, és azt, a t. belügyminister úr szives figyelmébe ajánljam. (*Halljuk! balfelől.*)

A névmagyarosítások kérdését értem. Ha jól emlékszem, az 1860 és 61-iki nemzeti fellelkesülés idejében vette kezdetét a névmagyarosítások szokása. Nagy számmal voltak azok, honfitársaink közül, kik szívők és sokszor anyanyelvük szerint is tősgyökeres magyarok, de apjuk illetőleg őseik után idegen származású névvel bírtak, és ezért neveik megmagyarosításáért folyamodtak. Az akkori provisorius kormány, mely a 61-iki rövid alkotmányos korszakot követte, demonstratiót látott ezen hazafiak kérévényeiben. Igy pl. midőn egy Németh János nevű ember Magyar Jánosra akarta változtatni nevét, a helytartótanács ezt határozottan visszautasította. De még egyébként is iparkodott a kormány a nevek megmagyarosítását megnehezíteni, az által, hogy nemeseknél 100 frtos díjat, nem nemeseknél pedig azt a taksát vetette ki, hogy az ilyen névmagyarosításért beadandó folyamodványok 5 frtos bélyeggel láttassanak el. Ez természetesen igen megkevesbítette azoknak számát, kik magyar neveket óhajtottak a maguk és övéik részére szerezni. Tudok például specialis esetet, hogy a nemzethez mindig híven ragaszkodó hazafias érületű Szepesmegye lakosságából egy egész városnak jó nagyszámu lakói, ama lelkes városnak, mely most már maga is elvál-

toztatta községi nevét „Wagendrüssel“-ről „Merény“re, mondom, ama városnak hazafias lakói közül igen sokan egy budapesti népszerű hirlap szerkesztőjéhez fordultak, hogy tömegesen magyar neveket készítené és ajánlana számukra. A hirlapszerkesztő el is járt tisztében, s fölkérés folytán az utat-módot is megmutatta, miképen kell fölszerelni s beadni kérvényeiket az akkori helytartó-tanácsához, kivánságaik elérése végett. Midőn azonban a szerkesztő értesítéséből ama derék szepesmegyei honfiak megtudták, hogy kinek-kinek öt-öt forintot kell fizetnie, — szegény emberek lévén, a legtöbb közülök elállott jó szándékától. Ime egy élő példa.

Midőn 1867-ben a ministeriumok megalakultak, a belügyministerium tisztviselői nagyrészt a volt helytartó-tanácsból vétettek át. Ezen urak azután üdvösnek tartották az azelőtti eljárást átvinni az alkotmányos kormány idejébe is, s én úgy tudom, hogy az azóta változott belügyminister urak idejétől mind e mai napig is az az eljárás dívik, hogy a nemesek 100 frt, a nem nemesek pedig 5 frtnyi taksát, illetőleg bélyegdíjat fizetnek a névmagyarosításért.

T. ház! Nagyon távol van tőlem, hogy én e hazának bármely nemzetiségű lakosát is magyarizálni akarnám; távol van az általában a magyar nemzettől, távol e képviselőháztól.

Szent István óta, ki ama boldogtalan elvet kimondta a soknyelvű országról, rég elmúlt az ideje annak, hogy e tekintetben nyomással, erőszakkal lehetne valamit tenni. De igenis, azt gondolom, annyival magunknak és kívált azon

hazafias érzelmű honfitársainknak tartozunk, kik idegen hangzású neveiket magyar nevekkal kívánják felcserélni, hogy az utat-módot erre nézve számukra legalább megkönnyítsük. (*Helyeslés balfelől.*) Azért bátorodom a t. belügyminister ur figyelmét felhívni arra, hogy ő például — azon esetre, ha a t. ház méltóztatik jónak találni az én szerény észrevételemet, — a törvényhatóságoknak körrendeletileg méltóztatnék tudtul adni, hogy a névmagyarosítások inntúl nem 5 frt bélyeggel, de közönséges 50 kros bélyeggel ellátott folyamodványnyal is elérhetők. Meg vagyok győződve, hogy ekkor ama hazafias szepesmegyei lakosság, vagy például a Grünwald Béla t. képviselő ur hazafias tótjai (*Derültség balfelől*) tömegesen fognak sietni magyar neveknek szerzésére.

Én tehát, midőn különös súlyt fektetek arra, hogy a t. minisiterelnök és belügyér urat pártbívei, mint par excellence magyar ministert szeretik feltüntetni, — óhajtom magam is, hogy ne csalódjanak e feltevésükben; s ép ezért formászerű indítványt nem teszek, csak felhívom a főntebb vázolt körülményre a t. belügyminister ur figyelmét. (*Helyeslés balfelől.*)

---

## IX.

## A ferenczvárosi vasúttöltés tárgyában.

(Márczius 7. 1879.)

T. ház! Bátorkodom a t. közlekedésügyi minister ur figyelmét részemről egy tárgyra felhívni, a mely hasonlólag veszedelemmel van kapcsolatban, bár nem oly sürgős természetű, mint a szegedi vésztes ügy; ez azonban közvetlen közelünkben van, t. i. a főváros egy részében.

E napokban ugyanis felhivattam arra, hogy személyesen győződjem meg azon állapotról, mely a Ferenczváros déli részében, az újonnan épült államvaspálya töltése által előidéztetett. Kimentem a helyszínére, meggyőződtem és szemmel látott állapotról beszélek, s van szerencsém a t. minister urnak a következőket figyelmébe ajánlani. (*Halljuk!*)

Azon vonalrész, a mely legközelebb a végből nyitattott meg, hogy az államvaspálya a vámházhoz bevezettessék, a Duna és a Ferenczváros között vonul el, úgy, hogy a tábori kórháztól kezdve egy jelentékeny, sokkal magasabb töltés vonatott, mint a ferenczvárosi part, mely t. i. még nincs azon niveau-ra emelve, a melyen a rakpartok a Dunaszabályozás következtében a felső részen állnak; következőleg a Concordia, továbbá a sütők és molnárok gőzmalma és a vasuti töltés közt nagy mélység támadt, melynek hossza körül-belől 5—600 méter lehet. A liliom-utcza folytatólagos töltése pedig ezt keresztül-

vágja, olyformán, hogy a Dunáig megy egy út a vaspályán keresztül. Ez utóbbi keresztmetszetű töltés és a vámház közt áthidaltatott a vaspálya azért, hogy a belvizek lefolyhassanak. Az e töltés és a tábori kórház közti 5—600 méternyi területen azonban semmi áthidalás nem történt; a város részéről pedig, hogy az imént említett alacsony niveau-ju tér, vagyis mélység betöltésék, intézkedés tétetett, miszerint az utcza-söpredék stb. mindenünnen odaszállittassék. De ezen mélység a vasuti töltés és a város közt oly nagy, hogy 5—6 év kell, míg ily módon betölthetetik. Most már a hóolvadás folytán a belvizek meggyülvén és nem bírván a Dunába lefolyni, e mélységben egész tavakat képeznek, melyek az állat-hulladékokkal roppant bűzt terjesztenek már is; úgy, hogy félni lehet attól, hogy ha meleg napok következnek, itt a főváros területén, ha nem is pestis-fészkek, de legalább a mocsár-lázaknak kimeríthetlen fészke támad, a mely a tábori kórháztól a vámházig terjedő városrész lakóinak egészségét különösen veszélyezteti. E bajon másként segíteni szerintem nem lehet, mint vagy a vasuti töltésen át a liliom-utczai töltéstől a tábori kórházig egy vagy két vízereszt kell nyitni, hogy a víz lefuthasson, vagy pedig a közlekedési ministeriumnak is támogatni kell a fővárost abban, hogy ezen mélység minélelőbb betöltessék, mert különben 5—6 év mulik el addig és ez a fővárosi egészségügyre nagyon káros és ártalmas leend. Én bátor vagyok azért a t. közlekedésügyi minister figyelmét ezen körülményre felhívni, valamint

őt tisztelettel felkérni, hogy e jelzett bajt belátása szerint orvosolni méltóztassék. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

## X.

### A szlavoniai magyar iskolák érdekében.

(Március 17. 1879.)

T. ház! Csak egy specialis kérdésben akarok röviden felszólalni, oly kérdésben, mely tulajdonképen nem foglaltatik benne a kultus-ministerium budgetjében, azonban mint tantügy mégis szorosán oda tartozik. Saját magyar fajunk, véreink kérdése ez. A magyar nemzet régen szenved azon eredendő ősi bűnben, hogy elszigetelt véreit elenyészni, az idegen nemzetek által absorbeáltatni engedi. Sok, számos példa volna erre. Elég legyen azonban csak arra utalnom, hogy midőn Ráday Pál 1709-ben XII. Károly svéd királyhoz követül Benderbe utazott, Bessarabia térségein még, — a mint naplójában följegyzé — magyar községeket talált. Hol vannak ma ezen magyar községek? Elfujta őket a szél, elnyelte, eltemette a muszkaság árja. Oda van a bessarábiai magyarság. Neszter-Fejérvárnak — ma Akermannak hívják — egykor magyar telepektől lakott környékén immár régen más népfajok csoportjai tanyáznak, az egykori magyar lakók maradványainak nyomuk sincs. Így járunk maholnap a Moldva-Oláhországba telepedett véreinkkel és az oda folytonosan özönlő székelységgel is. Ez a kérdés azonban többször föl-

említettett már e házban. Erre tehát nem reflectálok, hanem egy másik rokon-kérdésre akarom a t. ház figyelmét felhívni. (*Halljuk!*) A Horvátországgal kötött kiegyezésnek egyik sarkalatos hibája, hogy a hazánk délnyugoti részeit képező ugynevezett — de historiaellenesen ugynevezett — szlavoniai megyéket odadoztuk kegyelemre Horvátországnak. Pedig ott sok magyar lakik, részben még a török idők előtti ottani magyar őslakosság régi maradványa.

Továbbá hasonló eset, mint a minő a Székelyföld túlnépessége folytán a Moldovába való kivándorlásra nézve a keleten fennáll: hasonló eset — mondom — létezik Dráván túl is. Bejártam Pozsega és Verőcze vidékét. Szemmel látott és tapasztalt dolgokat mondhatok; sőt szlavoniai képviselőtársaink, pl. Mihajlovics is, — sajnálom, hogy nincs épen jelen — megerősítené az általam mondottakat, és azokat, a miket még mondani fogok. Tudjuk, hogy több ottani község, pl. Rétfalu, Kórogy, Szent-István, Szent-László, Tordincze, nagyobb részben megtartották még magyarságukat, mert lakosaik reformátusok, és a dunamelléki superintendencia lehető gonddal van arra, hogy ott magyar iskolák létezzenek.

A zágrábi tartományi kormány azonban a szlapon megyékben minden áron oda törekszik, hogy úgy a rácokat, mint a magyarokat elhorvátosítsa. Elhorvátosítást folytat a létező magyar községek ellenében és különösen azon számos kivándorlottaknál, a kik letelepedtek és folyvást letelepednek Terezovác, Daruvár, Pakracz, Lipik

és más környékeken, le egész Gradiskáig. Magam tehetek bizonyosságot arról, hogy ezen községekben, s a vidékükön fekvő falvakban, hol 5—6, hol 8—10, több-kevesebb magyar család van szétszórta letelepedve, különösen a szomszédos Somogy és Baranya megyékből, átköltözvén ezen megyék túlnépesedése folytán. De az 1863—1864-iki inséges években még távolabbról is vándoroltak ki Szlavoniába számos magyar családok; ugymint még a Dunántúl legbelsejéből: a Rábaközéből, Győr és Veszprém megyékből is akadtam ott magyar telepítvényesekre, kiknek gyermekei már csak törve beszélnek, vagy épen nem beszélnek a magyar nyelvet, mert a magyar iskolák felállítása ellen — a hol egyes uradalmak ilyeneket felállítani akarnának is — a horvát kormány gátakat, akadályokat gördít, sőt azon néhány református iskolában is, melyek a Dunamelléki superintendensia érdeméből már fennállanak, igyekeznek a horvát nyelvet behozni, s ezzel azon községek előljáróságait folyvást zaklatja.

Már, engedelmet kérek, de minálunk, t. i. a szorosabb értelemben vett Magyarországon, a Muraközben és Somogy megye Drávamenti horvát helységeiben, pl. Zákányon, Babócsán, Berzenczén stb. a horvát nyelvű népiskolák mindenütt szabadon létezhetnek, melyekben a horvát nyelv szabadon taníthatatik s tanítatik is; nem is akarja senki korlátozni. Azonban teljes joggal kívánhatunk hasonló viszonyosságot mi is Szlavoniában lakó magyar honfitársaink irányában, a horvát kormány részéről; hogy ugyanis ott a magyar isko-

lák fennállásának és újak létesítésének semmi-  
nemű gát ne vettessék. Miután pedig Horvát-  
ország e részben a zágrábi tartományi kormány  
által intézkedik, s a magyar vallás- és közokta-  
tási miniszter urnak ott közvetlen rendelkezési  
hatásköre nincs: tehát csak felhívom e körül-  
ményre a t. miniszter ur becses figyelmét, s arra  
vagyok bátor őt kérni, hogy a dunamelléki ref.  
superintendens és a pécsi püspök utjain, a kinek  
megyéje, a mint tudom, a szlavoniai megyékre  
is kiterjed, méltóztassék adatokat szerezni az ott  
levő magyarokról, hogy aztán ezekhez képest,  
a horvát kormány útján lehessen intézkedést tenni  
az iránt, miszerint a viszonyosság a Szlavoniába  
telepedett és telepedő magyar testvérekre fenn-  
tartassék. Mert ha nálunk Muraközben, Somogy-  
ban és Zalában horvátnyelvű iskolák létezhetnek:  
miért ne létezhetnének viszont Szlavonia magyar-  
lakta vidékein magyar iskolák is! Ezt szlavoniai  
30—40,000-re menő véreink fennmaradásának  
érdeke megkívánja. (*Helyeslés.*)

## XI.

### A magyar történelem tanítása iránt a népiskolákban.

(Márczius 20. 1879.)

T. ház! Úgy vagyok meggyőződve, sőt a  
külföldi mívelt államok példája is egyenesen a  
mellett szól, hogy a népiskoláknál mindenütt elő-  
nyére van az illető államnak, ha azokban, külö-

nösen a felsőbb népiskolákban, az állam története és földrajza taníttatik. (*Igaz! a szélső balon.*)

Már, ha ez valahol áll, mi ránk nézve annál inkább kell hogy álljon, miután Magyarország lakosságát sok nyelvű és sok vallásfelekezettű nemzet képezi. Magyarországot azzá, a mint most létezik, történelmi multja tette. Mi magyarok historiai nemzet vagyunk, nem szabad tehát, ha ezentúl is létezni akarunk, historiai álláspontunkkal szakítani. De más tekintetben is nagyon fontos az, hogy a haza történelme a népiskolákban taníttassék. Ugyanis nem elég különösen a mi viszonyaink közt nem elég az, hogy képzett embereket igyekezzünk nevelni; sőt épen a mi magyar fajunk érdekében szükséges, hogy felsőbb népiskoláinkban is ne csak művelt embereket, hanem egyuttal hazafiakat neveljenek. Ez nem pártkérdés, ez a magyar nemzetiség s a magyar állam érdeke. Hogy pedig ezen czélt elérhessük: erre egyik leghathatósabb eszköz épen a magyar történelem tanítása mindenütt a népiskolákban.

Annál nagyobb csodálkozással, sőt fájdalmas megütközéssel kellett fogadnom azt, hogy midőn Kiss Albert t. elvbarátom és képviselőtársam felhozta azon különös tüneményt, a mely előttem megmagyarázhatlan, hogy t. i. az állami népiskolákban a magyar történelem már 2 év óta nem taníttatik: a t. minister ur a t. képviselő urnak ezen állítását meg nem czáfolta; így tehát ezt beismerésnek kell vennem.

(Trefort Ágoston vallás- és közoktatási minister: Meg fogom czáfolni.)

Kiváncsi vagyok a czáfolatot hallani, és valóban nagyon örvendenék rajta. A minister ur közelebből azon, mindnyájunk által örömmel fogadott előterjesztést tevő, illetőleg a ház asztalára le is tette a törvényjavaslatot, mely szerint a magyar nyelv a népiskolákban kötelezővé fog tétetni. Midőn azonban egyrészt ezt teszszük, másrészt viszont megengedjük, hogy a magyar történelem az állami népiskolákban ne tanittassék, — ez oly anomalia, melyet, megvallom, nem értek.

De továbbá a t. minister ur, válaszolva egy t. képviselő urnak, azt méltóztatott említeni, hogy az állam költségére tankönyvek iratását azért nem akarja eszközölni, hogy az állami költségvetés ez által ne terheltesse, miután magánvállalkozók által úgy is eléggé betöltetik ezen hiány. Magyar nyelven talán így van, meg lehet, ámbár minden ágban tán mégsem egészen kielégítőleg. Hanem emlékeztetem a t. minister urat, hogy épen a tanfelügyelők buzgalma folytán évenként számos szláv és román nyelvű oly történelmi és földrajzi tankönyv koboztatik el, melyek államellenes tanokat hirdetnek. Nagyon helyes, hogy elkoboztatnak; azonban miért burjánznak fel azok vagy más szerzők hasonló művei újra meg újra? Azért, mert ezeken a nyelveken valódi hazafiui irányú és a magyar közjogi felfogásnak megfelelő történelmi és földrajzi tankönyvek a kormány által nem adatnak ki. Ilyeneknek kellene tehát mielőbb szerkesztetni, és kötelezőkké tétetni, és akkor azután nem fogának többé felburjánozni a különben is az

illetőktől rizikóra kiadott magánvállalkozású államellenes tankönyvek.

Rövid felszólalásomat azzal végzem, hogy egyrészt örömmel fogom venni a t. minister urtól a Kiss Albert t. képviselőtársam idézett állítására még meg nem adott czáfolatot, másrészt pedig becses figyelmébe ajánlom a magyar történelemre s földrajzra vonatkozó tankönyveknek, különösen a habár nem magyar nyelvű, de magyar és hazafias irányú s állami közjogknak megfelelő tartalmú népiskolai tankönyveknek kiadatását s kötelező taníttatását. (*Helyeslés.*)

## XII.

Beszéd a honvédelmi költségvetés alkalmával.

(Márczius 22. 1879.)

T. ház! Midőn a honvédelmi ministerium költségvetése tárgyalatik, a honvédség mint nemzeti véderő iránt táplált meleg érdekeltségem késztet felszólalni. Mint a t. honvédelmi minister ur jól tudni méltóztatik, szerencsém volt a honvédelmi intézmény szervezésében részt venni, és hét évig foglalkoztam honvédelmi ügyekkel; (*Éljenezs a szélső baloldalon*) szükségképen ismerem kell tehát azokat részleteikben is, s talán sokaknál behatóbban. Azonban, t. ház, nagyon csalódnék az, ki tán azt tenné fel rólam, vagy épen azt várná, hogy én, mint a ki évekig voltam a honvédelmi ministerium elnöki osztályának

vezetője, most mint ellenzéki képviselő, ez alkalmat talán arra használnám fel, hogy ki tudja, miféle érdekes leleplezéseket tegyek, vagy nem tudom miféle célzásokkal álljak elő. Részemről ugyanis a discretiót komoly férfiút megillető tulajdonnak tartom; s másként is sokkal nagyobb tisztelettel viseltetem ezen ház magas hivatása iránt, hogysesem a törvényhozók becses idejét holmi pikáns, — bár olykor, megengedem, igen jellemző állapotok vagy történetkéek — elbeszéléssel akarnám elrabolni. Részemről tehát ezen felfogásból kiindulva, azon időre, melyet a honvédelmi ministeriumban töltöttem, s az azon idő alatt a honvédelmi ügy körében történetekre egyáltalában nem is reflectálok; hanem csak az azóta újabban véghez ment szervezeti változásokról, újításokról s egyáltalában az újabb dolgokról igyekezem szólni. Nevezetesen oly hibákra akarok ezek közt mutatni, melyeknek orvoslása, szerény felfogásom szerint, a honvédelmi intézménynek csak hasznára és díszére válnék; s mihelyt ezen hibákat ismerem, mint a törvényhozás egyik, bármily csekély tagjának, kötelességem azokra rámutatni.

A t. honvédelmi minister ur, az 1879. évre kért újonczjutalék megajánlásakor tartott beszédem alkalmával, a többek közt azt méltóztatott nekem mintegy szemrehányólag mondani, hogy hadügyi ismereteimet a honvédelmi ministeriumból hoztam magammal. Elismerem ezt, t. minister ur, bizonyos fokig igen szívesen; a mennyiben részemről azt tartom, hogy tanulni sohasem szégyen, sőt a magyar példabeszéd szerint a jó pap holtig tanul.

Azonban, teljes szerénységgel megjegyyezve, méltóztassék azt nekem megengedni, hogy talán mégis valami csekély ismeretet vittem is oda. Ha méltóztatik visszaemlékezni a minister ur a honvédügy szervezésére, nevezetesen a hadi műnyelv, a katonai irány megállapítására, az első tankönyvekre és a már ma oly szépen virágzó magyar katonai irodalom kezdeményezésére: talán akkor lesz oly kegyes az én szerény észrevételelemnek igazat adni. Többet szólni e tárgyról szerénységem tiltja. De arról biztosíthatom a t. minister urat, hogy azon meleg érdekeltség és ügybuzgalom, a melyért engemet maga a minister ur is, nem egy hivatalos okmányban, érdemen felül kitüntetni kegyeskedett, — mondom — az az ügybuzgalom a honvédség iránt, ma is, jelen állásomban, jelen helyzetemben is él, tökéletesen és lankadatlanul él bennem. (*Éljenzés a szélső balon.*) Csakhogy, persze, a honvédséget én részemről másként képzelem, másként fogom fel, mint az irányadó katonai körök, és velük együtt a t. minister úr is. (*Halljuk!*)

Azon párt, a melyhez tartozni szerencsém van, programjának egyik sarkalatos elvül tűzte ki az önálló magyar hadsereg létesítését. (*Igaz! Éljenzés a szélső balon.*) A függetlenségi párt s vele a magyarságnak milliói, (*Ugy van! a szélső balon*) a honvédség intézményében az egykor létrejövendő önálló magyar hadsereg magvát szereti látni. (*Ugy van! a szélső balon*) E felfogásból indulok ki én is, (*Helyeslés a szélső balon*) és részemről a honvédséget oly nemzeti, de igazán nemzeti véderőnek szeretem

tekinteni, a mely hivatva van arra, hogy jövőre veszély esetében a magyar hazát és a magyar alkotmányt fegyverrel megvédelmezze, bárkik ellen, a kik azt megtámadni merészlik, mint az 1848—49. évi hős honvédek tevék. (*Éljenzés a szélső balon.*)

Ilyennek tartottam, ilyenek óhajtottam részemről a honvédséget mindig; akkor is, mikor annak szervezésében parányi erőmmel részt vevék, és ilyenek óhajtom azt ma is.

Azonban milyenek tartják a honvédséget az irányadó katonai körök, és velök a t. minis-ter ur is? Szerintök a közös hadsereg rendszere az a procrustes-i ágy, a melybe a honvédség minden áron bele szorítandó. Akar, nem akar, „der Biene muss!“ Ha kurta, nyujtják, ha hosszú — amputálják. Ugyanis a honvédintézményt a már lejárt és csak ideiglenesen meghosszabbított 1868. évi XL. és XLI. törvényczikkek némely határozmányai és ezek magyarázgatási alapján, mindenképen a közös hadsereg kaptájára vonják; a helyett, hogy azt a kis önállóságot, melyet neki az említett törvényczikkek még meghagytak, a lehetőségig kitágítani igyekez-  
nek, még szorosabbra vonják a szolgálai kapcsot.

A keretrendszerre alapított népies véderők-nél, a minő a honvédség is, egyes nemzeti sa-játságok, a hadtörténelem példái és bizonyosságai szerint, jelentékeny erkölcsi tényezőkkül használ-hatók fel. A hol meg vannak tehát ezen tulaj-donságok, ki kell azokat fejteni, fel kell használni; a hol pedig nincsenek: szükség volna azokat csíráztatni, úgyszólván mesterségesen is

előidézni. Nálunk, hála istennek, a magyar nemzetnél igenis bővében megvannak ezen előnyökül kínálkozó nemzeti tulajdonságok; azonban a helyett, hogy azokat a honvédtisztviselés előnyére felhasználni törekednének: inkább teljesen elnyomi iparkodnak azokat, és oda igyekeznek, hogy a honvédség minden különleges nemzeti jellegétől megfosztassék s mindenben a sorhad mintájára szerveztessék; hogy így a honvédsereg ne legyenek egyebek, mint a sorhadnak rezervászlóaljai. Ide irányulnak legnagyobb-részt az újabb időben a honvédség szervezésére nézve létrejött intézkedések; sőt ezt a czélzatot jórészt maga a honvédelmi miniszter ur is bevallani látszik, ama terjedelmes, hivatalos könyvben, a melyet a t. ház tagjai közt kiosztatni méltóztatott; remélem azért, hogy tanulmányozzuk. Én legalább tanulmányoztam. A honvédtisztviselés körében az utóbbi évek óta létrejött szervezeti változtatásokról a hivatalos adatok nyomán készült ide vonatkozó könyv 12. lapján szóról szóra ez olvasható: „A magyar királyi honvédség háború idejében a közös hadsereg támogatására, illetőleg kiegészítésére levén hivatva, az összes haderőnek lehetőleg egyöntetű szervezése tekintetéből szükségessé vált, hogy a honvédségnek eddigi szervezete, illetőleg beosztása megváltoztattassék.“ Ez eléggé világos indokolás. Ezzel aztán áttér ama hivatalos könyv a dandárbeosztásra. Lássuk tehát ezen új dandárbeosztást. Ezelőtt a honvédségnek 20 dandára volt; most azonban a sorhadi rendszernek megfelelőleg — mint az indokolás mondja — a honvédség

20 dandára összeszorított 14 nagyobb létszámú dandárra, még pedig a következőképen: A budapesti kerületben van a 79—80-ik számú dandár, a szegediben a 45—46-ik számú dandár, a kassaiban a 77—78-ik számú, a pozsonyiban a 73—74. számú, a fehérváriban a 81—82., az erdélyi kerületben a 75—76. számú és a zágrábiban a 83—84. számú dandár. Ezt azért ismétlem, nehogy valaki azt gondolja, hogy 84 honvéd-dandár létezik; mert bizony csak 14 dandár van. Tehát mit jelentsenek ezek a számok: 79—80, 45—46, 77—78, 73—74, 81—82, 75—76 és 83—84? Miért nem neveztetnek ezen honvéd-dandárok saját sorszámaik szerint egyszerűen 1—2 stb. 14-ik honvéd-dandárnak? Vagy inkább a magyar nemzeti jellegnek megfelelőleg, miért nem neveztetnek el e dandárok régi szokás szerint egyes kiváló hősök neveiről, mint: Hunyady-, Zrínyi-, Bocskay-, Bethlen-, Rákóczy-dandár? Hogy ez mennyire emelné a legénység öntudatát, annak bizonyítására nem szükség meszszebbre visszamennem, mint az 1848/49-iki időkre, a mikor pl. a Lehel-, Hunyady-, Bocskay-huszárok, Zrínyi- és Rákóczy-gyalogsapatok stb. örök nevet vívtak ki maguknak. (*Derültség jobb-felől.*) Engedelmet kérek, nincs ezen nevetni való. De, mikor én ilyen régi magyar időkre emlékeztető nemzeti hősök neveit említem s e győzhetetlen hősök neveiről óhajtanám a honvéd-dandárokat elnevezni, — talán akkor sokat is kívánok.

Azonban lássuk, miért nem jelöltetnek tehát a dandárok legalább az 1-től kezdve 14-ig folyó

saját sorszámuk szerint, s miért neveztetnek 45, 46, 83 és a többi bizonytalan számokkal?

Ez is azon rendszerből foly, a melyet hangsúlyoztam, t. i. hogy a sorhad gépezete így kívánja. Ugyanis mivel pl. a Budapesten fekvő sorhad utolsó dandárának száma 78: ezért kellett a budapesti kerületi honvéddandárokat 79—80. sorszámmal jelölni; mivel a Szeged vidékéről mozgósítandó sorhad utolsó dandára 44: azért a szegedi honvéd-dandárság száma 45. és 46., és így tovább; szóval, a mint azt ezen beosztási számok is mutatják, a honvéddandárok a mozgósítás pillanatától megszűnnek tulajdonképeni honvéddandárok lenni és egyszerűen átalakulnak a sorhad 45, 46, 73, 79, 84. stb. számú dandáraivá. Kell-e ennél ecclatásabb bizonyíték arra nézve, hogy a honvédség önállása még ezen kisebb harczászati egységekre nézve is teljesen meg van semmisítve?

Megengedem ugyan, hogy a háromszáz év óta sikkerrel gyakorolt „Vakulj magyar!”-féle theoria kedvéért, mozgósítás esetén lesz tán egy vagy két honvéd-hadosztály egyesítve: azonban a hadrendi beosztás szerint tény, hogy a honvéd-legénység nagy része, annak zöme, dandárok szerint, sőt — mint látni fogjuk — kisebb csapat-testek szerint is, osztatik be a sorhad közé. És mi következik ebből? Hát az következik, hogy a honvédség jóformán csak Kanonenfutter, csak ágyútöltelék. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Nem szükség ugyanis rámutatnom azon nemes hajlandóságra, a mely a granicsár-tábornokokban a magyar nemzet iránt uralkodik, mi-

után ez közismeretű. Ennek csak megérintése után, joggal feltehetjük, hogy tekintettel a mostani hadrendre, a honvédséggel mozgósítás, illetőleg háború esetében azon bánásmód fog bekövetkezni, a melyben a poroszok a bajorokat részesítették az 1870—71-ki nagy francia háborúban; tudniillik a legveszélyesebb posztók elfoglalására — pl. Gravelottenál, vagy a második orleánsi ütközetnél — mindenütt a bajorokat indították. Hadd hulljanak a bajorok, a dicőség majd a poroszoké lesz! Úgy is lett. Ezekről a magyar-szerető granicsár-tábornokokról szintén feltehetjük, hogy a nagyobb számú sorhadi csapatok közé beosztott honvéd-dandárokkal szintén úgy fognak bánni, mint a hogy a poroszok bántak a bajorokkal. El fogják a honvédeket vezényelni első vonalban a legveszélyesebb helyekre, tekintet nélkül arra, hogy a honvédség állománya nagy részben családos emberekből áll. Hadd hulljanak a honvédek, a dicőség majd a közös hadseregé lesz, mint a mely nagyobb létszámmal van mindenütt jelen. (*Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.*)

A harczász tehát azt fogja kérdezni: vajjon a dandár-e az a tacticali egység, a melynek keretén belől a honvédség a közös hadseregben alkalmaztatik? E kérdésre egyszerűen azzal lehet felelni, hogy szorosán véve még az sem; mert hogy mire való a különítmény, (detachment) azt minden katona tudja. Ugyanis a különítményi rendszer alapján igen könnyű a vezénylő tábornoknak a honvédséget a dandárnál még kisebb egységű csapattestekre is szétforgá-

csolni s úgy vegyíteni a sorhad közé, pl. a helyőrségekbe, a hol egyes zászlóalj honvéd, 2—3 zászlóalj sorkatonával fog vegyítettetni. A papi-ron azért ugyan együtt maradhat a honvéd-dandár: de a valóságban 5—6 mértföldnyi távolságra fognak egymástól esni egyes részei, sorhadbeli csapatokkal vegyítve. Sőt positiv intézkedéseiről van tudomásom az 1879-iki hadrendnek, mely szerint a zászlóaljknál is kisebb csapatok, nevezetesen egyes honvédszázadok is állandóul s közvetlenül sorhadi parancsnokság alá vezényeltetnek, pl. a tábori törzsekhez.

Kérdem ezek után, t. ház, hol van itt az önállóságnak még csak árnyéka is? Hol van a honvédintézmény egysége, midőn azt tetszés szerint szét lehet darabolni és osztani a sorhad közé? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Ilyenek ime a honvédelmi intézmény kebelében történt újítások. Szóval, a szerint daraboltatnak és kebelezetnek be a dandárok a közös hadseregbe, a mint azt a sorhad gépezetének Procrustes-ágya kívánja.

A dandárváltozásnak a minister ur által azon hivatalos kiadványban való indokolására visszatérve, én megvallom, jobban szerettem volna, ha oly változtatások történnek vala a honvédség kebelében, melyeket nem kellett volna úgy indokolni: hogy ezen és ezen állapotokat szükségesnek tartottam megszüntetni, azért, mert a sorhad keretébe nem illenek; hanem inkább azt kívántam volna, hogy oly változtatásokat tett volna a minister ur, melyeket így indokolhatott volna: Ezeket és ezeket az újításokat

szükségesnek vélem a honvédségnél, mert az azelőtt létezett állapotok a nemzet geniusának nem feleltek meg. Ugyanis ez utóbbi szempontnak kellene szerény nézetem szerint oly nemzeti véderónél, a milyen a honvédség, irányadónak lenni, nem pedig a már imént jelzett szempontoknak. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Azonban fájdalom, minálunk a nemzeti aspirációkra vajmi keveset adnak. Minálunk mindenható egyedül a militarismus; minálunk csupán Bécs az irányadó hatalom katonai dolgokban. És hogy e hatalomnak még inkább kedveskedjenek: a honvédségben, ezen, az 1868: XLI. t. cz. határozmányai szerint is kiválólag nemzeti jellegű véderőben még germanizálnak is; igen, rendszeresen németesítenek.

A t. minister ur személyére és egyéni érzületére nézve, megengedem, sőt szívesen elismerem, lehet jó magyar; azonban a honvédelmi intézménynek ez édes-keveset használ akkor, ha ő mégis elnézi, vagy kénytelen elnézni, sőt aláírásával előmozdítani a nálánál magasabb factorok németesítő törekvéseit, a melyek háta megett, de nevében működnek. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Sajnos!*)

Fájdalom, az osztrák-magyar monarchiában az alkotmányosság eszméje nem jutott még oly diadalra, hogy oly magasabb factorok, mint pl. az Armeé-General-Inspector, a közös hadügyminister, vagy a Militärkanzlei személyzete a magyar parlament elé idéztethetnének. A magyar törvényhozás csupán a honvédelmi ministerrel számolhat; s épen azért a felelősség minden

tekintetben egyedül a honvédelmi minister urat terheli.

Minthogy germanisatiót említettem a honvédségnél, pusztá állításokat pedig nem szokásom tenni: adatokkal támogatom állításomat és hivatalos intézkedésekre, újabb időben történt tényekre hivatkozom. Germanisáltatik 1. a tisztikar általánosságban. Ugyanis azon előléptetési szabályzatban, a mely mai napig is érvényben van, ez olvasható: „Törzstisztté csak az neveztetetik ki, a ki a német nyelvet a szolgálatnak megfelelően bírja.“

Hogyan egyeztethető ez össze, kérdem, az 1868. évi XLI. törvényezikkel és a honvédségnek a fejedelem által jóváhagyott alapszabályai-val, melyek a honvédségnél szolgálati nyelvül a magyart rendelik? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ez megdöbbenő germanizálás. Ott állunk tehát ezen intézkedéssel, hogy a magyar honvédségnél törzstisztté csak az lehet, a ki jó német. Mi következik ebből? Az, hogy a kapitányok, főhadnagyok stb. nyakra-főre törik magukat a német nyelv megtanulásában, hogy majdan törzstisztekké előléptethessenek. Ha ez fokozatosan halad: oda fogunk jutni a honvédségnél is, a hol a közös hadseregnél már tényleg állunk, hogy t. i. a német nyelvet nem bíró magyar fiuk legfőbb altisztségig vihetik.

De 2. germanisáltatnak a vezérkari szolgálatra készülő honvédtisztek is. Ugyanis minden évben 5—5 ily honvédtiszt küldetik Bécsbe, 2 évre a höhere Kriegsschul-ba. Ezen tanfolyamból azután

még egy évi próbaszolgálatra osztatnak a közös hadseregbe.

A tanfolyam úgy, mint a szolgálat nyelve, természetesen német. Mielőtt ezen tisztek Bécsbe küldetnek, vizsgálatot kell kiállniok, a többi között a német nyelvből is. Germanisálatnak tehát épen a legtehetségesebb tisztek, a kik t. i. a vezérkari szolgálatra szánják magukat, a hol több tér nyílik előttök a kitüntetésre és előléptetésre. Ugyanis ezen eljárás a tiszteket mintegy ösztönzi, csábítja a német nyelv tanulására; valóságos Mária Terézia-féle intézkedés ez, a mikor tudvalevőleg a magyar testőrséget csak azért állította fel a királynő, hogy a magyar nemzet virágát, a nemes ifjúságot elnémetesítse.

Hogy milyen szellemet színek be ezen két évi Kriegsschul-ban s az egy évi próbaszolgálatban a közös hadseregben ezen derék jeles honvédtisztek, azt nem szükség bővebben hangsúlyozni, miután a közös hadsereg intézményében uralkodó szellem eléggé ismeretes.

Azonban kértem a t. min. urát, vajjon nem lehetne-e ezen a dologon másként segíteni?

Nagyon jól tudom, hogy a vezérkar a honvédségnél szükséges; de magamnak is van szerencsém a honvédtábornokok és magasabb állású törzstisztek között egynehány olyan jelesül képzett, a katonai magasabb tudományokban annyira jártas egyéneket ismerni, hogy őket megnyugvással lehetne alkalmazni pl. a Ludovica akadémiában megayítandó magasabb, nevezetesen egy vezérkari tanfolyam tanáraiul. Ha itthon képeztetnének a vezérkari szolgálatra készülő

tisztek és azután elküldetnének katonai tapasztalatokat gyűjteni, pl. Porosz- vagy Franciaországba, Berlinbe vagy Saint-Cyrbe, — ez igenis, helyesen történnék. De viszont azt nem hiszem, hogy csupán a bécsi katonai reactió ismert scholasticismusa legyen azon egyetlen panacea, a honnan magasabb katonai tudományt lehessen meríteni. Ha az ajánlt intézkedés valamivel, néhány ezer frrtal többbe kerülne is: szívesen hozná meg ezen áldozatot a nemzet, csak hogy a honvéd-tisztikar minél magyarabb szellemű maradjon.

Hasonlóképen áll a dolog a honvéd-hadbiztosi karnál, melynek tagjai közül szintén számosan két évi tanfolyamra megint az egyedül üdvözítő Bécsbe küldetnek.

Ugyanez történik, sőt még rosszabbul áll a dolog az egészségügyi karnál. Itt azonban előre kell bocsátanom még egy sajátlagos újítást. T. i. a honvédségnél az előbbi szervezeti beosztás szerint a 20 dandárnak és a központi szolgálatnak megfelelőleg, ki volt nevezve 24 dandár-orvos. De, minthogy a t. minister ur abból a nagy hivatalos könyvből felolvasott indokolásban foglalt elvből kifolyólag meggyőződött arról, hogy miután a honvédintézményben létező ezen dandárorvosi fokozat a közös hadseregben nincs meg: tehát ezen kis különbséget is el kell törölni; ehhez képest a dandárorvosokat egyszerűen ezredorvosokká degradálta, úgy, hogy a kik azelőtt a honvédségi hivatalos névkönyvben csoportonként és rang szerint előbb soroltattak mint az ezredorvosok, — az új intézkedés

folytán az idősebb ezredorvosoknak utána soroltattak; szóval, személyes sérelem követtetett el tiszti rangjuk ellen, s előléptetésökben e közbejött intézkedés által gátoltattak. Felfolyamodni ezek természetesen nem mernek, — mert ott van a haditörvénytörvény.

Átérve az egészségügyi kar németesítésére: ez abban áll, hogy a honvédorvosok egy része is felküldetik Bécsbe, hat havi német tanfolyamra. Még sokkal rosszabb azonban azok helyzete, kik idehaza maradnak. Ezek ugyanis bevezényeltetnek hosszabb idei szolgálattételre a csász. kir. kórházi parancsnokságok alá, és rendeletileg tudtokra van adva, hogy kötelesek magukat az illető cs. kir. parancsnok rendelkezéseinek alávetni, olyképen, hogy ezen császári tiszt véleményadása szerint fog kitöltetni minősítvényi táblázatuk. (*Szomorú! a szélső baloldalon.*) A honvédorvosnak tehát jelentkeznie kell az illető parancsnokságnál, németül, mert ha némelyek magyarul próbálnának jelentkezni: majd megtudnák, hogy merre van az ajtó! (*Ivánka Imre közbeszó: Mindig a német nyelv.*)

Méltóztassék a megjegyzéseket, Ivánka ur, azutánra fenntartani! — Tehát kénytelenek az illető orvosok a szolgálatot német nyelven végezni. Ez a szolgálat nem abból áll pedig, hogy csak discouráljanak a betegekkel: hanem hogy a kórtüneteket, betegségi naplókat, kórházi könyveket stb. németül vezessék. Hogyan egyeztethető ez meg a törvénynyel, a mely szerint a honvédség szolgálati nyelve a magyar? (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Kérdem, a Budapesten és

Kolozsvárott végzett magyar fiuk, kik az orvosi műnyelvet magyarul tanulták, hogyan írják le a kórtüneteket németül, s hogyan vezessék ezen a nyelven az orvosi naplót? (*Helyeslések a szélső baloldalon.*) Azonban a minister ur ezzel nem törődik: „Der Biene muss!“ A honvédorvos katonai törvény alatt áll, engedelmeskednie kell, ir tehát németül. (*Sajnos! a szélső baloldalon.*)

Igy halad, uraim, a germanisatió a honvédségnél; és e mellett még a legénységre nézve is igen káros hatású mulasztás fordul elő ezen irányban. Nevezetesen a sorhadból a honvédséghez áthelyezett tartalékos korosztályok már két év óta nem hivattak be gyakorlatra. Természetesen, azt mondják, hogy azért, mert a sorhadban már eléggé begyakoroltattak; mozgósítás esetén tehát majd egyszerűen behívják, s úgy viszik a csataterre, és minthogy a magyar vezényszókat nem ismerik — mert a honvédségnél soha nem gyakoroltattak — vezénylik majd őket németül. Ez is gyönyörű állapot. Tudom én azt, hogy mai napság a vezénylés a csatateren főleg kürtjelek által történik, de ez által még nincs egészen nélkülözhetővé téve a szóval való vezénylés. Minthogy pedig a törvény és a honvédség alapszabályzatai a magyar vezénylést szabják meg: kötelessége a miniszernek ezt a honvédség összállományában végrehajtani.

A honvédségnél még más irányban is történnek törvénysértések. Csak nem rég, a közoktatási tárca költségvetésének tárgyalása alkalmával zengedezett Poór Antal t. barátom. (*Derűltség és Halljuk! Halljuk! a baloldalon.*) ékes

hozsánnát a fölött, hogy a vallásszabadság mily roppant fokozott mérvben divatozik Magyarországon. Nem volt neki elég Európa, élénk phantasiája átkalandozott túl a tengeren. (*Poór Antal közbeszól*) Bocsánatot kérek, összehasonlítást méltóztatott tenni hazánk és Amerika között és az amerikai állapotokat a mieinkkel szemben mint egy Torquemada-féle spanyol inquisitiót méltóztatott feltüntetni. Lássuk tehát, hogy ezen egekig magasztalt magyar vallás-egyenjogusági állapotok miben állnak a honvédségnél és mellékesen megjegyezve, a sorhadnál is. (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*) Ott még mindig a katolikus vallás uralkodik, annyira, hogy az e vallásfelekezetű szertartások parancsainak tekintélye előtt a protestans és izraelita hitű katonák s honvédek a szó szoros értelmében porba omolui kénytelenek. Ugyanis a honvédség gyakorlati szabályzatának I. rész. 126. §-a szerint ez vezényeltelik: „Térdelj imához!“ Az 1848: XX. és az 1868: LIII. t.-cz. 19. §-a ellenben azt határozza, hogy magyar állampolgár nem kötelezhető más vallásfelekezet ünnepein és szertartásaiban való részvételre. Kérem tehát a t. minister urat, hogy midőn pl. Debreczenben, Miskolczon, Makón, Hódmező-Vásárhelyen, Kecskeméten stb., szóval számos helyeken oly honvédzászlóaljok vannak, melyeknél a legénység  $\frac{2}{3}$ -a sőt  $\frac{3}{4}$ -e reformátusokból áll; és midőn Magyarországon körülbelül 2 millió református és 5—600,000 izraelita van, s e mindkét törvényesen bevett felekezetnek vallási szertartásai a térdelést az imánál kizárják, — a református ember az ő

urához istenéhez is állva imádkozik, — kérdem a minister urat: mi jogon tesz mégis erőszakot a protestánsok vallási érzetén? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Talán kicsiségeknek látszanak ezek, (*Halljuk! a szélső balon*) de Bajorország pl. már csak eléggé katholikus állam, és már a hatvanas években történt az iránt a bajor parlamentben felszólalás, hogy a bajor protestáns katonákat letérdepeltették. Felszólaltak a protestánsok, s a kormány kitörölte a reglementből a térdepelést. Én azt hiszem, hogy minálunk sem lehet érv az, hogy mivel így van a sorhadnál, tehát így kell lenni a honvédségnél is. Sőt mivel a sorhadnál a magyar törvényeknek és a vallásszabadság elvének meg nem felelőleg van így: ebből következik, hogy a honvédségnél, mint liberálisabb intézménynél, máskép legyen. (*Helyeslés balfelől.*) Sőt a minister urnak kötelessége volna szerintem közvetítése által oda hatni, hogy ezen anomália a sorhadnál is megszüntetessék.

Méltóztassék csak visszaemlékezni a zászlószentelési eljárásra. Bővebben nem szólok róla, mert akkor a honvédelmi ministerium elnöki osztályvezetője voltam, tehát hivatalos tudomásom van a dologról; hanem privative igen szívesen el fogom beszélni a t. minister urnak, ki akkor még nem volt honvédelmi minister. Elég az hozzá, hogy ezen ügyben a honvédelmi minister győzött a sorhad vezetőinek reactionárius fel fogása ellen, s annak folytán később a sorhadban is liberálisabb intézkedés hozatott be.

**Szende Béla honvédelmi minister:** Tessek csak elmondani!

**Thaly Kálmán:** Elmondom, ha felhív reá, nincs is benne semmi titok; csak azért nem tevém, mert előrebocsátottam, hogy a discretiót meg akarom tartani. (*Helyeslés.*) A dolog abból áll, hogy a honvédszászlók elkészülvén, a kassai kerület egyik honvédszászlóalja részéről, ha jól emlékszem, a nagy-szóllósi zászló volt, de meglehet, hogy a sátoralja-ujhelyi; azt tudom, hogy a kassai hadparancsnokság tette az első kérdést. Tehát a kerületi parancsnokság részéről tétetett az a kérdés a ministeriumhoz, hogy miután a zászlóalj legénysége nagyobbrészt protestans, és a lady patronesse szintén protestans: tehát micsoda felekezet szertartása szerint szenteltessék fel a zászló?

Kezembe kapván az ügyiratot, kikerestem a törvényeket, és hivatkozván az 1868: LIII. t. cz. 19. §-ára, a rendelet elkészítettett és kiadatott a ministerium akkori vezetője által, olyképen, hogy a zászlószentelés az országban mindenütt első sorban azon bevett vallás szertartása szerint történjék, melyhez a zászlóalj legénységének többsége tartozik. (*Helyeslés balfelől.*)

A hol pedig vegyes vallású a legénység, egymásután többféle módon kell a zászlót felszentelni. Ezt a rendeletet, mint liberálist, üdvözlölvén a hirlapirodalom, ez felköltötte a hadügyminister figyelmét, a ki is erős leiratban kérdőre vonta a honvédelmi ministert, (*Felkiáltások: Nem vonhatta kérdőre!*) engedelmet kérek a kifejezésért, csak nyelvhibából mondottam, — tehát helyre igazítom; nem kérdőre vonta, hanem megkérdezte a honvédelmi ministert az iránt, hogy ő

Felségének mikor és mily szám alatt kelt elhatározása alapján tette ezt a változtatást? A honvédelmi minister azt felelte, hogy ezen ügyre nézve ő Felsége elhatározását nem kellett kikérnie: mert a magyar törvények, melyek a ministerre nézve kötelezők, erről már régen intézkedtek, és hivatkozott az 1848: XX. t. cz. és 1868: LIII. t. cz.-re.

A hadügyminister aztán elővette ezeket, tanulmányozta, és minthogy ott épen bizottság ült akkor együtt a szolgálati szabályzat reformja tárgyában: maguk belátták, hogy ez nem is olyan rettenetes dolog; tehát maguk is ezen példán indulva, elfogadták ezt a gyakorlatot, s a hadügyminister oly javaslatot terjesztett ő Felsége elé, — melyet ő Felsége helyben is hagyott, — hogy t. i. ezentúl a sorhadnál is a zászlók először ugyan az uralkodónak vallása iránti tekintetből katholikus szertartás szerint, azután azonban mindazon szertartások szerint szentelendőek fel, a mely vallásfelekezetekhez az ezred legénységének többsége tartozik.

Ily alapon tehát a térdeplést is meg lehetne szüntetni, s azt hiszem, hogy a 2 s fél milliónyi protestans és izraelita vallásuak érdekében el is törleendő az; de különben sem illik magyar emberhez az a térden csuszás-mászás. (*Helyeslés a szélső balfelől. Ellenmondás jobbfelől.*)

Hátra volna még, t. ház, hogy a honvédség legmagasabb katonai tanintézetéről, a Ludovica-academiáról szóljak. (*Halljuk!*) Hogy mily eljárás uralgott ott, pl. a tanári kar kebelében eszközölt változások, elmozdítás és kinevezéseknél,

arra nézve csak annyit bátorkodom a minister ur figyelmébe visszaidézni, hogy Simonyi Ernő képviselőtársam már több mint egy éve, egy interpellatiót intézett a minister urhoz egy ily, a Ludovica-akademia tanári karában történt önkényes változás alkalmából, azóta pedig a hirlapokban, nevezetesen az „Egyetértés“-ben szó szerint közzé tették mindazon hivatalos okmányok, melyek ezen ügyre vonatkoznak. Nem akarok e kérdésre bővebben reflectálni, csak a t. minister urat bátorkodom emlékeztetni, hogy ez interpellációra még választ nem adott; mielőtt tehát válaszát hallanám, nem akarom azt mondani, hogy „rothad valami Dániában“.

Hogy a Ludovica-akademia előadásain mily szellem uralkodik? azt közvetlen tapasztalásból nem ismerem, miután az előadások nem nyilvánosak; azonban joggal következtethetni vélem a Ludovica-akademia közlönyének szelleméből. Ez egy tudományos katonai folyóirat, a mely a Ludovica-akadémiai tanárok szerkesztése alatt áll, és az idei költségvetési előirányzatban is a t. minister ur háromezer frtot kíván a ház által megszavaztatni e közlöny dotatiójára. Igen helyesen, annyiból, hogy egy lehetőleg olcsón megszerezhető katonai tudományos közlönye legyen a honvéd tisztikarnak, a melyből szakismereteit magyar szellemben fejleszse.

E Ludovica-akadémiai közlöny azonban mindenben, csak nem magyar szellemben szerkesztetik; osztrák szellem uralg abban. (*Mozgás bal-felől.*) Saját tapasztalatomra hivatkozom. Régibb időktől fogva felszólítottam, hogy mint hadi tör-

ténelemmel foglalkozó író, dolgozataimmal támogassam e közlőnyt. Szívesen megtettem, mert a honvédségnek véltem ez által szolgálatot tenni. Egynehány katonairodalmi nagyobb ismertetést közöltem benne, és irtam egy magyar hadtörténelmi hosszabb tanulmányt. A két első részlet e tanulmányból a közlőnyben megjelent. Természetes, hogy, annál is inkább, miután másfél század előtt történt dolgokat irtam le, magyar szellemben irtam, — a mint is egyáltalában más-ként írni nem tudok.

Mikor a tanulmány megjelent, az összes hirlapok, köztük még az „Ellenőr“ is, — igaz, hogy akkor még nem voltam ellenzéki képviselő — siettek örömeiket kifejezni, hogy ily hazafias szellemű dolgozat jelent meg azon közlőnyben. Hanem talán épen ez szúrt valahol odafennt szemet; elég az hozzá, hogy a közlemény folytatása már oly változtatásokkal jelent meg, melyekhez írói nevemet sohasem fogtam volna adni, s annálfogva a folytatást beszüntettem s a kéziratot visszavettem, mert osztrák szellemben írni sohasem fogok. (*Zajos éljenzés a szélső baloldalon.*)

Sőt mást is mondok még befejezésül. Ugyanezen közlőnyben egy magyar nemzeti király, kinek diplomái, adománylevelei ma is érvényesek, I. Jánost értem, a kit maga Ferdinánd császár és király is elismert, — egy hadtörténelmi tanulmányban „kegyelem-királynak“ nevezetik. Felteszem a közoktatási miniszter urról azt, hogy ha az ő rayonjában, a tankönyvekben magyar nemzeti királyok ily kegyeltsértőleg tractáltatná-

nak, — akár magyar, akár tót nyelven legyenek azok irva, elkoboztatná az illető könyveket.

Azért részemről nem helyeselhetem, hogy 3000 frttal dotáljunk egy oly közlőnyt, a mely ilyen szellemben szerkesztetik.

Igy állunk, t. ház, a honvédségnél az újabb változások tekintetében; ily szellemet találunk szervezete minden ágában. Amalgamáltatik az a közös hadsereggel, és mint az általam felhozott példák mutatják, germanizáltatik.

Mindezeket szükségesnek tartottam elmondani azért: hadd szolgáljanak tájékozásul a nemzetnek az iránt, hogy hova jutott kedvencz intézménye? Egyéb észrevételeimet a részletes tárgyalás illető rovataira tartván fel, szerény, de jóakarató felszólalásomat azzal végzem: hogy ha már a honvédtisztek kardbojtjain úgy is ott ékeskedik a kétféjű sas, és ha már ilyen szellemben haladunk: akkor jobb lesz, valljunk szint egészen; fejtesse le tehát a t. honvédelmi minister ur a honvédszászlókról azt az elárvult magyar czímert s pingáltassa helyére a bécsi burgot Albrecht főherczeg palotájával, és irassa alá ez egyedül üdvöztető jelszót: „In hoc signo vinces!“ (*Élénk éljenzés a szélső balon.*)

## XIII.

## A honvédelmi költségvetés részletes tárgyalásánál.

(Március 23. 1879.)

T. ház! Tegnap kissé hosszabbra nyult előadásom után nem szándékom a t. ház kegyes türelmével visszaélni, azért csak igen röviden szólalok fel. A t. honvédelmi minister úr a költségvetés indokolásában hivatkozván az 1878. évi költségvetésre, az 1. címnél átruházási jogot kér a központi igazgatástól a 6. címre, t. i. a csapatok címére.

Ugy tudom, hogy ez az átruházási jog más években, kivéve az 1878. évet, nem volt még engedményezve a t. minister úrnak, legalább a korábbi években nem. Az én nézetem az, hogy már csak a correctség tekintetében is sokkal helyesebb, ha egy positiv tétel kivántatik, legyen ez bár pár frttal magasabb, mint az ilyen elastikus természetű átruházási jog. Nevezetesen az itt kért átruházási jogot károsnak és némileg a számadási nehézségek szülő okának is tartom két tekintetben. Nevezetesen először azért, mivel ezen, az 1. címről a 6. címre való virement-engedélyezés módot nyújt (*Halljuk!*) a minister úrnak arra, hogy a ministeriumban a dolgozó erőket a túlságig emelje, ellenben kint a csapatoktól talán a lehetőségen túl is elvonja. T. i. a honvédelmi ministeriumnak nem polgári

osztályaiban, hanem a honvédtisztek által betöltött osztályokban, ha egy vagy más speciális munkára a munkaerők nem ítéltetnek elégségeseknek, joga van a miniszter úrnak a kerületből annyi munkaerőt bevezényelni, a mennyit akar. Volt rá példa, hogy egyik vidéki hadbiztosság főnöke egy egész évre berendeltetett speciális munkára, s addig kint a hadbiztosi főnöki teendőket subalternok végezték. Az ilyen berendelt, bevezényelt tisztek pótdíjakat is húznak bevezényeltetésük idejének tartamára, a mi a költségeket csak szaporítja; fizetésük pedig a csapatok rovatából telik ki, a mennyiben őket az illető zászlóalj, vagy egyéb törzsek pénztárából fizetik. Az alatt pedig, míg ők a központban talán fölösleges számban bevezényeltetve működnek; kint a csapatszolgálat, kiképzés és a szolgálatnak egyéb ágai, ezen nagy számmal bevezényelt tisztek távolléte folytán, elhanyagoltatnak. Ezen intézkedés tehát a csapatok harczképességének rovására történik.

Egyrészt ezért tartom én károsnak ezen átruházási jog engedélyezését; de másrésztől számadási bonyolulások is következnek ebből. Példát mondok rá. Például itt van a 24-ik lapon a tárgybeli kiadások rovatában, az utazási költségekre fölvevett 10,000 frt. Tegyük fel, hogy a t. miniszter úr, az államtitkár, és a ministeriumbeli főbb közegek annyi hivatalos utazást látják jónak tenni, hogy ez az összeg nem lesz elegendő. Nincs könnyebb annál, mint ezen a bajon segíteni, ha a virement meg van adva; úgymint, ha a központra adott egyes tételek ki nem fut-

ják a kiadásokat, máshonnan pótoltatnak azok. Az átruházási jog itt lévén, ha egy-két dandár, p. o. a három heti gyakorlat helyett két hétig, vagy 17—18 napig tartatik együtt, ezzel annyit takarítanak meg, hogy az ilyféle kiadások bőven fedeztethetnek. Az ilyenekből keletkező számadási complicatiók tisztábahozatala azután sok dolgot ad az állami számszéknek. Szóval, tagadhatatlan, hogy a rendszeres számadási kezelést nem kissé nehezíti. Javasolnám tehát, hogy a ministerium ragaszkodnék inkább bizonyos összeghez, és elállana az átruházási jogtól. Erre vonatkozólag leszek bátor indítványt benyújtani.

Továbbá ugyanezen címhez van még egy másik indítványom. Nevezetesen, pénzügyi calamitásaink oda kényszerítenek bennünket, hogy a hol csak lehet, meggazdálkodásokat tegyünk. Követtük ezt a többi tárczáknál is; évek óta követik ezt a pénzügyi bizottság illető előadói, sőt a mennyire lehet, egyes minister urak is. Például a közoktatási ministeriumban eleinte igen fölös számmal voltak alkalmazva a ministeri és osztálytanácsosok; volt két államtitkár is. Ugy tudom, hogy az újabb időkben lényegesen megkevesbítettett ez a szám. Hasonló történt az igazságügyministeriumnál, a hol eredetileg 5 ministeri tanácsosi állomás volt rendszeresítve, s ma már csak kettő van; idők multával ugyanis hárommal kevesbítettett. A honvédelmi ministeriumban eredetileg csak két ministeri tanácsosi hely volt rendszeresítve, s a ministerium több éven át igen jól működött, a nélkül, hogy egy harmadik ministeri tanácsosra szükség lett volna.

Azonban oly idők következtek, a mikor szokás volt, s mód is volt benne, új állomásokat creálni kegyenczek számára. Nem mondom, hogy itt épen ez történt; de a harmadik ministeri tanácsosi állás későbben rendszeresített, s a menyiben szerencsém van a honvédelmi ministerium ügykörét tüzetesen ismerni, jó lélekkel merem mondani, hogy a két ifjabb rangú ministeri tanácsos teendőit egy is elvégezhetné. Tehát az állam mindjárt 4,000 frt fizetés és 600 frt lakbér kiadásától meg volna kimélve. De továbbá, ezen ministeriumban van két oly osztálytanácsosi állás, egyik 3,000 másik 2,500 frt fizetéssel és 5—5 száz frt lakbérrel, a melyek szintén fölöslegesek. Ennek legnagyobb bizonyága az, hogy ezen két állás már 4 év óta nincs betöltve, és a ministerium ügyei mégis rendszeresen folynak. Miután tehát ezen állomások úgy sem töltetnek be: felesleges a budgetben az azokra előírányzott összeget megszavazni. E három állomásnak eltörlésével a különben is szegény állampénztár javára 11,100 frt gazdálkodtatnék meg. Ezen indokból kiindulva tehát, bátorkodom az említett két tételre nézve a következő indítványt nyújtani be: (*Olvassa a törlési indítványt.*)

---

## XIV.

## Más beszéd, ugyanakkor.

(Márczius 23. 1879.)

T. ház! A tárgyalt czímnél egy kérdést bátorodom a t. minister urhoz intézni. Nevezetesen a fegyverzeti bizottság czímén való előirányzat részletezésénél szó van a pozsonyi kiküldöttségről. T. i. a honvédségi töltenygyár Pozsonyban létezik s ezen töltenygyárnál a töltenyek átvételére, megvizsgálására, felügyeletére és szállítására természetesen személyzet van rendszeresítve, úgy mint egy százados, két törzsőrmester, puska-műves, stb. Azonban a fegyverzeti bizottság költsége nemcsak ezek fizetéséből áll, hanem hozzászámítandó ahoz ezen fegyverátvételi bizottság két őrségének állandó fenntartása is. Egy őrség tudvalevőleg 12 embert igényel, és így 24 ember van őrszolgálatnál ezen intézménynél elfoglalva, a melynek eltartása, a legénységi eltartási kimutatás alapján számítva, évenként 4,800 frtot tesz. Tehát a bizottsági illetékekkel együtt az évi szükséglet 8,716 frt.

Nem mondom, hogy ezen összeg valami túlzott lenne; épen azért nem is emelek ellene kifogást, csak egy körülményre bátorodom a t. minister ur figyelmét felhívni. Nevezetesen, a mult években azon szerencsés helyzetben volt a honvédség, hogy töltenykészlete jó előre hosszabb

időre teljesen készen, raktározva lévén, a pozsonyi tölténygyár a legközelebb lefolyt 1878-ik évben csak 3 hónapig gyártott töltényeket a honvédség számára, 9 hónapig pedig, — minthogy a tölténygyár jelesül van felszerelve és kitünően megfelel feladatának, — a külföld, pl. Poroszország, Görögország és más külföldi államok számára dolgozott. Legalább én így vagyok értesülve. Azért a t. minister ur figyelmébe bátor vagyok ajánlani azon körülményt, hogy a pozsonyi fegyverzeti bizottság, melynek költségeit a magyar állam fizeti, az egész évből csak 3 hónapig teljesíti a magyar állam számára a szolgálatot, ellenben az év legnagyobb részében Poroszország, Görögország, Szerbia, Montenegro stb. számára dolgozik, a mennyiben az ezen külföldi államok számára gyártott töltényeket vizsgálja át. Én ennél fogva teljesen méltányosnak tartanám, hogy azon külföldi államok, melyek ott megrendeléseket tesznek, a fegyverzeti bizottság költségei fejében bizonyos összeget fizetni köteleztessenek, a miért a töltényeket számukra átvizsgálják. Lehet talán, hogy ez így is van, de én nem találtam ennek nyomát az egész költségvetésben; ha pedig nem volna így, hanem ingyen teljesítené azon fegyverzeti bizottság a külföldi államoknak a szolgálatot: akkor méltányosnak tartanám, hogy ez, jövőre legalább, ne legyen így; és ha már a töltényvizsgálati szolgálat Pozsonyban ezután is a mi közlegeink által fog történni: tehát a megrendelő külállamok fizessenek átvételi díjat; vagy pedig vizsgáltaassák a töltényeket saját közlegeik által, mert a magyar

állam Montenegro, Görögország stb. részére ingyen szolgálatra nem köteles. E tárgyban kérek szives felvilágosítást.

## XV.

### Harmadik beszéd, ugyanakkor.

(Márczius 23-án 1879.)

T. ház! Midőn tegnap szerencsém volt észrevételeimet általánosságban elmondani: bővebben nyilatkoztam a honvédség kebelében véghez ment újabb időbeli szervezési újításokról, az ott uralkodó szellemről stb.; most a csapatok rovatánál nem akarom azokat ismételni. Csak azt jegyzem meg, hogy a t. honvédelmi minister ur válaszulván beszédemre, sok, szerintem igen fontos dolgot mellőzött, vagy csak átsurrant azokon; némelyikében igazat adott nekem, másokra nézve viszont megtette ellenészrevételeit. Figyelemmel hallgattam. Azonban a t. minister ur beszédem jóakaratuságát méltóztatott kétségbevonni. Ezt nem hagyhatom szó nélkül; mert hogy én, vagy akárki is pártunk közül a honvédség iránt csak parányi roszakarattal is viseltetnék, — ezt csakugyan mondani nem lehet. Sőt a teljes jóakarattal vezetett birálati észrevételeimben engemet, és mindazon t. elvtársaimat, a kik a honvédségben a leendő önálló magyar hadsereg magvát akarjuk látni. De továbbra is bebizonyítom, hogy semmi roszakarat

nem vezetett, sőt a honvédség iránti jóakaratom annyira megy, hogy a hol valóban elismerést érdemlő újítást látok a honvéd-intézménynél, a felett örömet kifejezni soha el nem mulasztom. Ennélfogva a jelen rovatnál ragadom meg az alkalmat felszólalni, egyrészt azért, hogy a lovasságra nézve, — a melyről tegnap készakarva hallgattam — teljes elismerésemet fejezem ki azon szervezkedési intézkedések felett, melyeket a t. minister ur a honvédlovasság emelése érdekében tenni méltóztatott; mert a honvéd lovas-csapatok ezelőtt csakugyan még nagyon kezdetleges állapotban voltak.

Egyes escadronok jól be valának ugyan oktattva és meg is tették a szolgálatot: de a magasabb szervezés nem volt kellő egyöntetűségre vive, nem volt befejezve. Az escadronok ezredkebe való concentrálása a honvédlovassági intézménynek tagadhatlanul előnyére vált. Elismerést érdemel továbbá a jászberényi központi lovas iskola, és egyáltalában a lovasság szervezése körüli intézkedések tekintetében a sikeres haladást lehetetlen megtagadni.

Szivesen emelem ki ezeket. De meg kell jegyezmem, hogy a főérem e tekintetben a honvéd-lovasságnál alkalmazott tábornokot és azon jeles, buzgó honvéd-alezredest illeti, ki a haldokló Deák Ferencz szeméit befogta. Hazafias kötelességemnek tartottam tehát e feletti örömet és elismerésemet nyilvánítani. Nem mondom ugyan, hogy egyes aprólékos gáncsok ne illethetnék még a lovasságot: de általában véve a haladást és az új szervezeti beosztás czélszerű-

ségét nem lehet tagadni; elannyira nem, hogy midőn nekünk magyaroknak a lovasságra annyira alkalmas anyagunk van, csak kívánatos volna, ha a jelenleg fennálló honvédlovasság szervezétében a haladás annyira mehetne, hogy e fegyvernem a gyalogság létszámának megfelelő arányúvá emeltethetnék; nevezetesen, ha nemcsak 40, de 60—80 escadronunk volna. Tudom azonban, hogy ez a jelenlegi viszonyok közt lehetetlen, mert a pénzügyi calamitások nem engedik.

Továbbá a t. minister ur méltóztatott az az 1879. évre előirányzott költségvetésnek ezen rovatánál, a csapatoknál, a gyalogságra vonatkozólag 160 és egynehány ezer forinttal többet előirányozni, mint a mult évben; indokolja ezt a honvéd-gyalogság zászlóaljkereteinek nagyobbitásával. Az állandósított keret kezdetben 58 főből állott; de későbbben a megtakarítási eszme lábrakapása folytán reducáltatott egész 20 emberig. Azt azonban mégis meg kell engedni, hogy ennyire vinni a megtakarítást, a honvédség harczképességének és a szolgálatnak akadályozása nélkül aligha lehet. Ugyanis 20 ember egy zászlóaljkeretnél csakugyan oly kevés, hogy abból legfőllebb egy pár ember jut őrségi és ordonáneczszolgálatra, köpenyporolásra, stb. Ezért azon 165,000 frtnyi többlet, a mely a végből irányoztatik elő, hogy a gyalogság állandósított keretei 20 főről 40-re emeltessenek, szerintem tökéletesen indokolt. Ugyanis így lehetővé lesz téve a honvédtiszteknek az, hogy legalább szakaszgyakorlatokat tartsanak a zászlóalj

állandósított kereteinél. Ezen budget-fölemelést tehát részemről indokoltnak tartom.

De midőn ezen két rendbeli intézkedés iránti helyeslésemet fejezném ki: kérdést bátorodom a t. minister urhoz intézni az ugyane rovatnál előforduló egy másik tételre vonatkozólag. Értem a leszerelt kerületi szórlövegeket, mitrailleuseket, melyekre 26,916 frt irányoztatik elő. Ezen mitrailleusekkel, tisztelt ház, egy kissé különösen vagyunk. Azon időben t. i., mikor ezen fegyvernem használhatósága, vagy használhatatlansága bebizonyítva még nem vala, s nagy remények köttettek hozzá, Napoleon császár átengedett egy francia minta-mitrailleuset a magyar kormánynak, melyről aztán az akkori honvédelmi minister, ha jól emlékszem 90—92 darabot készíttetett, Montigny-féle rendszerben, továbbá még Gatling-féle rendszerben 4—6 darabot. Elkészülvén a gépek, a legénység a kezelésre begyakoroltatott. Nehéz masinák ezek, 6 ló alig bírja húzni, ellenben hordképességök épen nem áll arányban nehézségökkel. Kísérleteket tettek velök sok izben, legtöbb kísérletet azonban a poroszok tőnek, midőn a francia háboru után egész sereg ilyen Montigny-szórlöveg jutott hadi zsákmányul birtokukba. A poroszok azonban ennek daczára sem alakítottak mitrailleuse-osztályokat, hanem raktárakba tették, az anyagot eladták, felhasználták. Szóval a porosz katonai birálatot nem állotta ki e fegyvernem. Nem lehet ugyan tagadni, hogy a commune idejében Párisban a szórlövegek jó szolgálatokat tettek utczaí torlaszok védelmére, s ily czélra

valóban alkalmasok is; mert a hova lövedékeik elhatnak, ott élő lény bizony nem marad, mindent rostává lőnek. Csak az a baj, hogy a pusztítással a lövés szélessége nem áll arányban; a helyett t. i., hogy a lövedékek a kívánt távlatban szétszóródnának, inkább összpontosulnak. Különösen ez a körülmény birta reá a poroszokat, hogy az elfoglalt francia mitrailleuseket használatba soha ne vegyék. Hozzájárult ehhez még a kézi lőfegyverek hordképességének fokozása is; nevezetesen ma már 1000 s 1200 lépésre is jól lehet célzt találni a Werndl-fegyverekkel, míg a mitrailleuse biztosabban csak 5—600 lépésnyire hord, így tehát a szórlöveg a sűrű puskatűz ellenében nem tarthatja magát.

Mindezeket csak röviden elősorolva, oda vagyok bátor irányozni a honvédelmi minister ur figyelmét: hogy ha így áll a dolog, vajjon akkor érdemes-e 26,000 frtot kiadni e leszerelt szórlövegekre? (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Tudom, hogy éppen takarékosági szempontból szerelték le e hadi gépeket, és ezért nem hivatik be a legénység is négy év óta. A régiek azóta a gyakorlatból kivénültek és így a szolgálatban hiány fog beállani, ha arra kerülne a sor, hogy a szórlövegek mégis egykor elővétessenek. A lovak is eladattak, vagy beosztattak a szekereszeti osztályokhoz, a hámok azonban megvannak, s a hét kerületben összerakattak a raktárakban. Ezekben hevernek magok a szórlövegek is, s hogy a drágalátos jószágok meg ne rozsdásodjanak, csöveiket olajozni, s a háموkat fagygyúzni kell, és így csak költséget

szaporítanak. De szaporítja még a költséget a 7 őrség fenntartása is, mely 16,000 frtnál többre rúg föl és ezen összeg is a föntebbi 26,000 frthoz számítandó.

Bátorkodom ezeknél fogva a t. minister ur figyelmébe ajánlani — nem teszek indítványt, csak figyelmébe ajánlom — hogy méltóztassék a jelen év folytán egy katonai szaktekintélyekből álló enquetet összehívni, a mely megvizsgálja és kimondja véleményét a szórlövegek használhatósága vagy hasznavehetetlensége felett. Ha hasznavehetetlenek, akkor adjuk el, akár csak mint ócska vasat is, úgy, a hogy veszik, inkább, mintsem hogy oly nagy összegeket fizessen rájuk az állam éveken keresztül. Ha pedig hasznavehetőek, akkor hivassék és taníttassék be a legénység ezentul is azok kezelésére. (*Helyeslés a szélső balon.*)

## XVI.

### A budapesti közigazgatási bizottság mint iparhatóságról.

(Március 29. 1879.)

T. ház! Énnekem azon részletes jogi fejtegetés után, a melylyel Budapest belváros előttem szólt t. képviselője Királyi Pál ur a főváros ezen ép annyira alapos, mint méltányos kérvényének jogos voltát kimutatta, — mondom, nekem ezen kimerítő jogi fejtegetés után igen

kevés feladatomban marad; legfeljebb csak némely pontban akarom illusztrálni és még inkább megvilágosítani azon felfogást, a melyből kiindulva, és törvényekkel támogatva, Királyi Pál t. képviselő ur felszólalt. Nevezetesen, ha vesszük az 1872: XIII. t. cikket, az ipartörvényt, a melynek 5-ik §-a az iparágakat határozza meg, azon iparágakat, a melyek engedélynek vannak alávetve, mint szállodák, korcsmák, kávéházak, zsidárusság és zálogra való kölcsönzés stb.; ha vesszük továbbá ezen törvénynek 8. §-át, a mely még praegnansabban érinti e fennforgó kérdést: — úgy kénytelenek vagyunk beismerni, hogy az nemcsak ipari, hanem közbiztonsági és közegészségi szempontból is végtelen fontossággal bír. Ezen 8-ik §-ban felsorolt tételekből csak néhányat leszek bátor felolvasni. Ide tartoznak mindennemű tűzjáték, gyúszertelepek, lőporgyárak és raktárak, ásványolaj finomító, kátrány- és gázkészítő stb. telepek, mindennemű vegyészeti gyárak, keményítő szer, paraffin-gyárak, csontégető kemenczék. Szóval az egészségügyi és közbiztonsági szigorú felügyeletre a legnagyobb mérvben hivatott gyárak és telepek összes sorozata. Mindezekre és az idetartozó panaszos ügyekre nézve, hogyan legyen már a közigazgatási bizottság a legfelsőbb forum, a mely bizottságnak hivatalos tagjai ha a legnagyobb intelligenciával bírnak is saját szakkörükben, pl. a tanfelügyelő, távirdai és postaigazgató, mégis képtelenek illetékesen határozni az imént említett szakügyekben, hogy hol állittassanak fel, pl. lőpor- vagy paraffin-gyártelepek? mily távol-

ságban, mily rayonban a lakrészekről? úgy cél-szerűségi mint biztonsági és közegészségügyi tekintetben. Ellenben a ministeriumban az éveken át folytatott gyakorlat következtében az illető osztályokban oly közegek képeztek, kiknek végelhatározása alá mind e közegészségi és köz-biztonsági szempontból igen fontos ügyek sokkal nagyobb megnyugvással bocsáthatók, semmint a nagyon is vegyes elemekből álló közigazgatási bizottság elé.

Azonban a közigazgatási bizottsággal úgy van a t. belügyminister ur, mint némely szülőök gyermekeikkel; t. i. a legsatnyább, a legnyavalyásabb gyermeköket szeretik legjobban. Így van a belügyminister ur is ezen korösszülöttével, ezen élhetetlen, nyavalyás gyermekével, az országosan elitelt közigazgatási bizottsággal, a mely ellen különösen a főváros már többször folyamodott, mint a viszonyokkal össze nem egyeztethető intézmény ellen. És ime, a kivánt segítség helyett, most a főváros legfontosabb életérdekeire, az iparügyekre vonatkozó elhatározások is harmadfokúan ezen vegyes összeállítású, életképtelen bizottság elé állítatnak, a kereskedelmi minister urnak fenforgó rendelete által. Én részemről teljes tisztelettel viseltetem a kereskedelmi minister urnak általam is elismeréssel constatált nagy szorgalma iránt; de épen azért, mivel a minister ur oly nagy buzgalommal él szakügyeinek: felkérem őt, hogy vetkőzze le már egyszer egészen a belügyministeri egykori államtitkárt, és öltse fel a kereskedelmi ministert. Megengedem, miszerint a volt belügyi államtit-

kárnak lehetett bizonyos kötelességszerű előszeretete, hogy a közigazgatási bizottságot még ily ügyekben is támogassa, és annak hatásköre alá akarja a törvény ellenére cumulálni a főváros legfontosabb ügyeit; azonban mikor a főváros ez ellen kérvényez, és ebben nem nyugszik, nem nyughatik meg, hanem az előbbi gyakorlat szerint a kereskedelmi minister hatóságát kívánja harmadfokúan: akkor azt tartom, a kereskedelmi minister buzgalmától és szorgalmától méltán megvárhatjuk, hogy nem engedendi át a saját ügykezelése alá tartozó ügyet a vegyes összeállítású elítelt bizottságnak.

Ezen indokból kiindulva, pártolom Királyi Pál képviselőtársam indítványát. (*Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.*)

## XVII.

### A magyar tannyelvről a népiskolákban.

(Május 6. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Csak röviden akarok néhány szerény észrevételt tenni, úgy Irányi Dániel, valamint Grünwald Béla és Molnár Aladár t. képviselőtársaim és barátaimnak a 3. §-hoz beadott módosítványaihoz.

Teljesen méltánylom azon magasztos eszméket, melyek t. képviselőtársam Irányi Dániel urat eltöltik, midőn az emberiség magas fogalmából kiindulva, egyenlő jogokat akar vindicálni

e nemzettest minden tagjának. Magam is kívánom ezt, de csak annyiban, a mennyiben a magyar állam jelenére és jövőjére, valamint a magyar elem revindicációjára nézve — mindjárt ki fogom magam magyarázni, hogy mit értek e kifejezés alatt — hátránynyal nem lenne.

Akárminő magasztosak legyenek ugyanis azon emberiségi és teljes egyenjogusági eszmék, — azokat mégis a gyakorlatban csak ott lehet üdvösen alkalmazni, a hol azon elemek, melyekre ez eszméket alkalmazni akarjuk, fel tudják fogni ezen eszmék magasztosságát és nem fognak visszaélni az engedményekkel, melyeket mi nekik rendelkezésükre bocsátunk. Fájdalom, hogy minálunk a történelem tapasztalatai és a jelenleg uralkodó viszonyok az ellenkezőről győznek meg bennünket; arról, t. i., hogy valahányszor a magyar nemzet a nemzetiségek irányában nagylelkűsködött, többnyire hálátlanságot aratott érette gyümölesül.

Nevezetesen ott van a szerb nép, a mely midőn hazátlanná lett, tőlünk kapott hazát. De nemcsak hont kapott, hanem kapta a legtermékenyebb földterületeket és a kiváltságoknak oly gazdagságát, a minővel a magyarok sem dicsekedhettek mindenütt. És mi volt az eredmény, mi volt a hála és köszönet? 1703-ban e nép fellázadt ellenünk és nyolcz éven át gyűlöletesebben irtotta fajunkat s pusztítóbban égette a magyar birtokot, mint a velünk akkor ellenségeskedésben állott osztrák hadsereg. Így tőn a szerb nép ellenünkben 1848-ban is.

Ha továbbá visszatekintünk a közelebbi

időkre, nevezetesen a horvátoknak oly túlzott negylelkűséggel nyujtott fehér lapra, kérdem, vajjon a magyar nemzetnek e lovagiassága közelebb hozta-e hozzánk őket? Fájdalom, a Zágrában uralkodó hangulat, sőt az e házban is helylyel-közzel megpendült bizonyos szózatok az ellenkezőt mutatják. Így jártunk a nemzeti-ségi törvénynyel is, a mely helyett ha a most tárgyalt javaslat lépett volna annak idején életbe: hiszem, hogy eddig már előbbre volnánk és örvendetesebb képe volna nemzetiségi viszonyainknak hazánkban, mint a milyen van ma.

Én a jelen törvényjavaslatot, úgy a mint az nehéz vita után általánosságban immár elfogadva előttünk áll, szobornak tekintem, mely már nagyjában kész és még csak némi simítási munkálatok vannak rajta hátra. Ha Irányi Dániel t. képviselő ur módosítványa elfogadtatnék, a dolog a gyakorlatban olyformán ütne ki, mint ha a szobrász, a ki szobrát már megalkotta, annak kezét vagy lábát összetörné és csonka szobrot csinálna belőle; t. i. a négy évnek hat évre való kiterjesztését értem a magyar nyelv megtanulására. Négy év igen sok idő; a ki négy év alatt nem tudja, vagy nem akarja elsajátítani a magyar nyelvet: az egész életében sem fogja azt elsajátítani. Elismerem ugyan, hogy nehéz idegen ajkúaknak nyelvünket megtanulni: de 4 év mégis igenis elég idő erre, kivált a hol társalgásból és könyvek útján is könnyen elsajátíthatni. Nagyon liberálisnak tartom tehát ez intézkedést, nagyon elegendőnek a négy évi határidőt.

Azonban, midőn e tekintetben a 3. §. 1. pontját pártolom és ragaszkodom ahhoz, hogy az ugy is bőven kiszabott 4 év meghagyassék, a Grünwald t. barátom által ugyane §. 1. pontjára beadott módosítványt azért nem pártolhatom, mert e közt és az utolsó pontra beadott módosítványa közt én is, mint Molnár Aladár tisztelt barátom, némi ellentétet látok. Az eszköz megvonását látom ugyanis, hogy ha a 4 évi időszak megszabását kihagyjuk; mert bizonyos idő alatt csak meg kell a tanítóknak tanulniok a magyar nyelvet: tehát a törvény kényszerével kell odahatnunk, miszerint ez meg is történjék. Grünwald t. barátomnak a vegyes ajkú községekre nézve tett módosítványát azonban teljes lélekkel pártolom, mert nagyon helyesnek tartom azt, és én azon aggályokat, vagy a nemzetiségek részéről fölmerülhető igazságtalansági vádak, a melyeket Molnár Aladár t. képviselőtársam hangsúlyozott, alaptalanoknak vélem, ha t. i. a kérdést megkülönböztetjük és a valódi alapról tekintjük. Ugyanis távol áll Grünwald t. barátomtól, tőlem és mindnyájunktól az, hogy erőszakkal magyarosítsuk a tótokat és oláhokat; nem is ezen szempontból akarja Grünwald tisztelt barátom azt, hogy a vegyes ajkú községekben a magyar nyelv tannyelvül fogadtassék el. Ő már utalt Nyitra- és Sárosmegyére és Erdélynek némely részeire, a hol az előbbi két megyében az eltótosodás az utóbb említett részekben pedig az eloláhosodás megdőböntő mértékben elterjedt az utóbbi században. Ez tökéletesen áll; sőt Nyitramegyében mai napig is terjed a tóto-

sodás. Sárosmegyében azért nem veszhet a magyarság, mert ott már nincs mit veszteni, ott már egyetlenegy község sincs magyar. Én azt gondolom, és ebből áll a megkülönböztetés, hogy mi csak a már eltótosodott és eloláhosodott magyarokat akarjuk nemzetiségüknek visszaadni, azokat magunknak revindicálni; a magyarságot az elmagyartalanodott községekben mintegy visszahelyezni. Ekkor teljesen jogszerű állásban vagyunk, és ezen álláspontból kiindulva: nem a tót- és oláhnak, hanem az eltótosodott és eloláhosodott magyaroknak kell adnunk alkalmat és eszközt, hogy magyarosodjanak vissza; és ilyenek lakják leginkább a vegyes ajkú községeket. Nem nemzetiségi hódítási vágyból tehát, hanem a jogos repositió és a magyarság elvesző elemeinek revindicálása érdekében pártolom tehát én Grünwald Béla t. barátomnak a vegyesajkú községekre nézve tett módosítványát. Beismerem, hogy, a mint Molnár Aladár t. képviselőtársam említi, már a magyarul értő tanítók hiánya miatt is nem lesz ezen elv mindenütt életbeléptethető; azonban segít ezen az idő és azon is kell minden áron lennünk, hogy segítsen. S ennél fogva én a 3-ik §-nak azon intézkedését, hogy a tanítók 4 év alatt kötelesek a magyar nyelvet annyira elsajátítani, hogy azt a népiskolában tanítani képesek legyenek, elfogadom. Azt is mondá Molnár Aladár t. barátom, hogy ha Grünwald Béla képviselő urnak a vegyes ajkú községekre nézve tett módosítványa elfogadtatnék: ez által a magyar nyelv tannyelvül „csempésztetnék be“ a vegyes ajkú községekben. Engedelmet kérek; arra, ha

ezt a törvény nyíltan kijelenti, azt mondani, hogy ez által a magyar nyelv valahová „becsempésztetik“, nem lehet. Minthogy pedig én nyíltan óhajtok eljárni, részemről Grünwald Bélának a vegyesajkú községekre vonatkozólag tett módosítványát pártolom, azért, hogy revindicáljuk az elvesztett magyar elemet. Valamint, ha egy folyóból valamely ág kiszakad és elposványosodik, a kiömlött víz csatornákkal visszavezethető az anyamederbe: ily csatornának tekintem én ezt a módosítványt, mert ezen az uton vélem az eltótosodott, eloláhosodott magyarságot fajunknak revindicálhatni. (*Helyeslés.*)

## XVIII.

### Az erdőügyi törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Május 9. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Midőn felszólalok, a felett akarom sajnálatomat kifejezni, hogy az erdőügyi bizottság tagjai a tárgyalások alkalmával nem méltóztattak kellő fáradságot venni arra, hogy ezen törvényjavaslatot irányi tekintetben is kissé élesebb bírálat alá vegyék. (*Igaz! balfelől.*) Nevezetesen ezen törvényjavaslatban nemcsak hogy magyartalan, pongyola iránylyal találkozunk, de nem egy helyen, az értelem is kéteessé és zavarttá válik a mondatrészeknek helytelen elrakása folytán. Számos észrevételt tehetnék e tekintetben, különösen a már

tárgyalt 22. 23. 24. 25. §§-ra; de nem akartam kicsinyeskedni, azért mellőztem. Hanem a 26. §. 3. bekezdése olyan, hogy megvallom, annak értelmét ugyancsak hosszasan kellett studiroznom, míg megtudtam, mi van benne; s mégis csak oly módon tudom értelmezni, hogy nem állhatok jót, vajjon helyesen értelmezem-e? Többekkel képviselőtársaim közül beszélvén, tapasztaltam, hogy nekik is scrupulusaik vannak ezen pont szerkezeze iránt. (*Igaz! balfelől.*) Ha méltóztatnak megengedni, felolvasom: „A belügyminister a törvényhatóság indokolt kérése folytán megengedheti, hogy az ezen törvényben a közigazgatási bizottság e végre megbizandó tagjai által végzendő teendők elintézésére, a közigazgatási bizottságon kívül álló, erdészeti ügyekben jártas tagokat is választhasson.“

Én különösen az „ezen törvényben“ kifejezést nem értem. Bátorzkodnám a következő helyesebb szövegezést ajánlani: „A belügyminister a törvényhatóságnak indokolt felterjesztése folytán (nem „kérelme“ folytán) megengedi, hogy az, a jelen törvény értelmében a közigazgatási bizottság megbizandó tagja által végzendő teendők elintézésére, a közigazgatási bizottságon kívül álló, de erdészeti ügyekben jártas tagokat is választhasson.“ (*Helyeslés a baloldalon.*) Még azt vagyok bátor a t. előadó urtól kérdezni, vajjon ezen tagok száma egyáltalában meghatároztatik-e vagy nem? mert ha meghatároztatik, akkor bele kell tenni, hogy hány. (*Helyeslés a baloldalon.*)

## XIX.

## Ugyanazon törvényjavaslathoz.

(Május 15. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Már a mult izben kijelentettem abbeli meggyőződésemet, hogy nem tartom épen helyen levőnek az országos ülések menetét lényegtelen, olykor legalább lényegtelen mondatszerkezeti, irályi módosítások ajánlásaival zavarni. Épen azért eddig is e czímen csak egyszer szólaltam fel. Most azonban a jelen §-nál kénytelen vagyok ismét egy módosítványt nyujtani be, minthogy a jelen §. szerkezete szerény nézetem szerint csakugyan olyan, mely az első, de kivált a 3-ik alineában nagyon nehezen érthető és a szövegnek többféle ingatag értelmezésére ad alkalmat.

Az első kikezdés még — noha igen hosszú a mondatszerkezet — figyelmesebb tanulmányozás után megérthető és nem annyira félremagyarázható; ennek megváltoztatására tehát nem indítványozok semmit. De igenis indítványozok a 3-ik alinea megváltoztatására. Ez az egész hosszú alinea egy mondatból áll, s ingatag értelmét az okozza, hogy itten: „mindenik érdekelt jogában áll“, hibásan áll, e helyett: „minden érdekeltnek jogában áll.“ Ez után olyan hosszú közbevetett mondat következik, mely az értelmet egészen megzavarja. Ennek következtében bátor

vagyok 3 részre osztani e mondatot, és a következő módosítványt olvasni fel:

„Módosítvány.

A 115. §. harmadik bekezdésében e szó után „kifüggesztendő“ pont tétessék, s utána a mondat így lenne szerkesztendő: „Minden érdekeltnek joga van a kifüggesztéstől számított 15 nap alatt felebbezni a belügyministerhez. Ha pedig a közigazgatási bizottság az érdekeltnek a jelen §-ban meghatározott kivételes intézkedés elrendelése iránti kérelmüket mellőzendőnek találja: a folyamodóknak ez esetben is joguk van a megtagadó határozat ellen, ugyancsak 15 nap alatt szintén a belügyministerhez felebbezni“ stb. A többi marad.“

Bátorkodom ajánlani elfogadás végett. (*Elfogadjuk!*)

## XX.

A fővárosi bejelentési hivatal felállításáról  
szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Május 17. 1879.)

Tisztelt képviselőház! A fővárosi rendszet szempontjából kétségtelen és alaposan meg nem támadható tény az, hogy egy bejelentési hivatalra Budapestnek, a mely már világvárossá nőtte ki magát, okvetlenül szüksége van, a mint már a főváros maga is tervezte ily bejelentési hivatal felállítását, különös tekintettel az idegen hadkötelezettek nyilvántartására, mely

valóban nagy teher és csak nehezen végrehajtható feladatként nehezedik évek óta a fővárosra és annak budgetjére.

A törvényjavaslat ezen szempontból kiindulva, általánosságban már el levén fogadva, csakis a részletekhez szólhatok, melyekre vonatkozólag a minisiterelnök ur ma is akként nyilatkozott, hogy az egyes részleteknél felmerülő észrevételeket annak helyén meghallgatja, tekintetbe veszi és viszonzválaszra méltatja.

Ily pont szerintem ezen 3. §. A) pontja, melyre vonatkozólag Gulner t. képviselőtársam nézetem szerint igen alapos és jól indokolt módosítást nyújtott be. Tagadhatatlan ugyan, hogy a bejelentési hivatal szükséges; de úgy kell azt létesíteni, hogy lehetőleg mégis megkímélve legyenek a háztulajdonosok, a békés, a nyugalmas polgárok a túlságos terheltetéstől az érkező idegenekre nézve; különösen a felsőbb, tisztességesebb, legmegbízhatóbb elemei a fővárosnak, ne legyenek a legtöbbször csak rövid időre, egy-két napra érkező rokonok látogatása által azon, sokszor valóban, a távolabbi városrészeket tekintve — nem csekély kötelezettséggel terhelve, hogy ezek érkezését bejelenteni kénytelenek legyenek. Sok haszontalan irka-firkát és lótás-futást fogna e szakasz, ha úgy, a mint szövegezve van, elfogadtatnék, a főváros lakóira róni; részemről tehát a 24 órának három napra való kiterjesztését nagyon méltányosnak és a fővárosi lakosság főleg műveltebb, vagyonosabb osztályai igényeinek megfelelőnek tartom és így Gulner Gyula képviselő urnak módosítványát elfogadom.

A mi pedig Éles Henrik képviselő urnak irályi módosítását illeti, az ellen nem volna egyéb kifogásom, csak az, hogy a kifejezés, „lakást élvez“, ezzel cseréltessék fel „lakik“. Mert lakást élvezni nem lehet. (*Helyeslés.*)

## XXI.

## Ismét a fővárosi közigazgatási bizottságról.

(Május 17. 1879.)

T. ház! A 20. §-ban, a rendőrileg megszabott pénzbüntetések alkalmazására nézve másodfokú felelbiteli hatóságul a közigazgatási bizottság határoztatik meg.

A t. ház talán még emlékezni fog azon vitára, a mely a mult hó elején vagy márczius végén e házban lefolyt, Budapest főváros abbéli kérvényének felolvasása után, melyben a főváros a kereskedelmi ministernek ama rendeletét, hogy az iparügyekben a főváros területén a közigazgatási bizottság tétessék másodfokú forumul, mellőzni kérte és azt kívánta, hogy a t. ház a kereskedelmi ministeriumhoz mint felelbiteli forumhoz utalja ezen iparügyeket, a főváros közigazgatási bizottsága helyett. Ezen alkalommal egyáltalában megtámadtatott a közigazgatási bizottság intézményének czélszerűsége, a főváros szervezete tekintetéből. Maga a t. minisiterelnök ur elismerni méltóztatott akkor, hogy a közigazgatási bizottság a fővárosnak mai szervezetével nem minden-

ben egyezik össze, és belátta annak szükségesét, hogy a fővárosi közigazgatási bizottságnak átalakítása kérdésében tárgyalások kezdésnek meg; sőt úgy tudom, hogy a t. minister ur egybe is hívta már azon enquêtet, a mely hivatva van tervezetet dolgozni ki a fővárosi közigazgatási bizottság átalakítása iránt.

Én nem tudom, mennyire haladt már ezen ügy, és egyáltalában van-e arra kilátás, hogy a közigazgatási bizottság, a mely a fővárosban egyáltalában gyűlöletes, czélszerűtlen intézménynek tartatik, el fog töröltetni, vagy legalább lényegesen át fog alakittatni? Azonban bátor vagyok azon kérdést intézni, hogy vajjon czélszerűnek mutatkozik-e egy újonnan alkotandó törvény szövegében, másodfokú felelbbviteli hatóságul meghatározni egy olyan intézményt, a melynek léte vagy nem léte, vagy gyökeres átalakítása iránt a belügyminister és a főváros közt épen most folynak a tárgyalások? Ezen aggodalmam eloszlatása végett kérem a t. minister urat, hogy méltóztassék a kérdés felvilágosításával engem és a t. házat tájékoztatni.

## XXII.

### A vágvölgyi vasut állami megvételéről.

(Május 19. 1879.)

T. ház! A vágvölgyi vasut ügyét tekintve, szerény véleményem szerint mindenekelőtt azt a

tényleges helyzetet kell hangsúlyozni, melyben ezen kérdéssel szemben jelenleg vagyunk. Egészen más volna, ha ezen vasutvonal engedélyezéséről volna szó; — ez esetben részemről egy oly vasutvonalnak engedélyezéséhez, a mely ezt az irányt követi, soha nem járulnék. Azonban egészen más viszonyok közt vagyunk a jelen esetben, midőn egy, már meglévő, nagy részben kiépített vasut megvételéről van szó.

Ezen tényleges helyzetből indulok tehát ki, midőn részemről — s a függetlenségi párt nevében is — a vágvölgyi vasut megvételéről szóló törvényjavaslatot általánosságban elfogadom — megtéve annak egyes részeire vonatkozólag megjegyzéseimet, és benyujtva annak egy lényeges pontjára vonatkozólag határozati javaslatomat.

Az indokok, melyek pártunkat arra birták, hogy a vágvölgyi vasut megvételére szavazzunk, röviden a következők:

Ajánlják ezen vasut megvételét azon körülmények, melyek a vágvölgyi vasuttársulat jelenlegi zilált pénzügyi helyzete következtében előállottak, s a melyek folytán a vétel az államra nézve lehetővé vált. A vételár általánosságban véve, aránylag elég jutányosnak mondható, s különösen elviselhetővé teszi a vételt azon körülmény, hogy a vételár csak huzamos idő alatt s aránylag nem igen nagy részletekben lesz lefizetendő. Részemről személy szerint azon helyzetben vagyok, hogy a vágvölgyi vasutvonal pályáját és forgalmi viszonyait meglehetősen ismerem, és mondhatom, hogy maga a vonal —

töltéseit stb. tekintve — elég solid építmény. Tudom ugyan azt, hogy a vágvölgyi vasutvonalnak indóházai, raktárai és egyéb épületei nincsenek annyira állandóan és oly nagy mérvben kiépítve, hogy ezen pálya növekvő forgalmának — ha t. i. az a kellő összeköttetésekkel együtt kiépítettik, teljesen megfelelhessenek. Nevezetesen a kiindulási pontot képező pozsonyi indóház és annak melléképületei, ma még talán nagyon szűken megfelelnek a forgalomnak: de kétségtelen tény, hogy néhány év múlva, ha például a zsolna-trencsényi vonal kiépül, a pozsonyi indóházat tetemesen meg kell bővíteni, és több más mellékhelyiséget kell fölállítani. Ugyanez áll más, jelentéktelenebb építkezésekre is; áll különösen még azon rövidke vonalrészre, mely a pozsonyi indóházat a Duna-gőzhajózási társulat ottani kikötőjével összeköti, s mely jelenleg csak lóerőre van fölépítve; ez is kétségtelenül gőzerőre lesz kiépítendő, ha a dunai gabna-kereskedelmet e vonal útján akarjuk majd Oderberg felé terelni. Noha ma is e lóvonatú szárnyvasut úgy van construálva, hogy sínjei a megterhelt vasuti waggonokkal járhatók; lényegesebb nehézség tehát ma sincs.

Ajánlják továbbá e vasut megvételét a vágvölgyi vasút vonalai által átszelt vidék nagy részének kiváló termékenysége, sűrű népessége s annak folyton emelkedőben levő forgalmi viszonyai. A Mátyusfölde, Nagy-Szombat vidéke ugyanis tudvalevőleg országunk legcultiváltabb, legtermékenyebb, legézszerűbben művelt részét képezi; a mi egy localis vasutnak, okszerűen

kezelve, mindig elegendő forgalmat képes biztosítani. Továbbá hivatva van e vidék arra is, hogy ott a gyáriparnak egyes ágai jelentékenyen kifejlődjenek és a vasut forgalmát még jelentékenyebben emeljék. E tekintetben van szerencsém csak egyedül a bazini kénbányászatra utalni, a mely már ma is szép virágzásnak örvend s a kénsav ott oly nagy mértékben állittatik elő a külföldi gyárak részére, hogy jelentékeny tömegekben szállittatik kőkorsókban a vágvölgyi vasuton a külföld vegyi gyáraiba. E bazini kénsavgyár a kentelepek gazdagságánál fogva, hivatva van jövőben még inkább kifejlődni és a vasutnak még gazdagabb szállítást biztosítani.

Ugyane körülmény áll a Vág folyam felső részére vonatkozólag is, a hol a munkaerő olcsóbb, mint az alsó részen és a gyáripár felvirágzására még kedvezőbb alkalom nyílik, mint pl. Nagy Szombat és Bazin vidékén.

Ajánlja továbbá ezen vonal megvételét a zsolnai összeköttetésnek könnyű kivihetése. A trencsén-zsolnai vonal köztudomásulag már traçeirozva van, az előmunka megtéetett; és ezen összekötő pálya oly módon létesíthető, hogy semmi természeti akadályba nem ütközik; hosszabb alagútak, nagyobb emelkedések nincsenek, és így aránylag olcsón lehet majd kiépíteni, a mi által ezen ma még zsákutczában végződő vasut, a kassaderbergi vasuthoz leendő csatolással jelentékeny forgalmú vonallá alakíttathatik át.

Teljesen méltánylom Lichtenstein József képviselő urnak abbeli aggodalmát, hogy czélszerűbb lett volna a vágvölgyi vasut megvételé-

ről szóló törvényjavaslatot a kassa-oderbergi vasut ügyeit illető törvényjavaslat tárgyalása után elővenni.

Ez ugyanis előttem is nagyfontosságú, a zsolna-trencsényi vonalrészre vonatkozólag, különösen, tekintve a tarifáknak egységét; a melyre majd, ha a magyar állam lényeges befolyást gyakorolhatna, úgymint ha a kassa-oderbergi vasutnak is üzletvezetését átvehetné: akkor a kiépítendő zsolna-trencsényi rész, a kassa-oderbergi vonal és a zsolna-pozsony-vágvölgyi vonal közt, mindenesetre nagy lendületet fogna adni a vágvölgyi vasutnak, de csak úgy, ha e két vonalrész egy kézben lesz, vagy ha nem is lesz egy kézben, de az állam döntő befolyással birand a kassa-oderbergi vasutra is. Mert megvallom, e nélkül magam is aggodalommal tekintek az állam által mintegy elzártan birandó vágvölgyi vasútra, mely, ha egyrészt a kassa-oderbergi vonalág egy erős magántársulat kezében lesz, másrészt pedig az érsekújvár-pozsony-bécsi összeköttetés az oly hatalmas osztrák államvaspálya-társaság kezeiben van, — úgy az állam tulajdonába átmenendő vágvölgyi vonalrész ezen két nagy társulatnak mintegy kegyelmére, önkényére bizatnék. Miután azonban a t. ház többsége így méltóztatott határozni: tehát be kell mennünk a vágvölgyi vonalrész tárgyalásába, a kassa-oderbergi vonalrész tárgyalása előtt is.

Továbbá indokul szolgál még a vágvölgyi vonalrész megvételére nézve a t. előadó ur által is fölemlített negatív indok, hogy ha t. i.

ma ezen, zavart pénzügyi viszonyok között levő vasuttársulat vonalait meg nem vesszük, féltő, hogy azok idegen kézbe, pl. az osztrák államvaspálya-társulat kezébe kerülnek, és ez által azon vidék gazdag export és importjával mintegy kiszolgáltatatik e hatalmas vaspálya-társulat önkényének.

Erre vonatkozólag azonban Lichtenstein József t. képviselőtársam azon czáfolatot igyekezett érvényesíteni, hogy csak akkor válhatnék veszedelmessé a vágvölgyi vasutnak az osztrák államvaspálya-társulat birtokába való átmenetele, ha a vlára-lundenburgi vonal, vagy a zsolnatrencsényi vonal az osztrák-államvaspálya-társulat által építtetnék ki. De hangsúlyozni méltóztatott, hogy az engedély erre nézve már lejárt, tehát egyenesen a magyar kormánytól függ, hogy megadja-e vagy nem az osztrák államvasut-társulatnak is az újabb engedélyt?

Engedelmet kérek, én az osztrák államvaspálya-társulatot, — tekintve a keserű tapasztalatokat a múltban, tekintve különösen a vercierovai csatlakozás történetét, — oly nagy hatalomnak tartom, hogy még csak azon kísérletnek sem szeretném kitenni, akár a jelen kormányt, akár a jövő kormányok egyikét, hogy ama hatalmas társulattal álljon szemben és vele homlokegyenest kelljen megküzdenie; mert félek, hogy e küzdelmet nem a magyar kormány fogná diadallal kiállani.

Azonban, ha eltekintünk is ezen vlára-lundenburgi vonalrész kiépítésétől: én még akkor sem óhajtom, hogy a vágvölgyi vasut az osztrák államvaspálya-társaság birtokába menjen át. Nem

óhajtom pedig Nagy-Szombat és a Mátyusföld vidéke érdekében, mely a vlára-lundenburgi vonal nélkül is az osztrák vasut-társulat önkényére lenne bízva; holott azon gazdag vidék Magyarországnak jelentékeny adófizető része, tehát annak speciális érdekeit is méltó tekintetbe vennünk.

Nem tagadhatom, t. ház, merülhetnek fel aggályok is a vágvölgyi vasut megvétele ellen, és ezen aggályok kisebb-nagyobb mértékben jogosultsággal bírnak. Ilyen aggály mindenekelőtt az, hogy a vágvölgyi vasut úgy, a mint az jelenleg kiépítve van, nem képez nemzeti érdekű vonalat, a mennyiben Budapest iparforgalmától az illető vidékeket elvonja, és inkább Bécs iparának nyitja meg; mintegy exportot nyújt Ausztriának a Vág völgyébe és ez által Budapest iparát háttérbe szorítja.

Azonban menjünk tovább, azon feltevés alapján, a melyből beszédem elején kiindultam. Ez a baj már megvan, ezen a bajon akkor lehetett és kellett volna segíteni, mikor a vágvölgyi vasut engedélyeztetett, ha t. i. nem azon irányban engedélyeztetett volna az összeköttetés, a melyben ma létezik, nevezetesen nem Pozsony, hanem Érsekújvár lett volna a kiindulási pont. De ma már úgy kell a helyzettel számolnunk, a mint az létezik. Tehát ha ezen baj tagadhatatlanul megvan, és vele már számolnunk kell: nem czélszerűbb-e azt lehetőleg enyhíteni, mint a vasutnak idegen társulat kezére való bocsátása által a calamitást még inkább növelni? Enyhítjük pedig a bajt, — legalább módunkban lesz eny-

híteni — akkor, ha a vágvölgyi vasut a magyar állam kezére megy át, a melynek azután a maga vasuti politikájához képest módjában lesz, — feltéve mindig a kassa-oderbergi vasut uralását és a zsolna-trencsényi összeköttetés létesítését — módjában lesz, mondom, a vágvölgyi vasuti vonalokon is oly tarifákat életbeléptetni, melyek a hazai iparra nézve kedvezők. Ezen aggodalom tehát, azt gondolom, ezekkel el lenne oszlatva. Különben, t. ház, ne ringassuk magunkat illúziókban arra nézve, hogy a magyar és a fővárosi ipar számára mi a távol nyugaton valami önálló, nagy, gazdag piacot teremthessünk. Fájdalom, a németországi, morva, brünni, bécsi ipar már sokkal fejlettebb stadiumban van — egyes speciális ágakat kivéve, — mint a mi hazai iparunk, a mely a nyugoti részeken aligha fogna diadallal versenyezhetni a nyugati iparral. A fővárosi, a magyar ipar számára tág piacot, nagy jövőt ne a nyugaton keressünk, hanem keleten és délen. A magyar, a fővárosi iparnak gazdag jövőt az biztosítand, ha a budapest-zimonyi vonal kiépül, és megnyitja számunkra a Balkán félszigetet, s az egész kelet és dél vidékeit. Ha ezen budapest-zimonyi vonal megnyílik: nem féltsem én a magyar és fővárosi ipart azon kis veszteségtől a nyugaton! Sőt még, ismétlem, e veszteség is kisebb fog lenni, ha a vágvölgyi vasut a magyar állam kezére megy át, miután az állam az árviteli szabályzatokat kedvezőleg módosíthatja.

Másik aggodalomul szolgálhatna még a vágvölgyi vasut megvétele iránt azon ellenvetés,

hogy e pálya elvégre is mindig az osztrák államvaspályának mintegy tápláléknyújtó esatornája fog lenni. Ez azonban csak némileg és bizonyos mértékben áll. Ugyanis az előttem szolt t. képviselőtársam Lichtenstein ur érintette már a pozsonyi Dunapartra vivő lóvonatú vasutnak gőzerőre kiépítését, értve a Duna-gőzhajozási társulat pozsonyi kikötőjével való közvetlen összeköttetést, a mely ha kiépittetik, a vagonokról könnyen lehet majd a hajókra és viszont rakodni. És ezzel a magyar dunai kereskedelemnek a zsolna-trencsényi vasut kiépítésével új út fog nyilni Oderberg felé. A vizen való szállítás mindig jelentékenyen olcsóbb, mint a vasuti szállítás: nem kell tehát félnünk az osztrák állami vaspálya versenyétől, ha mi a Duna-gőzhajozási társulat és a Trencsény-Zsolna közt is kiépítendő vágvölgyi vasut közt cartell-szerződést létesíthetünk. Hangsúlyozandó továbbá itt nemcsak a Dunáról jövő gabonaforgalom, hanem a Mátyusföldének és Nagy-Szombat vidékének gabonában és egyéb terményekben való gazdasága is; úgy, hogy e vidékek terményei, a melyek ma a vágvölgyi vasutnak csakis pozsonyi csatlakozása következtében Bécs felé vitetnek, ha majd ezen vasut a zsolna-trencsényi összeköttetést elnyeri: emez és az alföldről Dunán jövő gabona-termékek nem lesznek kizárólag a bécsi piacra utalva, hanem versenyre kelhetnek majd a boroszlói, hamburgi és egyéb észak-német piacokon is.

Némileg aggodalmasak e vételnél még a vágvölgyi vasuttársulatnak mai pénzügyi viszonyai.

Igaz, hogy a szerződés megkötésénél lehetőleg gond fordítottatott arra, hogy ha e vasut államivá lesz, a magyar állam ellen a hitelezők részéről a jövőben igények támaszthatók ne legyenek, mivel az eladó fél e tekintetben szavatosságot vállalt. Nézetem szerint azonban épen azért, mert az említett társulat pénzügyei annyira bonyolultak, soha elég óvatosságot tanúsítani nem lehet; a miért is nagyon helyesnek tartom a pénzügyi bizottság által e tekintetben ajánlott határozati javaslatot, a melyet készséggel elfogadok. Én azonban és pártom még ennél is tovább szeretnénk menni. Ugyanis a közlekedésügyi minister urral szemben jogos várakozást vélek kifejezni arra nézve, hogy ha e vasutvonal az állam tulajdonába menend át, annak kezelésében a minister ur a lehető legnagyobb takarékosagra fog törekedni; nevezetesen a külön igazgatóság megszüntetésével, e vasutat is a magyar államvasutak igazgatósága alá fogja rendelni, és a kezelésben létesíthető másnemű meggazdálkodások által is mindenképen oda igyekezend, hogy e vasutvonal szükségleteit maga fedezhesse, a mire azon vidékeknek, melyeket átszel, gazdasága, ha nem is rögtön, de a közel jövőben, okszerű kezelés mellett biztos kilátást nyújt.

Végre nem hagyhatom említés nélkül a szerződés 6. pontjának harmadik bekezdését, a mely így szól: „Ellenben a magyar állam a jelen szerződés alapján az első osztrák takarékpénztárnak jogot ad, hogy a 2. a) pontban megjelölt követelését és annak  $6\frac{1}{2}\%$ -át, az első részletfizetés levonásával, a pozsony-trencsényi

fővonalra és annak récse-prácsai és nagyszombat-szeredi mellékvonalaira, első helyen, a kormánynak minden további megkérdeztetése nélkül, jelzálogilag a fentebbi telekkönyvekbe bekebeleztesse.“

T. ház! Én ezen pontot a magyar állam hitelére nézve sérelmesnek, sőt mintegy lealázónak tartom. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Már annyira jutottunk volna tehát, hogy nem is egészen 7 milliónyi összeget, midőn a magyar állam ama vasutat részlet-fizetésekre megveszi, telekkönyvi bekebelezés nélkül ne kaphasson? és az osztrák takarékpénztár csak oly módon adhasson hitelt a magyar államnak, ha eme követelését bekebelezheti? Ez pénzügyi viszonyainkra valóban igen szomorú jelenség volna; és azért részemről azt hiszem, hogy legczélszerűbben cselekednék a t. ház, ha ezen pontot a szerződésből egyenesen kihagyná. Elég biztosítéka lesz az osztrák takarékpénztárnak követelésére nézve a nélkül is a magyar állammal kötött vételszerződésben. — Midőn a fentebbiekben bővebben kifejtett indokaimnál fogva a vágvölgyi vasut megvételéséről szóló törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadnám: egyuttal van szerencsém az annyiszor hangsúlyozott és ezen vasutnak életkérdését képező trencsénzsolnai összeköttetés mielőbbi valószínűsítése tárgyában, magam és elvtársaim nevében a következő határozati javaslatot benyújtani: „A képviselőház utasítja a kormányt, hogy az állam tulajdonába átmenő vágvölgyi vasutvonal trencsén-

zsolnai pályarészének kiépítése iránt minél előbb terjeszsen törvényjavaslatot a ház elé." Ajánlom elfogadásra. (*Helyeslések.*)

### XXIII.

#### Beszéd a katona-elszállásoláshoz szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Május 29. 1879.)

T. ház! A 10-ik szakasznak három pontjára nézve bátorodom módosítást benyújtani, t. i. a 2., 4. és 7. pontra nézve. Azon módosítás, melyet a második pontra benyújtandó leszek, oly egyszerű és annyira a tényleges viszonyoknak megfelelő, hogy alig kételkedem benne, miszerint az a t. háznak nagy többsége, vagy az egész t. ház által el fog fogadtatni.

A 4. és 7. pontokra vonatkozó módosításaim azonban már lényegesebb és complicáltabb természetűek, s azért azt vagyok bátor kérni a t. háztól: méltóztassék megengedni, hogy a 2. ponthoz beadott módosítás külön vétessék szavazás alá, a 4. és 7. pontra teendő ismét külön, s hogy ezeket külön indokolhassam, minthogy bővebb indokolásukra van szükség. (*Helyeslés.*)

Bátor leszek ennél fogva mindenekelőtt a 2. ponthoz teendő módosításomat előterjeszteni.

A második kikezdés így szól: „Idegen hatalom követségének épülete, lakásai, irodái“.

T. ház! Már csak ezen rövidke sor is mutatja, hogy ezen törvényjavaslat a lajthántúli

törvényjavaslatnak ugyszólván merő fordítása. Bécsben igenis, vannak az idegen hatalmaknak követségei; de fájdalom, Budapesten nem vagyunk oly szerencsések, mert itt csak consulságok léteznek. Azért azt bátorodom indítványozni, hogy ezen szakasz a tényleges viszonyoknak megfelelőleg, így módosíttassék: „idegen hatalmak követségeinek és consulságainak épületei, lakásai és irodái“.

**Molnár Aladár jegyző** (*olvassa a Thaly Kálmán által beadott módosítványt*).

**Elnök:** Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék előadását tovább folytatni.

**Thaly Kálmán:** A t. elnök ur felszólításához képest, bátor vagyok a 4. és azzal kapcsolatban a 7. pontra vonatkozólag beadandó módosításomat mindenekelőtt felolvasni és azután indokolni.

A 10. §. 4. pontja az általam benyújtandó ellenindítvány szerint a következő módon lenne szerkesztendő:

„Ellenindítvány. A 10. §. 4. alatti pontja akként szövegezendő: „4. A nyilvános és jótékony közintézeteknek szánt helyiségek; továbbá nyilvános és nyilvánossági joggal felruházott alsó- és felső iskolák, papnöveldek, tan- és nevelőintézetek, kisedővodák helyiségei; azonkívül oly képző- és nevelőintézetek, magán-jótékonyági és gyógyintézetek helyiségei, melyeknek nem nyerészkedés a céljuk; végre a közhasználatra, irodalmi, vagy oktatási célokra szánt muzeumok, könyv- és levéltárak; a magyar és horvát tudományos akadémia s egyéb alapszabályilag jóvá-

hagyott tudományos- és közművelődési társulatok, olvasó egyletek, kép- és szobortárak s műgyűjtemények, nemkülönben a nemzeti és városi színházak helyiségei.“

A 7. pont ugyanezen szövegezés némely tételeinek megfelelőleg, következő módon lenne átalakítandó:

„7. A törvényesen elismert vallás-felekezettek főpapjainak, lelkészeinek, segédlelkészeinek és tanítóinak; ugyszintén a felekezet nélküli községi iskolák tanítói (tanítónői) és segéd-tanítóinak családi, illetőleg háztartási viszonyaikhoz képest szükséges lakszobái“ stb. A többi marad.

T. ház! Azon okokat, melyek engem arra birtak, hogy az ajánlott szövegezés helyett a 4. és 7. pontoknak a felolvasott szerkezet szerint való módosítását javasoljam: a következőkben vagyok bátor röviden körvonalozni.

A közös hadügyminister, a ki magát az 1867-iki törvények ellenére mai napig is k. k. Reichskriegsministernek nevezi minden hivatalos iratán, ezen közös hadügyminister, a katonai párt elveihez híven, Ausztriát és Magyarországot is kaszárnya-állammá akarja átalakítani, és ebben hűséges támogatóra talál a mi honvédelmi ministerünkben is, a kiról tegnap fájdalommal tapasztaltam a 6. szakasz tárgyalásánál, mikép szavazott saját ügykörének megszorítása ellen, s a hadügyminister ügykörének bővítésére. (*Ugy van! a szélső balon.*)

A magyar nemzet azonban, nemzeti létezését, a magyar faj uralmát és a kor követelményeit

tekintetbe véve és jövőre is kiterjeszteni óhajtva, rég átlátta azt, s ösztönszerűleg minden erejének megfeszítésével oda törekedik, hogy Magyarországot cultur-állammá alakítsa át. A kaszárnya-állam és a cultur-állam küzdenek tehát egymással; s nem csoda, hogy ezen küzdelmek adandó alkalmakkal folyton megújulnak, mivel számtalanok azon érdekek, midőn ezen kettő: a kaszárnya- és a cultur-állam, egymással összeközösbe jut.

Ily érdekek érintetnek a beszállásolási törvénynél, nevezetesen a 10. szakasz 4. és 7. pontjaiban is. A cultur-állam érdekei ugyanis azt követelik, hogy a tudományos, közművelődési intézetek és iskolák lehetőleg minden pusztítástól, roncsolástól, sőt terheltetéstől is megóvassanak. Már pedig felesleges azt hosszasan részletezni, hogy a katonai beszállásolás, különösen a műgyűjteményeket tartalmazó táraknál s az iskolahelyiségekben levő tanszergyűjteményeknél mily hátrányos következményekkel járhat.

T. ház! Fajunk dicséretére kell constatólnom, hogy ha a dislocationális és inquartationális viszonyokra messze visszapillantunk — mert ezeknek a dolgoknak nemzetünk multjában háromszáz évig visszanyuló történetök van — mondom, ha ezen kérdésnek multjára visszapillantunk: nemzetünk dicséretére kell bevallanunk, mert határozott történelmi tények bizonyítják, hogy a magyar nemzet józan ítélete az iskolákat, tanintézeteket mindenkor igyekezett a katonai beszállásolás és az azzal járó megterheltetés és esetleges pusztulás veszélyeitől biztosítani. Azon-

ban viszont az osztrák tábornokok mindig különös passzióval követelték és gyakorolták is az iskoláknak a katonasággal megszállását. Erre a régiebb korból tömérdek példa van.

Természetes, hogy az iskolák nagy és szellős termekkel dicsekedvén, különösen alkalmasak az elszállásolásra, és ez magában is elég ok volt — a többieket mellőzöm — a tábornokokra nézve, hogy az iskolákat a beszállásolásnál felhasználni igyekezzenek. Azonban az ellenkező példát, t. i. nemzetünknek az iskolák iránt való kiváló figyelmét és azoknak a megterheltetés alóli kivonatását is bőven lehet illusztrálni. Már 1710-ben, tehát ezelőtt 170 évvel történt, hogy midőn Bártfa városa iskolai célokra egy kincstári épületet kapott és ezen iskolából a háborús viszonyok közt a gyermekeket kitiltván, beszállásolta a városra kirótt katonaságot; maga gr. Beresényi Miklós a magyar fővezér volt az, a ki szigoruan reá irt Bártfa városára, hogy az iskola kulturális célokra való, annak az a rendeltetése, hogy benne a gyermekek tanuljanak; s kirendelte abból a beszállásolt katonaságot. Szégyen volna a XIX. századra s nemzetünknek a kulturális viszonyokban való előhaladására, hogy midőn ősünk már 169 évvel ezelőtt az iskolákból a katonaságot kitiltották, — mi viszont e törvényjavaslattal bármi körülmények közt megengednők azt, hogy az iskolai épületek, pl. esetleg tömegesebb átvonulások alkalmával, laktanyákká váljanak. (*Tetszés a szélső balon.*) És itt, ezen 10. §-ban, noha meglehetősen specializálva vannak a beszállásolás alól kiveendő

épületek : az iskolákat hiába keresem, csak képző-, nevelő-intézetekről van szó. Már pedig praecautio non nocet, s ha specializálunk, úgy tegyük azt, hogy félreértés utólag ne származhassék. (*Igaz! a szélső balon.*)

Az mondatik ugyan a megelőző 9. §. utolsó pontjában, hogy a községek kötelesek kipuhatólni és nyilvántartani a beszállásolásra igénybevehető férőhelyeket. Mindazáltal tudva, t. ház, azt, hogy még a cultur-állami törekvés nálunk oly mély gyökereket mostoha viszonyaink miatt nem verhetett, hogy némely községek előljárói a culturális czéloknak s az ezek előmozdítására hivatott intézeteknek a megfelelő súlyt tulajdonítani birnák: gyakran megtörténhetnék, hogy saját lakóikon könnyítendőök, épen a cultur-intézetek termeit fognák kítűzni és oda utalni a beszállásolandó katonaságot, péld. nagyobb csapatátvonulásoknál. Ha jelen volna a t. vallás- és közoktatásügyminister ur, felteszem róla, hogy ő maga volna az, a ki e szakasz ellen felszólalna.

Részemről ez okból voltam bátor az iskolákat, alsóbb és felsőbbekre osztva, s azok minden nemét értve, melyek nyilvánosak, továbbá a törvényjavaslatban is említett magán- és képző-intézeteket, kisedővodákat és mindenféle tanintézeteket a kivételek közé sorolni. Magától értetik azután, hogy ha az iskolák ki fognak vétetni a beszállásolás terhe alól, a mint kell is, hogy általános kulturális szempontból az alól kivétessenek, főként azért, hogy az ott lévő tanzserek és térképek a szilajabb közkatonaságnak

sokszor pajkosságból is eredhető rombolásaitól megóvassanak, mondom tehát, hogy ha az iskolák kivétnak a beszállásolás alól: akkor természetes, hogy — megfelelően a vallásfelekezetek főpapjaihoz és lelkészeihez, kiknek lakásai, a mennyiben családi viszonyaikra szükségesek, szintén kivétnak, — hasonlóké a szegény néptanítók, segédtanítók és segédlelkészek s a tanítónőknek lakásai is — s ezek még inkább, t. i. gyöngédségi okokból — kiveendők a beszállásolás alól. Azt pedig, hogy a *J.* pontnál, melyben a vallásfelekezetek lelkészeinek és főpapjainak családi viszonyaikhoz képest szükséges lakszobái kivétnak, e szavakat szurtam oda: „illetőleg háztartásukhoz képest“; ezt — remélem — ha jelen volna Pór Antal t. képviselő ur, vagy még a kormánypárt legújabb jelöltje, szentséges páter Lonkay Antal (*Derültség a szélső balon*) is megfogná engedni nekem, hogy a katolikus papoknál családi viszonyokat említeni, már csak a gyengédség is tiltja. Ezért tettem tehát a változtatást.

Midőn továbbá a könyvtárak mellé még egyuttal azt bátorodom indítványozni, hogy a levéltárak is vétessenek ki a beszállásolás alól, azt gondolom, ezt mindenki csak helyesnek fogja találni, miután a levéltárak kéziratái legtöbbször unicumok; és szomorú példánk van még az 1866-ki hadjárat után következett időből is, midőn a mostani országos levéltárnak legnagyobb kincsét képező kamarai levéltárt át akarták alakítani katonai kórházzá, s csakis egy ottani tiszt-

viselő hazafisága mentette meg a nemzet egyik legfőbb tudományos kincsét az elpusztulástól.

Ismétlem — praecautio non nocet. Vegyük belé tehát a törvénybe különösen a levéltárakat is. Még pedig én nemcsak a közlevéltárakat, hanem a családiakat is óhajtánám a beszállásolás alól kivenni; mert ha pld. a gr. Károlyi vagy Erdődy család levéltára a katonai beszállásolás által meggyúl és elhamvad: én ezt a kárt nemcsak a család kárának, de egyuttal a tudományosság, a nemzet kárának is tekintem. (*Helyeslés balfelől.*) Hasonló viszony áll a kép-, szobortárak és műgyűjteményekre nézve. A képtárakról talán lehetne azt mondani, hogy elébb hurczolják ki a képeket, s azután szállásolják be oda a katonaságot; de hiszen maga a gyors kihordás is sokszor tetemes megkárosításával járna a műkincseknek. A hol pedig ez a kihurczolkodás nem lehetséges: minő művészeti károk fognának származni, ha pld. valamely műveletlen közkatona a remek Máter Dolorosá-nak kacskaringós bajuszt pingál, vagy egy szép Vénus-képet általszurkál. (*Derűltség.*) Uraim, hony soit qui mal y pense! Ilyesmi gyakran megtörtént már. Így péld. az ónodi várban lévő régi történeti képeket 1849-ben az osztrákok és muszkák czéltáblául használták; ma pedig, midőn a katonáknak szobapuskáik is vannak, annál inkább megtörténhetnék, hogy valamely képtárban czéltáblául szolgálnának Rafael és Corregio festményei. Ugyanez áll a műgyűjteményekre, a szobortárakra és színházakra nézve. Mindezt bővebben fejtegetnem felesleges. Egyszóval, én minden kulturális intézetet ki akarok venni;

és ha már a muzeumok és könyvtárak a javaslatban tüzetesen megneveztetnek: óhajtanom kell, hogy a levéltárak stb. gyűjtemények, színházak, szintén név szerint neveztesse meg, a netaláni félreértések és káros következmények elkerülése szempontjából. Felteszem én azt az illető városi vagy községi előljáróságok nagyobb részétől, hogy ugyis lehetőleg megóvnák maguktól is a tudományos és műgyűjteményeket; de ha már oda törekszik ezen szakasz, hogy specializáljon, legalább tegye ezt lehetőleg tökéletesen és czélszerűen; mert mégis lehetnek esetek, mikor közművelődési érdekeink sajnosan fognának szenvedni, hogy ha ezt elmulasztanók. És ha már a kár egyszer megtörtént, nem lehet többé a bajt orvosolni. Azért ajánlom ezen szakasz 6. és 7. pontjához benyújtott ellenindítványomat. (*Helyeslés a szélső balon.*)

## XXIII.

## Beszéd ugyanazon törvényjavaslathoz.

(Május 29. 1879.)

T. ház! Ezen 21. és a vele kapcsolatos 22. §§. azok, melyek elvtársaim részéről már tegnap, is az általános tárgyalás alkalmával, mint a magyar közjogra nézve legsérelmesebbek, hangsúlyoztattak. Tegnap pártunk részéről Mocsáry Lajos és Eötvös Károly t. képviselő-társaim fényes szónoklatokban, nyomós érvekkel,

még eddig meg nem czáfolt nyomós érvekkel mutatták ki, mennyire ellenkezik a 21. és a vele kapcsolatos 22. §. a magyar közjoggal. Mondom, meg nem czáfolt érvekkel; mert miből állott a t. honvédelmi minister ur czáfolata Mocsáry és Eötvös képviselőtársainnak ezen szakaszokra tett ellenvetéseivel szemben? Abból állott, hogy a t. minister ur ismételve kijelentette, hogy ő ezen törvényjavaslatot, illetőleg ezen szakaszokat, egyszerűen administratív jellegűeknek tartja. Én teljes tisztelettel viseltetem a t. minister ur kijelentései iránt: azonban nem az itt a kérdés, hogy minek tartja a t. minister ur a jelen törvényt és különösen e szakaszokat? hanem a kérdés az, hogy tulajdonkép mik foglaltatnak ezen szakaszokban? A mik pedig e szakaszokban foglaltatnak: azok kétségtelenül a magyar közjogba ütközők; mert ha a régi viszonyokra — melyek pedig a t. előadó ur által hangsúlyoztattak — nem térünk is tüzetesen vissza: a 21. és 22. §-ban foglaltak már csak az 1867: XII. t. cz. 12. §-ával is határozott ellentétben állanak.

Az 1867: XII. t. cz. 12. §-ában ugyanis az elhelyezés nyíltan az ország törvényhozásának jogai közé tartatik fenn. Méltóztatott a t. előadó ur olyaténkép védelmezni, vagyis inkább szerintem megtámadni az 1867: XII. t. cz. e 12. §-át, hogy abban az „elhelyezés“ tulajdonkép beszállásolást jelentene, mivel az akkori t. törvényhozók a dislocatió és inquantisatió, az elhelyezés és a beszállásolás fogalmait talán összezavarták. Már én részemről sokkal nagyobb tisztelettel viselte-

tem azon 1867-iki törvényhozók bölcsessége iránt, mintsem feltegyem róluk, hogy nem lettek volna képesek különbséget tenni a dislocatió és inquantirisió között. Azért én az előadó ur magyarázatát el nem fogadhatom; sőt határozottan ragaszkodom ahhoz, hogy az 1868: XII. t. cz. 12. §-a alkotói az elhelyezés alatt a dislocatiót értették. És ha lett is volna közöttük valaki, a ki így értette, vagy ha általában így értették volna is: én, miután ezen kifejezés jött a törvénybe, ragaszkodom a szónak mostani értelméhez. Mert részemről nagyon veszedelmesnek tartanám a törvénynek — különösen egy önök által alaptörvénynek tartott törvénynek — olyatén magyarázatát, a mely szerint az azon törvény által meghagyott — úgy is vajmi kevés jogokból még lényeges részek elvonatnak. Pedig ez következnek be akkor, ha az idézett törvénynek „elhelyezés“ kifejezése a „beszállásolás“ értelmében vétetnék.

Hivatkozni méltóztatott a régi gyakorlatra is. Mi volt a régi gyakorlat? Az, hogy a nádor volt az ország főkapitánya. A nádor tehát mint ilyen, általában a hadi viszonyokra, az elhelyezésre — és nemcsak az elszállásolásra — irányadó befolyással birt. Alatta állottak a tartományi főkapitányok Kassán, Győrött, Érsekújvárott stb. Ezek annak idejében a törvényhozás elé idézhetők és a magyar törvényhozásnak felelős közegek valának. Csak absolutistikus visszaélés folytán történt, hogy az idők folyamában, az osztrák soldateska irányzatos működése következtében, a magyar törvényhozásnak felelős közegek helyett

idegen tábornokokkal töltettek be ezen országos kapitánysági helyek, a mi ellen őseink a régi országgyűléseken ugyancsak keményen remonstráltak és protestáltak. Ezen eredetileg alkotmányos kapitányságoknak idegen tábornokokkal való betöltéséből származtak azután a mai General- és Militár-Commandók, melyek ki vannak véve az alkotmányos felelősség alól és csak a közös hadügyministertől függnék, a kit a magyar parlament nem vonhat számadásra. Azonban, kérdem, miután a nádori tisztt az újabb alkotmány-változások folytán megszűnt: kire háromoltak át a nádori jogok? Szerény felfogásom szerint a miniszerelnökre és a magyar nemzeti kormányra, nem pedig a közös hadügyerre, vagy az önök legfőbb hadúrjára, a ki mint ilyen nevezetik e szakaszban; kinek különben, mint a törvényhozás egyik faktorának, lényeges befolyását a hadügyekre tagadni senkinek eszében nincs. Az ezen „hadúr“ kifejezésre tett megjegyzéseket a honvédelmi miniszer ur azzal akarta elodázni, hogy azok nem vehetők komolyan. De akkor ne méltóztassék oly kifejezéseket igtatni a törvénybe, a melyek eddig törvényileg nem használtattak és a melyek alkalmat adnak arra, hogy nem komolyan is hozzájuk lehessen szólani. Különben, a Hadúr mythologiai személy; én pedig részemről és elvtársaim, az általunk óhajtott önálló és független Magyarország koronás királyát nem valami mythologiai agyrémnek akarjuk képzelni. (*Ugy van! a szélsőbolon.*) Azért tehát ezen kifejezés, mint ide nem illő, nézetem szerint kihagyandó. Egyébiránt, valószínűleg úgy jutott az be ide,

hogy a német szövegben Obester-Kriegsherr állt. A germanismus, nem pedig a magyar mythologia vitte tehát a szövegező urakat e sokat hánytorgatott botlásra.

Azonban, korántsem ez a fő nehézség, mely részemről e szakasz ellen emeltetik, hanem igenis azon, felszólalásom elején már hangsúlyozott ellentét, melyben a szakasz a magyar közjoggal áll. Kimutattatott tegnap elvtársaim részéről eddig meg nem czáfolt érvekkel e különbség; bátorodtam még hivatkozni a régi ususra és az 1867: XII. t.-cikkben foglalt „elhelyezés“ kifejezés magyarozatára magam is. Ezekhez tehát nem szükséges már egyebet adnom, mint hogy a következő ellenindítványt nyújtsam be: „A 21. §. helyett ezen szavakat ajánlom elfogadásra: „Az állandó hadsereg (hadi tengerészet) béke-elhelyezése külön törvényben fog megállapíttatni.“

Ajánlom pedig ezt még azért is, mivel a 21. §-ban az 1870. évben rendeletileg létesített békeelhelyezés — mely viszont korábbi absolutistikus eredetű rendeleteken alapul — vétetik fel bázis gyanánt; ily alapot pedig mi elvtársaimmal el nem fogadhatunk, hanem azt akarjuk, hogy az összes intézkedések, melyek jövőre az elhelyezés ügyében történnek, valóban alkotmányos, törvényes alapokon nyugodjanak. És ezért szükséges, hogy a létesítendő béke-elhelyezés a törvényhozás által állapíttassék meg. (*Helyeslés a szélsőbalon.*) Ezek által véltem benyújtott ellenindítványomat indokolhatni.

## XXIV.

## Ugyanazon törvényjavaslathoz.

(Mározius 31. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Nekem a 33-ik szakasz második bekezdése ellen van egy szerény észrevételem. Nem valami lényeges, mert hiszen akkor nem is állanék elő vele a tapasztaltak után, úgy sem igen lenne kilátás elfogadtatására. A lényegeseken már átestünk. Azonban még is oly indítványt tartalmaz módosítványom, melyről meg vagyok győződve, hogy épen a városok viszonyaira nézve nem egy helyütt hosszadalmas controversiáknak fogja elejét vehetni. Nevezetesen ezen második bekezdés csak egy pár sorból áll, ha méltóztatik megengedni, felolvasom. (*Olvassa*):

„De ezen esetben fennmarad a katonai igazgatás joga, hogy a csapat-elhelyezésre nem szükségelt épületet, a térítés fizetésének tartama alatt, katonai célokra használhassa, vagy egyéb célokra bérbe adhassa.“

Az „egyéb célokra bérbe adhassa“ kifejezést bátorzkodnám felcserélni a következő kifejezésekkel: „vagy egyéb, a közegészséggel és közbiztonsággal nem ellenkező célokra bérbe adhassa.“ Ez csekélység, de azt hiszem a városok viszonyainak megfelelő, hogy pl. esetleg a bérlő, a ki a kincstártól kibérli az illető he-

lyiséget, holmi gyufagyárat, vagy a közegészséggel és közbiztonsággal meg nem egyeztethető más intézetet ne állítson ott fel.

Jól tudom, hogy az ipartörvény értelmében meg lehetne támadni az ily vállalkozót; de a katonai kincstárral perbe állani nehéz és hosszadalmas dolog. Azért kérem ezen csekély, de igen méltányos kis közbeszúrás elfogadását. (*Helyeslés; elfogadtatik.*)

## XXV.

### Beszéd a honosítási törvény tárgyalásakor, Kossuthról.

(November 4. 1878.)

Tisztelt ház! Midőn fenforgó kérdésben röviden felszólalok, megvallom, az alkalom, a miért főleg szót emelni akarék, némileg elvesztette élességét a jelenleg hallott beszéd által, melyet Veszter képviselőtársam oly lelkes szavakkal elmondott. Mert nem tagadom, fájón hatott rám ellenzéki szempontból az, hogy a t. ház emez oldala t. i. az egyesült ellenzék, a t. miniszterelnök urat és pártját azon gyöngyörűséggel mulattatja, hogy mi itt, az ellenzék két árnyalata, egymás hajába kapunk. Gulner és Szilágyi Dezső képviselőtársaim különösen jeleskedtek ezen erényben. Helfy képviselőtársam már válaszolt Szilágyi képviselő ur számos indokára. Megkérdezte tőle, miért nem mutatta azt ki: miben rejlik tehát a vitatott intézkedés üdvössége?

Mert erre méltóztatott súlyt fektetni. Azt tetszett továbbá mondani, hogy nem derogálhat senkinek sem egy kis parányi nyilatkozat a községi előjárósághoz; és végre a személyes kérdésre tett nyilatkozatában azt méltóztatott állítani, hogy nem lehet megalázó egy külföldön tartózkodó emigránsra nézve az, hogy hazájának törvényeit tiszteli. Ez általában véve igaz; de mikor e törvények oly rettenetesen megváltoztak, mióta az a nagy férfiú, a kiről emlékezünk, a hazát elhagyta! Az, hogy ő a 67. kiegyezési törvényeket el nem ismeri, rá nézve nem szégyen, hanem érdem, (*Ugy van! a szélső balfelől*) mert a következetesség a férfit mindig csak díszíti. (*Helyeslés szélső balfelől.*) Vagy arra akarjuk őt kényszeríteni, hogy a monoki bíróhoz, vagy magasabb hatósághoz: a zempléni alispánhoz forduljon azért, hogy Magyarországra visszatérhessen? A múlt század legnagyobb magyarjától a szathmári békében csak azt kívánták, hogy jelentse ki, ha tetszik idegen országban, ha tetszik, biztosok előtt, ha tetszik, irásban, hogy többé nem fog fegyvert fogni a Habsburgház ellen. Ő ezt nem tette, hanem odadobta 80 □ mértföldnyi dús birtokait a fiscusnak, és lett bujdosóvá, elment vagyontalan emigránsnak, csak azért, mert azt, a mit tőle kívántak, erkölcsileg következetesen meg nem tehetette. Nagy férfiakat kicsinyes dologra kényszeríteni akarni, valóban méltatlan. Kossuth Lajos akkora egyénisége e századnak, oly nagy férfია a magyar nemzetnek, oly kivételes alakja történelmünknek, hogy mindenképen megérdemli a kivételes intézkedést. (*Élénk helyeslés szélső bal-*

*felől.*) Történelmünk nem szűkölködik oly példákban, melyek szerint egyes egyének számára az általános intézkedések közepette kivételek tétettek; pedig azok legtöbbször, sőt mondhatnám, mindig, sokkal kisebb férfiak voltak, legalább a haza iránti érdemeiket tekintve, Kossuth Lajosnál. Nem oly rég történt pl. az, mikor a magyar nyelv országos tanácskozási nyelvül elfogadtatott, hogy akkor a haza iránt érdemeket szerzett József nádorra nézve kivétel tétetett, megengedtetvén egyedül neki, hogy latinul beszélhessen. Sőt még kisebb embert is idézek. (*Derültség.*) Az igazságügyminister ur előtt bizonyára ismeretes lesz a magyar közjog egyik curiosumát képező sigillum Koháryanum ügye. Koháry nem volt nagy ember, hanem csak egy incarnatus labancz, és mégis megtették az ő kedvéért, hogy mivel az ágyúgolyó jobb kezét elsodorta, mint országbiró egy stampigliával nyomhassa oda aláírás helyett a nevét. És ez, t. ház, külön törvénybe inarticuláltatott. Ha tehát már egy Koháry is elég nagy ember volt arra, hogy érdemes vala érte külön törvényezikket alkotni: csekélységem nem látja be azt, hogy mért ne lehessen a szellemi óriásnak, Kossuth Lajosnak kedvéért annál inkább kivételt tenni és e törvény szakaszába névszerint beiktatni, hogy „Kossuth Lajosnak kivételével.“ (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azt is méltóztatott Szilágyi Dezső t. képviselő ur mondani, hogy Anglia és Svájc az állampolgárság tekintetében középkori állásponton állnak, mi tehát kövessük a modern álláspontra

helyezkedett Francia- és Németország példáját. Már én részemről inkább maradok azon középkori állásponton, a melyen Anglia és Svájc áll; mert Magyarország alkotmánya leginkább hasonlít Angliáéhoz és mert a magyar nemzet sajátos helyzete oda utal, hogy az állampolgárságot inkább Anglia és Svájc módjára fogadja el. Széchényi István hazafiúi nemes túlzásában egyszer azt mondotta, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni, ha magyar. Ez nemes eredetű túlzás, t. ház, elismerem, és én ennyire menni nem akarnék: de annyira igen, hogy a magyar állampolgár, ha külföldre megy is, végképen ne szakadhasson el e földtől és a haza földje tőle, mert hisz oly kevesen vagyunk. Maradjunk tehát inkább a szabad Svájc és Anglia példájánál és ne kívánjuk a vas Bismarck hazáját utánozni e tekintetben. Ezeket röviden megjegyezve, mint csakugyan legjobbat pártolnám Hegyessy t. barátom indítványát, t. i. hogy ezen egész szakasz hagyassék ki; de miután ennek elfogadására alig van kilátás, pártolom Simonyi t. barátom módosítványát, alkalmazva Gulner képviselő ur módosítványához, a meny nyiben tisztán a magyar állampolgáriságot, az osztrák-magyar kivételével akarnám a szövegbe felvételni.

---

## XXVI.

Magyar királyi udvari muzeum felállítása  
iránt Budapesten.

(November 6. 1879.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk!*) Miután az udvartartásra kivánt összeg, a kormány előterjesztése szerint elfogadtatott, tehát tiz évre ténynyé fog válni, — ezen alkalomból bátorkodom egy óhajtást kifejezni, a melyre nézve célszerűnek, sőt szükségesnek tartom, hogy az — mi különben a sajtó útján már többször kifejeztetett, de tudtommal, legalább az újabb években, ezen parlamentben megemlítve még nem volt, — e helyütt is megemlítették és hangsúlyoztassék. Nevezetesen hálával vette a nemzet ő Felségétől azt, hogy Mátyás király és a régi magyar királyok palotáját a mult években saját civillistájából erre fordított költséggel, régi fényéhez újabb építésekkel közelebb hozni méltóztatott és ez által ő Felsege a főváros díszítéséhez is jelentékenyen hozzájárult. Azonban, midőn ezt elismeréssel, hálával veszi a nemzet: még koránsem vagyunk ott, hogy királyi palotánkat olyannak látnók, mint midőn az régi fényében tündökölt s a minők a bécsi várpalota s Európa többi udvarainak palotái; t. i. nevezetesen egyszersmind arról, hogy a tudományok, régiség és más műgyűjtemények közhelyei, muzeumai. Mátyás király idejében, tudjuk, Budán is világhírű könyvtár s

muzeum létezett és a híres Corvina-könyvtár díszje volt a budai királyi palotának s hasonlóképp az ottani természettudományi muzeum, szobortáras s több effélék, akkor a legelsők közé soroztattak.

Az osztrák császár bécsi palotája ma is dúsgazdag ilyenekben; és dúsgazdag nemcsak osztrák érdekű tárgyakban: de, a mire itt különös súlyt fektetek, dúsgazdag az speciális magyar érdekű emlékekben is. A magyar történelmi emlékek, műtárgyak, magyarországi eredetű ritkaságoknak, valóságos tárháza a bécsi császári palota különféle muzeumai.

Az udvari titkos és a hadilevéltárban Magyarországot érdeklő igen számos, ma is külön kezelt — mert tisztán magyar természetű — okmányok vannak. Ilyen a „Türkenkriege“ osztály, ilyen a „Krieg mit den Rebellen“ gyönyörűséges cím alatti osztály, mely a Thököly és Rákóczy-féle actákat tartalmazza, és ott van Görgey hadseregének egész levéltára. A numismatikai kabinetben is, a magyar érmeknek egész külön speciális osztálya létezik.

Én azt hiszem, hogy a magyar tudományos világ óhajtását fejezem ki akkor, midőn e helyütt hangsúlyozom, hogy a budai magyar királyi palotát kellene ezen magyar eredetű emlékeknek díszíteni. A tulajdonjog kérdése ezen nem változtat; mert ha a magyar királyi családnak kizárólag Magyarországot érdeklő, vagy magyarországi eredetű műkincseit és kézíratait a bécsi udvari palota muzeumaiból, a budai kir. várba hozzák le: az itt megteremtendő magyar udvari muzeum

létesítése által a tulajdonjog nem változik; mert hiszen mindazon műtárgyak továbbra is ő Felső-gének és az uralkodó háznak tulajdonai maradnak Budapesten is. Csak Magyarország tudományos körei fognak ez által végtelen könnyebbitésben részesülni, mert ezen emlékeket, műtárgyakat stb. helyben tanulmányozhatják; továbbá a magyar főváros fog egy új nevezetességgel gyarapodni, a mely bizonyára számos idegeneket is fog fővárosunkba vonzani.

Midőn ezen tárgyat emlékezetbe hozom: remélem és elvárom a t. kormánynak hazafiaságától és magyarságától, hogy a korona tanácsában oda hatni igyekezzék: miszerint a jövő 10 év alatt a nemzetnek, a hazai tudományos világnak, a magyar fővárosnak ezen hó óhajtása, a legfelsőbb körökben meghallgattassék és teljesíttessék. Egyébiránt fenntartom magamnak a jogot, ezen tárgyban esetleg külön indítványt is be-terjeszteni.

## XXVII.

Beszéd az 1880-ik évi újonczjutalék megszavazásakor.

(November 27. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Midőn a 800 ezer főnyi véderő-létszámnak 10 évre megszavazásáról szóló törvényjavaslat, igen érdekes és tanulságos vitában a ház t. tagjainak figyelmét napokon át

foglalkoztatta, igen sajnálom, hogy betegeskedésem miatt nem vehettem részt a vitában; s még most is, midőn az azzal összefüggésben levő, mert annak folyamányául szolgáló jelen törvényjavaslathoz hozzászólók, még most is esedeznem kell a ház abbeli kegyességeért, hogy méltóztassék nekem, bár egyszerű képviselőnek, ez egyszer megadni azon kiváltságot, — a melylyel a miniszerelnök ur mindig élni szokott, — t. i. hogy lassú hangon beszélhessek. (*Halljuk!*)

Midőn a múlt évben kívánt újoncz-mennyiség megszavazása kéretett a háztól: azon alkalommal magam, valamint elvtársaim nevében volt szerencsém nézeteimet kifejtteni, és tüzetesebben indokolni azon álláspontot, a melyet én és elvtársaim e kérdésben elfoglalunk. Minden ily adandó alkalommal szükségesnek tartom hangsúlyozni azt, hogy elveinkkel a közös hadsereg eszméje ellenkezik és mindenkor szükségesnek tartom az önálló nemzeti hadsereg követelését, mint pártunk programjának egyik alappontját.

Miután pedig azon múlt évi alkalommal bővebben volt szerencsém kifejtteni indokaimat: azért ezuttal az alapindokolásra nézve igen rövid leszek, csak a főpontokat említve meg, minthogy ezeknek ismétlését épen nem vélem semmi ily alkalmakkor fölöslegesnek.

Hogy mennyire correct a függetlenségi párt felfogása akkor, midőn programja egyik főpontja gyanánt az önálló magyar hadsereg eszméjét állítja fel, az mind állami tudományi, mind magyar közjogi, mind pedig nemzeti szempontból kétségtelenül igazolható. Az államtudomány szem-

pontjából elég lesz egyszerűen csak arra utalnom, hogy e tudomány elvei szerint önálló állam nem létezhetik saját külügy és saját hadügy nélkül. Ez alaptételnél többet fejtegetnem nem szükséges. És ha önök jelenleg magyar államról álmodznak, tehát csak álmodoznak arról; mert a valóságnak, hogy t. i. önálló államunk volna — mostani állapotunk vajmi kevéssé felel meg; és nem is fog megfelelni mindaddig, míg programmunk ezen pontja nem valósíttatik s az önálló nemzeti hadsereg életbe nem lép.

A mi pedig a magyar közjog szempontját illeti: azt hiszem, egész a legutóbbi időkig senkinek sem volt bátorsága, sem joga kétségbevonni, hogy Magyarországot az önálló magyar hadsereg intézménye megilleti, valamint mindig megillette. Igaz ugyan, hogy ezen felfogást bizonyos oldalról, nevezetesen az osztrák katonai körökből már rég idők óta nem osztották. És itt, ezen állításomat igazolandó, hogy miként fejlődött ki a közös hadsereg intézménye, — a 67. 68-iki törvényeket nem tekintve, mint igyekeztek az irányadó katonai körökben a magyar önálló hadsereget folytonosan megsemmisíteni és a magyar csapatokat csak mint az osztrák hadsereg alárendeltjeit, ezekkel vegyítve használni, — erre vonatkozólag, midőn ily törvényjavaslat van szónyegen, melylyel a hazának ismét 45 ezer fia kívánatik a közös hadsereg számára: ismétlem, nem tartok fölöslegesnek egy kis közjogi és történeti visszapillantást. És főként azon okból, mert bár a lefolyt vita alkalmával, mely ezzel szoros kapcsolatban van, a kérdésnek majd minden oldala

megvilágított: de annak ezen része mégis legkevésbé, pedig ebből érdekes tanulságokat lehet szintén levonni.

Midőn a magyar parlamentnek legalább egy része fenntartani törekszik a nemzet jogait az önálló nemzeti hadsereg ügyében, az osztrák militarismus rendszerével szemben: akkor folyvást szemünk előtt kell tartani azt, hogy a liga, a melylyel küzdünk, épen nem új s hogy e jelzett törekvések már 300 év óta léteznek s fölújulnak. Ha ugyanis visszapillantunk, látjuk, hogy a mostani hadügyministeriumnak, a katonai bureaucratismus e főgyűpontjának elődje a császári királyi Hofkriegsrath volt, s amaz csak eszméinek örököse, és a centralisált militarismusnak ellenünk irányzott törekvései felnyúlnak egész I. Ferdinánd koráig.

A magyar történelem katonai oldalát vizsgálva, különösen azon szempontból, melyen az előttünk fekvő törvényjavaslat indul: félreismerhetetlenül huzódik keresztül azon eme veres fonal. Már Ferdinánd és fiának vezérei: Roggen-dorf, Fels Lénárt, Schwendi Lázár s a többi megkezdették amà rendszert, melyet napjainkig következetesen ellenünk irányozva tapasztalunk. Már ők, noha a magyar hadsereg önállóságát formailag nem tagadták, fölējök főparancsnokokul kineveztetve, az önálló vezényletet kiragadták a magyarok kezéből, és a magyar hadcsapatok, a német, spanyol és egyéb zsoldosok dandárai közé osztatván be, úgy alkalmaztattak, hogy ha az osztrák hadsereg megveretett: akkor a vereség szőgyenét a fővezérek a magyarok nyakába csap-

hassák, és ha győzött, ezt saját zsoldos csapatoknak tulajdonítsák, s következőleg a magyar hadanyagot, mint valamely haszontalan lomót igyekezzenek feltüntetni.

E törekvést folytatta Básta tábornok, a ki azonban kísérletével: egyesíteni a magyar csapatokat az osztrák zsoldosokkal, szerencsétlenül járt; mert ezek ellenében egy önálló magyar hadsereg keletkezett és támadt föl Bocskayval ellene. Valahányszor pedig önálló magyar hadsereg alakult, — mindig erősebb volt ez az osztrák seregnél és mindig megverte azt. Így járván Básta, a kísérlet rövid időre megszűnt. Főlelevenítette azonban azt megint az I. Lipót alatt kezdődő absolutizmussal a híres Montecuccoli.

De a magyar nemzetnek volt azon időben egy nagy férfia, nagy költő és nagy katonai genie: gr. Zrínyi Miklós, a ki rögtön felismeré a veszélyt s ki legelőször mondotta ki: „Ne bántsá a magyart“ című halhatatlan művében, hogy semmi más nem menti meg a magyart, mint az önálló nemzeti hadsereg; s tervét nyújtá egyszersmind annak, hogy miképen kell egy önálló magyar hadsereget szervezni. Az eszme ekkor sem léte-sülhetett, hanem csak II. Rákóczy Ferencz idejében valósult meg. És ekkor, nyolcz évi súlyos harczok után — mert a magyar hadsereg le nem verethetett, — az absolutismus és militarismus ismét kénytelen volt pactálni a magyar nemzettel.

A törekvések azonban folyton felújultak a magyar hadsereg önállósítása ellen. De vala-

hányszor a magyar nemzet erejét kifejtette és önálló hadsereget alkotott: mindig legyőzte az osztrák militarismust. Ezt tanúsítja a történelem, melyet meghamisítani nem lehet és a mely szigorúan támogatja programunk helyességét. Nem szükséges, t. ház, e tekintetben hivatkoznom még az 1848—49-iki hadseregre, melynek fényes hadi tettei ugyis eléggé ismeretesek. És indokolja állításom igazságát maga a Habsburg-háznak legnagyobb barátja, az osztrák monarchiának legnagyobb hadvezére és legmélyebb elméjű politikus: Savoyai Eugen; a ki, midőn az osztrák militarismus nyolcz évi harcz után is a magyar hadsereget le nem verhette és az uralkodó ház kénytelen volt a magyar nemzet alkotmányát visszaállítva, a szatmári békét megkötni, Károly császárt figyelmeztette arra, hogy minő törhetetlen erő rejlik a magyar nemzetben, mit a legutóbbi háború is kimutatott, és a ki a császárnak azt tanácsolta, hogy helyezze a birodalom súlypontját Bécsből Budára. Savoyai Eugennek Bécsben azóta szobrot állítottak és elismerték őt nagy embernek, a nélkül azonban, hogy bölcstanácsát követték volna. Ha, t. ház, annak idejében tanácsát elfogadják: egészen más alakulást nyert volna a monarchia és mást Magyarország.

A történet bizonyítja még, hogy midőn Mária Theresia alatt Batthyányi, Nádasdy és Beleznay vezették a magyar csapatokat magyar módra, magyar vezényszóra, — győztek azok és az ifjú királynőnek több oldalról megtámadt trónját, egyedül a magyar hadsereg vitézsége mentette meg. A hála aztán az volt, hogy a

királynő germanizáló fia, II. József császár kezdte el a magyar ezredeket szorosabban egységesíteni és beolvasztani az osztrák hadseregbe s behozta a német vezényszót. És mi lett a következménye? Elmult a magyar nemzet lelkesedése, — s Belgrádot elvesztettük. Ferencz császár alatt pedig, bár egyes magyar ezrek bámulatos vitézséggel harczoltak, de a magyar módra való vezetés, a magyar szellem, a magyar genius, melynek az osztrák militarismus régi ellensége, hiányozván a hadseregben, meg kellett érnie az osztrák császárnak, hogy I. Napoleon a megalázó békeföltételeket a schönbrunni palotából dictálta.

Ezen történelmi tanulságok daczára, a soldatesca folyton megújuló magyarellenes törekvéseivel még most sem hagyott föl. Tanusága ennek a már letárgyalt törvényjavaslat, és folyamánya a jelen törvényjavaslat is.

Azonban én s elvtársaim a közös hadsereg számára egyetlenegy újonczot sem szavazhatunk meg. Meg nem szavazhatjuk pedig a már jelzett államtani és közjogi okokon kívül még nemzeti szempontokból sem. A lefolyt vita alkalmával ezen szempontot elég bőven hangsúlyoztuk.

Midőn pl., t. barátom Orbán Balázs itt a katonai nevelő-intézetek német szellemére hivatkozott és beszélt a „Soldatenkinder“-ekről: ezekre reflectálván a t. előadó ur, az odium felélesztését vetette szemére. Én tehát ezekről ezuttal nem akarok szólni, noha sokat lehetne. Az odium, elismerem, csakugyan megvan, s részemről nem akarnám azt még jobban föl-

éleszteni, ámbár kiirthatlanul él és élend az mindaddig, míg a militarismus fennáll, és míg csak egy magyar szív dobog. Erről azonban többet nem beszélek; mindazáltal szükségesnek tartom a t. ház előtt is constatálni, hogy, ha a Bach-rendszer szomorú maradványait, a germanizálás tényezőit, eddig hosszú munka után a hazából sikerült is kiirtani: egy hatalmas germanizáló intézmény még mindig fennáll; és ez, az országgyűlés többsége által támogatott s kárhozatos németesítő működésében Magyarországon ez idő szerint még fennálló egyetlen és igen veszélyes germanizáló intézmény — a közös hadsereg. Ez el nem tagadható és épen azért mi az ilyen intézményt perhorrescáljuk.

Azonban nemcsak a fönnt jelzett okokból, ama hármasszempontból nem szavazom meg részemről a kivánt újoncz-jutalékot: de aggodalmat látok még magában a véderő bizottság jelentésében is.

Ezen bizottságnak ugyan magam is szerencsés vagyok tagja lenni; azonban egyedül voltam, ki ott kijelentettem, hogy sem a megelőző, sem ezen törvényjavaslatot a tárgyalás alapjául nem fogadhatom el, és így a részletekbe nem menvén bele: természetesen, a jelzett indokolás sem terhel felelősséggel. A véderő bizottsági jelentés második kikezdése így hangzik:

„Miután a véderő bizottság e jelentéssel összefüggő másik jelentésében a hadsereg eddigi létszámának továbbra való fenntartását hozta javaslatba, természetes, hogy az annak kiegészítésére szükséges évi újoncz-jutaléknak és póttartalék kiállítását is megszavazandónak véli.“

T. ház! Még törvénynyé sem lett ama javaslat a 800,000 katonának 10 évre való megszavazásáról és ime, már is a törvényhozás teremében történik rá hivatkozás. Ha már magok a törvényhozók ezt teszik: én tartok attól, hogy veszélyes praecedenssé válhatik ezen tiz évre most megszavazott hadjuttalék s az arra való hivatkozás; a mennyiben mind a mi viszonyaink, mind pedig a lajthántúli viszonyok oly jelenségeket mutatnak, hogy a provisorius rendszertől már nem állunk távol. Tegyük föl tehát: bekövetkezik egy provisorium, — álljon bár annak élén akár a mostani ministerelnök ur, Tisza Kálmán, a ki hatalmához oly görcsösen ragaszkodik, vagy álljon bárki más: mindenesetre igen meg fogja annak helyzetét könnyíteni a tiz évre megszavazott hadjuttalék. Nevezetesen a törvényességnek némi külszínével, látszatával fog ama provisorius kormány hivatkozhatni, mint hivatkozott a véderő bizottság, arra, hogy hiszen már meg van szavazva tiz évre a hadjuttalék, melynek csak természetes következménye az évenkinti újonczjuttalék; nem szükség tehát az országgyűlést összehívni azért, hogy a magyar alkotmány egyik legsarkalatosabb jogával élve, az évi újoncz-juttalékot ő szavazza meg: mert hiszen önként következethető a 10 évről szóló törvényjavaslatból, hogy az egy évre eső juttalék behívása országgyűlési intézkedés nélkül is megtörténhetik. Megengedem, hogy ezen okoskodás a törvényességnek csupán külszínével bir: ámde az ily külszíneket ügyesen fel szokták a provisorius kormányok használni, s én még ily fegy-

vert sem akarnék a kezükbe szolgáltatni. (*He-lyeslés a szélső balról.*)

Az eddigi tapasztalatokat s a mint láttuk, a legközelebbi szavazásnál keresztülment törvényjavaslatnak elfogadását tekintetbe véve, — tegyük föl, hogy ezen 1800-ik évre kívánt újonczjutalékot a t. ház többsége szintén meg fogja szavazni.

Én tehát ezen esetet is, mint valószínűt, szem előtt tartva, a t. honvédelmi minister ur figyelmét egy igen fontos körülményre kívánom felhívni, mely — ha ezen most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat törvénynyé válik és effectuáltatni fog, — már a jövő év elején valószínűleg ismét gyakorlatba lép, s szerintem minden lehető figyelemmel kísérendő és meggátolandó. Egyik, a mult vitában szólott t. képviselőtársam, Szily László szóba hozta volt már az újonczozási visszaéléseket, noha azoknak részletesebb megemlítése szerintem inkább ezen törvényjavaslatához tartozik, mint leginkább ennek végrehajtásával összefügghető dolog; kívánok tehát ezen üggyhöz egy kissé hozzászólni. (*Halljuk! a szélső balon.*)

Fájdalommal tapasztaltuk és tapasztalhaták a bíróságok, melyekhez számos panaszok és feljelentések érkeznek ily ügyekben, de tapasztalhatta maga a t. honvédelmi minister ur is, hogy mennyire elharapózott ez a métely, úgyszólván az egész országban. Ha az általános depravatiót és erkölcsi demoralisatiót tekintetbe vesszük: úgy ezen bűnös visszaéléseknek és üzelmeknek kútfejét is, az általános erkölcs hanyatlásban kell keresnünk. De akárhogy álljon is a dolog,

elég az, hogy a baj megvan, még pedig oly mértékben, hogy e törvényhozási teremben czél-szerű, sőt szükséges azzal foglalkozni. Köz-tudomású dolog ugyanis, hogy úgyszólván egész szervezett bandák működnek országszerte a vagyonosabb polgárok kizsákmányolására, azon ürügy alatt, hogy azok fiait a katonáskodás ter-hei alól törvénytelen úton-módon kiszabadítsák. A legbűnösebb visszaélés ez, t. ház (*Igaz! Ugy van!*) s ezen bandák, a mint a tanúság mutatja, leginkább azon vidékeken működnek, a hol a legvagyonosabb nép lakik s egyszersmind oly répfajok, melyek a katonáskodástól jobban irtóz-nak, mint a harciasság erényét oly kitűnően gyakorló magyar faj. A t. honvédelmi minister urhoz beérkezett ide vonatkozó adatokból, nem kétlem, név szerint is meg lehetne jelölni az ország azon vidékeit, a melyeken ezen vissza-élések leginkább üzetnek. Így pl. azon vidéke-ken, a hol az országban leggazdagabb sváb községek vannak: Torontál, Bács, Mosony, Sopron megyékben, továbbá a hol amaz élelmes faj tömöttebben lakik, a melyért Istóczy kép-viselő ur olyan nagyon rajong, a kik is neve-zetes szerepet játszanak ezen üzelmek gyakor-lásában és nemcsak saját fiaikat igyekeznek kimenteni, hanem jó pénzért ebben másokat is részesítenek. Pl. az ó-budai sorozó járás volt egyik leghirhedettebb e tekintetben.

Jól tudom, hogy a honvédelmi minister ur a mit tehetett, bureaucraticus uton elkövette ezen visszaélések meggátlására; azonban ennek daczára oly rendkívüli mérveket öltenek már

ezek, hogy az ily rendkívüli visszaélések immár, csakis rendkívüli utakon szüntethetők meg. Nem kétlem, hogy ha a honvédelmi minister ur ily rendkívüli utakon kívánna is ezen üzelmek meggátlásához nyulni: az országnak erélyéről ismert katonai főparancsnoka, a legnagyobb készséggel fog neki segédkezet nyújtani, mert csakis így lehet célt érni; sőt a belügyminister közegeinek is kötelességük volna e tekintetben közreműködni. Mivel e baj már oly mélyen elharapódzott s annyira jutottunk már, hogy a sorozással foglalkozó némely doktorok kezeinél valóságos taksa-liszták vannak, a melyekben az ország sorozó járásai szerint meg van állapítva, hogy a mult évekbeli tapasztalatok alapján, ezen sorozó járás jövedelmez 5—6000 forintot, a másik 4—5000 frtot, a harmadik 2—3000 frtot stb.

Ezen roppant mérvű és a magyar fajnak különös hátrányára szolgáló bűnös visszaéléseknek tehát minden áron útját kell vágni; a magyar fajnak, mondom, különös hátrányára szolgáló, mert a kevésbbé harczias hajlamú svábok, vagy a leginkább kereskedéssel s a többi foglalkozni szerető izraelita ifjak ily módokon a katonakötelezettség teljesítése alól könnyű szerrel menekülhetvén, helyettük természetesen magyar ifjak soroztatnak be, és így a véradóval úgyis már aránylag túlterhelt magyar faj, ez által még inkább sújtatik.

Bureaucraticus eljárással, miután ezen üzelmek a legnagyobb óvatossággal eszközöltetnek, csak bajosan érhető el lényegesebb eredmény. Emlékeztetem a t. honvédelmi minister urat,

hogy már egyszer nyult a ministerium rendkivüli eljáráshoz, és rögtön meg is lett a siker. Vannak itt többen a t. képviselő urak között, a kik még emlékezni fognak a bácskai esetre, midőn a sorozó megyei orvost a kiküldött ministeri biztos akkor kapta tetten, mikor az alkuszokkal a kizsarolt pénzen épen osztozott. Két évi börtönre ítéltettek az illetők; de úgy hiszem, hogy, ha az ilyen vérrel való kereskedést a törvény a legnagyobb szigorral fogja sujtani, a bajon inkább lesz segítve.

Én e tárgygyal tüzetesen foglalkoztam, és mondhatom, lennének eszméim, a melyek ha valósíttatnának, talán ezen üzelmeknek könnyebben gátat lehetne vetni. De ezen eszméket nem tartom czélszerűnek itt nyíltan a képviselőházban elmondani. (*Halljuk! Halljuk!*)

Engedelmet kérek: dobbal verebet fogni nem lehet, azt tartja a magyar közmondás. Még a czinke is, ha látja a csapdát, nem röpül bele. Megbocsátanak tehát, ha tapasztalatokon alapuló observatióimat, mert ezen ügyet régóta figyelemmel kísérem, majd csak a honvédelmi minister urral magán uton közlöm, (*Helyeslés*) és ha ő azokat jóknak fogja találni s alkalmazza, talán háramolhatik abból az ügyre valami haszon. Mindenesetre fölhívom a t. honvédelmi minister ur figyelmét ama rendkivüli visszaélésekre, melyekkel szemben ne méltóztassék megelégedni a rendes bureaucraticus eljárással, hanem méltóztassék rendkivüli eszközökhöz nyulni és teljes szigorral föllépni.

Azt mondhatnák erre némelyek, hogy már a

t. ház bizottságában tárgyalatott és nemsokára a házban is tárgyalatni fog a hadmentességi díjról vagy védelmi adóról szóló törvényjavaslat, melynek az a czélja, hogy a csekélyebb testi fogyatkozások miatt besorozás alá nem kerülő ifjakra bizonyos, az ő, vagy szülőik vagyonosságukhoz mért adó vettessék ki. Mondhatná tehát valaki, hogy ha már megvan ama nagy baj, t. i. az ujonczozási visszaélés, tehát mégis azok, a kik bármily módon megszabadulnak a katonai kötelezettség teljesítésétől, jövőre legalább ezen hadmentességi adóval lesznek megróva és így némileg hozzáfognak járulni a védelmi kötelezettség betöltéséhez, vagy legalább megváltásához. Azonban, t. ház, nagyon is gyöngé vigasztalás ez; mert méltóztassék csak összehasonlítani ezen 5, 10, vagy akár 100 frtnyi adót, azon súlyos sanyaruságokkal, szenvedésekkel, melyeket pl. most a novi-bazári hegyek közt állomásozó somogyi ezred magyar ifjai kiállanak! Ez ama csekély megadóztatáshoz képest mindenestre aránytalan megterheltetés. (*Helyeslés a szélsőbalon.*) Nem lehet tehát az ujonczozási visszaélések megszüntetésére a lehető legnagyobb szigort nem ajánlani. (*Helyeslés.*)

Midőn ezeket, t. ház, tisztelettel elmondani képviselői kötelességemnek tartottam volna, a magam és elvtársaim nevében kijelentem, hogy jelzett közjogi elveinknél fogva a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául sem fogadhatom el. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*)

---

## XXVIII.

Beszéd a tekeasztal-adó eltörlése érdekében.

(Deczember 2. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Nagy érdekkal hallgattam a tiszt. miniszerelnök ur előadását; a mi annak az általános pénzügyi helyzetre vonatkozó részét illeti, részemről nem kívánok arra bővebben reflectálni. A t. miniszerelnök ur országunk pénzügyi helyzetét általában véve igen rózsásnak festi. Legyen neki az ő hite szerint; nekünk is megvan a magunk hite ezen dologban, és merek appellálni az ország többségére, hogy legalább ezen tárgyra nézve nekünk fog igazat adni a közvélemény, — legyen bármiként a külföldi börzéken a dolog. Lehet, hogy azon börzespeculansok, kik felhasználják országunk sanyarú helyzetét üzérkedésekre, rózsás-szinben látják a helyzetet; de a kik ezen speculatiók folytán szenvednek, azok egészen másként vannak meggyőződve. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ezt csak általánosságban megjegyezve, átterek magára szorosán a tárgyra, nevezetesen a tárgyalás alatt levő törvényjavaslat azon részére, mely még vita tárgyát képezi, t. i. a tekeasztalokat illető adó eltörlésére, avagy fenntartására. Ezen kérdés itt részint tegnap, részint ma több oldalról igen érdekesen és behatóan fejte-

gettetett; nevezetesen, különösen lekötötte figyelmet azon szempont, melyet épp oly ékesen, mint alaposan előadtak Helfy és Wahrmann képviselőtársaim, kimutatván, hogy a kávéház-tulajdonosok kétszer vannak megadóztatva; épp úgy, mintha a fürdő-tulajdonos a kádért külön megadóztatnék, mint Wahrmann képviselő úr mondá, vagy pedig, mintha a csizmadia a kaptafáért külön megadóztatnék, mint Helfy képviselő ur példázgatta. Igen helyesen hozta fel továbbá Wahrmann képviselő ur, hogy a kávéháztulajdonosok főleg a tekeasztalokkal keresik jövedelmüket és éppen a tekeasztalok miatt kénytelenek tartani tágas helyiségeket, melyektől busás adót fizetnek. De figyelemre méltónak tartom én azokat is, a mik a kocsi- és kovácsiparra nézve felhozattak, s szintűgy reflectálni kívánok a tekeasztalok készítésének iparára is, mely hasonlókép, mint a kocsi- és fegyver-ipar, nagyon sokat szenvedett a luxus-adók által. Azelőtt ezen tetemes összegekbe kerülő bútorzat külföldről hozatott be, csakis újabban kezdtek a fővárosban tekeasztalokat gyártani; de a fényüzési adó behozatala óta, e gyártás is majdnem tökéletesen megszűnt. Már pedig jelen sanyarú pénzügyi helyzetünkben azon kell lennünk, hogy az ipar minden nemét fejleszszük és ez által az egészséges adóalapot megteremtjük; s nem lehet célunk, hogy bármely fejlődő iparágat elnyomjunk, a minek eredménye az lesz, hogy ebbeli csekély szükségletünket is külföldről kell majd ismét fedeznünk.

Azonban vannak más szempontok is. A tekeasztalokat, az előttem szólottak, mint játéktárgyakat hozták fel. Én részemről más nézetben vagyok. A ki a fővárosi életviszonyokat ismeri, tudja, hogy tömérdek ember van a városokban, kiknek hivatásuk az ülő életmódot hozza magával. Ezeknek a tekézés nem annyira játék, mint orvosilag tanácsolt commotió, úgyszólván gymnasticai életszükség. Ezekre nézve a tekeasztalok megadóztatása éppen olyan, mintha például a tornatermeket, vagy a sétatereket megadóztatnák. Azt mondotta a t. előadó ur, hogy „morális tekintetek“ is kívánják a tekeasztaladó fenntartását.

**Hegedüs Sándor előadó:** A játékszobákról mondtam!

**Thaly Kálmán:** Feljegyeztem magamnak, azt mondta, hogy „morális tekintetek“ kívánják a tekeasztaladó fenntartását. Nem tudom, mit ért a morális tekintetek alatt az előadó ur? Én részemről a tekejátékban semmi inmoralitást nem látok. Lehet, hogy egyesek a tekeasztalokon is hazard-játékot űznek. Magam is tudom, pl. hogy Mária Terézia udvarában, midőn a tekejáték nagyon divatban volt, Aspremont örgróf, a ki szenvedélyes billiardozó volt, a hasonló szenvedélyű belga követtel játszott, és egyszer tűzbe jövéen, játék közben reckheimi herczegségét tette fel egy játszámára, el is vesztette, és a belga követ elnyervén tőle a souverain jogot, az Aspremont család tulajdonát képezett Reckheim herczegség Belgiumhoz csatoltatott, nem kis bújára az Aspremont-ivadékoknak.

Biztosítom a t. előadó urat, hogy ennyire hazárdul a billiard-játék hazánkban nem úzetik. Megengedem, hogy azt egyesek nyereszkeskedve úzik, mint péld. a kártyában is hazardiroznak némelyek; de a polgári elem szolid része ezt nem teszi s a tekézést főként testgyakorlat gyanánt használja. Egyébiránt, minden játékot lehet hazárdul játszani; de akkor tessék pl. a sakkot és a dominót is megadóztatni; hanem a billiardot általában hazárdnak tekinteni nem lehet, s én azt a felnőttekre nézve épp úgy kívánom tekintetni, mint a tornát a gyermekekre.

Az mondatik, hogy ezt az adót átháríthatja a kávéháztulajdonos azokra, a kik a tekeasztalokat használják. Ezt a tapasztalat szerint tagadom. A legtöbb kávéháztulajdonos ugyanis, legalább itt a fővárosban, nem merete felemelni a tekeasztal-adó behozatala után a játékdíjt, attól tartván, hogy a közönség elhagyja helyiségeiket; s miután néhányan felemelték, a többiek pedig nem, az a néhány is visszatért a régi árakra. De tegyük fel, hogy átháríthatják; akkor ismét azok vannak túlságosan sujtva, a kik irodai, vagy általában ülő életet élvén, ezen mozgást testgyakorlatul használják.

Továbbá, a bizottság jelentésében azt mondja, hogy az ezen adóból eredő jövedelemnek nem talált kevésbé nyomasztó és könnyebben behajtható helyettesítőt.

Ennek ellenében azonban már a vita folyamában felmerült itt több oldalról a nyereszkeskedés nagyobb fokú felemelése, és a t. miniszterelnök ur nyilatkozatából azt látom, hogy ő nem

nagyon idegenkednék olynemű recompensatiótól, hogy a tekeasztal-adó eltöröltessék és e hiány a nyeremény-adóban lelje kárpótlását.

Én azonban még másra is vagyok bátor a t. ház figyelmét felhívni, éppen azért, mert semmi-nemű hazárdjátéknak barátja nem vagyok; és ez a kártya-bélyeg. Méltóztassék a kártya-bélyeget 15—20 krról 25—30 krra fölemelni, és ezzel tökéletesen fedezve lesz a tekeasztal-adó eltör-léséből származó hiány.

Én ezek után kijelentem, hogy általános-ságban a törvényjavaslatot elfogadom, hozzá-járulván részemről még ahhoz, hogy a teke-asztal-adó is végkép megszüntetessék; és miután tudomásom van arról, hogy a részletes vitánál ily irányú módosítás fog beadatni: fenntartom magamnak annak pártolását. (*Helyeslés a bal- és szélő balon. Elfogadtatik.*)

## XXIX.

Beszéd a petroleum megadóztatása ellen s a hazai kőolajforrások művelése ügyében.

(December 3. 1879.)

Tisztelt képviselőház! A mi a kőolaj-adónak az általános adórendszerre való hatását illeti, azt az előttem szólott egyik t. szónok, Bujanovics képviselőtársam, igen alaposan és helyesen kifejtette. Én részemről tehát csak magá-hoz a szorosán vett kérdéshez akarok szólni;

azonban mindenekelőtt reflectálnom kell a közvetlenül előttem szólott Láng Lajos képviselőtársamnak egy állítására. Ő ugyanis azt állítja, hogy a petroleum nem házi szükség, hanem kényelmi cikk; mert, ugymond, a kőolaj használatának elterjedése előtt is, csak világított yalamivel a kisiparos és a szegény sorsban levő, a ki ma kőolajt használ. Igenis, világított, és ha 20—30 évre visszatekintünk, azok, kik a falusi életet és a kisiparosok életét ismerjük, tudjuk, hogy fagygyú-gyertyával és a római korra emlékeztető cserép mécsesekkel világítottak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hogy e primitiv világítást, a tetemesebb világót adó kőolaj kiszorította, azt az amerikai szabad iparnak köszönhetjük, mely ezen czélszerűbb világításmód elterjedését az ó világban is oly roppant mérvre vitte.

A XIX. század a felvilágosodás százada; valóságos szatira tehát a XIX. század második felében a világításra adót vetni. Adóztassák meg önök az obscurantismust, ne a világítást. (*Élénk helyeslés a szélső balfelől.*) Nem vártam volna tehát Lángtól, hogy mint láng, a világosság ellen küzdjön. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Élénk derültség.*)

Igaza van Leskó István képviselőtársamnak, midőn azt mondotta, hogy e vámemeléssel a legszegényebb osztály sújtatik. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Falukra kell menni, t. ház, hogy meglássuk, mennyire elterjedt a kőolaj, mint világító szer a legszegényebb kunyhókban is, mennyire segítette elő az esti munkásságot és

mennyire hatott a nép munka-szeretetére s erkölcsi érületének emelésére; mert éppen az esti órákban járt korcsmákba dorbézolni a kisiparos és a föld népének egyrésze; a petroleum pedig előidézte azt, hogy most az esti órákat is munkára fordítja sok kisiparos és a szegényebb osztály. (*Ugy van! balfelől és a szélső baloldalon.*)

Némelyek tán a gazdák köréből közgazdasági szempontból, némi reményt kötnek e vám felemeléséhez azon reményben, hogy ez által tán a repceze ára föl fog emelkedni; azonban azt hiszem, hogy ez csalódás, mert a repceolaj inkább gépekhez, mint világításra használtatik és e mellett mindig drágább, mint a petroleum, még ha ennek vámját felemeljük is. (*Ugy van! balfelől.*)

Azonban én, t. ház, mint minden felszólalásban, úgy e kérdés vitatásánál sem tévesztem el szem elől soha a kizárólagos magyar szempontot; még a kőolajnál is keresem ezt, a minthogy valóban meg is van, csak keressük. (*Halljuk!*) A Kárpátok túlsó oldalán, Galicziában, a kormány és nagy tőkékkel rendelkező vállalkozók, már jobban hozzá láttak a Kárpátok kincseinek kizsákmányolásához, míg nálunk semmi sem történt; pedig oly természetű és oly drága kincsekkel vagyunk dúsan megáldva, a melyeket ki nem használni, megbocsáthatlan hanyagság, sőt bűn a nemzetgazdaság terén. Az unghvári uradalom felső részében és Máramarosban, tehát kincstári birtokokon, nagy jövőt ígérő ásványolajforrások vannak, és kérdem a kormányt: mit tett azok értékesítésére? Van pedig szak-

emberünk is, kitünő szakemberünk reá, itt van a házban a jeles bányamérnök, Zsigmondy Vilmos. Midőn Csehországban a tepliczi forrásokat bányáomlás folytán veszély fenyegette, Teplicz városa meg tudta keresni ezt a jeles szakférfiút a baj megvizsgálására.

A mi kormányunknak azonban nem jutott eszébe Zsigmondyt felhívni: vizsgálja meg a máramarosi, ungmegyei ásványolaj-forrásokat, hogy vajjon nem lehetne ezeket megrongált financiaink egyik kisegítő helyreállítóivá, gazdag jövedelmi, kereseti forrásá átváltoztatni? (*Helyeslés balfelől.*)

Amerikában, Pensylvániában tudjuk, mily roppant haladást tett a kőolaj-ipar, a forrásoknak mélynbbre furása s a nyert olajnak a földanyagtól való megtisztítása és gyári finomítása által.

Az a tény, melyet a t. előadó ur felhozott, hogy 3—4 ével ezelőtt tetemesen nagyobb volt a kőolaj ára, az utóbbi években pedig jelentékenyen csökkent, szerintem éppen annak a következménye, hogy az amerikai ásványolaj-ipar azóta roppant mérvben fejlődött. Tehát, midőn a művelt külföld ily nagy súlyt fektet és oly tetemes beruházási tőkét fordít ezen igen nevezetes ipartermelési ágnek emelésére: addig mi azt sem teszszük, hogy jóformán csak meg is vizsgáltnók a saját hazánkban levő, lehet, hogy a pensylvániaiakhoz hasonló gazdagságú földolajforrásokat.

Ez, t. ház, szerintem menthetetlen hanyagság. Felhívom azért a t. kormány figyelmét, hogy itt valamit lendíteni méltóztassék. Ne csak

adóztatni és folyvást préselni a szegény osztály, a kisiparos zsirját s tőlök még a világosságot is elvonni akarni és őket a római korbeli faggyú-mécsesekhez visszautasítani, — hanem e helyett zsákmányoljuk ki inkább hazánk kincseit, vizsgáltsassuk meg ásványolaj-forrásainkat és állítsunk az ungi- és máramarosmegyei kincstári uradalmakban kőolaj-finomító gyárat. Ha azután hazánkban ezen iparág majd fel fog virágozni: akkor ám vessünk adót a külföldi kőolaj behozatalára — nem bánom, — hogy a hazai ipart emeljük. (*Élénk helyeslés balfelől.*) Én részemről a törvényjavaslatot, kifejtett indokaimnál fogva, el nem fogadhatom. (*Helyeslés balfelől.*)

### XXX.

#### A phylloxera-irtásról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Deczember 19. 1879.)

Tisztelt ház! A 2. §-nak második bekezdése így hangzik:

„1. A phylloxera rovar terjedésének megakadályozása érdekében eszközözendő kormányintézkedések pontos végrehajtásának felügyeletével, a törvényhatóságok közigazgatási bizottságai ruháztatnak fel.“

Ezen pont ellen két észrevételem van, egyik irályi, a másik érdemleges. Irályi észrevételem abból áll, hogy az „érdekében“ szó helyett, mint

megfelelőbbet, a „végett“ szót óhajtanám tétetni. Érdemleges észrevételem pedig a következő. A kormány az újabb törvényjavaslatokban is következetesen ragaszkodik ahhoz a nemzet testében nagyon kevésbé meggyökeresedni tudó és csekély sympathiákkal találkozó intézményhez, a közigazgatási bizottsághoz és ezt újabb és újabb jogokkal iparkodik felruházni; holott, mint a tapasztalat, nevezetesen a független, intelligens elemeknek ezen intézménytől való visszahúzó-dása, gyakori leköszönése úgy a fővárosban, mint a többi törvényhatóságokban, legjobban bizonyítja, hogy maga ezen közigazgatási bizottság is, épp úgy, mint a phylloxera, kiirtandó volna. (*Helyeslés a szélső balon.*) Tehát a phylloxera kiirtását semmikép sem szeretném ezen kiirtandó intézményre bízni, hanem magára a törvényhatóság közönségére. Ez ugyanis sokkal inkább megfelel az alkotmányos fogalmaknak és megfelel a gyakorlati követelményeknek is. Nevezetesen jól tudjuk azt, hogy az általános idegenkedésnél fogva, éppen a törvényhatóságok legintelligensebb elemei vonakodnak a közigazgatási bizottságban való részvételtől. A posta- és távirada-igazgatóban, az adó- és tanfelügyelőkben keressük tehát ezen bizottságokban a szakembereket? Ellenben sokkal valószínűbb, hogy a megyei közönség körében a nagyszámú jeles gazda és szőlőműves közt inkább fog találkozni szakember. Ezen körülmény is indokolja, hogy a jelen törvény végrehajtása feletti felügyelettel ne a közigazgatási bizottság, hanem maga a törvényhatóság közönsége ruháztassék fel. (*Helyeslés.*)

Van szerencsém ezeknél fogva a második bekezdéshez a következő két módosítványt benyújtani:

„Az első pont alatti bekezdés első sorában az „érdekében“ szó helyébe tétessék „végett.“ A második sorban pedig hagyassanak ki ezen szavak: „közigazgatási bizottság“, vagy is maradna: „a törvényhatóságok ruháztatnak fel.“  
(*Helyeslés a szélső balfelől.*)

## XXXI.

### A hadmentességi díjról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Deczember hó 11-én, 1879.)

Tisztelt képviselőház! Előttem szólott t. képviselőtársam Hegyessy Márton oly előzékenységet tanusított a többség iránt, hogy a jelen törvényjavaslatot az általánosságban való tárgyalás alkalmával, a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.

Most, hallva az ő indítványát e paragraphushoz, alig hiszem, hogy csalódjam, midőn azon véleményemet fejezem ki, miszerint ő a többség részéről aligha fog azon viszonyossággal találkozni, hogy ez az ő módosítványát elfogadja.

Mintfogya nézetem szerint tehát, módosítványának sorsa alkalmasint az lesz, a mit jeleztem: nem is bocsátkozom annak érdemleges czáfolatába, hanem előterjesztem az 5. és a következő paragraphusokra vonatkozó módosítványo-

mat, a mely csakis irályi. Mivel pedig módosítványom csupán irályi és nem érdemleges: meglehet, hogy kedvezőbb sorsban fog részesülni, mint t. képviselőtársamé.

A jelzett szakaszokban ugyanis a következő kifejezések találhatók: „rokkantak ellátásának“, „katonai ellátásra“, „ellátásnál“ stb., a melyek megfelelnek a német Versehung szónak. A honvédelmi minister ur bizonyosan emlékezni fog arra, hogy a honvédelmi csapatoknál alkalmazott hadbiztosi, élelmezési és egyéb utasításokban ezen „ellátás“ kifejezés helyett, egy sokkal magyarosabb kitétel használtatik, t. i. az „eltartás“. En tehát már csak a megfelelő összhang tekintetéből is a honvédelmi szabályzatokkal, de továbbá a magyarosabb irály szempontjából ajánlom a t. háznak, hogy az 5., 8. és 9. szakaszokban előforduló ezen kifejezések helyett: „ellátásának“, „ellátását“ „ellátás“ tétessék: „eltartásának“, „eltartását“ és „eltartás“ kifejezés.

## XXXII.

### Az inségügyi kölcsön tárgyalásakor.

(Január 30. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Ezen 2-dik §. azon határozatot foglalja magában, hogy az inségi munka megállapítása s elrendelése a közmunka- és közlekedési minister urral egyetértőleg esz-

közlendő; én tehát az általam felvetendő tárgy természetéhez képest, egyenesen a közmunka- és közlekedési minister urhoz vagyok bátor intézni szavaimat. (*Halljuk!*)

Alig van Magyarország forgalmi tényezői között akár csak egy, már létező, vagy még a jövőre nézve tervezett vállalat, a melyre nézve az összes magyar közvélemény, különösen pedig Budapest főváros közvéleménye már annyiszor nyilatkoztatta volna élénk óhajtását, mint a minő a budapest-zimonyi vonal. Maga a közmunka és közlekedési minister ur, több ízben igen melegen nyilatkozott ezen ügy Magyarországra, mint különösen a főváros viszonyaira oly vitális érdekű vasutnak mielőbbi kiépítése iránt.

Épen azért tehát, minthogy minden oldalról pártkülönbség nélkül elismertetett ezen vasutvonal mielőbbi kiépítésének szüksége, óhajtom azt legalább részben kapcsolatba hozni az inségi munkákkal. (*Halljuk!*)

Tudjuk, hogy a berlini szerződés értelmében, Szerbiának kötelessége a csatlakozási vonalok közt, a belgrád-zimonyi csatlakozás létesítése is; de tudjuk azt is, hogy Szerbia ezen kötelezettségét folytonos halogatások által igyekszik kijátszani. A t. minister ur nyilatkozott már az iránt, hogy a külügyi, illetőleg a magyar kormány lehetőleg siettetni törekszik ezen csatlakozás létesítését. Csak közelebbről is nagyszámu küldöttségek jártak itt egyes vidékekről, a kiépítést kérelmezni. Részemről nem akarok ez alkalommal reflectálni arra, hogy akár a szabadkai, akár a kalocsai, akár a Dunán

túli irányban építtessék-e ezen vonal? Az azonban tény, hogy ha ezen irányok bármelyike létesül is: a fővárosra, az ország kereskedelmi érdekeire és a kivitelre fontos, hogy a kiépítés minél előbb megtörténjek. Bizonyos továbbá, hogy a vonalnak Zimonytól Péterváradig, illetőleg Ujvidékig kell építtetnie és hogy az utóbb említett vonal a pályának nehezebb része, mert hegyipálya, tehát legelőbb ennek építését kell megkezdeni.

Azt hiszem, nem csalódom, hogy az összes közvélemény helyeslésével találkoznék, ha a t. közlekedési minister ur kilátásba helyezhetné, hogy az inségi munka nagy része, a budapest-zimonyi vonal pétervárad-zimonyi részének kiépítésével fog foganatosíttatni. Az alépítmények, a földmunkák már a föld fagyának fölengedésével megkezdhetők volnának.

Midőn ebbeli óhajtásomat kifejezem, egyszersemind reflectálni kívánok a t. ministerelnök urnak előbb tett azon megjegyzésére, hogy az országnak csak némely vidéken adható inséges munka. Nem látom át, hogy ily országos érdekű vállalat szempontjából, mért ne lehetne pl. a Kárpátok vidékéről pár ezer inségest lehozatni, hogy ezen vasutvonal földmunkálatai azok segélyével megkezdessenek s ez által azon inségesek, egyszersemind kenyeret kapjanak.

Bátor vagyok tehát kérdezni a t. közlekedési minister urat: vajjon van-e oly helyzetben, hogy már a közelebbi időben törvényjavas-

latot terjeszthet elő az említett vasutvonal kiépítésének inségi munka utján leendő megkezdése iránt? (*Helyeslés a szélső balon.*)

## XXXII.

Az izraelita egyházi és iskolai alapok hováfordításáról szóló javaslat tárgyalása kor.

(Március 11. 1880.)

Teljes mértékben osztozom az előttem szólott t. képviselő ur azon nézetében, hogy az az idő, melyet ezen fontos kérdés tárgyalásával a képviselőház eltölt, nincsen elvesztegetve. Mindazonáltal, mivel a fennforgó tárgy már minden oldalról megvilágított: szükségtelennek találom azt, hogy én és talán az utánam következő szónokok is e kérdéssel még bővebben és tüzetesebben foglalkozzunk; részemről tehát csak azért kérem ki a t. ház becses figyelmét néhány percze, hogy álláspontomat, illetőleg szavazatomat, melyet nem a különbön politikai elvtársaim által benyújtott indítványra, hanem a Molnár Aladár képviselő ur által beadott módosítványra adok, röviden indokolhassam. Ugyanis e kérdés nem politikai, nem pártkérdés, hanem olyan, a melyre nézve minden képviselő párttekintettől függetlenül adhatja szavazatát. Tagadhatatlan, a mint Molnár Aladár t. barátom bővebben ki is fejtette, hogy a zsidóság némi tekintetben, a multban gyökerező szokásainál

fogva ellenkező, vagy legalább nem azonos irányt követ a művelt és modern civilizációnak megfelelő társadalommal, és hogy annak nagy része, fájdalom, a magyar nemzeti szellemnek nem valami kitünő barátja. Felfogásom szerint a jelen kérdésre nézve tisztán nemzetiségi szempontból és a modern civilizatio szempontjából kell kiindulni. Azt akarom, hogy a hazai zsidóság velünk magyarokkal egy test és vér, és a művelt társadalomba beilleszthető tényező legyen. Természetes, hogy ennél fogva dogmaticai fejtegetésekbe bocsátkozni fölöslegesnek vélem, s hogy rám nézve neolog vagy orthodox, a szó dogmaticai értelmében nem létezik. Azt tartom ugyanis, hogy a jelenleg szőnyegen lévő tárgyat csakis a nemzetiség és a modern civilizatio szempontjából lehet helyesen megítélnünk. Hogy pedig a zsidóság azon része, a mely még ma nem követi ezen nemzetiségi és haladási áramlatot, minél inkább ebbe az irányba tereltesék: arra nézve szerény véleményem szerint két dolog vezethetne célhoz. Az egyik a polgári házasságnak mielőbbi behozatala. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Tudom azt, t. ház, hogy ez ügy e teremben már többször felhozott és hogy a kötelező polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslatnak beterjesztése ellen bizonyos akadályok vannak; de ezt a tárgyat oly sürgősnek és fontosnak tartom, hogy ha a kötelező polgári házasság egyelőre a fennforgó akadályok miatt be nem hozható, — én a facultativ polgári házasságot

is mint palliativ, mint egyelőre használható mód-szeret elfogadom.

Ugy emlékszem, hogy a tavalyi költségvetés tárgyalásakor tisztelt elvtársam Irányi Dániel képviselő ur nyújtott be egy határozati javaslatot, a mely fölött a ház szavazott és ezen szavazása által határozatilag utasította a t. igazságügyminister urat, hogy terjesszen be a polgári házasságnak életbeléptetésére vonatkozó törvényjavaslatot. De ezen törvényjavaslat még eddig nem terjesztett be. Ugy látszik, a tisztelt minister urak állásaiknak néha nem birnak teljes tudatával, a mennyiben azt hiszik, hogy föleserélhetik szerepeiket, t. i. hogy ők a képviselőház urai és nem megfordítva. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Ezt vagyok kénytelen, t. ház hinni; mert különben respectálnák a minister urak a képviselőház határozatait.

Ennek következtében, miután a ház tavalyi határozatának egy év leforgása alatt elég nem tétetett: bátor vagyok nyilvánosan kérést intézni Irányi Dániel t. képviselőtársamhoz, újítsa meg tavalyi határozati javaslatát a budgettárgyalás-kor, még pedig oly módon, hogy abban időhöz kötve szólittassék fel a kormány a polgári házasság előterjesztése iránti törvényjavaslat benyújtására.

Ez lenne tehát nézetem szerint az egyik orvoslási mód a mondott irányban. A mi a további módokat illeti, például a rabbi-képezdének nemzeti szellemben való vezetését, az izraelita siket-néma fiuknak Magyarországon képezését stb.

— ezeket mind feltalálom t. barátom Molnár módosításában, s azért bővebb fejtegetésükbe nem bocsátkozom.

Meg kell azonban jegyezmem örvendetesen azt, hogy hazánk azon lelkes fiai közül, kik magukat a modern, neolog izraeliták közé számítják, már is igen sokan beolvadtak szellemmel, szívvel és nyelvvel a magyar nemzetbe, s dicsérettel kell kiemelnem, hogy ezek iskoláiban a magyar nyelv honos. Eclatáns példát hozok fel. Pozsony városa, melynek polgársága, — a megyei elemektől eltekintve s tisztán a városi lakosságot értve, — a nagy-szebenieket kivéven, Magyarországon talán a legnyakasabban ragaszkodik a német szellemhez; tehát Pozsony városában, az 50,000-nyi lakosság gyermekei számára ugy tudom, 27 elemi iskola létezik, a községeket, felekezetieket ide számítva; s a mult évi tanfelügyelői jelentésből olvasom, hogy fájdalom, ezen 27 elemi iskola közül egyetlenegynek van csak magyar tannyelve, és ez a neolog izraeliták tanintézete, a kik tehát túltettek e tekintetben a katolikusokon, evangélikusokon és a községi iskolákon.

Ezen példa eléggé mutatja, hogy a hazai izraeliták velünk egybeolvadni akaró része minő lelkesen jár el a magyar nyelv terjesztése körül. Mondhatom továbbá a főváros községi iskoláiról is, melyek egyikének iskolaszéki elnöke vagyok, hogy az azokba járó izraelita fiuk tökéletesen magyarok. Óhajtom, hogy a felállított rabbi-intézetben, valamint az izr. tanítóképezdében is ily magyar nemzeti szellem honosíttassék meg.

Alkalmam volt a rabbi-képezde tantárgy sorozatát elolvasni és ép azért figyelmeztetem és kérem a t. vallás- és közoktatásügyi ministert, hogy egy hiányon, melyet abban észrevettem, méltóztassék segíteni.

Nevezetesen tudvalévő, hogy a hazaszereget és magyar szellem terjesztésének hathatós forrása nem lehet, mint a hazai történelem megismertetése a gyermekekkel és az ifjakkal is. Ennélfogva kívánom, hogy az izr. rabbi-képezdében a hazai történelem vétessék föl a rendes tantárgyak közé. Látom a tanrendből, hogy az ókori és világtörténelem egyes szakai fel vannak ott véve; de kérdem a t. cultusminister urat, ha a leendő magyar rabbiknak szükségök van pl. Australia fölfedezését, vagy a góthok és alánok hadjáratait ismerni: nincs-e sokkal inkább szükségök édes szülőföldjök, Magyarország történetét tudni, a melynek számára hitsorsosaikat magyarosítani ők lesznek hivatva? Óhajtom azért, hogy ezen lényeges hiányon már a jövő tanévben segítve legyen.

Ezeknek kijelentése után, Molnár Aladár t. barátom javaslatát pártolom. (*Helyeslések.*)

---

## XXXIII.

## Beszéd a belügyi költségvetéskor.

(*Ada-Kaléh. — Az országos levéltár. — A fővárosi rendőrség. — Árva- és közpénzek kezelése.*)

(Márczius 15. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Részemről a belügyi administráció körébe tartozó négy különemű kérdéshez óhajtok hozzászólni s midőn ezt mégis az általános vitánál, nem pedig az egyes fejezeteknél teszem, arra a következő okok birtak. Az egyik tárgy, melyre nézve felszólalok, nem tartozik szigorúan véve a költségvetés egyik rovatához sem, de mégis a belügyi administrációt illeti. Másodszor, midőn négy különemű tárgyban szót emelek és a t. belügyminister urnak felvilágosító nyilatkozatait várnám ezen ügyekre nézve: azon reményben vagyok, hogy egyszerre elmondván mind a négyet, egyszerre fogom megkaphatni a t. belügyminister ur felvilágosító, vagy tán megnyugtató válaszait is. Azért röviden előadván ezen négy tárgyat, bátorkodom a t. ház becses figyelmét és türelmét kikérni. Kezdem a legkisebb jelentőségűvel.

Már másfél éve annak, midőn a t. belügyminister, illetőleg a t. ministerelnök urhoz interpellatiót intéztem az új-orsovai sziget, Ada-Kaléh végett, mely az 1877-iki háború következtében Magyarország területéhez, vagy nem tudom, tán

Ausztria területéhez csatoltatott. Ugyanakkor egyuttal Spizza iránt is tettem kérdést. A tisztelt belügyminister ur akkor azt a választ adta, hogy Spizza bekebelezése iránt a törvényjavaslat a háznak nem sokára elő fog terjeszteni és Ada-Kalehra nézve szintén. Spizzát illetőleg ez megtörtént. Azonban Ada-Kaleh már harmadik éve, hogy magyar administratio alatt áll és erről mégis hallgat a miniszerelnök ur.

T. ház! Ámbár magában ez csak egy kis sziget és egy kis török város; én azonban mégis anomáliának tartom, hogy a magyar korona államában kormányoztassék valamely terület katonai, vagy absolut, vagy nem tudom milyen administratio alatt, vagy ha alkotmányos administratio alatt van is, a nélkül, hogy arról a képviselőháznak hivatalos tudomása legyen. Kérem tehát — azon interpellatiómat most röviden ismételve — a t. minister urat, legyen kegyes felvilágosítani: átvette-e azon sziget és török város kormányát? és miként kormányoztatnak ezek? Birnak-e alkotmányos jogokkal az ottani lakosok? és ha talán Szörénymegyéhez kapcsolattak, részesültek-e e becsületes török atyánkfiai is az Ujfalusy-Pausz-féle regime áldásaiban? (*Mozgás a jobboldalon.*) Avagy katonailag kormányoztatnak tán? és például igazságszolgáltatásuk miként foly? Mert képzelhetetlennek tartom, hogy azon bizonyos tekintetben kereskedést űző város lakói, annyi idő óta per nélkül eligazodhattak volna ügyeikben. Hová apellálnak tehát, hogy ha az adekalehi kadi ítéletében meg nem

nyugodhattak? Konstantinápolyba, Bécsbe, Budapestre? vagy talán csak a magas egekhez?

Várom azért ezen abnormis helyzetre nézve, a melyről a t. ház eddigelé semmi értesítést nem kapott, a t. minister ur felvilágosító válaszát, és óhajtánám mindenesetre tudni: mikor terjesztetik már elő a törvényjavaslat e sziget és városnak Magyarország területébe leendő kebelezése iránt? (*Helyeslés a szélső balfelől.*) Ez az egyik kérdés.

A másik az országos levéltár ügye, a mely már a költségvetésben előfordul. Ez egy igen fontos, nemcsak administratív, hanem culturalis, tudományos ügy, a melyet épen azért folytonosan éber figyelemmel kísérek s csak teljes elismeréssel szólhatok a t. minister urnak azon eredményes tevékenységéről, a melyet az országos levéltár szervezése körül eddigelé tanusított. Nem tekintem ezt politikai kérdésnek s ép azért, ha már a kormánypárt padjairól nem adott meg: adassék meg az ellenzék padjairól ezen irányban az elismerés; a mennyiben a szervezés csakugyan folytonosan szépen halad s legújabb időben ezen nagy levéltár összesítése által jelentékeny előlépést tett, nevezetesen a t. minister ur egy épületbe helyeztette el az összes actákat. És bárha ezen elhelyezés nem valami fényes és nem egészen kifogástalan is: de legalább tűzmentes és szegénységünkhöz képest megfelel egyelőre a czélnak. Midőn azonban ezt örömmel constatálom, másrészről aggályomat kell kifejeznem az iránt, hogy ezen országos levéltár egy nevezetes és a magyar államnak közvetlen tulajdonát ké-

pező része, még mindig nem egyesíthetett azzal; értem azon majdnem 60,000 darab igen fontos történelmi ügyiratot, a melyek báró Gehringer absolutisticus helytartó idejében Budapestről elvitettek és Zágrábba szállítottak. Ezen actákról, a melyek legnagyobb részben a szigorúan vett Magyarország és nem Horvátország multját illetik, a nyugtatványok ma is megvannak az országos levéltárban, és ha jól tudom Kerkapoly pénzügyminister ur részéről, midőn a levéltár egy részben pénzügyi administratio alá tartozott, megtétetett, vagy legalább megkezdett a lépés, hogy a Kukulyevics Iván mostani horvát képviselő ur által Gehringer engedélyével Zágrábba elszállított nagyszámú acták, a jogos tulajdonos magyar kincstárnak visszaszolgáltassanak. Nem szeretném, ha a magyar kincstárnak ezen jogszerű követelése elfojtatnék; valahára már itt is volna ideje a visszaszolgáltatásnak. Kérem tehát a t. minister urat arra, hogy újítsa meg, még pedig teljes erővel, a horvát országos kormány nál a magyar állam követelését ezen acták visszaidása iránt; mire nézve azt hiszem, hogy az új horvát-bánnak kineveztetése és a horvát tartományi kormánynak általa való átvétele, minden esetre kedvező alkalmúl kínálkozik.

Ennyit ezen ügyről.

Felszólalásomnak harmadik tárgyát a fővárosi rendőrség ügye képezi, és midőn ezt szóba hozom, nem szándékozom elejét venni annak, hogy mások a részletes tárgyalás folyamán bővebben ki ne terjedjenek ezen ügyre. Épen azért

nem is fogom azt egész mivoltában tárgyalni, hanem csak néhány pontot említek fel.

A belügyminister ur mintegy 12,000 frt többletet vesz fel e czímen, és itt főleg a bejelentési hivatal felállítására és a népszámlálás eszközlésére hivatkozott. A bejelentési hivatal azonban még felállítva nincs s a népszámlálás nem foganatosított. Nem tudom, indokolva van-e tehát ezen költségtöbbletnek fölvétele? Majd annak helyén — remélem — nyilatkozni fog a minister ur. Hanem szólok egyedül arról az összegről, melyet Budapest fővárosa, nevezetesen 417,000 frtot, a belügyi kormány-  
nak az államrendőrség fenntartásához való járulék fejében átszolgáltat. Általában az a nézet uralkodik a fővárosi körökben, mondhatnám, még a hivatalos körök egy részében is, — hogy tulajdonképen még ezen 417,000 frtnyi összeget sem fordítja a belügyminister arra a célra, a melyre adatik. Annyi tény, hogy a rendőrség mai állapotában koránt sincs csak olyan is, a milyen volt a fővárosi administratió alatt; sőt annak létszáma is — legalább a lovas rendőröket illetőleg — kevesebb; ez pedig igen lényeges kérdés, mert épen a külváros-részek azok, melyek a lovasjárőri szolgálatot leginkább igénylik, miután a bizonytalan foglalkozásu egyének egész raja Ujpesten, Erzsébetfalván és a kültelkeken tartózkodik s onnan indulnak ki éjjeli kalandjaikra; tehát különösen éjnek idején, a lovas rendőrök általi járőri szolgálat a külvárosok bizton létére nézve, a mai őrzáratoknál sokkal sűrűbben volna eszközendő. Különösen érdekelve

van e tekintetben a X-ik kerület, a Kőbánya, a mely, tudjuk, oly jelentékeny kereskedelmi és gyáripár-telephely, hogy évenként 35—40 millióra megy az ott létező különféle nagyszerű üzletágaknak forgalma, és számos külföldi kereskedő jön nagy összegekkel megterhelve oda, nagymérvű bevásárlásokat tenni. Ha tehát itt Kőbányán, a mely igen nagy területen is fekszik és házai szétszórva vannak, a rendőri szolgálat nagyon hiányos, csak egy eset következék be, a midőn a tetemes összeggel bíró külföldi vevő kiraboltatik: ez véghetetlen kárt fog okozni Kőbánya forgalmának és az összes fővárosi kereskedelem is nagyon meg fogja érezni. Már pedig Kőbányán a rendőri szolgálat határozottan elégtelen lábon áll; a létszám, mely a rendet fenntartja, fölötte csekély, a mit tekintettel a fővárosi rendőrség alkalmaztatására, általánosságban is helyteleníteni vagyok kénytelen. Ugyanis, míg a főbb utczákon, a váczi-, uri-utczán s a kaszinó környékén stb. hemzseg a rendőr: addig a külvárosrészek egészen el vannak hanyagolva, úgy hogy s 5—6 utczán is végigmehet az ember és sehol rendőr nem mutatkozik. Ennek azután oly sajnos következései vannak, a melyeket nem csak belügyi, hanem culturalis szempontból sem lehet megtérni. Nevezetesen a tanügyi érdekekre nézve is szomorúan hatnak azok ki. Példát mondok reá. A népiskolai törvény értelmében, a fővárosban fennállanak a népiskolákban az ismétlő esti iskolák, mesterinasok, tanoncok számára, a kik nappal el lévén foglalva, csak az esti órákban tanulhatnak. Ezen

ismétlő iskolákat 16, 18, 20 éves suhanczok látogatják. És hasonlóképen esti iskolák állanak fenn a szolgálatban lévő növendék-lányok számára is. A 16—18 éves szilaj suhanczok kijövetén az esti órákban az iskolákból, botrányos kravallokat idéznek elő. Ezért az iskolaszékek a főváros tanácsát több ízben megkeresték az iránt: gondoskodnék az államrendőrség útján, hogy az iskolák környékén az esti órákban rendőrök állittassanak fel, mert az említett ismétlő tanoncok, ott igen gyakran ablakokat bevernek és más scandalumokat követnek el. A rendőrkapitány eleinte megtagadta a kérelmet és annak ismétlése után, a második, harmadik felszólalásra rendelt ugyan oda néha egy-egy rendőrt: de ezek csak egy-két este jelentek meg, azután ismét elmaradtak. Ennek következménye új kihágások elkövetése lett. A szilaj suhanczok megrohanták a más nembeli növendékeket s oly botrányok történtek Budapest főváros utczáin, névszerint a Tabánban, melyeknek következményeit a belügyminister ur omnipotentiája sem teheti többé jóvá, legalább az illetőkre nézve nem. E hallatlan botrányok arra indították aztán a főváros tanácsát, hogy mivel az esti ismétlő tanórák idejére az iskolák környékére nem kaphattak rendőrt: tehát a lányokra nézve végleg beszüntették az ismétlő órákat; és így jelenleg mintegy 800 növendék-lány nem részesülhet iskoláztatásban, a belügyminister ur nagyobb dicsőségére. Sőt legújabbban a fiukra nézve is kénytelenek voltak, — miután hiában irtak a tanácshoz rendőrökért, más intézkedéshez nyulni;

nevezetesen a vasárnapi iskoláztatást iparkodnak meghonosítani, ha valamiképen sikerülne, habár a vasárnapi iskoláztatás, mely már meg volt próbálva a fővárosban, előre láthatólag nem igen fog kellő eredményre vezetni. Tehát a rendőrség hiányos felosztása és csekély létszáma miatt, a főváros culturügye is jelentékenyen szenved.

Magam is tettem konkrét esetekben, személyesen lépéseket egyes fővárosi iskolák körüli és a kőbányai rendőrségi szolgálat javítása érdekében. S mi volt a főkapitány ur válasza? Az, hogy nem adhat több rendőrt, mert a létszám kevés és igen sok a beteg. Ugyanis állítólag a rendőrség oly rossz ruházattal bír, hogy köpönyegeiken eső, hó átver s ennek következtében a betegek létszáma, a téli hónapokban néha 25%-re is rúg, úgy hogy aztán száz rendőr sem tehet szolgálatot, mit a fővárosi közbiztonság nagyon megérez. Mindenesetre óhajtandó tehát, hogy ha a rendőrség létszáma nem szaporíttatik is: osztassék az be legalább czélszerűbben, hogy a külvárosok ne oly mostoha bánásmódban részesüljenek s kivált a lovassági járőri szolgálat szaporíttassék, és végre a rendőri közegek jobb ruházattal láttassanak el; mert úgy látszik, hogy a legutolsó ruházati szállítás alkalmával inkább a szállító, mint a rendőrség nyert.

Végre negyedszer óhajtok szólani, szintén csak röviden, a közpénzek s kivált az árvapénzek újabb időben oly sűrűen felmerülő sikasztásairól. Nagyon fájdalmas téma ez és megvallom, sok gondolkozás után teszem, hogy

röviden felemlítsem. Midőn ezen szomorú témához érkeztem, szükségesnek látom, tanuságaként annak, mennyire sülyedünk, fölemlíteni azt, hogy őseink, a régi magyar nemzet miképen gondolkozott régenten az árvákról és az árvák örökségeiről. A szathmári békekötést megelőző tárgyalások alkalmával történt, hogy midőn a fölkelt magyarok Pálffyval, a császáriak részéről megbízott tábornagygyal, már a békepontok valamennyie iránt megegyeztek, csak egyetlenegy követelést jelentett ki Pálffy és Locher a császári biztos teljesíthetetlennek. Őseink ugyanis azt kívánták, hogy a 8 év alatti harcban elesett apák özvegyei és árvái, apáik lefoglalt vagyonaít visszakapják. Ezt azonban Bécsben teljesíthetetlennek jelentették ki, azért, mivel ezen tetemes összegű vagyonokból részesíteni akarták adományozások útján, a semperfidelesekét. Midőn Károlyi Sándor a békepontokat előterjesztette s kijelenté, hogy ez utóbbi követelés nem teljesíthető, azzal fenyegetődzött, tekintsék azt, hogy csak két órajárányira áll a német tábor s ha e ponthoz tovább is ragaszkodnak, akkor a háború összes pusztításaival meg fog újulni. És mit tettek őseink? Nem vett tekintetbe ezen a pestis által nem megtizedelt, hanem megfélelezett és demoralizált hadsereg semmi fenyegetést, semmi veszélyt, hanem rácsaptak fegyvereikre s Károlyi óvásai daczára egyhangúan felkiáltottak: „Meghalunk az özvegyekért és árvákért!“ És annyira imponált a magyar rendek e magaviselete Pálffynak, hogy belátván, miszerint törésre kerül a dolog, — kénytelen volt inkább átengedni az árvák vagyonaít,

illetőleg elégtételt szolgáltatni és e pontot a szathmári békébe felvenni. Lélekemelő példája ez annak: mily nemesen gondolkoztak őseink az árvák vagyonáról.

És mi történik most? Fájdalommal kell olvasnunk az egyre-másra megújuló tudósításokat az ország különböző részeiből, a minduntalan sűrűbben bekövetkező defraudációkról. Emlékszem, hogy a miniszterelnök ur egy fölmerült konkrét esetben úgy nyilatkozott, hogy a belügyminister nem vonható felelősségre egyes sikkasztásért, mert hisz, ilyesmi más országokban is történik. Tagadhatatlan, t. ház, hogy ez így van, és ha itt-ott felmerülő ritka esetekről volna csak szó, sajnálattal ugyan, de mégis — a vizsgálatoknak természetesen teljes szigorral való megtétele mellett, — napirendre kellene felettük térni. Azonban, mikor annyira szaporodnak az ily esetek, hogy ugyyszólván már országos bajjá lesznek: akkor nem lehet előttök szemet hunynunk, hanem a legszigorúbb intézkedésekhez kell nyulni. Itt van pl. a szörényi eset. A szörényi küldöttség emlékirata ki van osztva és abban részletezve vannak e dolgok. Nem szándékozom tehát t. ház, ezeket részletezni; csak azt akarom kiemelni, a mit végül ők is hangsúlyoznak, hogy a belügyminister ur aggodalmaikat azzal csillapította le, hogy nem lesz semmi baj, mert hisz ő folyvást éber szemekkel őrködik az ott történők felett. Látszik, ez az eredményből, t. ház! S alig mult el ezen eset, felmerült a temesi. Erre vonatkozólag a „Südungarische Bote“ azt írja, hogy az 1.200,000-nyi árva-vagyonból 180,000 ezer frtról

még csak annyit sem tudnak, hogy ez az összeg kinél van elhelyezve, s hogy 100,000 frt oly nagybirtokosoknak adatott ki, a kiknél ezt az összeget elveszettnek kell tekinteni, és hogy maga az alispán is azon nagy birtokosok közé tartozik, kiknél az árvapénz így libeg-lebeg és részben tán veszendőbe megy. Ott van továbbá a csongrádi eset, a melyre nézve a csongrádi városi képviselő már régebben interpellatiót intézett s vizsgálatot sürgetett a t. igazságügy-minister urtól; mily eredménnyel? noha azóta már sok viz folyt le a Dunán, ma sem tud róla a ház semmit. A krassói esetekről is számos részlet közöltetett a hirlapokban. Hasonló sikasztási esetek a pestmegyei váczai járási, a pozsonymegyei csallóközi járási és hasonló sikasztási esetekről irnak Nyitramegyéből is, a hol szintén nagymérvű defraudatio történt és működik is valami vizsgáló bizottság. Ilyesek történtek más vidékeken is. Beszéltem több megyékbeli képviselőtársammal, kik mind azt mondják, hogy a dolog nem megy egészen a rendjén náluk sem, és mindenfelé adatnak ki árvapénzek oly birtokokra, a melyek már előbbi előjegyzések által túl vannak terhelve, úgy hogy a szegény árvák utóljára is odavesztik vagyonukat.

T. ház! Én azt gondolom, ez állapotok olyanok, hogy méltán megvárhatnók azokkal szemben a t. belügyministertől azt: tárja elő terveit az orvoslásra nézve; hogy az ily tömegeesen, az országnak legkülönbözőbb vidékeiről jövő ily hírek, ne okozzanak méltán közbotrányt; melyek is alaposan soha nem czáfoltatnak meg,

mert általában meg nem czáfolhatók. Részemről ugyan szakmám szerint tüzetesen nem foglalkozom a belügyi administratio kérdésével, bizván azt nálam ezen ügyekben jártasabbakra, mindazáltal az a nézetem van, hogy árvaszéki elnöknek és ülnököknek senkit nem választanék, vagy neveznék ki, a ki úgy, mint pl. a postamesterek, vagy a pénztárnokok, pénzbeli óvadékot le nem tesznek, és pedig tetemes óvadékot. Az mondat-hatik talán némelyek részéről, hogy ez esetben nem kapnánk az ilyen 1000—1500 frtos állomásokra tisztviselőket. De viszont én azt mondom, t. ház: annyi hivatalkereső ember van nagy Magyarországon, hogy még akkor is kapunk eleget; mert vagy van pénzük az illető concurrensoknak, hogy az óvadékot letelhessék, vagy nincs. Ha van pénzük, akkor leteszik, mert nem hever az ott sem hiába; leteszik biztos értékpapirokban, melyeknek szelvényeit évenként kikapják; ha pedig nincs pénzük: majd akad valami sógor, vagy koma, vagy rokon, atyafiok, a ki leteszi az óvadékot helyettök. Ha pedig az a rokon fél attól, hogy az illető hivatalvadász nem becsületes ember, tehát az óvadékpénzt majd lefoglalhatják tőle és ezért nem ad neki: hát akkor csak örüljünk, mert egy defraudanstól előre megszabadult az árvavagyon! Ha ellenben bizik benne: hát ad néki óvadékot és akkor biztosítva van az árvák pénze. T. ház, én nem tartanám ezen eszmét csak egyszerűen elvetendőnek, mert nem látom be, hogyha a postamester és pénztárnokok tehetnek le óvadékot: miért ne teheszenek le az árvaszéki elnök és ülnökök is, kik

szintén tetemes vagyon fölött rendelkeznek. De legyen a dolog bármikép, ez csak odavetett eszme, a t. belügyminister ur van hivatva, hogy a vázolt sajnós állapotokon gyökeresen segítsen.

T. ház! A régi Törökországra nézve egy közmondás állott fenn, mely azt tartotta, hogy Törökország az asszonyok purgatoriuma és a lovak paradicsoma. Fájdalom, ha a mi belügyi állapotaink úgy folynak, mint eddig, attól tartok, ezt a közmondást Magyarországra fogják alkalmazni, úgy, hogy Magyarország a becsületes emberek purgatoriuma és a szédelgők és defraudansoknak paradicsoma. — Ezek után midőn felszólalásom egyes részeire a t. belügyminister ur felvilágosító válaszát kérném, bezárom szavaimat. (*Helyeslés balfelől.*)

#### XXXIV.

Beszéd a közlekedési költségvetéskor, különös tekintettel a magyar gabnakivitel érdekeire.

(Április 5-én 1880.)

T. képviselőház! Miután az előttem szólott Kármán képviselő ur hangsúlyozta a főváros és az ország kereskedelmére oly véghetetlen befolyást gyakorló budapest-zimonyi vasut ügyében legutóbb történetket és felhivta a t. közlekedési minister urat, hogy ez irányban bennünket, a hirlapokban megjelent közlemények és egyes törvényhatóságokhoz intézett rendeletei által is

némileg constatálnak látszó tény iránt megnyugtasson, hogy t. i. a fővárosnak a kelettel leendő összeköttetése tekintetében, a t. minister ur csakugyan a legrövidebb, a budapest-szabadka-zimonyi vonalat választotta, mely örvendetes tényt az egész főváros közönsége és az ország is örömmel vette; remélem azért, hogy a minister ur t. képviselőtársam felkérése folytán nyilatkozni fog e tárgyban. Ezt tehát bizalommal elvárván, ezen vasutvonal ügyében több szót részemről emelni ezuttal nem szándékozom. Azonban, minthogy az osztrák monarchia törvényhozó testülete, a bécsi Reichsrath csak legközelebb szavazott meg egy fontos vasutvonalat, az insbruck-bludenzi összeköttetést, vagyis az úgynevezett Arlberg-vasutat, mely Magyarország gabna- s egyéb kivitelét is lényegesen elő fogja mozdítani, és miután ez az Arlberg-vasutügy a Reichsrathban igen tüzetesen tárgyalatott s említették azon recompensatiók is, melyek kívántattak a lajtántúli kormány részéről a magyar kormánytól, — mindezeknél fogva én az Arlberg-vasut és ezen recompensatiók tárgyában óhajtok felszólalni. Nevezetesen, ha már ezen kérdés a Reichsrathban megvitattott s ha már olyannyira hangsúlyoztatik ott, hogy Magyarországnak haszna fog ezen vasutból származni; nem tartom fölöslegesnek, hogy ezen kérdés a magyar parlamentben is szellőztessék és részint a mi szempontunkból, részint általános, tárgyilagos szempontból is megvitattassék.

Tagadhatatlan, hogy miután gabnaforgalmunknak egyik legfőbb iránya, buzánknak egyik legfőbb külföldi piacza, Svájc: az arlbergi vasut

megnyitása következtében, — mely a direct összeköttetést fogja létrehozni Svájczezal, — a magyar búza jóval könnyebben és olcsóbb áron fog a svájcezi piacra jutni, mint eddig. Mily uton jutott eddig oda? Bécs, Simbach, München, Lindau felé. Ismerem a lindau gabnarakat. Tanulmányoztam azokat épen a budapesti közraktárak kérdése szempontjából. Meggyőződtem ott csak a legközelebb mult évben is, hogy még mindig két harmadrésze a lindau igen tekintélyes tériméjű gabnaraknak, magyar búzával töltetik meg és csak egy harmadrésze foglaltatik el orosz és romániai gabna által. A párisi, az avricourt-i, a zürichi, a berni, rohrschachi, romanshorni stb. házak várákozási raktárakat tartanak ott és így Lindau a magyar gabnakivitelnek egyik legfőbb emporiuma.

Ha az arlbergi vasut megnyilik, természetesen következménye az lesz, hogy a lindau eddig magyar gabnával telt raktárak kiürülnek és a direct összekötő vonalba eső St.-Margareteni, vagy más svájcezi állomáson fognak új raktárak állittatni; de az a magyar gabnára nézve mind egy, akár a bajor, akár az arlbergi vasut szállítja Svájczeba, csak hogy Svájczet elérje. Az a haszon fog azonban ránk háramolni, hogy miután a bajor parlament fenntartotta a bajor államnak a német birodalmi kiegyezéskor azon jogot, hogy a vasuti tarifát maga állapítsa meg, tehát reájok nézve állandólag nem kötelező a nagy német vámtarifa. És így, hogy a bajor államvasutak szállításától el ne vonassék a legjelentékenyebb

keresetforrást képező magyar gabnakivitel: a bajor kormány jelentékenyen le fogja szállítani a magyar búza vitelbérét s versenyezni fog az arlbergi vasuttal, mi által természetes, hogy csak a magyar gabna kivitele nyer.

Ekként tehát ezeket constatalva, kétségtelenül igazuk van a Reichsrathban azon képviselőknek, kik azt mondják, hogy Magyarország nyer legtöbbit az arlbergi vasut által; annyiban azonban nincs igazuk, a mennyiben ezért tőlünk recompensatiókat követelnek. Ugyanis szó volt a kikindai csatlakozásról, a dunai Vaskapu-szorosnak kizárólag csak Magyarország költségén leendő hajózhatóvá tételéről, továbbá még a Duna felső részének, nevezetesen a Gönyő és Pozsony közötti Dunamedernek szabályozásáról is, mint a mi által Bécs is nyerne.

En ezen recompensationalis igények legnagyobb részét egyáltalában jogosulatlannak és mellőzendőnek tartom, később majd kifejtem miért? Az arlbergi vasut kiépítése tagadhatatlan nagy akadályok leküzdésével jár s 5—6 évig tarthat; ismerem az arlbergi roppant sziklatömböket, melyek omlatag természetűek és forrásosak, a mi végzetlen akadály; ilyen kivált a pálya landeck-blundenzi része. Azonban mégis igazolatlan a recompensatio iránti követelés Ausztria részéről Magyarország iránt, kivéve talán a gönyői Dunameder szabályozását, a melyet saját érdekünkben, minden compensatio nélkül is végre kell hajtánunk.

Mondották ugyan többen a t. házban, hogy a Dunát azért nem kell a felső részén szabá-

lyozni, mert akkor a bécsi ipartermékek Magyarországra szállítását mozdítjuk elő és concurren-tiát csinálunk magunknak. Ez azonban merőben téves s a kik ezt állítják, nem ismerik az ottani hajózási és localis akadályokat. Nevezetesen a Duna, a rendes évi vízállás mellett márcziustól augusztus végéig, továbbá novemberben, kivált lefelé folytonosan hajózható; tehát a bécsi ipartermékek hét hónapon keresztül akadály nélkül lejöhetnek hozzánk, akár mélyítjük ki a Duna medrét Gönyőn fölül, akár nem. Hanem a gönyői viz, mint általában a Duna folyása; főként szeptemberben és októberben sekély, tehát épp akkor, mikor a magyar gabnát kellene fölfelé szállítani. Magam is tanúja voltam ily miseriáknak, midőn 16 gőzös valami 60 uszályhajóval magyar búzával rakot-tan, kénytelen volt Gönyőnél vesztegelni hetekig — míg a Bécsből lejöő kisebb járatú hajók akkor is keresztül juthattak. Tehát a legfonto-sabb kivitelű szeptember és október havakban van ott akadály, és mi magunk vagyunk büntetve ezen Dunarész elhanyagolása által, mert a ma-gyar búzát éppen azon hónapokban nem vihetjük kifelé, a mikor ezt kivinni kellene; ellenben a bécsi iparczikkék, — mint mondám — a többi hét hónapban mindig akadálytalanul jöhetnek hozzánk. Következéleg, ha az arlbergi vasút ki-építése tekintetében az követeltetnék tőlünk com-pensatió fejében, hogy a gönyői Dunarészt sza-bályozzuk: ebben bátran engedhetünk.

Felhozhatom ezt azért, mert ez a Reichs-rathban és bécsi hirlapokban is megemlítettett.

A mi a vaskapunak kizárólagosan magyar

költségen való szabályozását illeti, ez már egészen más kérdés; valamint más kérdés a kikindai vasuti csatlakozás engedélyezése, a melyekre kiterjeszkedni most nem akarok, mert e kérdések fejtegetése tüzetesebb megvitatást kívánna s ez tárgyamtól messze vezetne.

Azt mondtam, hogy nemcsak magyar szempontból, hanem merőben tárgyilagosan is igyekezni fogok kimutatni azt, hogy az arlbergi vasut kiépítése, az arlbergi alagut költséges át-fúrása által, nemcsak a magyar gabnakivitel érdekei, de magának Ausztriának és különösen Tirolnak érdekei is lényegesen elő fognak mozdíttatni. Tagadhatatlanul, Vorarlberg paradicsomi szépségű része, az osztrák monarchiának, és különösen gyümölcsstermelése jelentékeny. Sűrű közlekedéssel bir a Bodentó és Svájcz felé; de valóban, a ki nem látja ott a sárga-fekete táblákat és a kétfejű sast, az nem gondolná, hogy e tartomány Ausztriához tartozik. Kereskedelmét, bevásárlásait illetőleg tökéletesen a külföldre van utalva; a bodeni tavon át hajózáti összeköttetése van Bajorországgal, Würtemberggel, Badennel és Svájczczal; vasuti összeköttetése van Bajorországgal, Svájczczal és Lichtensteinnal, szóval minden más szomszédos, de idegen tartománynyal, csak magával Ausztriával és az anyatartománynyal, Tirossal nincs még. E miatt Vorarlbergnek katonai tekintetben is véghetetlenül hátrányos helyzete van, de kereskedelmi tekintetben is: mert minden szükségleteit Zürichből, St.-Gallenből, Lindauból, Münchenből stb. szerzi be, a helyett, hogy Bécsből és Insbruckból vásárolná. Katonai szem-

pontból pedig azért hátrányos e tartomány helyzete, mert háború esetében védelmi vonalul magát az Arlberget kell választani és a Bodentóra s a Rajnavölgyére dülő Vorarlberget feladni, miután az elválasztó hegy nincs átfúrva s így a tulsó tartomány nincs összekötve a monarchia belsejével. Tehát sem katonai, sem kereskedelmi szempontból nem felel meg e tartomány helyzete a monarchia érdekeinek; ez régen túlhaladott álláspont. Sőt nem felelt az még régebben sem, a mennyiben I. Napoleon idejében, a mikor vasutak nem voltak és Tirol oly vitézül védelmezte magát: Vorarlberget fel kellett adni és a békekötés alkalmával egy területrészt, mely a bodeni tóra dől, Bajorországnak végleg átengedni. Ha tehát Ausztria azt akarja, hogy Vorarlberg valóságos tartományává váljék és úgy kereskedelmi, mint katonai szempontból szoros összeköttetésben legyen az anyaországgal: kénytelen azt összekötni vasuttal, illetőleg átfuratni az Arlberget alaguttal, bármilyen költséges legyen is ez.

Már pedig, hogy ezen igazán paradicsomi szépségű tartományát — úgy termelését, mint különösen a Rajnavölgygyel való fontos összeköttetését tekintve — nem akarhatja feláldozni a monarchia, esetleges háború esetén, arról meg vagyunk mindnyájan győződve, kik ismerjük a történelmet és Ausztria szívósságát.

Következőleg magának Ausztriának is vitális érdeke hozza magával azt, hogy Vorarlberg, az arlbergi vasut kiépítése által, a monarchiával a mai viszonyoknak megfelelő összeköttetési esz-

közze egybekapcsoltassék. Nem méltányos tehát semmi tekintetben az, hogy Ausztria a magyar államtól bárminő kárpótlást igényeljen e vasut kiépítéséért. Ezek tárgyilagos argumentumok t. ház és azt hiszem, hogy alig czáfolhatók meg. Én tehát részemről, bár sokat olvastam ama recompensationalis igényekről, semmi ilyes igénynek hódolni hajlandó nem vagyok, egyedül csak a gönyői Dunameder kikotrására tett kívánatot támogatom. De ez olyan, melyet az arlbergi vasut kiépítése nélkül is meg kell valósítanunk, ha saját jól felfogott érdekeinket tekintjük; meg kell valósítanunk és pedig minél előbb, a magyar gabonának Bécsbe szállítása végett s azon tekintetből is, melyet a vágvölgyi vasut államivá tételé elénk szab.

Midőn az utóbbi ülészek alkalmával ezen vasut államivá tételét a t. ház elfogadta, azt hiszem, hogy ezzel nem csinált rossz vásárt az állam, mert olcsón jutott hozzá és termékeny s kifejlett iparú vidéken vonulván át e vasut, ha hozzá a trencsén-zsolnai rész kiépítettik, világforgalmú vonallá válhatik. Már e kérdés tüzetes tárgyalásánál tartott beszédem alkalmával kiemelt volt a trencsén-zsolnai vonal kiépítésének szükséges voltát s erre vonatkozólag háttározati javaslatot is nyújtottam be, melyet a közlekedési minister ur elvileg nem ellenzett ugyan, hanem csak bizonyos határidőhez nem akarta magát köttetni.

A gönyő-pozsonyi dunameder szabályozása szoros kapcsolatban áll e kérdéssel is; ha azt akarjuk, hogy a bácskai és bánási s az alföld

más termékeny vidékeiről jövő gabona kellő időben, t. i. szeptember—október havában Bécsbe és illetőleg az észak-német piacokra vízi uton, tehát olcsóbban felszálltassék, mint vasuton: akkor hozzá kell fognunk e szabályozáshoz, s azért is, mert a 7—8 mértföldre terjedő trencsén-zsolnai vonalrész kiépítését csakis idő és remélhetőleg rövid idő kérdésének tartom. Érdekében áll ugyanis magának a magyar államvasutnak, hogy e vonal sokáig csonkán ne maradjon, hanem azon át a jablunkai szoroson ki Boroszló felé kiterjeszthessük a magyar gabona szállítását. Ha a gönyői Dunameder szabályoztatik: akkor a Bácskaságból jövő, mélyen járó nagy hajók szeptemberben, tehát apály idején is felvontathatók lesznek Pozsonyig és a dunagőzhajózási társaság ottani kikötőjében a gabona átrakatik a vágvölgyi vasutra; Pozsonyig tehát vizen és így sokkal olcsóbban jutna el alföldi buzánk, mintsem ha az osztrák államvasuton szállítatnék; és Pozsonytól a vágvölgyi vasuton közvetlenül szállíthatatik tovább, mint legrövidebb vonalon az észak-német piacokra. Ezen körülmény okvetlenül kívánatosá teszi azt, hogy ugy egyrészt a Dunaszabályozás kérdése, mint másrészt a trencsén-zsolnai vonal kiépítése mielőbb foganatosíttassék. (*Zaj a középén.*) Engedelmet kérek, ez ugyan nem máramarosi, vagy bihari vasut, de az ország más része is figyelembevételt kíván. (*Helyeslés a szélső balon.*) Midőn ezeket a fönnt kifejtett kérdésnek jelenleg, mind a Lajthán túl, mind nálunk, fennforgása következtében kissé tüzetesebben bátorkodtam volna

megvilágosítani, abban vonom össze felszólalásom resuméjét, hogy megkérdejem tisztelettel a közlekedési minister urat: minők azok a viszontkövetelmények, melyeket részint a bécsi reichsrathban történt felszólalások, részint a hirlapi közlemények igen sürűen emlegetnek? vagyis hogy a Lajthántúli kormány a magyar kormánytól az arlbergi vasut kiépítéséért minő recompensatiót kívánt? és tett-e a magyar kormány e részben kötelező ígéreteket? Reményilem, ez utóbbi kérdésre tagadó választ fogok kapni, de azt hiszem, hogy az összes közönség megnyugtatóra szolgál, ha a t. minister ur ez iránt nyilatkozik.

Második kérdésem az: van-e már azon helyzetben a tiszt. minister ur, hogy a vágvölgyi s illetőleg most már magyar államvasut trencsénzsolnai vonalrésze kiépítése iránt a törvényjavaslatot még az ülésszak alatt előterjeszthesse? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

### XXXV.

#### Beszéd a kőbányai sertésüzlet emelése érdekében.

(Április 9-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! Mióta a ház az ünnepek után egybegyült és a költségvetési vita folytatásához ismét hozzákezdett, a vita eleinte elég tárgyilagosan kezdődött; később azonban, a közlekedésügyi minister ur budgetjének tárgyalásá-

nál már élesedni kezdett a hang egynémely föl-szóalt tisztelt szónok urak beszédében. Ezen élesedő hang mindinkább fokozódott a tegnapi napon némelyek részéről a kereskedelmi minister ur költségvetésénél, a mely szónok urak közt egy-kettő, a minister urnak képességét éles kritika alá vette. Én részemről, ha a kormány ellen támadást akarok intézni: megtámadom azt a közjogi alapot, a melyen áll, mert az minden rosznak forrása és mert annak következményei hatnak bénítólag egész nemzeti életünkre. (*Igaz! szélső balfelől.*) Sőt azt is jogosultnak kell kijelentennem, hogy midőn a kormánypadokról ellenünk oly kiméletlen támadások intéztetnek, mint a minőket pl. a ministerelnök ur részéről már megszoktunk, az ily támadásokat hasonló kiméletlenséggel és élesen vágjuk vissza. (*Helyeslés szélső balról.*) De, t. ház, részemről soha sem fogom magamat a pártszenvédélytől annyira elragadtatni hagyni, hogy a hol jó szándékot és elismerésre méltót látok, kivált közgazdasági ügyek terén, a jó szándékot kétségbe vonjam, az elismerést pedig megtagadjam.

Boross képviselő ur, midőn a közlekedési ministerium ügykezeléséről oly behatólag beszélt és vázolta az egész burocratikus eljárást, általánosságban — a többi ministerekre is alkalmazva — azt mondá, hogy a ministereket államférfiúi és parlamenti elfoglaltságuk s tevékenységük gátolja szaktárca-ügyeiknek kellő avatottsággal és tüzetességgel való elvégzésében; úgy, hogy még physikai idejük sincs e célra és kénytelenek sokszor magukat felületesen infor-

máltatva, döntení a legfontosabb ügyek felett. Lehet, t. ház, hogy ez sok kérdésben talán a ministerek többségénél így van. Nem vagyok hivatalba már csak azon közjogi állásnál fogva is, a melyet elfoglalom, a minister urak védelmére kelni. Azonban az igazság és saját tapasztalatom szerint be kell vallanom azt, hogy 1½ év óta, mióta t. i. a jelenlegi kereskedelmi minister ur tárczáját vezeti, a főváros kereskedelmét és üzleteit érintő fontos kérdésekben többször érintkezvén vele: a minister ur ezen kérdésekben nemcsak a kellő tájékozottságot tanúsította, hanem mindig tüzetesen is volt informálva. Szívesen elismerem ezt, t. ház, daczára ellenzéki álláspontomnak. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Nem érzem magamat indíttatva arra, hogy a minister ur egész ügykörének tárgyalásába bocsátkozzam; hanem kiragadok abból ez alkalommal két fontos üzletágot, a melyeknek egyike eddig csak röviden volt érintve a minister urnak egyik viszonzválaszában, másika pedig még fel nem hozatott a vitában. A minister ur utalt a kőbányai sertéskereskedés fontosságára; és megemlítette, hogy 30.000,000 frt körülbelől az az összeg, a melyet a sertéskereskedés fővárosunkban forgalomba hoz. Ez így van t. ház; és tagadhatlanul ez oly tekintélyes összeg, a mely a mi viszonyaink közt nagyon is méltó arra, hogy vele tüzetesebben foglalkozzunk. E tekintetben a minister azt mondá ugyan, hogy mi ez az angol textil-iparhoz képest? Igenis, tudom, hogy az angol textil-ipar 50—60 millió font sterlinget forgat meg évenként és hogy azon 30 millió

forint, mely a budapesti sertés piaczon megfordul, oly gazdag országban, a minő Anglia, elenyésző csekélység. Azonban sertésüzletünket mégis maguk az angolok sem tartják megvetendőnek; mire nézve hivatkozom ezen mindenekfelett gyakorlati és legelső kereskedő nemzetnek legfőbb hirlapjára, a Timesre. 1876-ban történt ugyanis, hogy két európai nemzetközi tudományos társulat, a statisticusok és az anthropologusok congressusait éppen hazánkban, Budapesten tartották.

Első tekintélyű szaktudósok fordultak meg akkor nálunk és egynehány hónapig a külföldi nagy lapok Magyarország s a magyar főváros ismertetésével foglalkoztak. Figyelemmel kísértem a külföldi lapokat, tanulni akarván azokból, hogy kiváló idegen férfiak, mint fogják fel viszonyainkat? S mit tapasztaltam? A Times második tudósítása, mely Budapestről szól, nem a svábhegyi szép kilátásról beszélt, mint a francia lapok, vagy a corsóról, a váczi utczáról stb., nem is a muzeumról, melyet pedig szintén lehetne dicsérni; hanem utalt arra: angolok, jertek, itt van valami, a miből tanulhattok! Yorkshirei kereskedők, nézzétek meg a kőbányai sertés telepet! És az a gyakorlati idegen férfiú, a kinek feltűnt ezen nagy üzlettelepünk: tüzetesen tanulmányozta az ottani eljárást s terjedelmes tudósításában a Timesben azt írja, hogy oly mintaszerű itt a kezelés, hogy az angolok jöjjenek Kőbányára és sajátítsák el azt az üzletet, mely a budapesti X. kerületben virágzik. Ime, ez az angol fel fogás a magyar sertés-hizlalás és kereskedésről. Még a dús angolok sem kicsinylik tehát ezt.

De, ha egészen tárgyilagosan vesszük is a dolgot, statistikai adatok szerint is az egy amerikai várost, Chicagót kivéve, a hol a sertés-kereskedés óriási mérvben virágzik: az egész világon második üzlethely e tekintetben a mi Kőbányánk. Minthogy pedig ez a nevezetes telep saját választó-kerületemhez tartozik: természetesen kétszeres érdekeltséggel iparkodtam tanulmányozni azon viszonyokat, a melyek ott e fontos üzletág tekintetében fennállanak; és tanulmányoztam közelebbről azon intézkedést is, a melyre a t. minister ur hivatkozott s a melyet ő legújabbán kezdeményezett, t. i. a kőbányai vesztegzárt, mely f. é. február 1-én lépett életbe.

Ennek a vesztegzárnak létrejövetelét két okból vált tanácsossá, t. i. egyrészt a végett, hogy a Romániából és Szerbiából nagyon kevés, vagy semmi ellenőrzés mellett hazánba történő nagymérvű sertésszállításoknál, vámtételi visszaélések ne történhessenek. De másrésztől különösen állat-egészségügyi szempontból, hogy t. i. a sertés-hús és szalonna egészségtelen álladékokat ne foglaljon magában. Nevezetesen a Románia- és Szerbiából megvizsgálatlanul ide behozott sertések gyakorta fonalóczasok, vagy borsókások lévén, ez által a magyar sertés-hús és zsir jó hire ne veszélyesztessék. Mert világszerte el van ismerve, hogy a magyar sertés-zsir legelső minőségű mindazok között, a mi csak forgalomba jön. Ebből a tekintetből csakugyan szükségessé vált tehát azon intézkedés, hogy a Románia- és Szerbiából ide jövő, akár transito, akár itt eladásra szánt szállítmányok, nem pl. Orsován, hanem

Budapesten, illetőleg Kőbányán, mint üzleti centrumban felállított quarantine alá vettesenek.

De a megvizsgálás megtörténhetik egy pár óra alatt, százakra menő állománynál is. És mégis a minister ur szükségesnek találta a 6 napi vesztegzárt. Ennek indoka más betegségben rejlik, a körömbetegségben, mely járványosan uralkodik Romániában és Szerbiában időnkint a sertéseknél, ugy, mint a keleti marhavész a marhánál. Ha tehát oly esetben, midőn a keleti marhavész oda künt uralg, mi a behozott marhákra nézve vesztegzárakat állítunk fel: egészen czélszerűnek és természetesnek találom azt, hogy Kőbányán a sertésekre is vesztegzárt állítsunk; de csak akkor, midőn a körömbetegség, mint járvány lép fel Romániában és Szerbiában. És ekkor igen helyes, hogy hat napig tartassék fenn quarantine; sőt mivel szakemberek azt állítják, hogy a betegség lefolyása 14 nap: oly időszakban, midőn a járvány nagyon ragadványszerűleg lép fel, a quarantine még meg is hosszabbíthatik.

Azonban nem látom indokolva azt, hogy viszont oly időben, mikor járvány nem uralg sem Szerbiában, sem Romániában, mért tartassanak oly hosszú időn keresztül vizsgálati zár alatt az onnan jövő sertések? Ez csak nehezítené helybeli kereskedelmünk fejlődését s piaczi viszonyainkat az eladásra stb. nézve. Szakemberek szerint két nap teljesen elégséges volna arra, hogy ha a körömbetegség ragadványosan nem uralg Romániában, vagy Szerbiában, a baj teljes

biztonsággal megfigyeltessék, hogy t. i. az onnan behozott állatok sem nem borsókások, sem körömbetegségben nem synylenek.

Továbbá nem kis baj az és talán egy kissé túlszigorú eljárás, hogy azon sertéseknél, melyek ezen vesztegzár-intézmény által tartott vizsgálat alkalmával borsókásoknak találtatván, leöletnek, az állatok egész állománya lefoglaltatik s a tulajdonosok tetemesen megkárosíttatnak annyiban, hogy még a zsir és a szalonna is elvétetik tőlük; holott tudvalevő dolog, hogy a borsóka ártalmassága csak is a húsrá terjed ki, s hogy a zsir és szalonna kifőzés után bátran felhasználható, a nélkül, hogy élvezete az egészségre kártékony lenne.

Méltányosnak tartanám tehát azt, hogy ha e tekintetben üzleti consortiumok és szakemberek által felszólalások intéztetnek a minister urhoz, azok, a mennyiben a közegészségi viszonyok csakugyan megengedik, kellő figyelembe vétesenek. (*Helyeslések.*)

De figyelmeztetnem kell a minister urat még egy körülményre. A Kőbányán fölállított vesztegzár intézményét — mely alapjában véve s jól kezelve, a magyar sertéstenyésztést kétségtelenül emelni, ellenben a kívülről behozataltán csökkenteni fogja — az által szándékoznak ellen-súlyozni a szerb és román sertéskereskedők, hogy a helyett, mint eddig tették, állatjaikat tömegesen ide és tőlünk Bodenbachon, Simbachon, Oderbergen át Németországba szállítanák: ezentúl odahaza fogják leölni és csakis a húst, szalonnát és zsirt — mint már is teszik, —

fogják hozzánk beszállítani. Ennek megakadályozására, eddig semmiféle rendelkezésünk nincs, tehát ideje volna, hogy a minister ur intézkednék, hogy az Oláhországból és Szerbiából a sertéshus, szalonna, zsir behozatala is szigorú vizsgálat alá vettessék, nehogy a mit a vámon nyerni akarunk, elveszítsük a réven, hogy t. i. a behozott, gyakran egészségtelen és a mienkkel nem versenyezhető minőségű disznóhus, olcsóbb áránál fogva a mienket leszorítsa a piacról.

Egyáltalában, hogy a Kőbányán felállított vesztegzár, mint új intézmény, már is tökéletes lehessen, azt talán a minister maga sem fogja praetendálni.

Elismerem a minister ur jóakarátát, jó szándékát, melylyel fellépett s nem kételkedem abban, hogy ama gyakorlati tapasztalatokat, melyeket nem csak az ő közegei, hanem az ott lakó nagykereskedők és szakemberek is fognak observálni és akár a sertéshizlaló-részvénytársulat, akár a sertéskereskedő csarnok utján hozzá feliratokban felterjeszteni fognak, tekintetbe veendi; és ha kell és ott, a hol kell, módosítani fogja az intézményt, úgy, hogy az valóban és teljesen felelhessen meg minden tekintetben feladatának. Mert ma, mondom, az még csak kísérlet, bár olyan kísérlet, a mely semmi esetre sem elvetendő, a mely jóvá fejleszthető; ellenben, ha nem jól kezeltek: gátolni, nehezíteni fogja a magyar sertés-kereskedelmet.

Midőn ezen, hazánkra nézve oly nagyfontosságú tüzletágra, melyet okvetlenül emelnünk kell, ha azt akarjuk, hogy kereskedelmünket növeljük

és adóalapunkat szaporítsuk, — figyelmemet kiterjesztem, — lehetetlen hallgatnom egy másik körülményről, mely a magyar sertés-kivitel, sőt még a belfogyasztást is és általában anyagi érdekeinket nagy mértékben érinti. Ez az amerikai disznósirnak és húsnak, mint a mely óriási concurrentiát képez az európai piacokon a magyar sertéskereskedésnek, az európai piacokról és legközelebb a belföldről leendő kitiltása. Mert erre igen alapos okok vannak. Nevezetesen, hosszas kísérletek által bebizonyított tény, s ezt nem csak azon füzetből, a melyet be fogok mutatni s a mely szintén hivatalos jelentés, constatálom, hanem constatálhatom oly szavahihető szakember jelentéséből is, a ki Amerikában éveket töltött a sertésüzlet tanulmányozása végett, s ismeri az ottani viszonyokat úgy a hizlalás, mint a sertéshusnak a kereskedelemre való előkészítési módját.

Tehát ott a helyszínén tanulmányozott nagykereskedő információja után szólhatok, nemcsak a magyar kormány kiküldöttének hivatalos jelentése nyomán, és constatálom ennek alapján azt, hogy az amerikai olcsó disznósirnak és húsnak, mely a mi sertéskereskedésünknek oly concurrentst képez — igen gyanus keletkezése van. Tudjuk ugyanis, hogy a Mississippi folyam partján, midőn a folyam kiárad, milliókra menő döglött halat vet ki a partra; itt tüzik a sertés-hizlalást az amerikaiak és a drága kukoriceza helyett, a melylyel nálunk tisztán hizlaltatnak a sertések, az amerikai yankee, döglött hallal táplálja sertéseit. Ennek következése, hogy jár-

ványos betegségek ütnek ki a sertések között.  
(Zaj.)

Bocsánatot kérek attól, a kit nem érdekel; de 30 milliót képviselő tétel ez és oly fontos üzletág, a melyet egyszer már a magyar parlamentnek figyelmére méltatni, azt hiszem, érdemes. (*Helyeslés. Halljuk!*) Tehát az ilyen döglött hallal való bizlalás következtében, ott a sertések között igen veszélyes járványok ütven ki, százanként és ezrenként hullnak el a hízók. És ott nincs semmi controle; mert hiszen Európába exportáltatik az ilyen sertéshus. Azt teszi tehát az amerikai, hogy leöli a járványban sínlődő sertéseket, sőt felhasználja az elhullottakat is és az egészséges zsirral és hussal együtt besózza, hordóba rakja és úgy szállítja Európa piacaira. Ezt nem csak én mondom, ezt constatálta a brüsseli egészségügyi congressus, a mely 1879. májusban tartatott.

Constatálta ezt a magyar közegészségügyi tanács is, mely az amerikai disznóhus és disznózsir tekintetében sokszoros kísérleteket tett. Dr. Grosz Lajos, a brüsseli közegészségügyi congressusra a magyar kormány által kiküldött biztos, felhozta e tárgyat a congressuson; és erre fölépített Anglia képviselője Dr. Moat, fellépett Olaszország képviselője Palasciano tanár Nápolyból; és fellépett Hollandia képviselője Seelheim Utrechtből és ők is hasonlókép constatálták az amerikai disznóhusnak és zsirnak fennebbi ártalmas és utálatos eredetét. Erre a brüsseli közegészségügyi congressus általánosan oda-nyilatkozott, hogy az európai piacokról és kikötők-

ből, az amerikai disznóhusnak és disznózsirnak kitiltását kívánatosnak tartja; sőt a mint legújabban értesülök, Olaszországban és Hollandiában ez már meg is történt. Minden kiküldött kötelezte magát saját kormányának e tárgyban előterjesztést tenni. Kinek áll pedig inkább érdekében ezen kitiltás, mint éppen Magyarországnak, mint a melynek a sertés-üzlet egyik főkiviteli ágát, egyik főjövendelmét képezi. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) A magyar biztos ur véleményes jelentését beadta a belügyminister urnak; és méltányolta azt a belügyminister ur? Nem. Egyszerűen ad acta tette. Én legalább így vagyok értesülve. Ha t. minister ur az ellenkezőről világosít fel, — örömmel fogadom. Azonban miután így vagyok értesítve, kötelességemnek tartom felhívni a kereskedelmi minister ur figyelmét ezen fontos ügyre, hogy tegyen ő valamit.

Tudom én, hogy ez nem oly könnyű és egyszerű dolog; tudom én, hogy kereskedelmi szerződések léteznek Amerikával; és tudom, hogy e tekintetben a külföld kormányaihoz kell fordulnuak. De ki van inkább hivatva a kezdeményező lépés megtételére, mint az azon országi kereskedelmi minister, melynek a sertésüzlet egyik főkiviteli ágát képezi? Mert nemcsak adókipréselestről kell gondoskodnunk, hanem új adóalapok teremtéséről is, az által, hogy fejleszszük a honi üzleti és iparágakat. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Egyik képviselőtársam a minister ur ellen talán kissé élesebben kikelvén, őt kuktához

hasonlította és egy főszakács után sóhajtozott. Én erre azt mondom, hogy nohát ott van a főszakács a minisiterelnök ur személyében, csak tessék, élvezze, egye meg a főztét! (*Élénk derűlt-ség a szélső baloldalon.*) De t. ház, nem az a főbaj, ha a kukták néha elsózzák a levest, hanem az, hogy a főszakács rosszul tálal. (*Derűlt-ség.*) Tálal nekünk nem magyar paprikást, hanem Wiener Schnitzelt, steierische Nudelt és böhmische Dalkent. (*Élénk derűlt-ség a szélső baloldalon.*) Ezért haragszom én a főszakácsra és ezért nem haragszom oly nagyon a kuktakra, ha néha elsózzák is a levest.

Ime, itt van a legjobb alkalom: mutassa meg a kereskedelmi minisiter ur azt, hogy a ráfogott kuktaság hiréből ki tud jönni; mutassa meg, hogy jó szakács: ne főzzön amerikai disznózsirral! (*Tetszés a szélső baloldalon.*) Tegye meg a kezdeményezést, és ha Európaszerte magyar disznózsirral fog főzetni és nem amerikaival: elismerem, hogy nem kukta, hanem jó szakács!

Kivánom is, hogy ez az idő minél előbb bekövetkezzék.

Midőn egyrészt a kőbányai sertésüzlet emelésére vonatkozólag ezen figyelmeztető felszólalásomat megtenni szükségesnek tartottam volna, egyuttal még egy más nevezetes iparágra is felhivom a t. minisiter ur figyelmét. (*Halljuk a szélső balon.*) Ez a halászati ügy. Ebben a tekintetben is vajmi kevés történt még és igen össze-vissza vagyunk. A hány vármegye, annyi-féle szabály áll fenn az országban. Egy helyütt szabad a halat bármikor fogni, más helyütt

négy-öt hónapi, ismét másutt  $1\frac{1}{2}$ —2 hónapi tilalom áll fenn. És ha valaki a halászati jogot bérbe veszi az ország több vidékén: egész archivumokat kell áttanulmányoznia, míg az illető, a megyék különféle intézkedéseit kiismerni.

Tudom, hogy az egész országra nézve teljesen egyöntetű intézkedést nem lehet megállapítani. Például a minister ur iglói pisztrang-tenyészdéjét nem lehet egy kategóriába helyezni ivarzási szempontból az alsó Tiszával, vagy a Balatonnal. A Balatonon, hol a hal fogy, szükségeseznek látnám, hogy bizonyos ivarzási idő tűzessék ki, a mely alatt a halászat egészen el lenne tiltva. A Tiszánál is lehetne, a holt ágakban mindenesetre, de talán a főmederben is, bizonyos tilalmi időszakokat megállapítani. Azonban éppen főfolyamunkkal, a Dunával vagyunk legfurcsábban.

Az Al-Dunára nézve Szerbiában nincs halászati tilalom; a szerb partokon szabad a halakat mindig fogni. Nálunk, például Baranya, vagy Tolna megyében, bizonyos időn át ez tiltva van; Pesten fölszabadított, a felső vidéken egy pár megyében megint tilalom áll fenn, míg Ausztriában mindenkor szabad a dunai halászat.

A folyam lábánál és fejenél tehát nincs korlátozás, nálunk azonban a folyam derekán tilalmi szabályok vannak. A hálnak pedig az a természete, hogy ivarzás idején a víz ellen uszik.

A viza tehát, melyet a szerbek nem foghattak ki, felfelé jön, de mi nem halászhajók ki a tilalom miatt, hanem elküldjük az osztrák

sógornak, ott aztán kifoghatják, — mi nekik neveljük.

Kell tehát valamit tenni, hogy az egész Dunára általános szabályok állapíttassanak meg. Tudom, hogy a tiszt. minister ur enquetet hívott már össze a halászati ügy rendezése végett, sőt egy halászati törvényjavaslatnak is vannak némi előmunkálatai. De az ügy csak halad, halad és az össze-vissza állapotok folyvást tartanak, a hal pedig a Dunában és a Balatonban egyre fogy. Azért nagy ideje volna, hogy a mint tavál előterjesztetett az erdészeti törvényjavaslat: terjesztetnék be már egyszer a halászatot szabályozó törvényjavaslat is. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Kérem a t. minister urat, méltóztassék hivatásának megfelelően, az országra nézve intézkedéseket tenni mindkét irányban, melyekre figyelmét felhívni bátor voltam, és azokat minél előbb életbe léptetni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

## XXXVI.

## A budapesti egyetemi könyvtárról.

(Április 17-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! A tisztelt közoktatási minister urnak számos intézkedése vonatik itt megérdemelt kritika alá, s kollégái közül talán legkevésbé panaszkodhatik ő, hogy a tárczája ügykörébe tartozó tárgyak a ház által kellő figyelemben nem részesíttetnek.

Tanusítja ezt a legközelebb általánosságban lefolyt vita és tanusítják most a részletes tárgyalásnál történő felszólalások. Vannak, kik a minister ur középítkezéseit is bírálat alá vonják és kárhoztatják őt némelyek, hogy a tudománynak a fővárosban palotákat emel. Megvallom, nem vagyok ezekkel egy nézetben; én ezért a minister urat éppen nem kárhoztatom, sőt ha a tudomány szempontjából a főváros díszét aesthetikailag kitűnő épületekkel emeli, azért őt csak dicséret illeti.

Én nem kárhoztatom a szóban forgó üllői-úti építkezését sem; egyik műértő ugyan azt állítja, hogy van ennek szakbeli hiánya, a másik viszont azt, hogy a berendezés megfelel a tudomány mai igényeinek. Nem vagyok orvos, tehát szakszerűleg nem dönthetek; ámde azt látom, hogy ez épület a fővárosnak ékességére

válik; a fővárost díszíteni pedig annyi, mint egyuttal az országnak is díszet kölcsönözni.

Legközelebb a polytechnicum számára szándékoltatik új épület emeltetni, a mi pénzügyileg is előnyös, a mennyiben a ma használt házért fizetett bér igen magas s az ideiglenes elhelyezés még sem elég czélszerű. Midőn tehát a tudományos céloknak szentelt középületek emeléseért részemről elismerésemet fejezném ki: egyszersmind egy újabban létesült ily épület berendezése és mostani használatára nézve óhajtók felszólalni. Értem az egyetemi könyvtári épületet. Ez tagadhatatlanul egyike a legdíszesebb palotáknak, a melyek újabban emeltettek fővárosunkban. S a czél is a melyért épült, igazán méltó ahhoz, hogy impozáns palota emeltessék érette. A fővárosban, sőt lehet mondani, egész Magyarországon három igen nevezetes közkönyvtár létezik; úgy hogy ezekkel az ország más pontjain létező többi könyvtárak közül akár terjedelem, akár irodalmi érték tekintetében egy sem versenyezhet. Ezek a nemzeti muzeumi, a magy. tud. akadémiai és az egyetemi könyvtár. A két előbbi már régibb idő óta a czélnak megfelelőleg, díszes helyen van berendezve, csak a harmadik, az egyetemi könyvtár, melyet pedig mondhatni, a legnagyobb olvasó-közönség látogat, volt még csak nem oly rég is nagyon ódon-szerűen, lehet mondani, szánalmasan és a tudományos használat igényeinek meg nem felelőleg elhelyezve. Azért tehát, hogy ennek számára kellő nagyságú és a fővárost díszítő épület emeltetett, csak helyeslésemet fejezhetem ki;

azonban meg kell jegyezni, hogy ezen külsőleg pompás épület, a mi a berendezést illeti, nem tartozik a minister urnak szerencsés alkotásai közé. Nagy tért foglalnak el nevezetesen benne a csarnokok, a lépcsők, folyosók és mindenféle zegzugok, s a könyvtári részek egymással való összefüggése nem felel meg a célnak. Az igazgató és az egyes tisztek lakásai, a kiknek a szolgálat érdekében a könyvtárral közeli és gyors érintkezésben kellene lenniök, távol és elszigetelve esnek a könyvtári helyiségektől. Mintegy labirinthusban, úgy eltéved az ember a célszerűtlen beosztású épületben, melynek külseje egészen díszes, de belső berendezése nem célszerű. Ezért ugyan nagy részben az illető építést lehet okozni, a ki főtervező volt; de van egy más körülmény, a melynek visszásságáért már egyenesen a minister ur felelős. És ez az, hogy ezen épület nem használtatik tulajdonképen a maga egészében azon célra, a melyre építettett. Nem régiben valamely hirlap is megpendítette ezt, de én nem a hirlapokból merítem értesülésemet, hanem saját tapasztalásomból, mert tudományos kutatásoknál használok az egyetemi könyvtárt, ismerem termeit, nem csak a dísztermet, az olvasó-termet, hanem a kéziratok és a ritkábban használt könyvek elhelyezési módját is, és így azt hiszem, egészen alaposan és tárgyilagosan szólhatok a dologhoz. Az egyetemi könyvtár könyvgyűjteménye már is oly terjedelmű és az évenkénti beszerzések s beküldött példányok által folyvást annyira szaporodik, hogy e nagy palota, úgy a hogy ma

használtatik, már is szűk a gyűjtemény elhelyezésére s évről évre mind szűkebbé válik. Miért? Azért, mert a t. minister ur nem egyedül a sajátképeni célra használja fel ezen épületet, hanem az u. n. minta-gymnasiumot is bele helyezte. Ekként, térszűkében a könyvek össze vannak zsúfolva, egy-egy könyvért fel kell mászni nagy magasra és ott is sok bajjal a 3-ik, 4-ik sorból, egészen hátulról előkeresgélni. Szóval, kis helyen, számos egymásmögötti sorban szorongnak a könyvek: míg az épületnek hat terme más célra, nem arra, a mire épült, foglaltatott le. A minta-gymnasium, ugy tudom, 4 osztályból áll, azután egy tanszermuzeumból s tanári szobából. Szóval hat terem fordittatik idegen célra.

Én tehát az olvasóknak, a könyvtár elhelyezésének s a tudomány és a kutatóknak érdekében kívánom, követelem a minister urtól, hogy fordítsa az épületet csupán arra a célra, a mire épült és a minta-gymnasiumot onnan minél hamarabb helyeztesse át máshová, hogy e mondott 6 terem is a könyvtár számára használtathassék. (*Helyeslés.*) Tudom, t. ház, hogy nem vagyunk valami bőviben a pénznek; azonban ha milliók jutnak idegen célokra: hat nyomorult szoba bérbevételét csak megbirja még a magyar állam költségvetése. (*Helyeslés. Egy hang a jobboldalon: Ha megszavazza!*) Én igenis, megszavazom, minden tudományos célú megszavazok, mert mívelni kívánom nemzetemet s nem akarom azon hátramaradottságban hagyni, hol a ránk nehezült mostoha viszonyok miatt még van némi

részben. Tehát én óhajtom s kívánom a ministertől, hogy a jövő költségvetésbe vegyen fel e célra megfelelő összeget, hiszen csak 6 szobáról van szó; hogy ennek folytán az egyetemi könyvtár épülete csakis könyvtári czélokra használtassék és a gymnasium más épületbe tétessék át. (*Helyeslés.*) De azt hiszem, czélszerű beosztás mellett ezt másképen is lehet eszközölni s más állami épületbe is be lehet helyezni e négy osztályból álló gymnásiumot. Ott van pl. az orvosi egyetemnek újvilág-utczai része; úgy tudom, hogy az orvosi facultás onnan kivitetik, — a ministertől függ tehát, hogy ezen építést siettesse, valamint az is, hogy ha már a könyvtár díszes palotája megépült: az idegen czélokra ne használtassék. (*Helyeslés.*)

### XXXVII.

#### A budapesti vakok intézetéről.

(Április 19-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! A budapesti jótékony intézetek egyikéről: a vakok intézetéről óhajtok szólni. Ha valaha a XIX. század történetét meg fogják írni, kétségtelenül ennek egyik fénypontja lesz a jótékony és emberbaráti szellem működése, a mely századunkban oly sokoldalulag nyilvánul és ennek nagymérvű s nagyszerű alkotásai. A ki pedig legközelebb

nemzetünk történetét és szellemét e században vizsgálja: annak is adóznia kell az elismeréssel, hogy e haza nemes gondolkozású polgárai létesítették saját adományaikból hazánk tudományos és emberbaráti intézeteit. — Ilyen a budapesti vakok intézete is. Azonban, hogy ezen ügyet, viszonyítva a más művelt államokban a vakok ápolása és tanítása körül követett eljáráshoz és azon nagy gondosság és haladáshoz, mely a kulturállamokban e tekintetben nyilvánul, — kellőleg megítélhessük, szükségesnek tartom egy rövid pillantást vetni a világtalanok oktatási ügyére a külföldön is. Angliában, t. ház, a vakok intézetének száma 29, Franciaországban 24, Németországban 23. De ezen államok gazdagok, népesek és azért magunkat hozzájuk nem hasonlíthatjuk.

Vegyünk tehát minálunk sokkal kisebb országokat. A vakok intézetének száma Belgiumban 7, Svájcban 5, Bajorországban 4, melyek közül magában Münchenben 2 van. Sőt a legkisebb s legszegényebb országok egyikében, Dániában is 3 ily intézet létezik. Bécs városában egymagában 4 árpolda van a vakok számára. Nálunk Magyarországon van csak egyetlenegy és ez sincs abban az állapotban, hogy mintaszerűnek nevezhetnők. Nem maradtunk ugyan hátra a felállítás idejét illetőleg a többi nemzettek mögött.

A magyar jótékonyági szellem e tekintetben is jókor ébredt föl és már félszázaddal ezelőtt megértette, hogy mi a teendője ember-

barátilag a szerencsétlen vakokra nézve. Ugyanis már 1826-ban létrejött nálunk a vakok intézete, tehát 5 évvel korábban, mint Észak-Amerikában a legelső hasonnemű intézet. Az egyesült államokban, név szerint Bostonban csak 1831-ben alapított meg az első vakok ápodája. Azonban ott már azóta 26 ily intézet állított fel, annyira előhaladt az ügy s oly nagy mértékben felkarolták ezen emberbaráti intézményeket. Nálunk pedig még maig csupán az az egyetlen ápolda létezik, mely 1826-ban alapított. — Földváry Gábor, Pestmegye egykori híres alispánja, valamint a nemzeti színháznak, ugy ezen vakok intézetének létrehozatala körül is igen nagy érdemeket szerzett. A boldogult József nádor pedig országszerte gyűjtéseket rendeztetett és Budapest főváros hazafias lakosai voltak azok, a kik adakozásaikkal a legbőkezűbben hozzájárultak az intézet létesítéséhez; de adakozott általában az ország minden része.

Igy jött létre a vakok ápodája. Azonban az 1838-iki árvíz tönkre tette a régi épületet. Ezután újra adakozásokhoz kellett folyamodni. A nádor ismét felkarolta az ügyet és az ekkor összegyűjtött adományokból épült a jelenleg fennálló, a király- és gyáruteza sarkán lévő két emeletes épület. Megint Budapest polgárainak jótekonysága volt az, mely lehetővé tette, hogy ez a ház azon terjedelemben fölépíthessék, a melyben az létezik. Nevezetesen a nádor eredetileg csak egy emeletesre tervezte azt: de a főváros lakói építési anyagokban oly sokat adakoztak, hogy két emeletes épület is bőven

kikerült. Még a mesteremberek és szállítók is leszállított áron dolgoztak, a nemes czél tekintetéből.

Sőt el lehet mondani, mai napig is a budapesti vakok ápodója azon jótékony intézetek egyike, melyek iránt a főváros polgársága közt folyvást a legnagyobb érdeklődés mutatkozik. Jótékonycélú multságok jüvedelmei elosztásánál ezen intézetről igen ritka eset, hogy megfelelkezék a budapesti lakosság; sőt ha egy-egy vagyonosabb polgár elhal, jótékony hagyományai közt rendszeren ott találjuk a vakok intézetét, melynek alapjára, hol kisebb, hol nagyobb, de folytonosan gyűlő összegek hagyományoztatnak. Szóval, az ügy olyan, mely a főváros lakosságának rokonszenvét bírja és tekintve az emberbaráti czélt, — bírja az az egész ország nemesszivű és emberbaráti lakosságának rokonszenvét is. A mint azonban az intézet jelenleg létezik, korántsem elégedhetünk meg azzal, tekintve azt, hogy 40, sőt 50 évnél régebb idő előtt keletkezett. Akkor talán megfelelt a czélnek, de egy félszázad, mely azóta lefolyt, oly hosszú idő és a haladás e téren is oly nagy, hogy az intézet mostani stagnatiójában többé nem maradhat. Mert igen sok hiánya van az intézet épületének, elhelyezésének, sőt magának az ott folyó tanítás rendszerének is, mely azonban az előbb említett két külső okban leli megfejtését. Kötelességemnek tartom ezekre reflectálni annál is inkább, miután az adatok, melyeket felsorolok, első kézből vannak merítve és legbiztosabbnak jelezhetem azokat. Tehát három

tekintetben nem felel meg czéljának a budapesti vakok intézete.

Először is az épület térfogata tekintetében, mert a ház ma már nagyon szűk. Ugy tudom, 106 világtalan tanítására létezik alapítvány: és a jelenlegi épületben a legnagyobb összeszorulás mellett is 76—78-nál több növendék el nem helyezhető, a minthogy nincs is ennél több elhelyezve.

De továbbá a tér szűke azt is okozza, hogy némely tantárgy éppen nem adható elő és hogy előkészítő osztály fel nem állíttathatik. Hogy pedig ily előkészítő osztályra igen nagy szükség van, azt maga a minister ur is elismerte egyik leiratában. Nevezetesen a vakok nagy része, a legprimitívebb ismeretekkel sem birva, kerül ezen intézetbe, úgy hogy az első osztályt közülök számosan 3—4 évig kénytelenek látogatni; holott, ha előkészítő osztály léteznék a tanhelyiségben, ezen bajon segítve volna.

Szent-István koronájának összes területén, a statistica tanúsága szerint mintegy 20,000 világtalan egyén létezik, ezek közül azonban egy nagy rész az élet későbbi folyamában lőn világtalanná; hanem biztosan felvehetjük a külföldi ily arányfelvételek nyomán, hogy a vakok egy harmad része tovább képezhető, t. i. tovább képezhetőek a született vakok, vagy a kik ifjú korukban vesztették szemük világát. Tehát hét ezerre megy azon vakok száma, kik a szakoktatásra, tovább képeztetésre alkalmasak. Vegyük fel most már, hogy az egész magyar birodalomban csakis egyetlenegy, a budapesti ápolla léte-

zik, ebben pedig 7000 tovább képezhető szerencsétlen, világtalan embertársunk közül csakis 78 nyerhet oktatást. Ez bizony, t. ház, nagyon, de nagyon szánalmas arány. Tudom én, hogy szegények vagyunk s nem terjeszkedhetünk oly bőven kiadásainkban, hogy a kellő arányt itt is megközelítsük; de talán mégis ideje lenne egy kis építkezésnek egy kis kibővítésnek, hogy legalább 2—300 ily szerencsétlen világtalan nyerhetne ápolást a budapesti vakok intézetében. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azokban, t. ház, csak az egyik hátrány a térszűke. A másik hátrány az épület elhelyezése, a mint az a mai viszonyok közt van. Mikor ezelőtt hosszú évtizedekkel a vakok intézetének épülete emeltetett, akkor még a király-utcán csak igen csekély forgalom volt, a gyár-utcában pedig alig állt néhány ház. Mai napság viszont tudjuk, hogy a kereskedelem fő forgalmi vonalai arra irányulnak. — A gyár-utcában egész nap zakatolnak a terhes kocsik, melyek a vasutról rakományokat szállítanak; és a király-utca köztudomásúlag egyike a legélénkebb forgalmú utcáknak. A vakok intézete ily két zajos utca sarkán lévén elhelyezve: éppen a legfőbb tantárgy tanítása, mely később életmódul szolgálhat a vakoknak, a legnagyobb mérvben zavarva van. Tudjuk, hogy a vakok leginkább zenére oktattatnak, és constatált tény, hogy a budapesti vakok intézetéből igen középszerű zenenövendékek kerülnek ki, nem azért, mintha az oktatás itt tán rosszabb volna, mint más hasonló intézetekben, hanem igenis azon visszas

körülménynél fogva, miszerint az említett zajos utczák sarkán lévő intézetben, a kocsik folytonos dübörgése, zakatolása mellett kell leczkékét adni.

De azért is hátrányos ezen elhelyezés, mert az udvar oly szűk, a tér oly kevés, hogy pl. egy másik, igen fontos ágát azon tantárgyaknak, melyekre a vakok a természettől képesítve vannak, t. i. a kötélgyártás mesterségét, — a mely szintén jövedelmező forrást biztosít külföldön a vakok számára s melyet szintén igen jól képesek elsajátítani, — Budapesten a vakok intézetében a kellő tér hiánya miatt nem lehet tanítani. Itt egyáltalában csakis a zenében, kosárfonásban, cipővarrásban nyernek a vakok oktatást. Szükséges volna tehát oly terjedelmes és szabad tér-helyen felállítani az épületet, a melynek kerített, téres udvarán a kötélgyártást is gyakorolni lehetne; továbbá az elgázoltatás veszélye nélkül sétálhatnának szabad óráikban a vakok.

Másodszor egészségügyi tekintetben is igen káros hatású a jelenlegi épület, mostani túltömöttségében. Ugyanis kellő szabad tere a növendékeknek a mozgásra nincs, sőt úgy vagyok értesülve, hogy a ház oly szerencsétlen modorban épült, hogy a szellőztetést sem lehet kellőleg eszközölni. Egyes kisebb cellák pedig, melyekben a növendékek külön-külön, vagy egykettő együtt gyakorolhatná a zenét, nincsenek, hanem ilyenek hiányában kénytelenek 20—30—40-enként a háló-termekbe összegyűlni és ott az egyik hegedün, a másik fuvolán, a harmadik ismét más hangszeren gyakorolja magát. Ebben

a pokoli disharmonikus zsvajban aztán természetesen a növendékek hallási szerve tönkre megy; s ennek következtében kerülnek ki csakis középszerű zenészek a budapesti vakok intézetéből. De nemcsak tanítás szempontjából, hanem tisztán egészségügyi szempontból is — a túltömöttségnél és rossz szellőztetésnél fogva — nem megfelelő az épület úgy, a mint az most áll. Ezen állításomat igazolja azon körülmény, hogy a tüdőgümő, de különösen a görvélykor (scorbut), a börtönök ezen betegsége, gyakran mutatkozik a növendékek közt ezen intézetben; ha pedig ragályszerűleg lép fel valamely nyavalya, mint pl. két év előtt a kanyaró fellépett: oly arányokat vesz fel, hogy a 78 növendék közül 24 kapta meg a betegséget és azután a bennlakó tanárok gyermekei is. Ezen körülmények mind oda mutatnak, hogy az épület nemcsak szűk és különösen a tanczéloknak meg nem felel, hanem egyúttal mai túltömöttségben egészségi szempontból sem állja ki a mértéket. Ellenben, ha vesszük a jelzett utcáknak forgalmi élénkségét: bérháznak, lakóháznak ezen épület nagyon is jól értékesíthető volna. És én figyelmeztetni kívánom a minister urat, hogy éppen nem tenne rossz üzletet ezen vakok intézete alapjának számára, ha e házat, — a mely többé az intézet céljainak meg nem felel, — mint bérházat jó áron értékesítené és helyette a főváros valamely távolabb eső, befásított szabad terén építtetne egy új, nagyobb s czélszerűbb vakok intézetét. Ismerem Budapest főváros polgárainak emberbaráti érzületét; és a fővárosi hatóságnak áldozat-

készségéről ugyyszólván valamennyi itt létező tudományos és jótékony intézet tanuságot tehet. Meg vagyok tehát győződve, hogy ha a minis-ter ur a vakok intézetének ügyét lelkesen, buz-galommal felkarolná: a főváros nem fogna filléreskedni és egy alkalmas tért fogna kijelölni az intézet számára, a hol az új épület fel-állíttathassék, a mostani háznak jó áron való értékesítéséből.

Tehát pénzügyi tekintetben szükségkép az országos budget sem terheltetnék; sőt ha a minis-ter ur a törvényhatóságokhoz gyűjtési felhívást intézne: meg vagyok győződve, hogy ezen ember-baráti célra a hazának számos fia szívesen ada-koznék s rövid idő alatt oly tetemes összeg gyűlne össze, hogy az országban levő ezen egyetlenegy intézet legalább a mai kor igényei-nek és a szakszerű oktatás kívánalmainak meg-felelően állíttathatnak fel és rendeztethetnék be. (*Helyeslés.*) Midőn tehát erre egyenesen felhív-nám, sőt a humanus cél tekintetében melegen fölkérem a minis-ter urat, azt is bizton hiszem, hogy ő Felsőge is engedélyezni fogna pl. egy jótékonycélú sorsjátékot, melynek jövedelme ezen célra fordíttatnék. És így, mivel az ország lakói és a főváros polgárai mindenkor oly nagy részvétet tanúsítottak s tanúsítanak a jótékony-sági intézetek iránt: biztosan lehetne remélni, hogy szerencsétlen világtalan embertársaink ok-tatása és ápolása érdekében nem sok idő múlva egy nagyobb szabású intézet hozathatnék létre Budapesten.

Ajánlom tehát ezen ügyet a t. minis-ter ur

figyelmébe és részemről kijelentem, hogy annak sem lennék ellenére, ha e célra a jövő évi budgetben nagyobb összeg vétetnék föl. Én ezen összeget szívesen megszavazom. (*Helyeslés.*)

## XXXVIII.

## A honvédelmi költségvetés tárgyalásakor.

(Április 24-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk!*) Mielőtt szorosán magához a szőnyegen forgó tárgyhoz szólanék, a tisztelt ház kegyes engedelmével röviden reflectálni szándékozom a honvédelmi tárcza tárgyalása körüli vitában eddig felszólalt t. képviselőtársaim egyike s másikának egyéné, mely állítására. (*Halljuk!*)

Degré Alajos t. képviselőtársam tegnap tartott beszédét nagy érdekléssel, sőt mondhatom, nagy gyönyörűséggel hallgattam. Azért mondom pedig: gyönyörűséggel, mert a szónoknak egész valóján meglátszott ama mélyen érzett rokonszenv, melyet a régi honvédség iránt táplál és a lelkesedés, mely ama szép idők emlékére azon dicső napokból ragyogott vissza arcán, melyekről emlékezett, Budavár falait említvén. Azonban ma igen rideg, materialistikus kort élünk. A mai nap fiai nem tudják felfogni azt a meleg lelkesedést. Én gyönyörködtem, mondom, mélyen érzett rokonszenve ezen kifejezésében; és mégis, nem tehetek

róla, — magam sem tudom megfejteni, miért? önkénytelenül koszorús költőnk eme sorai jutottak eszembe:

„A régi tűz fellángolása,  
A régi dal felharsogása  
Nem újul fel többé soha!“

Szomorú volna, ha ez így volna; azonban ismétlem: nem újul fel többé soha, ha továbbra is azon szellemben fejlesztjük a honvédséget, a melyben az ma fejlesztetik.

T. barátom egynémely reflexióira az imént válaszolt a t. honvédelmi minster ur. Részemről csak egy, mint hiszem, nyelvhibára kell figyelmeztetnem t. barátomat, a mely talán a t. minster ur figyelmét kikerülte. És miután ezt nemcsak a ház naplójában, hanem a t. képviselő ur igen érdekes beszédének a lapokban megjelent kivonatában is megtaláltam: azért szükségesnek tartom kiigazítani. A t. képviselő ur azt mondta: nem hiszi, hogy a honvédség mai létszáma szerint, ha mozgósításra kerülne a sor, 40,000-nyi, tiszték és altisztékkel teljesen ellátott csapatot, hadtestet, vagy ennél többet tudna kiállítani. Ugy vélem, ez egyszerűen nyelvbotlás és t. képviselőtársam száznegyvenezret akart mondani s akkor közel jár a valósághoz, a mennyiben 152,000 embert tud a honvédség ez idő szerint mozgósítani, a mi azonban még mindig csekély haderő azon általános arányhoz és állományi számhoz képest, a mennyi legénységgel a honvédség összevéve rendelkezik. Ez tehát azon állítás súlyából, hogy honvédségünknek

kellő számú tiszti anyaga nincsen, semmit sem von le.

Felpanaszlá továbbá t. képviselőtársam, a műszaki csapatokról s tüzérségről beszélve, hogy nincs ágyúnk, a honvédségnek nincs tüzérsége. Ez mindenesetre nagy hiány — én is azt mondom. De van ennél nagyobb baj is: mert emlékezzék csak vissza a t. képviselő ur az általa idézett ama dicső napokra; akkor történt, hogy Bem Erdélyben a már csaknem egészen szétvert és az országból kiszorított hadseregnek vezérletét átvévén, panaszkodtak a fiatal honvédtisztek, hogy nincsenek ágyúik, s Bem Puchner hadserege felé mutatva, azt mondta: van az ellenségnek, majd foglalunk magunknak. És foglaltak is.

Ez biztató kilátás a honvédség jövőjére nézve, hogy annak idejében, ha szüksége lesz reá, majd foglal ismét magának ágyukat. És, nem tudom, hogy a mai rendszer és viszonyok közepette, — ezt csak keserű gúnyképen mondom, de talán a satirában is rejthetik igazság, — bizonyos tekintetben még nem jobb-e, hogy jelenleg nincs a honvédségnek ágyuja? mert nagyon is depopulárizáltatnék a honvéd név az azokkal való visszaélés által. Ugyanis a mai viszonyok közt nem lehetetlen, hogy a honvédek saját édes apjaikra volnának kénytelenek tüzelni ágyúikkal. Legalább arról tudomásom van, hogy a mitrailleusek akkor, mikor a hatvani utczában zavargások voltak, felszereltettek és kevés hija volt, hogy azokat a pesti apák, anyák s gyermekek ellen nem használták. (*Ellenmondás jobbfelől.*)

**Szende Béla honvédelmi minster** (*közbeszól*): Tán névtelen levelekből értesült?

**Thaly Kálmán**: Nem névtelen levélbeli, hanem tiszti értesülés.

**Hegedüs Sándor** (*közbeszól*): Hogy lehet ilyeneket állítani!

**Thaly Kálmán**: Ha Hegedüs Sándor képviselő urnak nem tetszik, nem tehetek róla, ne tessék hallgatni!

Mondom, nem igen nagy baj, hogy nincsen ágyú, mert a honvédek vitézsége majd ismét foglal, ha kell, mint foglalt 1848—49-ben; nagyobb baj azonban ennél az, hogy nincs meg a valódi szellem, az a valódi lelkesültség, a melylyel ágyúkat lehet foglalni. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ernusz Kelemen t. képviselőtársam egy tárgyilagos, szép felszólalást tett, a melyen meglátszik, hogy a hadügygyel való foglalkozás és hosszas tanulmányozásnak érett gyümölcse. Üdvözlöm t. barátomat ezen magvas felszólalásáért; üdvözlöm pedig különösen azért, mivel hangsúlyozta, hogy a közös hadsereg, a mely pénzügyileg felemészti adóképeességünket, mai rendszerében sokáig fenn nem tartható és katonailag is elérkezett ideje annak, hogy a rendszerek helyes összecombinálása által lényeges változás történjék a hadsereg szervezetében; s ezen célbavett változás nem lehet más, — legalább én így fogtam fel szavait, miután a honvédségre utal, — mint a keret-rendszer bevitele és kifejtése a közös hadseregben is. A mennyiben ez a mi álláspontunkhoz közeledik, ismétlem, örven-

dek, hogy az eszmét elfogadta s oly higgadtan és gyakorlatilag adta elő.

Tischler képviselőtársam szavaira nézve én is azon nézetben vagyok, mint a honvédelmi minister ur, hogy aligha jól fogta fel t. Ernuszt barátom szavait; mert Ernuszt képviselőtársam nem a milicz-rendszert pártolta és nem akarta azt úgy állítani oda fegyelmezett seregekkel szemben, mint a győzelem egyenlő chance-aival mérkőzhető: hanem azt mondá, hogy ő, a ki egy időben túlságos súlyt fektetett a milicz-rendszerre, meggyőződött az utóbbi fejleményekből arról, hogy a honvédségnek, a sorhadnak és a fölkelési rendszernek helyes combinatiója adhatja csak meg valódilag ama rendszert, melyet életbe léptetni szükséges volna. (*Helyeslés.*)

Továbbá azon példákra vonatkozólag, melyeket Tischler képviselőtársam felhozott a francia-német hadjáratból, ismét azt kell gondolnom, hogy nem jól értette Ernuszt állításait. Mert Ernuszt képviselőtársam azt hozta fel, hogy Franciaország azért bukott el, mivel tisztikara és vezérkara rosszul volt kiképezve és rossz volt mozgósítási szervezete, végre mert a mobilegardeok rendszerét, melyet egykor Niel marsal hozott létre, Leboeuf annyira elhanyagolta, hogy nem felelt meg az igényeknek. Ez által tehát Ernuszt éppen nem akarta a milicz-rendszert helyeselni. Én legalább így fogtam föl szavai értelmét.

Azonban nincs most itt helye annak, hogy a milicz-, a keret és a sorhadi rendszernek jósága, előnyei, vagy hátrányai felett hosszasa-

ban vitázzunk; erre megadja majd az alkalmat azon törvényjavaslat, melyet a minister ur tegnap benyújtott s a mely még ugyan kiosztva nincs, tehát róla bővebben nem szólhatok, de azt hiszem, hogy mikor az napirendre kerül, akkor lesz majd helye az egész katonai rendszer megvitatásának, míg a ma szőnyegen forgó tárgynál inkább a honvédségről és annak költségvetéséről kell szólnunk. Én tehát nem követem Tischler képviselőtásamat erre a térre, ha nem maradok az előttünk levő tárgy közül.

Szükséges azonban még reflectálnom azokra, a miket egy másik előttem szóló képviselőtársam, Farkas Elek tegnap mondott. Feltűnt nekem, hogy ő is, Degré t. barátom is, igen sokat foglalkoztak az adlatus, de különösen a honvédelmi államtitkár ur hivatalával és személyével. Személyével is, mert hiszen nyilvános szereplésök ide tartozik és a parlamentben azt megbirálni helyén van.

Feltűnt ez nekem azért, mert a többi tárczáknál nem szoktak olyan sokat az államtitkárokról beszélni. Hogy itt ez mégis így történt, annak — meglehet — az az oka, hogy az államtitkár ur császári és királyi tábornok, még pedig az activ, a combattans állományban, a t. honvédelmi minister ur pedig csak magy. kir. honvédezredes és az is a szolgálaton kívüli állományban.

Közbevetőleg legyen megjegyezve, jónak látom itt a minduntalan előforduló tévedések mellőzésére hangsúlyozni, felemlíteni, hogy honvédtábornok tulajdonképen nincs, én óhajtanám, hogy legyen, de hát nincs; és sokszor mosolyog-

nom kell azon, mikor az ujságlapokban olvasom, hogy pl. gróf Andrassy honvédtábornoki egyenruhában kísérte ő Felségét. Ilyen egyenruha nincs. Egyszer, még a honvédség felállítása elején megtörtént, hogy a honvédségnek egy igen előkelő tagja, kinek nevét azon nagy tiszteletnél fogva, melylyel iránta viseltetem, említeni nem akarom, cs. kir. tábornoki bloussára megkülönböztetésül néhány kis, az ő honvéd voltát jelezni akaró aranyzsinórt varratott. Legfelsőbb helyről azonban intelmet kapott, hogy e zsinórokat fejtesse le. Azóta senki sem tett aztán hasonlót; és az egyenruha, a mit honvédtábornoki egyenruhának neveznek, semmi más, mint a Mária-Terézia által megállapított cs. kir. lovasági tábornoki egyenruha.

Farkas t. képviselőtársam azt mondta, hogy ő az adlatus és az államtitkár urtól nem tagadja meg a jóakaratot, hanem kétségbe vonja katonai tehetségöket. Én az általam igen tisztelt államtitkár urnak közelebbi ismeretségevel dicsekedhetem; legyen tehát megengedve nekem, hogy miután ez felhozatott, válaszoljak reá.

Az államtitkár ur egy talpig derék, lovagias, igen szorgalmas és tehetséges katona. De csakis katona. Ugyanezt hiszem az adlatus urról is. Azonban midőn az ő tehetségeiket elismerném, éppen ellenkezőleg a t. képviselő urral, én az akaratot vonom nálok kétségbe. Nem mondom, hogy jóakarát, — azt sem, hogy roszakarát, csak egyáltalában azt mondom, hogy akarat. Mert náluk egyáltalában akarat nincs; az akarat t. ház, — az Bécsben lakik, a k. k. Militár-

Kanzleiban. Ők katonák, ők ennek az akaratnak engedelmeskednek. Csak ennyit akartam e tárgyról szólni.

Tischler képviselőtársamnak egy némely reflexiójára már bátorkodtam szerény megjegyzéseimet megtenni.

A mi pedig a Ludovica Akadémiát illeti, a melylyel ő tüzetesen foglalkozott, azon észrevételekre egyrészt már megfelelt a minister ur, másrészt pedig én is szándékozom röviden a Ludovica Akadémiára, szükségletének tárgyalásánál erre vonatkozólag némelyeket elmondani s viszont olyanokat felhozni, a miket a t. képviselő ur úgy látszik, elfelejtett. Ezzel az előttem szolt képviselő urak beszédeire vonatkozó észrevételeimet befejezem. Áttérek tehát szoroson magára az előttünk fekvő tárgyra.

T. ház! Midőn a honvédelmi költségvetés ezelőtt egy évvel tárgyalatott, azt megelőzőleg a honvédelmi minister ur egy, a honvéd-intézmény minden ágazatát felölelő terjedelmes jelentést osztatott szét köztünk. Én azt hittem, ez azért törtévik, hogy képviselői kötelességünkhöz képest áttanulmányozzuk. Ehhez képest igyekeztem is azt áttanulmányozni, minek eredménye lön, hogy a költségvetési általános vitánál szerencsém volt egy kissé terjedelmesebb s a részletes vitánál néhány rövidebb felszólalást tenni.

Midőn a minister ur felszólalásaimra reflectált, kegyeskedett maga is beismerni, hogy én azt a vastag kötet jelentést minden részében meglehetősen áttanulmányoztam, mert a felsorolt

egy-egy ágazatok legnagyobb részét érintettem fel-  
szólalásomban.

Ezért t. ház, mert tavál egy kissé bővebben terjeszkedtem ki azon terjedelmes jelentésre a honvédségi intézmény kritikájánál: ma ismétlésekbe bocsátkozni nem akarok. Csak aránylag röviden fogok tehát szólani és nem fogom bonczkés alá venni a honvéd-intézménynek minden részletét. Azonban t. ház, mindazon állításokat, a melyeket tavalyi beszédemben tettem, általánosságban ma is fenntartom. De csak néhány szükségesebb főpontra fogok ezuttal reflectálni és ezenkívül egy oly tárgyra kiterjeszkedni, a mely a néhány nappal ezelőtt lefolyt vita alkalmával került szónyegre.

A honvédség harcászati, nevezetesen dandárbeosztásáról, a mely szolgálilag alkalmazkodik a közös hadsereg igényeihez, megemlékezett Farkas Elek t. képviselőtársam tegnapi beszédében. Erre vonatkozólag nem akarok hosszasabban szólani, mert azt tavál bővebben kifejtettem s ha valakit ez netalán érdekelne, utalok egyszerűen a naplóra. Csak annyit jegyzek meg, hogy a honvédségnek dandárok szerinti beosztása a közös hadsereg csapatai közé, lehetővé teszi, hogy a honvédek legkisebb harcászati egységekben is, nevezetesen kikülönítések által, mi a vezénylő tiszteknek mindig módjukban áll, pl. még egyes honvédszázadok is kevertethetnek a sorhad csapatai közé. Ha már ismerjük azt a jóindulatot, melyről három század történelmé tanuskodik: akkor nem lehet azt a lehetőséget kizárni, hogy a mostani rendszer mellett nálunk is könnyen

megtörténhetik az, a mit a legújabb idők történelme egy más nemzetnél, a porosz háború alkalmával bebizonyított; midőn t. i. a bajor csapatok a legveszélyesebb posztóikra állították és a poroszok által ágyútölteléknek használtattak.

Nem kívánom azt, t. ház, hogy a honvédség háború esetén csak tartalékot képezzen; hanem óhajtom, hogy, mint a minister ur mondta, első sorban is küzdhessen. Reményem, hogy honvédségünk itt is meg fog felelni feladatának és a honvéd névhez kötött régi dicsőséget fenn fogja tartani. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

De óhajtom, hogy a honvédség önálló hadtestek számra küzdhessen első sorban, magyar vezérlét alatt, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) és hogy ne osztassék be minden honvéddandár két-három sorhadi dandárhoz, esetleg a legveszélyesebb helyekre, a mikor azután, ha elvesz a csata, ennek oka a honvédség lesz, (*Helyeslés a szélső balfelől*) ha pedig meg lesz nyerve az ütközet, a dicsőség a sorcsapatokat fogja illetni.

Most tehát csak így röviden emlékeztetvén meg erről, constatálom, hogy a honvédségnek taktikai beosztását, úgy mint tavaly, most is olyannak nyilvánítom, a mely számos alapos aggodalomra ad okot.

Másodszor constatálom, hogy a honvédség tiszti karában a reactionarius és németes szellem előmozdittatik, tápláltatik. Ez a vád kevésbbé illeti ugyan az általam személyében igen t. honvédelmi ministert, de a felelősséget ezért nem utasíthatja vissza; mert tény az, hogy ő adta

ki 1876-ban azt az előléptetési szabályzatot — pedig előtte is hét évig létezett a honvédség és nem volt reá szükség — tehát ő, a magyar Szende Béla adta ki azt a szabályzatot, a mely szerint a honvédségben századosból senki törzstisztté nem lehet, a ki a német nyelvet a szolgálati igényeknek tökéletesen megfelelőleg nem bírja. No már kérem, ez csakugyan germanisatió! Majd ugy vagyunk tehát, mint hajdan, hogy akkor csak káplárságig, őrmesterségig vihette az, ki németül nem tudott. Most egy kissé engedtek, most már századosig emelkedhetik, de följebb nem. Sőt még, ha mint százados is kiváló helyet akar elfoglalni, ha katonai kitünő tehetségeinél, képességénél, kiváló észbeli tulajdonainál fogva hivatta van arra, hogy vezérkari szolgálatot teljesítsen: akkor megint szigoruan megkövetelik a német nyelv tudását, hiszen különben nem is bocsáttatik a törzstiszti vizsgálat elé és nem vehet részt azon tanfolyamban, a melyre legalább a minister ur oly nagy súlyt fektet, t. i. a höhere Kriegsschuleban Bécsben. — Tehát nem tagadhatja a minister ur — még ha a többi germanisatiót el is tagadná, — hogy ezt ő rendelte el, ő írta alá, a német nyelv kötelező tudását a honvédtisztekre nézve. Ezt constatálnom kell a ház előtt, constatálnom a törvénnyel szemben, mely a honvédség szolgálati nyelvétül a magyart rendeli.

Ez volt a két pont, melyet kiemelni akartam.

Harmadszor még reflectálni akarok egy más körülményre, tekintettel a honvédségre, melyre

nézve igen kérem a t. ház egy-egyik, mint másik oldalának figyelmét; nem politikai kérdés, mindnyájunkat érdekel.

A mult héten lefolyt viták alkalmával, t. képviselőtársam Irányi Dániel két rendbeli határozati javaslatot nyújtott be; az egyikben a polgári házasság behozatalát, a másikban pedig a vallásfelekezetek egyenjogusítását sürgette. Az elsőt a ház elfogadta, a másikat egynéhány szótöbbséggel leszavazta. A t. miniszerelnök ur, a ki azon alkalommal szólott, különösen hangsúlyozta azt, hogy ezen második határozati javaslatra nincs szükség, mert hisz — ugymond — a vallásszabadság Magyarországon tényleg megvan. No hát papiron, úgy a hogy megvan, bár még papiron sincs meg úgy, mint kellene. Mert az 1848: XX. t. cz. ma sincs életbeléptetve, hanem az 1868: LIII. t. cz. kommentál abból egyet-mást addig mig, ugymond, majd elérkezik az idő arra, hogy az 1848: XX. t. cz. egész terjedelmében életbe lépjen. Ennek már 12 esztendeje, elérkezett volna tehát az idő; hanem minthogy önök, t. többség, az 1848-iki törvényeket egész terjedelmökben nem respectálják s így ama XX. t. cz.-et sem, nem is hivatkozom reá; hanem hivatkozom csak az 1868: LIII. t. cz.-re, melynek érvényét már csak nem vonják kétségbe, hisz önök hozták és jelenleg uralkodó királyunk szentesítette azt. — Azt kívánom tehát, hogy ha már ez a törvény áll: ne csak papiron álljon, de léptettessék életbe, nevezetesen a honvédségnél is. Az 1868. évi LIII. t. cz. 19. §-a így szól:

„Egyik vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák.“

S mi van a honvédségnél? Az, hogy a római, vagy talán görög katolicus egyháznak is ünnepeire a legénység kirendeltetik. — A debreczeni, makói, hódmezővásárhelyi, mezőtúri, miskolci stb., kilencztized részben protestáns legénység, az izraelitákkal együtt, kénytelen a katolicus istenitiszteleten részt venni s ott kath. felekezeti módon szolgálatot tenni. — De még a fegyvergyakorlati szolgálatban is ott van a vezényszó: „Térdelj imához!!!“ S a kilencztized részben protestáns honvéd-zászlóaljok is kénytelenek letérdepelni; holott az idézett törvény világosan mondja, hogy egyik egyház szertartására más felekezetbeliek nem kötelezhetők. 3,000,000 protestáns és 500,000 izraelita nevében kérdem tehát a minister urat: ezen törvény ellenére miért térdepelteti le a más felekezetbeli honvédséget? (*Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.*) Debreczen vastag-nyaku fiait miért kényszeríti arra, a mit nem szívesen tesznek meg. (*Helyeslés a szélső balon.*) Sokszor ugyan czifra áldások hangoznak ajkaikon a csillagos ég felé, a miért ők törvény ellenére térdepelni kényszerítettnek. (*Derültség.*)

T. ház! Nem vagyok túlságoskodó. Teljes mértékben tisztellem a római katolicus egyház szertartásait. Mély jelentőségűek azok és miután ezen egyház súlyt fektet szertartásai és ünneplésségei fényére: nem kívánom azt, hogy a katonai segédlet bizonyos kath. ünnepek alkal-

mával megtagadtassék; de ne kényszerítettessék a ki nem katolikus, akár tiszt, akár közlegény, hogy ezen functiókban részt vegyen, valamint-hogy egyáltalában a térdepelés töröltessék el. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Bajorország csak elég katolikus állam, és most három éve elég volt az ottani parlamentben egy felszólalás, hogy a bajor reglementből ezen czopf, a térdeplés kitöröltessék; pedig Bajorországnak alig van egy pár száz-ezer protestans lakosa. Nem kívánok tehát méltánytalant, midőn az 1868: LIII. t. cz. 19. §-ának végrehajtását sürgetem a honvédségnél.

Ezen kérdésben azért, melyben teljes méltányossággal számítok a t. ház többségének jó-akarására, bátorkodom a magam és társaim nevében, a kik között a t. többség tagjai közül is vannak, következő határozati javaslatot benyújtani. (*Olvassa.*)

„Határozati javaslat.

A honvédelmi minister utasittatik az 1868: LIII. t. cz. 19. §-ának a honvédségi csapatszolgálat körében való érvényben tartására; nevezetesen intézkedjék az iránt,

a) hogy a katolikus egyház ünnepei alkal-mával szokásos katonai ténykedésekre, nem katolikus vallásu tiszt és legénység ki ne rendeltessék;

b) hogy a fegyvergyakorlatoknál a „Tér-delj imához!” vezényszó, illetőleg a nem katolikus felekezetek vallási szertartásaival meg nem egyező letérdelés, mellőztessék.“

Remélem, tisztelt ház, hogy e határozati

javaslathoz, melyben semmi méltánytalant nem kívánok, mint az 1868: törvényczikk végrehajtását, a tisztelt háznak pártkülömbőség nélkül nemcsak minden protestáns tagja, hanem minden valódi szabadelvűen gondolkozó katolikus, vagy egyéb vallásfelekezethez tartozó tagjai is hozzá járulhatnak. Ugy sem egyéb ama térdepelés, mint katonai czopf; ha a bajorok eltörölték, mért ne törölhetnénk el mi is? Hiszem, a t. minister ur talán nem fog nagy súlyt fektetni a letérdeplésre katonai szempontból; mert már talán tovább vagyunk, mint 1849-ben, mikor az akkori kultusminister, boldogult Horváth Mihály országos böjttel akarta kivenni a muszkákat az országból. (*Derültség.*) Nem hiszem, hogy a honvédelmi minister ur országos térdepléssel akarná az ellenséget kiűzni! Szóval, katonai súlya a dolognak nincs és maguk a közös hadseregbeli és honvéd-tisztikarnak művelt tagjai is mosolyogva nézik, mint régi elavult czopfort, e szer-tartási pontot.

De erről most többet nem szólok; s talán így határozati javaslat alakjában be sem adtam volna, ha a t. ministerelnök ur multkori felszólalásában oly erősen nem hangsúlyozza, hogy nálunk így meg amugy megvan a vallásszabadság; tehát mutassuk meg, hogy csakugyan megvan!

Áttérek magára az előttünk fekvő költségvetésnek némely részleteire. A költségvetésben az idén, úgy mint néhány év óta, a t. minister átruházási jogot kér, t. i. az első és 6. cím között, vagyis a „központi igazgatás“ és a „csapa-

tok" címére. Tagadhatlanul ezen eljárás a legkényelmesebb gazdálkodási mód; azonban úgy hiszem, hogy a t. ház, valamint még Hegedüs Sándor t. képviselőtársam is elítélte már elvileg ezt az átruházási joggal való gazdálkodást. Én legalább részemről, és úgy vélem, mások is igen sokan, szeretünk tiszta vizet önteni a pohárba. Távol van tőlem minden gyanúsítás; hanem kívánom tudni, hogy erre, vagy amarra a célra mennyi költetik? és nem akarom összaszavarni a rovatokat ily módon. Mert csak ez által válik pl. azon körülmény lehetővé, a mi sokaknak feltűnt mára honvédségnél, hogy t. i. itt a központban tömérdek felesleges tiszt van; feleslegesnek annyiban mondom, mert azt a munkát, a mi részint a honvédelmi ministerium katonai osztályában, részint a főparancsnokságnál összegyűl, sokkal kevesebb katonai erő is elintézhetőné, mint az a sok törzs- és magasrangú főtiszt, a kiket a fővárosban oly nagy számban látni szerencsénk van. Ezek behivatnak a zászlóaljaktól és ott nincs a ki az ujonczokat betanítsa s a külső szolgálatot kellőleg teljesítse, mert a tiszt urak évszámra itt a központban vannak. Hanem fizetésöket azért a csapatok pénztárából huzzák, úgy, hogy az pl. Kanizsáról, Fehérvárról, vagy máshonnan küldetik nekik, a fővárosban illetékes magasabb lakbér a pótdíjakkal, a mi költségtöbbletet is okoz; de ez mindig kitélik az átruházási jog következtében, a mennyiben ha túlköltenek az első cím alatt: kipótollják a 6. czímből; és ha nem elég a „központi igazgatás" czímén az előírányzott összeg, igen

könnyen lehet úgy segíteni, hogy pl. egy dandárparancsnok a gyakorlat alkalmával azt jelenti, hogy négy heti gyakorlat helyett az ő legénysége már két hét alatt megfelelő harczképességét kimutatta, tehát két hét mulva hazabocsájtja őket, és akkor két heti zsold és egyéb költség megmarad, ebből aztán nagyon jól pótolható a központi igazgatásnak túlszükséglete, nem akarom mondani, talán pazarul való költekezése, habár e miatt a csapatok harczképessége szenved is. Midőn e visszas körülményre a t. ház figyelmét felhívom, jelezni kívántam, hogy ezen átruházási jogot én aggályosnak tartom és részemről hozzá nem járulok.

Még a költségvetésnek általam homályosnak talált két pontjára nézve akarok a t. minister urtól felvilágosítást kérni. Mert megvallom, hogy ezen adatokat a költségvetésből kellőleg kivehetőknem tartom és nem tudok tisztába tisztába jönni a dologgal. Egyik a szórlövegek, másik a sátoztáborok kérdése. Ezekről a szórlövegekről történt tegnap is említés. Én is felhoztam tavaly, most is említhetem, hogy ezeket tisztán elhibázott hadigépeknek tartom, a mennyiben a poroszoknak csak elég módjuk lett volna a szórlövegeket rendszeresíteni, mert eleget foglaltak a francziáktól, s ők mégis mind kaszszálták és ócska vas gyanánt eladták a mitreilleuseöket. Mi elég szerencsétlenek voltunk a tábori ágyuk helyett ilyeneket szerezni be. Tavaly is felhívtam a t. minister urat ezen elhibázott gépek eladására, a mennyiben tetemes összeget, vagy 20,000 frtot fordítunk évenként

ezek raktározására és gondozására haszontalanul; sokkal jobb volna tehát, ha ezen hasznavehetetlen masinák eladatnának, mint hogy ilyen sok pénz fordítottassék rájuk. Igaz, hogy a lapokban a t. minister ur egyik szakhivatalnoka legközelebb, a győri akasztás alkalmából azt ajánlá, hogy ilyen mitrailleusokkal kellene agyon löni a delinquenseket, (*Derűltség a szélső baloldalon*) mert e gépek minden egyebek, csak nem szóró lövegek, a mennyiben éppen nem szórják, hanem concentrálják a lövedékeket. Ha tehát ezeket az olyan Takács János-féle elitélt mellének sütik — bizonyosan úgy meghal az, — hogy még a győri doctor sem éleszti fel. (*Derűltség a szélső baloldalon.*) És így hát, ha úgy tetszik, méltóztassék a t. honvédelmi minister ur szomszédjának, az igazságügyminister urnak átadni a mitrailleusöket. (*Ujabb derűltség a szélső baloldalon.*)

Egyéb hasznukat, mint egyes positiók, pl. hídfők, torlaszok védelmére, vagy utcázseprésre alkalmazására, úgy sem vehetni. Nem a szeméttől való seprést, hanem a tolongó nép halomra lövetését értem. Beszéltem szakértőkkel, szólottam olyanokkal, a kik tagjai voltak azon bizottságnak, a melyre tavaly a t. minister ur hivatkozott: hogy egy szakbizottság tanácskozott a mitrailleusök használhatósága, vagy használhatlansága fölött. Értesüléseim nagyon első forrásból merítvék és ezek mindnyájan elitélik a szórólövegeket. Elitélte azon legmagasabb tanács is, melyben az ügy fennforgott s a hol a t. minister csak úgy tudta megmenteni a mitrailleusöket

az én tudomásom szerint, hogy azt mondta: ezek nemzeti fegyvereink.

**Szende Béla honvédelmi minister** (közbeszól): Én?

**Thaly Kálmán:** Gratulálok hozzá a minis-  
ter urnak, ha így van; én így vagyok értesülve.  
Vagy talán azért, mert gróf Andrássy Gyula  
volt, a ki azokat annak idején beszerezte, ő  
iránta való kiméletből nem akarják kimondani,  
hogy bizony ezek haszontalan masinák! Kifo-  
gásom van tehát az ellen, hogy évenként 18,000 fo-  
rintba kerülnek.

Ugyanis ezen költségvetési előirányzat 54.  
és 80. lapján szó van a kerületi leszerelt szór-  
löveg-osztályok számára szükséges 7 százados-  
ról, egy főhadnagyról, 70 szórlöveg tisztii szol-  
gárról, összesen 86 emberről. Ezek fizetése köve-  
teltetik. Követeltetik továbbá 5—6,000 frtnyi-  
lakbér-összeg megszavazása. Ezek a költségek.  
Utána jártam, tudakozódtam, de nem voltam  
képes találni a honvéd-kerületekben a szórlöveg-  
századosokat, sem a 70 legényt. Ismétlem, utána  
jártam, nagyító üveggel kerestem, de nem vol-  
tam képes fölfedezni. Két évvel ezelőtt, igaz,  
találtam egy főhadnagyot, de azóta nem. Az  
a 7 százados és 70 legény hol van tehát? minő  
kerületben? nem tudom. Meg van-e a valóság-  
ban, vagy csak a papiron létezik? Arról senki  
sem tud felvilágosítást adni. Azt kell hinnem,  
hogy mégis létezik: mert ha csak a papiron volna  
meg, nem kívánnák tőlünk a tisztek számára  
az illetéket és a legénység számára a zsoldot.  
Azért kérem a t. honvédelmi minister urat,

legyen kegyes felvilágosítani ezen előttem homályos tételt.

Általában ezélszerűnek tartanám, ha a pénzügyi bizottság költségvetési és zárszámadási tárgyalásainál ne csak a pénzügyi bizottságnak teljhatalmú tagjai vehetnének részt, hanem meghivatnának az illető tárczának szakköréhez tartozó bizottságok tagjai is; (*Helyeslés balfelől.*) és birnának ha nem is decisivum, legalább consultativum votummal; s e szerint a honvédelmi tárcza tárgyalásainál a véderő bizottság, mint ilyen meghivatnék. Azt hiszem, hogy így némely homályos tétel a szakemberek hozzászólása következtében világossá tétetnék s nem volna kénytelen oly képviselő, a ki bár a véderő-bizottságnak tagja, a ház összes ülésein felszólalásokat tenni és ily homályos pontok megvilágítását kérni a minister urtól. Pedig több ily homályos pont is van.

Ilyen pl. a sátortáborok ügye. A 74. lapon két rovat van. Az egyik szerint uti és menetdíjakra összesen 85,474 frt. és rendkívüli gyakorlatok által okozott költségekre 60,000 frt előirányoztatik. A sátortáborok felállításának és fenntartásának költségeire nézve egyéb adat alig fordul elő, pedig nagyon kerestem. Azt kell tehát hinnem, hogy ezen két rendbeli tételből kerülnek ki a táborállítási költségek. De ha a költségvetés rovatainak valamely zugában a sátortáborok ügye netalán előfordulna is, mégis szükségesnek tartom, hogy a házban ezen igen fontos katonai intézményről néhány szó mondassék, (*Halljuk!*) annál inkább, mert a sátortáborok kérdése, ha jól

tudom, a magyar parlamentben eddig megvitatva nem volt.

Hogy a harczképzettséget, nevezetesen annak gyors elsajátítását nagyon előmozdítják, a legénység fegyelmét erősbitik a sátortáborok, az szakemberek előtt nem szenved kétséget. A sorhadnál is azon sok tekintetben szép eredmények, melyek az újabb időben, t. i. az 1866-iki leczke óta elértettek, nagyrészt a sátortáborok, különösen a brucki nagy sátortábor felállításának köszönhetőek. A t. minister ur azon intézkedését tehát, hogy már néhány sátortábort felállított, csak helyeselhetem. Sátortáborok ugyanis vannak Kassán, Maros-Vásárhelyt és Lugoson. Mind a három hely a terep, a térszin tekintetében jól van választva. A gyakorló sátortáboroknál ugyanis a jó helyszin megválasztása nagy fontossággal bír. Valamint a brucki sátortábor hegy, síkság és folyó viz mellett terül el: úgy lehetőleg tekintetbe kell venni mind e körülményeket minden sátortábor felállításánál; hogy alkalom nyujtassék úgy az egyik, mint a másik fegyvernemnek a kiképzésre. A sátortábor lehetőleg oly helyen állítandó föl, — a gyors gyülekezés és az olcsóbb összpontosíthatás tekintetéből, a hol vasuti csomópontok léteznek, s a hol másrésztől harczászati előnyök is vannak, nevezetesen hol megvan a változatos terep; szóval hegyes, erdős, bokros helyeknek, síkságnak és ha lehet folyóviznek is kell lenni.

Mindezen kellékek a kassai és a maros-vásárhelyi sátortábornál megvannak; a lugosit nem ismerem, de azt hiszem, ott is.

Ugy tudom, hogy a tárgyalások folyamatban vannak az iránt, hogy a székesfehérvári honvédkerület számára Pécesett állitassék fel sátoztábor. Ez is meglehetősen alkalmas fekvésű hely.

De e négy sátoztábor még mindig nem elég s óhajtandó volna, hogy például a negyedik kerület számára Nyitrán, mint a köürlfekvő zászlóaljok összpontosítására legalkalmasabb és katonai tekinteteből is előnyös fekvésű helyen sátoztábor állitattnék; továbbá a tiszántúli kerület számára Nagyvárad környékén, miután ennek fekvése e célra szintén igen alkalmas.

Még csak a zágrábi kerület volna hátra, a hol szintén, vagy Zágrábon, vagy Sziszekén, mint közlekedési központokon volna célszerű sátoztábort felállítani.

A honvédsapatok gyors és szakszerű kiképzése, nézetem szerint, csak akkor fog kellően valósulni, még pedig aránylag rövid idő alatt, mikor mind a 7 honvéd-kerületben föl lesznek a sátoztáborok állítva. Mondom tehát, részemről a sátoztáborok felállítását helyeslem és szükségesnek tartom, és pedig annyival inkább, mert nem kerülnek tetemes áldozatokba, mivel a magyar nép, az egyes törvényhatóságok lakói oly nagy rokonszenvvel viseltetnek a régi honvédnév varázsánál fogva, a mai honvéd-intézmény iránt is, hogy igen jelentékeny megkönnyebítő ajánlatokat tesznek sátoztáborok felállítása céljából, ugy a kellő tér ingyenes felajánlása, mint az építések létesítése által. Különösen Kassa városa tón ily előnyös ajánlatokat, a

melyek lehetővé tették, hogy a honvédsapatok sátoztáborá mellett, egyszersmind még a sorhádi csapatok sátoztáborái is felállittassanak. A municipumok áldozatkészségére tehát a minister ur bizton számíthat, ha a többi kerületekben is felállittatja a sátoztáborokat. De a törvényhatóságok ezen áldozatkészsége behozza a maga kamatait is, mert nyári táborozások alkalmával, midőn több ezer ember, tiszt s a többi összejön, bizony meglehetősen pénz költetik el s ez által az ajánlat bőven vissza kerül az illető városnak.

Kérem azonban a t. minister urat, midőn ez ügyet kissé bővebben megbeszéltem, legyen kegyes felvilágosítani az iránt, hogy a kassai, lugosi, maros-vásárhelyi és pécsi sátoztáborok felállításának, illetőleg fenntartásának költségei micsoda rovat alatt fordulnak elő? s mily összegre rugnak? Ez azt hiszem, nem méltánytalan kérdés, a mennyiben a budget megvilágítását czélozza.

A Ludovica Akadémiára vonatkozólag is óhajtók néhány szót szólni. Tischler Vincze képviselő ur az akadémia tanrendét bővebben fejtegette és ellene több kifogást emelt. Lehet kifogásokat tenni; hanem igen sokban igazat kell adnom a t. minister urnak, mikor hivatkozott annak a tanuló elemnek, a mely eddig rendelkezésre állott és még ma is áll, aránylag igen primitív ismereteire. Mert, tisztelet a kivételeknek, ez szükségessé tévé a hallgatók fogalmi köréhez mért külön tankönyvnek iratását és lehetetlenné tette azt, hogy az előkészítő s tiszt-

képző tanfolyamban magasabb katonai tudományok adassanak elő.

Valóban el kell ismerni, t. ház, hogy a ki jelen volt valaha a Ludovica akadémiába berendelt növendékek vizsgáinál, bizony szomorúan kellett meggyőződnie, hogy a felveendő növendékek nagyobb létszáma, az elemi ismereteknek is sokszor nagyon-nagyon gyarló fokán áll, pl. a hazai földrajzból tett legközönségesebb kérdésekre is alig tudnak kellőleg megfelelni. Ennek természetesen nem ők az okai, hanem az 1868: XL. t. cz. hiányos intézkedése, a mely a honvédség számára csak ily elemeket hagy fenn, a többi tiszteknek való alkalmas művelt elemet pedig, mind absorbeálja a közös hadseregnek. T. i. mi a honvédségnél többnyire olyanokat rendelhetünk csak be, a kik pl. végeztek 3—4 iskolát, iparos vagy efféle szülék gyermekei lévén; azután vagy nem volt kedvök tanulni, vagy pedig a szülők módja változott, kifogták az iskolából, beadták boltos- vagy iparossegédnek, és az ilyenek, mint aránylag képzettebb elemek, idéztetnek be a Ludovica akadémiába s másoknak hiányában ezekből kell képezni honvédtiszteket. Akadnak kivételek ezek közt; vannak, a kik oly szorgalmat fejtenek ki, hogy évek multával elsajátítják mindazon ismereteket, melyek megkívánatnak tőlök és jó tisztek is válnak belőlük; de bizony vannak olyanok is, még pedig nagyobb számmal, a kik ugyan mind azt, a mit a reglement eléjük szab, tudják, de a társadalmi magasabb képzettséget, éppen életök előzményeinél fogva nem képesek elsajátítani és így e honvéd-

tisztek magasabb társadalmi képzettség tekintében a sorhadbeli tiszti karral versenyezni nem bírnak, ennél hátrább állnak. De hogy ily elemek kerülnek a honvédtiszti karba: nem az ő hibájuk, hanem a törvény hiányos volta az oka. Azonban, különben is igen jelentékeny hátrányban vannak a Ludovica akadémiában kiképzett tisztek a sorhadbeli tisztekkel szemben. Vegyük a dolgot úgy, a mint áll. A honvédség részére egyes, igen ritka kivételeket leszámítva, legtöbbször a harmadik korosztályból soroztatnak be azokat, akik közvetlenül jutnak a honvédségbe. Mások hiányában a Ludovica akadémiába természetesen csakis oly emberek hivatnak be, akik már éltök 23-ik évében vannak. Már most ezek egy évig hallgatják az előkészítő tanfolyamot, a második évben a tisztképző-tanfolyamot, mikor elvégezték ezt, vizsgálat alá bocsáttatnak és kilépvén innen, közülök, ha jól tudom, csak vagy hat az, akik ha kifogás nélkül minden tantárgyból kitűnő sikerrel tették le a vizsgát, tettelegesen állományú tisztekké neveztetnek ki azonnal. (*A minister: Csak három!*) Akkor hát még kedvezőtlenebb az arány. A túlnyomó nagy számúak, akik két-három évet töltöttek az akadémián, életök 24—25-ik évében járva, lesznek hadapródok, tisztjelöltek és megint belé telik egy-két esztendő, mikorra hadnagygyá lesznek, életök 26—27. évében; és így a rendes előléptési scala következtében, mikorra százados lesz a Ludovica akadémiában képzett ily férfi: a 40—42-ik évet éri el. Pedig a századosi rang az, amely kissé jobban díjaztatván, legalább

oly állásba helyezi a magát katonai pályára szánt egyént, hogy családot alapíthasson. No már, ha ez a 30-ik életévet megelőzőleg, avagy a 40-ik év után történik, mindegy-e? azt nem akarom vitatni; de az tény, hogy a vén hadnagy, vagy főhadnagy nagyon kedvetlenül szolgál. Fiatál, fris, eleven emberek valók hadnagyoknak, az öregebbek már a századosi s törzstiszti állásra. Ezért tapasztaljuk azt, hogy a honvédségnél sok elvénült, kedvetlen tiszt van és még több lesz ilyen a Ludovica akadémia eddigi rendszere folytán, a melynél fogva 25—26 éves kora előtt az illető tisztté nem lehet és 40—42 éves kora előtt nem érheti el a századosi rangot. Mit tapasztalunk ellenben a sorhadnál? Nem is szólok azon intézetekről, melyek a magasabb katonai kiképzésre vetik meg az alapot, mint a bécs-újhelyi, máhrisch-weisskircheni, st.-pölteni stb., csak az egyszerű hadapród-, a cadet iskolákra utalok; ott 14 éves fiúk az alreál, vagy gymnasiumi iskolákból, ép, egészséges testalkattal, kivált, ha „Soldaten-Kinder“, akkor egész bizonyossággal bevétetnek. E fiúk aztán 3—4 év múlva leteszik a tiszti vizsgát s már 17—18 éves korukban kilépvén, tiszthelyettesekké, vagy hadnagyokká neveztetnek ki; tehát a sorhadnál 18—19 éves hadnagyokat találunk, és ez a maga rendjén van. A honvédségnél azonban nem így áll a dolog, ott 8—10 évvel hátrább járnak és az előlépés is így fokozódik; hogy t. i. míg a sorhadban ezen 18—19 éves hadnagyok 32 éves korukban már századosokká lesznek: addig a honvédségben a Ludovica akadémiából kikerült 24—26 éves egyén

csak 40—42 éves korában lesz századossá. Ez 10 évi különbség, a mi csakugyan sok egy emberéletben. Ezt meg kell fontolnunk és azt tartom, hogy e sajnós körülmény egyik legnagyobb hátránya a Ludovica akadémiának. Ezen azonban nem segíthetünk addig, míg az 1868: XL—XLI. törvényczikkek fennállanak. Nem ismerem még azt a javaslatot, melyet a minister ur benyújtott, de reménylem, sőt meg vagyok győződve, hogy a minister ur igyekezni fog e jelzett bajon segíteni; mert valóban a tisztii elem, azon anyag, mely tisztképzésre hivatva van, oly csekély volt eddig a honvédségnél, hogy e calamitás miatt nem fejlődhetett ezen intézmény azon magaslatra, a melyre fejlődnie kell s a melyre hiszem, hogy fejlődni is fog. Remélem tehát — mondom, — hogy az új törvényjavaslat e hiányokon segíteni fog, azonban óhajtom, hogy ez minél előbb történjék, mert nagyon vontatva halad ez a kérdés. A véderő-bizottság legutóbbi ülésében, — sajnálom s nem én vagyok oka, hogy oly rég történt, mert új év óta nem üléseztünk, tárgyunk nem lévén, — tehát legutóbbi ülésünkben, a mult év novemberében, kérdést intéztem a minister urhoz s nem csak én, hanem a bizottság előadója Márkus István képviselőtársam is, a védtörvény revisiójának benyújtási határideje iránt. A minister ur korábbi ígéreteivel szemben, a fennálló nehézségekre hivatkozott és azon reményét fejezte ki, hogy lehetőleg még 1879-ben be fogja nyújtani a kívánt javaslatot. Azóta sok hónap mult el; de fölteszem, meg vagyok győződve, hogy a halasztásnak nem ő

az oka. Örülök azonban, hogy most végre benyújtott ama sokat sürgetett javaslat és kérem a minister urat, kövessen el mindents a t. házat is kérem, hogy mielőbb tűzessék ki tárgyalásra e törvényjavaslat, hogy mentől előbb törvényerőre emelkedhessék és a honvédség számára azokra nézve, kiknek katonai évök októberben kezdődik, mint az önkényteseké és az 1880. év októberében behivandóké, azon kedvezmények, melyeket az új törvény nyújt, már a folyó év utolsó negyedében érvénybe léphessenek; vagyis a honvédség intézményében annyira érzett tisztibiányon már jelenleg megkezdhesünk segíteni. (Helyeslés.)

Ezt azért kérem, mert melegen érdeklődöm az intézmény fejlődése iránt.

A t. minister ur még a Ludovica akadémiáról szólva, utalt arra is, hogy magasabb katonai képző intézetet, valódi akadémiát még most felállítani azért sem lehet, mert a szükséges tanerők nem állanak rendelkezésünkre, legalább nagyobb számmal. Én ezt elismerem, sőt a mennyiben az intézet fejlődését kezdettől fogva figyelemmel kísértem, tapasztalásból mondhatom, hogy úgy van.

Hanem mikor a t. minister ur a tanerők elégtelenségére hivatkozik: akkor az kellene, hogy ne úgy bánják azon kevesekkel, mint a hogy bánik. Példát hozok fel. Simonyi Ernő t. barátom, már évekkal ezelőtt interpellatiót intézett a t. minister urhoz egy igen jó tanerő, Somogyi Rezső érdekében. Ez a tanár 1872-ben bízott meg a természettudományok előadásá-

val. Néhány évig oly dicséretesen működött, hogy maga a t. minister ur is elismerését fejezte ki iránta. A Ludovica akadémia parancsnokságától hasonló dicséretet kapott. Egyszer bekivánták okmányait, ideiglenes okmányt küldtek neki vissza s azután rövid idő múlva simpliciter elbocsáttatott. Nem titok, nyilvánosan közöltetett ez az egész és így elmondhatom. S kineveztetett helyébe egy olyan ember, ki állítólag háromszor megbukott a tanári vizsgán s csak negyedszer csúszott át valahogy, ámde a t. minister urnak igen magas, közeli protectiójában részesült. Az interpellatióra pedig, melyet Simonyi a minister urhoz ez ügyben intézett, még most sem felelt a minister ur.

Sajnálom, hogy ez odiosus ügyet fel kellett hoznom. Csak azért teszem, mert a minister ur panaszkodott, hogy nincsenek jó tanerők. Ime, ha vannak, akkor meg így bánik velök, hogy, nem tudom mi okból, egyszerűen elcsapja s kegyenczeit rakja helyökbe. Így nem fogunk jeles tanerőket nyerni, mert nem fogja senki az ilyen bizonytalan életpályát választani. De nem untatom hosszasan a t. házat e tárgygyal, az interpellatió ott van az acták közt, mindenki megtekintheti.

Mint hogy az idő előre haladt s már ugyanis hosszabban beszéltem (*Halljuk!*) és a teremben zulföldi temperatura uralkodik, nem fogom tovább fárasztani a t. ház figyelmét; hanem valamiről mégis kell szólnom.

A t. minister ur megérintette ezt, de olyan röviden, hogy engem nem elégít ki, bővebb tájéko-

zást szeretnék róla. Értem a honvédség fegyvereit. A t. minister ur nem fogja kétségbe vonni, hogy ismernem kell e fegyvernemet. Már a legelső fegyverzeti utasítás készítésekor is, mikor a magyar műszavakat megállapítottuk, eleget bajlódtam vele. Azt mondá a t. minister ur, hogy bekövetkezik nemsokára az idő, mikor a mostani lőfegyvereket át kell alakítani. Ez komoly és drága kérdés, milliókat elnyelő kérdés s így érdemes vele kissé bővebben foglalkozni.

T. ház! A honvédség lőfegyvere a Werndl fegyver, egyike a legtökéletesebbnek, s tekintve a mi katonai anyagunkat, azt lehet mondani, hogy nagyon megfelel a célnak. Megfelel a kezelés egyszerűsége s a závarzatnak erőssége által, mely ugyszólván elronthatatlan. Tehát kár volna, ha rendszer-változásról volna szó. Azonban azt hiszem, ez nincs is célba véve.

Csak az terveztetik, hogy a honvéd lőfegyverek távolabbra hordjanak. Ugy tudom, a cél-lövészet e fegyverekkel 6—700 lépésre gyakoroltatik, de 1200 lépésre is biztosan lehet célózni velök. A változtatás czélszerűsége, ha jól vagyok értesülve, azzal indokoltatik a szakemberek részéről, hogy Porosz- és Franciaország, sőt legújában Románia is fegyvereiknek hordképességét fokozni iparkodnak. Ez államok oda törekszenek, hogy 2000 lépésre célba hordó fegyverekkel lássák el seregeiket. Ezt lehet jogosultnak tartani, de még sem annyira jogosult, hogy kritika alá venni ne lehessen. Tagadhatatlan, t. ház, hogy 2000 lépés oly távolság, főleg ha a terrenum egy kissé coupírozott,

alig lehet a lőtárgyat, az ellenséget, kivenni. Ezért tehát 2000 lépésre még a legjobb lövő sem képes biztossággal célózni. De tudjuk, hogy a hadfelfejlődések alkalmával tömeg lövöldöz tömeg ellenében s egyes lőtárgyak célba vételéről szó sem lehet. Van abban mégis bizonyos morális hatás, ha a szembe jövő ellenség hadseregünkre már 2000 lépésről kezd tüzelni és seregünk tudja, hogy ő csak 1200 lépésről válaszolhat reá. Ez tagadhatlanul némi nyomasztó hatással van; míg ellenben, ha seregünk is kétezer lépésre hordó fegyverrel bír, — e körülmény bátorítani fogja őt.

De mi lesz abból, ha ezen fegyverek behozatnak? Rettenetes töltény-pazarlás. Fognak puffogatni véghetetlen távolságból, a mint ezt a francziák Weissenburgnál tették, a hol legelőször tünt fel véghetetlen tölténypazarlásuk, és a hol az Afrikában kimult szerencsétlen kis Napoleon herczeg felvette a tűzkeresztséget. Habár tehát a 2000 lépésre hordó lőfegyverek alkalmazása, tekintve az emberi szem célzó képességének korlátoltságát, főképpen csak tölténypazarlásra vezet: nem tagadom részemről, hogyha az európai hadseregek többségénél ez az elv életbe lép, a honvédségnél is a lőfegyvereket ilyképpen kell átalakítani. Ez nézetem szerint olyképpen fog megtörténni, hogy a Werndl-rendszer megmarad, hanem vastagabb, hosszabb, t. i. nagyobb mennyiségű lőport tartalmazó töltényeket kell készíttetni, a melyeknek befogadása végett a töltényürt ki kell mélyíteni. Meglehet, hogy ennek következtében a csappantyú, vagy efféle más fegyveralkatrészek is változást fognak szenvedni.

A minister ur jelzé, hogy az itteni fegyvergyárban talán a gépek sincsenek meg, melyek ezen závarzat mélyítésére szükségesek, s alkalmasint Steyerba kell mennünk a honvédpuskák átalakítása végett, és az átalakítás, a mennyiben ott aczélvágásról, furásról, mélyítésről, meg lehet egyes alkatrészeknek újakkal való fölcseréléséről van szó, bizony nem lesz olcsó munka; úgy hogy, azt hiszem — örülnék, hogyha kevesebbe fog kerülni — tán öt forintjával lehet átalakítani egy-egy honvédpuskát, a szállítási költséget és a többit hozzávéve. S ha valamivel kevesebbe kerül is, legalább másfél millió póthitel megszavazására leszünk kénytelenek; mert úgy tudom, hogy a tartalék-készletekkel együtt a honvédségnek, mintegy 300,000 darab puskája van, karabélyaikat ide nem számítva. Így tehát nem csekély összegnek póthitel utján való kívánása fenyeget bennünket.

Ha a sorhadnál ugyanezen változtatások fognak történni, valószínűleg még sokkal nagyobb összeget fog a t. delegatióknak szerencséjük lenni ezen átalakításokra megszavazni.

És ha már maga a puskák átalakítása is oly tetemes pénzbe kerülné: azt sem tudom, vajjon a ma készletben levő töltények használhatók lesznek-e jövőben, ha a töltényür átalakítottak? Én azt hiszem, alig; — tehát a millió és millió számra meglevő honvéd-töltények is használhatatlanokká válnak, vagy ki kell azokat gyakorlatképpen lövöldözni. Tehát itt van a Patronen-Verschwendereinak mindjárt első stádiuma! És hogy a kellő tölténykészletet az új, átídomított

lőfegyverekhez megszerezze, megint tetemes költség fog megkivántatni. Szóval, előre jelzem, hogy felfogásom szerint alkalmasint egy millió forintnál többet, tán másfél milliónyi póthitelt kell a háznak megszavazni ebben az ügyben. Oly jelentékeny összeg ez, hogy azt gondolom, a t. minister ur lekötelezne mindnyájunkat, ha ezen fegyverátalakításról, nevezetesen arról, hogy valamennyi fegyvert az idén akarja-e átalakítani? vagy csak fokozatosan, évről évre? és a költségeknek körülbelüli mennyiségéről, bennünket tájékoztatnék.

Azért hozom ezeket főleg elő, mert a minister ur maga említette e kérdést. Méltóztatik belőle látni, hogy figyelemmel kísérem az ügyet; és ha a fegyverátalakítás itt csak valamivel, nem sokkal többbe kerülne, mint Steyerben: igen óhajtanám, hogy itthon, a budapesti fegyvergyárban történnék meg ez. Mert az az egypár géprészlet beszerzése, idehozatala, mely itt nincs meg, viszont a szállítási költség megtakarítása által fog megtérülni. Ugyanis, ha például Brassóból a távolabb fekvő zászlóaljaktól Steyr-ig kell küldeni a fegyvereket és vissza, ez szintén igen költséges és így ez esetben, a mit a vámon nyerünk, azt a réven elveszítjük. Ha pedig itt csináltatjuk, hazai iparunknak is foglalkozást adunk, hogy a fegyvergyártásból egészen ki ne tanuljanak, boldogabb időkre.

T. ház! Még sokról lehetne szólanom, de már nem akarom a t. ház figyelmét tovább untatni. Csak újból melegen ajánlom előbb

benyújtott határozati javaslatomat pártkülönbség nélkül a t. háznak szabadelvéen gondolkozó tagjai figyelmébe, kik az 1868: LIII. t. cz.-et tiszteletben kívánják tartani. (*Helyeslés balsfelől.*)

### XXXIX.

#### Zárbeszéd, ugyanakkor.

(Április 24-én 1880.)

T. képviselőház! A mennyiben, mint határozati javaslat benyújtóját, szó illet meg, bátor leszek e jogommal élni; azonban tekintettel az idő előhaladására és magam kimerültségére, csak pár rövid szóval fogok válaszolni azon megjegyzésekre, melyeket nem a többi kérdésre, hanem csakis a határozati javaslatra vonatkozólag részint Baross Gábor képviselőtársam, részint a honvédelmi minister ur előadni méltóztattak. (*Halljuk!*)

Azt mondja Baross képviselő ur, hogy hiszen a katolikus ünnepekre, kivéve szt. István ünnepét, nem rendeltetik ki más felekezeti ember, hanem csak az, a ki vállalkozik. Hát én éppen ezt a kivételt ragadom meg, t. ház, értem szt. István napját. Nekem nem ünnepem az, három millió protestánsnak és 500,000 izraelitának nem ünnepe. Hiszen éppen mikor azt ünneppé akarta tenni a cultusminister ur: felzúdult ellene nyolcz superintendia és vissza kellett vonni rendeletét.

De tovább ment a képviselő ur, azt méltóztatott mondani, hogy nem kényszerítették a katona, mert tanúja volt maga, hogy a parancsnok olyanokat nem vezényel ki, a kik nem akarnak megjelenni. No hát én fölteszem ezt sok parancsnok humanitásáról, de lehetnek ismét olyan parancsnokok, a kik csupa secaturából megteszik. És hivatkozom Debreczenre, Makóra, Hódmező-Vásárhelyre, Miskolczra. Már ott a lehetőség határain aligha áll belől, hogy a protestánsokat ne kényszerítsék törvény ellenére olyanra, a mit a mi vallási szertartásunk meg nem enged. Nálunk a térdelés büntetés; engem csak gyermekkoromban térdepeltettek, mikor rosztat tettem. Önöknél pedig az áhitatosság jelképe. Meghajlom előtte, de magam csak büntetésből térdepeltem, másképp életemben soha. Én e kérdést olyannak tartom, melyet nem tudok megegyeztetni a t. miniszterelnök urnak multkori azon kijelentésével, hogy nálunk megvan már a vallásszabadság. Megvan a papiron; tehát legyen meg a valóságban is! Hivatkoztam Bajorországra, a hol egyetlen parlamenti felszólalás elég volt arra, hogy a hadseregben a térdepelés eltöröltessék. Ne legyenek önök reactionariusabbak és ne kényszerítsék a mi fiainkat s véreinket arra, hogy más egyházfelekezet isteni tiszteletére vezényeltessenek és azon felekezet módja szerint térdepeltessenek.

Azt mondja t. Baross képviselőtársam, hogy csata előtt szükséges az áhitatosság s ennek jele a térdepelés. Én erre azt felelem, a mit előbb mondtam, hogy 1849-ben a cultusminister bójttal akarta megverni a muszkát. Nem kell

arra térdelés, magába szállhat az ember a nélkül is. De tegyük föl, hogy a katona ellene mond a térdepelésnek. Akkor ott van a Kriegsgericht, majd az elébe állítják. És kérdem, mi történnék, ha pl. a debreczeni honvédszászlóalj megtagadná a kivonulást az urnapi körmenetre, vagy a koporsó őrizést, vagy az imához le-térdepelést? Nem fogja-e a t. minister ur hadi-törvényszék elé állíttatni? (*A minister int, hogy igen!*) S ha ezt teszi, visszamegy a mult századokba s protestans martyrokat fog csinálni. (*Mozgás a jobboldalon.*) Ha akarja, ez is meg lesz! (*Mozgás jobbfelől.*) Pedig ennyire vinni a dolgot, ilyen kicsinyesség miatt nem érdemes. (*Élénk helyeslés. Igaz! Ugy van! a baloldalon.*)

Azt mondja a minister ur, hogy abban nincs semmi, hogy valaki letérdel. Igaz, de abban van valami, hogy imához térdel le s más vallásfelekezet szertartásait kényszerítettik követni.

Röviden csak azt hangsúlyozom még, hogy miután e kérdés már ugy is eléggé megvitattott, én odiumot csinálni belőle nem akarok; de ragaszkodom a törvényhez, melyet önök hoztak és apellálok minden protestans és minden valódiilag szabadelvűen gondolkozó képviselőre, kik más felekezeten erőszakot elkövetni nem akarnak. Ajánlom határozati javaslatomat. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

---

## XL.

## A budapest-zimonyi vasut állami kiépítéséről.

(Junius 10. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Midőn a tegnapi szavazás alkalmával a ház legkülönbözőbb pártjairól oly nagy többség fogadta el a budapest-zimonyi vasut kiépítéséről szóló törvényjavaslatot: ez bizonyosága volt azon az egész hazában elterjedt meggyőződésnek, hogy e fővasutvonal van hivatva a magyar kereskedelem és ipar érdekeit kelet felé közvetíteni.

A kormány körében legújabbán történt változás azon feltevésnek is adhatott némelyikünk-nél helyet, hogy ezen, a közhangulat által annyira kívánt és az előbbi közlekedési minister által oly melegen felkarolt vonal kiépítésének kérdése a kormány által talán nem fog a jövőben oly erélyesen felkaroltatni. Mindazáltal örvendve kell constataálnom a tegnapi nyilatkozatok és szavazás után azt a tényt, hogy a közlekedési tárca ministerének változása e körülményre nézve befolyással nem volt és a kormány a budapest-zimonyi fővonal kiépítésére nézve ugyanazt az álláspontot foglalja el most is, a melyet a ház jelenlegi t. elnökének ministersége alatt elfoglalt. Midőn azonban ezt a körülményt hangsúlyoznám és örömmel constataálnám azt, hogy a

kormány legalább ezuttal elég erkölcsi erőt tanúsított ama nagy hatalomnak, mely az osztrák államvaspálya társaságában és consortiumában rejlik, erkölcsi nyomásától emancipálni magát: hangsúlyoznom kell azt is, hogy e törekvésnek tulajdonképeni tűzpróbája Bánhidy Béla képviselőtársam módosítványának el-, vagy el nem fogadásából fog kitünni. Mert, ha a kormány az osztrák államvaspálya-társulat és consortiuma hatalmas erkölcsi nyomását ezen főpálya kiépítésének elfogadására nézve győztesen állotta is ki: ebben nem egyedül saját ereje működött közre, hanem támogatott felülről — és ez igen nevezetes tényező — a katonai irányadó körök felfogása által. A katonai párt ugyanis ezen vasuti fővonal kiépítését illetőleg, egy nézeten van a körülmények sajátságos találkozásánál fogva a magyar nemzet óhajlásával, a mi vajmi ritkán történt meg 300 év óta. A magyar nemzet főleg saját kereskedelmi, ipari és a világforgalomnak hazánk szívéen át való terelése szempontjából tartja szükségesnek e vasut kiépítését; a bécsi katonai körök ellenben más szempontból. Nekünk is, nekik is igazuk van. Bementek hadcsapataink a magyar nemzet akaratára ellenére Boszniába és occupálták a Balkán-félsziget nyugati részeit. De ma már az intéző katonai párt köreiben is belátják azt, — a mint ez kitünik a vezérkari hivatalos jelentésből, — hogy a novi-bazari terrenum nem eléggé alkalmas arra, hogy a Balkán-félszigeten elfoglalt katonai posztó állandóan megtartassék. Nevezetesen a novi-bazari sziklákon keresztül egy

katonailag biztosan megtartható és tömegesebb szállítási igényeknek megfelelő vasutvonal kiépítése Saloniki felé, még ha ez a mai kifejlett technika mellett irtózatos költségekkel létesíthető volna is, sohasem fogja megtenni hadászatilag azt a szolgálatot, a melyet megteend a budapest-belgrád-nisi vonal. A történelem tanuskodik arról, hogy a stratégia örök igazságú alapelvei sohasem változnak és ezért a hadak főútjai századokkal, sőt ezredekkel ezelőtt ugyanazon irányúak voltak, a melyek ma is. Ezen belgrád-nisi vonal tehát az, a melyen az a hatalom, mely a Balkán-félszigeten uralmat akar alapítani: kénytelen előrenyomulni. A régi magyar királyok, midőn Nándorfejevárt — eleinte háborúban, utóbb pedig szövetségben a byzanti császárokkal — a magyar korona területéhez csatolták, jól tudták ezt és biztosították magoknak a nisi utat. Hunyady, midőn seregével a Balkán-félszigetet uraló Rigómezőre ment: előbb Nándorfejevárt biztosította, a Morava völgyét és Nist foglalta el. Fájdalom, hogy Boszniába bementünk, mert ez sok pénz és véráldozatba került. De, t. ház, én még sem hiszem, hogy onnan kijőjjünk egyhamar; mert a hová az osztrák soldateska a lábát egyszer betette, nem megy ki onnan addig, a mig ki nem verik. (*Ugy van! a szélső balon.*)

A megszállási szerződések lehetnek ideiglenesek, vagy állandók, nem megy ki onnan, — ismétlem — mig ki nem verik. Ki fogja pedig mai napság kiverni? (a szegény török birodalom ugyszólván haldoklik), nem látom át, legalább

egyelőre nem! Sőt a Balkán nyugatán megkezdődött occupatio valószínűleg annak közép-pontján folytatatni fog. És ha folytatatni fog: akkor a katonai pártnak okvetlenül szüksége van a Pétervárad vára alatt építendő állandó dunai vasuti hidra, szüksége van a zimonyi fellegvár ágyuival megőrizhető állandó Száva-hidra, szüksége van a nándorfejérvári positióra. Ugy tudom, 1868-ban, Beust akkor báró, mostan gróf külügyministersége alatt, mikor a dunai várak, nevezetesen Szabács, Nándorfejérvár és Szendrő, máskép Szemendria a török őrsegektől való kiűritése volt szóban s hogy azokat Törökország engedje át Szerbiának; ugy tudom, hogy ekkor a szultán nagytanácsa nem akarván alattvalóinak adni át ezen várakat, azt az ajánlatot tette, hogy átengedi azokat igenis, készséggel a szomszéd monarchiának, mely monarchiáé voltak azok a II. József alatti utolsó török háborút megelőzőleg.

Azonban az akkori külügyminister nem ismerte, vagy nem értette át a magyar nemzetnek Belgrádra való közjogi igényeit, (a mely vár és terület nem volt soha Szerbiáé, a mely vár és terület volt valaha a görögöké, attól fogva a magyar- és töröké,) tehát visszautasította a szultántól jött ajánlatot. Ma már azonban aligha banná a jelenlegi hadügyminister és talán a külügyminister is, ha ezt a fontos katonai s közlekedési positiót akkor elfoglaljuk, és talán Szerbia sem paczkázott volna annyit Ausztria és Magyarországgal, ha a belgrádi fellegvár ágyúitól tartathatt volna. De ez elmúlt. Tehát talán most

akarják visszaszerezni némileg, ezen vasut segítségével a hódító politika számára, a Balkán-félszigeten az 1868-ban eljátszott positiót?

Tagadhatatlan, hogy hadászatiilag ezen vasut legfontosabb az egész Balkán-félszigeten. A ki birja Nándorfehérvárt, a Morava völgyét és Nisst: az birja a Rigó-mezőt s uralja a Balkán-félszigetet.

Azon vasut, melyet Pulszky t. barátom fel- említett, hogy Widdin felé a bulgáriai összeköt- tetést majd az osztrák állam-vaspálya vercierova- orsovai vonalán rövidebben valósíthatja, — igaz, a bolgár tartományok déli része terményeinek kivitelére nézve bizonyos nemzetgazdasági fon- tossággal birni mindenkor fog; azonban, a ki a Nagy Balkán hegységnek bolgárországi déli határain átvonuló láncolatait ismeri, be fogja vallani, hogy egy Widdintől és Plevnától délre a Nagy-Balkánon át vezetendő vasut, mely ama magas és meredek hegyeken törne keresztül, temérdek akadályba ütköznék, majdnem olya- nokba, mint a novi-bazári vonal. Ellenben a Morava-völgyén Belgrádtól Niss felé haladó — ezen belgrád-zimonyi vasutvonalnak folytatása — már a Nagy-Balkánt mellőzi, attól délre vo- nul el s csak a Kis-Balkánt szeli át, annak is csak egy csekély vizválasztóját és így fog Sophia és Philippopol felé Konstantinápolynak haladni.

Az ily fővonalaknál a minő ez is, a mely Konstantinápolyt Hamburggal, a Bosporust az atlanti oceánnal van hivatva összekötni, a katonai szemponton kívül, — mely, azt hiszem, ezen

vasut létrejöttére nézve a titkos rugó, legfontosabb az, hogy a nemzetközi forgalom minél egyenesebb, rövidebb uton közvetíttessék a fővégpontok között. E vonalról tehát az a nézetem, hogy Budapestről a térképen vonalzóval meghuznám a lineát, s amely a legegyszerűsebb ut, azt vagyok hajlandó megszavazni. Ez a legegyszerűsebb, legrövidebb ut pedig a szabadkai irány, a melyre a tegnapi szavazás történt, igen helyesen. Midőn azonban én a fővonalra, mint-hogy világkereskedelmi és nemzetközi forgalmúnak ígérkezik, teljes készséggel adtam szavazatomat: akkor nem kívánom az ily nagy világvonallétesítést államköltségen építendő apró szárny-vonalak építésével nehezíteni, s azért a beadott módosítványnak azon részét, mely a bajai szárny-vonal kötelező kiépítését tartalmazza, én részemről nem pártolhatom. Egy világ-vonal mellett ily mellékes tekintetek nem jöhetnek számításba. Építsék ki a bajaiak, ha szükségük van vasutra, e szárny-vonalat államgarantia nélkül, saját költségükön. Van Bajának Dunája, ha ez nekik nem elég s van pénzüik szárny-vonalak építésére: ám tegyék, de az országot ilyen igényekkel ne terheljék. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tehát, mondom, azon részét pártolom csak a beadott módosítványnak, mely arról szól, hogy államilag építtessék ki a budapest-zimonyi fővonal, melyet mind katonailag, mind pedig világforgalmilag nagyfontosságúnak ismerék el s mely Budapest gazdasági gépgyárainak stb. készítményeit tömegesen fogja a Balkán-fél-

szigetnek még alig fejlődött primitív gazdaságát s iparú országaiba szállítani s mely egyéb magyar iparágaknak is, mint pl. az asztalos iparnak nevezetes piacot fog teremteni ama népeknél; mivel ezek eddig keleti uralom alatt állva, a butorok kényelmeivel alig ismerkedtek meg s ezután fognak majd tetemes fölszereléseket tenni. Ezért, midőn mint a fővárost és annak iparát különlegesen emelőt is pártolom ezen vonalnak minélelőbbi kiépítését: óhajtom azt, hogy e fővonalat a magyar állam építse és a magyar állam kezelje. (*Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.*)

Mert, ha mi ezen világforgalmi vonalat egyszer kiadjuk a kezünkéből: az államvasutak többi vonalaitól bátran elbúcsuzhatunk. Tudjuk, hogy a magyar állampályák déli és keleti vonalainak kezelése deficittel jár; az északi vonalak közül is főleg csak a budapest-salgó-tarjáni az, mely jól jövedelmez; ennek jövedelmét azonban azon többi inproductív pályarészekre kell rá fizetni.

Ha már most felteszszük, hogy kiépül ugyan a budapest-zimonyi vonal: de arra mérvadó befolyását az osztrák állampálya társulat, vagy akármely más hatalmas consortium fogja kiterjeszteni és így az nem a magyar állampálya északi fővonalain át fogja majd közvetíteni a keleti forgalmat, hanem az osztrák állampályán át; vagyis nem Rutka felé Oderbergnek, Hamburgba, hanem Budapesttől Pozsony és Bodenbach felé: akkor bucsut vehetünk örökre a magyar állampályák felvirágzásától és

tönkre tesszük egyetlen állami vasutunknak, a Budapesttől Rutka felé vezető salgó-tarjáni vonalnak jövedelmezőségét is, mely a mostani időben még a többi sanyarú állapotban levő állampályarészek forgalmának hiányát némileg pótolja.

Ezen okok engem arra bírnak, hogy határozottan kimondjam abbeli nézetemet: szükséges a kormányt oda utasítani, hogy államilag építse ki a budapest-zimonyi fővonalat. (*Helyeslés a bal-és szélső balon.*) És én nem is tudom, miért kellene ettől a kormánynak visszariadnia? Hiszen éppen a volt közlekedési minister jelentette ki egy régebben e vonal kiépítése érdekében emelt igénytelen felszólalásomra, s remélem, utódja is osztja nézetét, hogy nyugodjam meg: mert oly világfontosságú vonalra, mint a budapest-zimonyi, mindig fog a magyar állam jutányos kölcsönpénzt kapni! Én is hiszem, hogy fogunk kapni, ne adjuk tehát idegen társulat kezébe a kiépítést, a kezelést, a befolyást; hanem tartsuk meg azt magunknak. És itt van azon forduló pont, mely meg fogja mutatni, hogy elég erős-e tehát a magyar kormány magát teljesen emancipálni az osztrák államvaspálya társulat döntő befolyása alul, vagy nem? (*Helyeslés a bal-és szélső balon.*) Mert, hogy a fővonal kiépítését pártolta: abban, mint mondám, azon hatalmas segítsége volt, hogy a katonai irányadó körök is pártolták és pártolják azt, stratégiai szempontból. Azonban a katonai köröknek mindegy, ha egyszer a vonal létre jön, akár a magyar állam fogja azt kezelni, akár az osztrák vaspályatársá-

ság; nekik csak az kell, hogy a vonal meglegyen. Tehát a bécsi katonai irányadó körök már nem fogják őt támogatni azon harcban, melyet talán víni fog, de a melyet, mint látom nem igen akar víni, az osztrák állam-vaspálya ellenében. Számíthat azonban teljes meggyőződéseim szerint a kormány ezen harcban a magyar parlament támogatására; (*Helyeslés*) számíthat erre, azt hiszem, pártkülönbség nélkül, legalább, ha a tegnapi szavazásra visszatekintek, erre a meggyőződésre kell jutnom. Ezért pártolom a budapest-zimonyi fővonalnak a magyar állam által leendő kiépítését és kezelését. (*Helyeslés balfelől.*)

---

## XLI.

A horvát egyezmény állítólagos megsértése ügyében.

(November 20. 1880.)

Tisztelt ház! Én az előttem szólott Baross Gábor tisztelt képviselőtársamat ezen kérdésben a részletekbe követni nem szándékozom, pedig meg vagyok győződve arról, hogy azok a panaszok, melyeket ő itt elősorolt s azok a sajnos tények mind valók, sőt talán még több is való. És én mindezek daczára nem habozom kijelenteni, hogy Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványát pártolom. Nevezetesen pártolom azt azért, mert az határozottan a ministeri felelősség elvén nyugszik. A minister urak felelősek a

képviselőháznak tényeikért. Itt a házban vád emeltetett ellenök, mintha a horvát kiegyezést megsértették volna. Egy horvát képviselő által emeltetett ellenök ezen vád. A t. pénzügyminister ur nyilatkozott, a többiek még nem. Én meglehetősen ismerem ezen viszonyokat Horvátország és Magyarország közt. Egyéni nézetem, — a mennyiben a tényeket, legalább azok egyes ágazatait vizsgáltam, — egyéni nézetem az, hogy sem a honvédelmi, sem a közlekedési minister ur nem sértette meg a horvát kiegyezést. De a vád megvan, a vád szemünkbe mondott egy horvát képviselő által.

Én ennél fogva óhajtom, hogy ezen bizottság kiküldessék a végett, hogy constatáltassék, alapos-e az itt emelt vád, vagy nem?

Azt mondja Baross t. képviselő ur, hogy Irányi tovább megy, mint Strazimir képviselő ur. Igenis, tovább megy s ezt jól teszi, mert ki akarja deríteni azon vádak valóságát, vagy valótlanosságát. Strazimir képviselő ur talán azért nem kivánta a vizsgálatot, mert attól tartott, hogy kiderül panaszának alaptalansága. Nem akarom őt egyénileg vádolni, de talán nem járt eléggé utána, vajjon értesülései megfelelnek-e a valóságnak, vagy nem? és talán azon gyűlöletes közhangulatból indult ki, a mely Horvátországban irányunkban, fájdalom, megvan. De éppen azért, hogy ezen gyűlöletes közhangulat alaptalansága minden kétséget kizárólag kimutattassék, elfogadom Irányi t. barátom indítványát. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Nem fogja akkor Horvátországban senki sem mondhatni, hogy a magyar

képviselőház nem tett meg mindent arra nézve, hogy a házban egy horvát képviselő által emelt vád megvizsgáltassék és ha baj van, megorvosoltassék. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Én meg vagyok ugyan győződve, hogy a panaszok alaptalansága fogna kiderülni, de óhajtom a vizsgálatot a horvátokkal való testvéries egyetértés lehető helyreállítása szempontjából. Pártolom Irányi t. barátom indítványát. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

---

## XLII.

A Felső-Duna szabályozásáról, tekintettel Budapest gabona- és lisztkivitelére.

(November 24. 1880.)

Tisztelt ház! A közlekedési ministerium jelen költségvetésének tárgyalása alkalmával legfőként a Dunaszabályozás kérdéséhez óhajtók szólani. Még pedig, minthogy a minister ur éppen a tegnapi napon osztatta ki a ház t. tagjai közt azon törvényjavaslatot, mely a fővároson alul terjedő Duna medrének további szabályozásáról szól, tehát ezen, a fővárost legközelebből érintő Dunarész rendbehozataláról alkalmunk lesz nézetünket e törvényjavaslat tárgyalásakor nyilvánítani: annál fogva ezen utóbb megjelölt pontról ez uttal nem nyilatkozom, hanem szorítkozni fogok csupán a felső Dunarész, vagyis a Dévény és Gönyő között terjedő Dunameder szabályozására.

T. ház! Midőn a felső dunai meder szabályozásáról van szó, az legfőképpen két szempontból itélendő meg; az első szempont az ország és a második szempont az illető vidék érdeke. Midőn az országos szempontról szólok, mindenkéül az összes hazai kereskedelem és kiviteli forgalom központjának, Budapest fővárosnak érdekét kell szem előtt tartanom. Tudjuk, hogy Budapestnek gabona- és lisztforgalma az, a mely legnevezetesebb szerepet játszik Európa, kivált Nyugat-Európa piacain, úgy a forgalom mennyisége, mint a lisztproductum jelessége által. Összes hazánknak, mint gabnatermelő országnak legtöbb érdeke a gabona- és lisztkivitel mennél inkább megkönnyíteni, annál inkább pedig, miután mind gabnatermelésünkre, mind pedig annyira emelkedett liszt-iparunkra nagyon nyomasztólag kezd hatni az idegen verseny. (*Halljuk! Halljuk!*) Ez a verseny két oldalról fenyeget bennünket. Amerika, tudjuk, hogy már-már az angol piacokat nemcsak a magyar gabonától, de fájdalom, a magyar liszttől is jóformán elvette és mindinkább elveszi. Én a főváros malomiparát különös figyelemmel kísérvén, közelebbről is tájékoztattam magamat szakemberektől ez iránt, és fájdalommal kell constatólnom azt, hogy az amerikaiak Budapestnek éppen malomiparát maguk részére mintaképpül vévén, egy pár év óta a helybeli Ganz-féle gyárban, mint a malomszékek legjelesebb előállítójában, kezdték megrendelni acélhengereket s a budapesti gőzmalmokban nagy sikerrel alkalmazott malomszékekhez hasonló gépeket. Valóságos amerikai gyorsasággal haladnak e te-

kintetben, úgy, hogy ma Anglia piaczaín a budapesti malmok módjára őrölt amerikai liszt jelenik meg és kel versenyre a magyar liszttel, nem azért, mintha az amerikai liszt a miénknél jelesebb volna, hanem, mert olcsóbban jut Angliába. Sőt az ugynevezett zérus, az első és a második számú magyar liszt is sokkal tökéletesebb ma is az amerikai lisztnél, mert buzánk az amerikainál aczélosabb; mindazáltal a közepes fajtájú lisztek, melyek a lisztgyártmányok nagy tömegét teszik, az amerikaiak már sokkal olcsóbban vihetik Liverpoolba és más angol kikötőkbe, mint a mily áron mi oda szállíthatjuk. Tudom, hogy kísérletek történtek ezelőtt és legközelebb, hogy Fiuméből direct tengeri összeköttetés útján a magyar liszt számára az angol piacokat továbbra is megtartsuk; de Amerikával szemben vajmi nehéz ez! Mig tehát az angol piacokat leginkább Amerika versenyre veszélyezteti, sőt részben már el is vette a magyar gabona- és liszttermeléstől: addig másrésről nem szabad szem elől tévesztenünk a másik fenyegető versenytársat sem, t. i. Odessát, a maga orosz buzájával. A ki a délnyugati vizonyokat ismeri, tudni fogja, hogy a marseille-i kikötő és az olasz kikötők raktárai tulnyomó részben orosz buzával telvék; hogy Franciaországban a buza- és lisztárakat az orosz termés minősége és az odessai gabnaárak szabályozzák. Sőt már a svájci árak is kezdenek a Marseille-ba tömegesen érkező orosz gabnaszállítványok befolyást gyakorolni, úgy, hogy hazánk az odessai, Marseille felől érkező orosz buzával

kénytelen Svájcban is versenyezni. Mindazonáltal Svájcban a versenyt még kiálljuk, még csak  $\frac{1}{3}$  részben van orosz buza a svájci dockokban. De hogy ezen arányt megtartsuk, vagy ha lehet, javítsuk: szükséges, hogy az odessai verseny tekintetében az ellenorvoslásról gondoskodjunk. T. ház! Tagadhatlan az, (*Halljuk!*) hogy a magyar gabona- és lisztkivitelnek főpiacza mindig közelebbi szomszédságunk, t. i. Európa nyugati része és pedig Németország, Svájc s északi Franciaország marad. Legfőképen tehát arra kell igyekeznünk, hogy szállításunk nyugatnak minél olcsóbban eszközölthessék és hogy a mi gabonánk és lisztünk az akár Odessából, akár Amerikából jövő buzával jutányos árakban versenyezni képes legyen. Kivált, ha Oroszországban is úgy megokosodnak, mint Amerikában, hogy Odessában is majd gőzmalmokat állítanak fel és az oroszok is gabnájokat lisztté feldolgozva fogják szállítani déli Franciaország és Olaszország kikötőibe, mint ezt Amerika már teszi Angliába: akkor Budapest oly fontos lisztiparát jelentékeny veszély fenyegeti azon oldalról is. (*Ugy van! a szélső balon.*) Mikor tehát déli Franciaország, Olaszország és Anglia piacjai tekintetében, az olcsó szállítást szem előtt tartva, alig-alig, vagy csak nehezen birunk versenyezni Amerika és Oroszország törekvéseivel, és így leginkább Németországra, Svájcra és északnyugati Franciaországra kell figyelmünket fordítani; akkor e tekintetben a felső Duna szabályozása véghetlen fontossággal bír. (*Helyeslés.*) Én, t. ház, nem ismerek vasuti kérdést, a buda-

pest-zimonyi vonal kivételével, mely csak párhuzamba is volna tehető a felső Duna medrének szabályozásával. (*Helyeslés.*) Sőt ha még a vizeitakat is tekintjük: a Vaskapu szabályozása sem bír oly fontossággal, mint a felső Duna medrének mélyítése. Ugyanis a felső Duna medrének gönyői része főként néhány hónapban szolgálna a magyar gabona kivitelére, t. i. augusztus, szeptember és október hónapjaiban; míg a nyugatiak a vízmentében bármikor könnyen hozzánk szállíthatják iparcikkeiket a többi hónapokban is, (kivéve azon két-három téli hónapot, melyet szünetelésre kell leszámítanunk a jég miatt); addig, t. i. szeptember és októberben, midőn a víz sekély és legnagyobb volna a gabonakiviteli forgalom: mi akkor nem birünk boldogulni, mert az elhanyagolt medrű Duna éppen ekkor tagadja meg tőlünk a szolgálatot.

A Vaskapunál ellenkezőleg áll a dolog. Romániával szemben ugyanis azon kedvező helyzetben vagyunk, mint a milyen kedvező helyzetben van a maga szempontjából irányunkban Bécs. A mi hajóink sekély vizállás mellett is csak elvergődnek valahogy vízmentében Oláhországig. S nem tudom, mi veszély eredne Magyarországra, mint termelőre nézve abból, ha az oláhországi buza vagy gabona olykor-olykor a Vaskapunál szünetelni volna is kénytelen? Ellenben pedig, ha a magyar buza kénytelen várakozni Gönyő és Dévény között szeptemberben és októberben: ez igenis nagyon érezhető kár Magyarországra; a mennyiben ez a gazdalközönségre és a kereskedővilágra, éppen a

legnagyobb forgalmi időben nyomasztólag nehezül.

A viszony tehát megfordított. Ezért sürgetem én mindenkor speciális magyar szempontból a gönyői mederrész szabályozását inkább, mint a Vaskapuét. Bizonyára fontossággal bír a Türr tábornok által tervezett unna-narentai víziút létrehozása is, föltéve, ha a hydrographiai mérések kétségtelenül megmutatják, hogy a nevezett folyamoknak elégséges vízbősége lesz arra, hogy a szállítás e vízi uton történhessék a Szávától a tengerig. Ebben szakszerűleg tájékozva nem vagyok, tehát ezt, mint nyílt föltételt tekintem. A Dunánál azonban a gönyői részre nézve e fönntartás nem szükséges, minthogy annak oly nagy a vízbősége, hogy csak a féktelenül szétterjengő ágakat kell egységesen mélyített mederbe szorítani: akkor meglesz a kellő mélység arra, hogy a gabonával terhelt hajók Bécs, Lincz, Regensburg piaczaira, sőt a majnai összekötő csatornán át a Rajnáig is elmehessenek; mert erre a Duna vízmennyisége minden vízállás mellett elegendő lesz, ha a mostani mederelvadulásnak valahára vége vettetik.

Budapest kereskedelmét félteni a felső Duna medrének szabályozásától a legabszurdabb gondolat. (*Ugy van! balfelől.*) Itt dockjaink elég gyorsan épülnek; Budapest mögött oly nagy terjedelmű gabonatermelő vidék áll s Budapestnek malomipara annyira kifejlett, hogy olcsó szállítás mellett nyugat felé, nem félttem annak versenyképességét semmitől. De hozzá teszem: olcsó szállítás, vízi szállítás mellett nyugat felé.

Voltak némelyek 10—12 évvel ezelőtt — mert azóta az ez iránti nézetek is javultak — a kik azon véleményben voltak, hogy ha a Dévény és Gönyő közötti Dunarész szabályoztatik, ha a meder egyenesebbre vonatik és így a folyási sebesség fokoztatik: nem lesz-e, esetleges nagy vizállások alkalmával nagyobb árvizveszély Budapestre nézve, mint eddig volt? A hydrotechnica erre nézve is kimondta a maga véleményét, hogy nem! Mert, ha tekintjük azt, hogy a gönyői vonalrész Budapesttől nagy távolságra fekszik és az árviznek onnan ideérkezése huzamos időt vesz igénybe; továbbá, ha tekintjük azon még fontosabb körülményt, hogy a Duna Esztergomon alul hegyek közé szorul és ott, Dömösnél legszűkebb a meder: ugy a dömösi szorulat mindenkor feltartja a fölülről jövő árvizet és nem bocsát egyszerre annyi víztömeget Budapestre, a mennyi az itteni mederben még ne férne.

De nemcsak hogy vizveszély nem fenyegetné Budapestet a mondott vonalrész szabályozása által, hanem ebből Budapest forgalma és kereskedelme, valamint egész hazánk gabona kivitele is nagy mértékben nyerni fog.

Csak fővonásokban akartam e kérdést kifejteni, (*Halljuk!*) utalni akartam azon országos érdekekre, melyek e vonalrész szabályozásához fűződnek és sürgetőleg igénylik a szabályozást, nehogy az odessai verseny bennünket a nyugati piacokról is leszorítson. Ezek az országos szempontok. De vizsgáljuk kissé a vidéki érdekeket is. (*Halljuk!*) Nem valami jelentéktelen, localis szempontok ezek sem. Ha ugyanis tekintetbe

vesszük, hogy maga a Csallóköz 30—32□mfdnyi területet képez, tiszta magyar és sűrű népességgel, s mellékvidékei Mosony: és Győr megyének a kis Dunától határolt részei, az érsekújvári dunaág balrészén elterülő Pozsony-, Nyitra- és Komárom-megyei részek szintén érdekelve vannak itt, úgy, hogy ha mindezeket összegezzük, 50 négyszögmértföldet tesz árterülete a Dunának a Csallóköz vidékén. És minő állapotok vannak ott? Olyan állapotok, hogy minden évben rettegniök kell az árviztől, mely őket, legkivált az utóbbi évtizedekben oly gyakran sujtotta. De nemcsak az árvizek sujtják a Csallóközt: sujtják a Dunameder elfajulásának más következményei is. A Duna Gönyön fölül majdnem minden évben változtatja medrét. Végtelen ágakban terjeng szét, egyik partot elhordja, másikat elhagyja. A hajózásnak nincs rendes iránya; a gőzhajók minden évben más mederben kénytelenek járni, úgy hogy a hol két évvel ezelőtt buja növényzet volt, ott most a hajók uszkálnak; a jövő években az új meder ismét kiszárad, nem sokára vessző tenyész és három év múlva sűrű berkek nőnek a helyén. Ilyen változó, valódi amerikai őállapotokat szemlélhetni a csallóközi Dunapartokon; valóságos Orinoco vagy Rio de la Plata! — Imminenssé vált továbbá a veszély a Csallóközre nézve a Bécs környékén végrehajtott Duna-szabályozás folytán. Tudjuk, hogy Alsó-Ausztria érdekeltsége és Bécs városa 24 millió forintot szavazott meg s fordított a dunai szabályozásra és átmetszésekre. Ezek végre vannak hajtvva, egyenes vonalban megy az új

meder és ezen 24 millió befektetése által Ausztria a maga Dunáját nemcsak hajózhatóvá tette: de tetemes árterületet nyert termőföldnek s az árvizveszélytől is jó részben megszabadult. Mi ennek a következménye reánk nézve? A Csallóköz és vidéke mai napon a bécsi átmetzések következtében körülbelül oly viszonyba jutott, a milyenben volt két évvel ezelőtt Szeged városa a felső-tiszai szabályozások következtében. Mert Bécs környékén a meder szűkebbre szorítottván, egyenesre vágatván: a Duna sokkal gyorsabb folyást nyert; az Inn, a Salzach és más rohanó hegyi folyamok nagy mennyiségű vizet hajtván a bécsi és ausztriai mederbe, a Dévény és Pozsony közötti Dunarész lényegesen sebesebbé lett; és az áradat Pozsonyon alul érsekújvári ág töltéseibe ütődve, átvágja s elborítja a csallóközi vidékeket. Magam láttam az idei tavasszal, a mint vagy hat mértföldnyi szélességű jól művelt szántóföldet az osztrák vizek kavicsos árja így tett semmivé. A bécsiek reánk eresztették a vizet, saját élnélhetetlenségünkön fogva. Oly sorsra juthat ennek következtében a Csallóköz magyar vidéke, egy nagyobb dunai áradás alkalmával, mint a minőben két éve Szeged részesült. Midőn tehát szomszédaink 24 milliót fektettek a Duna-szabályozásba: szabad-e nekünk tovább túrnunk, hogy a Duna csallóközi része jelen elvadult állapotában hagyassék? szabad-e túrnunk, hogy a Csallóköz lakosai mindig rettegni legyenek kénytelenek a Bécstől alá özönlő és gyorsan rohanó árvizek veszélyétől?

Továbbá, igen nagy mennyiségű föld a,z

mely ha a Duna medre Gönyő és Dévény közt szabályoztatik, mélyítették s a kellő távolságban tőle töltések emeltetnek, meg fog mentetni az áradások veszedelmétől, és a keveset jövedelmező vizenyős, berkes rétek virágzó szántóföldekké változtattatnak át. Nagyon tekintélyes terjedelmű, 100 ezer holdakra menő föld nyeretik meg ez által és a csallóközi sűrű népesség szorgalma, ipara által csakhamar örvendetesen átváltozik, s ennél fogva azon vidék adóképeségének emelkedésével az állam jövedelmei is jelentékenyen fognak szaporodni.

Még egy harmadik szempont is van, a mely szintén nagyon fontos a csallóközi és feldunai vidékre nézve; de ez a kérdés még kissé problematikus, azért hagytam utoljára, ám megemlíteni mégis szükséges. T. i. e. dunai tájakon az ártalmas ködök nagy mértékben pusztítanak. Nem ritka ugyanis a Csallóköz térségein, hogy május, junius havában, midőn dús terméssel biztatja a gazdát a föld: egyszerre csak fojtó köd támad s egy éjszaka, néhány hajnali óra az egész termést tönkre teszi, megrontja. Legközelebb 10 év alatt 7-szer történt ez meg; még pedig a 7 eset közül 3-szor általánosan megsemmisítette a termést, 4-szer pedig helyenként. E ködök a kalásznak termő csiráját megrontják, a magot elszáraztják és így a termést semmivé teszik. Szülő okául ez ártó ködöknek némely szakemberek ugyan a talaj lapályos természetét állítják: mások ellenben egyenesen a Duna medrének elfajulásából eredeztetik e ködöket. Ezen kérdés, mint mondám problematikus; pro et contra

vitatkoznak fölötte, én nem vagyok hivatva azt eldönteni. Tudom, hogy mikroszkopikus vizsgálatok történtek a bécsi egyetemnél és e vizsgálatok azt mutatták, hogy a kalászok vizes gombákkal voltak elborítva, melyek enyészetet idéztek elő és a termő maga csirát megsemmisítették. Legyen akár azoknak igazuk, a kik e ködök keletkezéseért a Duna elvadulását okolják, akár pedig azoknak, a kik ezt a lapályos, túlmedves talajnak tulajdonítják: én azt hiszem, hogy a Dunaszabályozás által mindenképen segítve lenne e bajon; mert hiszen a talajnedvesség legfőképen az átszivárgás következtében jelentkezik, a mely átszivárgás viszont a Duna medrének magasodásában, emelkedésében leli magyarázatát.

Nevezetesen Csallóköz vidékén a Duna medre folyvást emelkedik, kivált miután az ausztriai hegyekből nagy tömegekben lesodort kavicsok most már a csallóközi Dunába rakódnak le, a minek következtében a Duna fenéktalaja folyvást magasul, s a vizet ezen emelkedés kiszorítja a földekre, úgy, hogy ismétlem, — itt tökéletes orinocói, Rio de la platai elvadult folyam-állapot létezik.

Még megemlíthetném a hiányos töltésrendszert is, mely ezen a vidéken van; de a hajózást illetőleg ez természetesen tekintetbe sem jöhet és árvízvédelem szempontjából sem nyújt elég biztonságot. Nevezetesen, míg Komárom megye meglehetősen magas és 4 méter széles koronájú töltésekkel bír: addig a pozsonymegyei töltések nagyon alacsonyak s csak egy

méter széles koronájúak; oly gyengék, hogy az árvizek minduntalan elszakgatják e gátakat s aláözönlenek Komárom megye területére; mely megye lakóinak helyzete még keservesebbé lett az által, mert saját töltéseik miatt a lerohanó viz a Dunába vissza nem folyhatik. Így a csallóközi, érsekujvári és mosonyi dunai védtöltések jelen állapotukban semmi tekintetben sem felelnek meg a biztonság követelményeinek.

Ennek oka legfőképen az, hogy az illető megyékben, Pozsony, Mozsony, Győr, Komárom és Nyitrában mindenütt külön-külön társulatok alakultak és ezek építették a töltéseket, tekintet nélkül a másik megyére, mindenik a maga rendszeréhez képest.

Szerintem a közlekedési minister ur hivatása lenne, hogy ezen társulatok között is együttes, összhangzó működést hozzon létre, hogy így a töltésépítés a minister főfelügyelete alatt, tervszerűleg történjék.

Azonban mondom, ez még mindig csak másodrendű, mert csak az árvizveszély elhárítására vonatkozó kérdés, az országos kereskedelmi forgalomra vonatkozó érdek mellett, mely gabonánknak nyugot felé kivitélét illeti s mely a Duna medrének Dévénytől kezdve Gönyőig kimélyítését követeli. Ezt a kérdést nem oldhatja meg sem a Csallóköz, sem a szomszéd megyék, ezt az állam kötelessége megoldani. *(Helyeslés.)*

És lássuk, mit tett eddigelé és mit szándékozik tenni e tekintetben a t. minister ur? Végig néztem a költségvetés illető rovatait; ott látom a vízi utak fenntartása czímében a 31-ik

lapon a következő tételeket: a püspöki és szemeti Dunaág elzárására, az oroszvári, körtvélyesi part erősítésre, a Komárom felett fekvő Lídia zátonynál szükséges munkákra felvett összegeket. T. ház! Én nem akarom mondani, hogy ez a költség a szó szoros értelmében a Dunába dobott pénz, mert valóban nem az. De ezen apró tételek — kivéve a Lídiát, melyről tüzetesen kell szólni — bár némileg hasznosak, még sem egyebek egyszerű foltozásnál. Mert az árvizek folytán ledőlt kőpartok helyreállítását, egyes elvadult apróbb Dunaágaknak elzárását stb. sokkal kisebb műveleteknek kell tekintenünk, mintsem hogy általuk a Duna-hajózás kérdésén segítve lenne; a főkérdést ilyenekkel nem fogjuk megoldani, sem az árviz veszélyt elhárítani.

Azonban ott a Lídia zátony, mely Komárom felett és ott van egy másik hosszú zátony, a harcsási, mely Komárom alatt, a Vág beömlésénél fekszik. Ezen utóbbira a minister a f. évben póthitelt kért és a ház 500,000 frtot szavazott meg, hogy az ezen zátony által képződött jégtorlások Komáromot árvizveszélylyel ne fenyegethessék, a mint ez a múlt évben megtörtént s tetemes kárt is okozott. A ház megszavazta és igen helyesen, ezen imminens szükségre kért félmilliónyi összeget.

A minister ur czélszerűen tette, hogy tegnap kiosztatta a ház tagjai között a Komárom alatti Dunarész szabályozására szükséges munkálatokra vonatkozó előterjesztését. Czélszerűen tette pedig azért, mert ebből már ma, a költségvetés tárgyalásánál némi tájékozást nyerhetünk a minis-

ter ur tervei és szándéklatái iránt az egész felső dunai rész szabályozására nézve.

S én különösen köszönettel tartozom a minister urnak e jelentés beterjesztéseért; mert különben kénytelen lettem volna részletesen tárgyalni e kérdést. De ebből az előterjesztésből azt látom, hogy a minister ur is bevallja, hogy a Lidia-zátony, de kiváltképen a Komárom alatti harsásai zátonyok kotrásánál teljesített munkák csak locais jelentőségűek és összefüggésben állanak a gönyői Dunarész és általában a felső Duna szabályozásával. A minister ur ugyane jelentésében ezeket mondja:

„Már a nyár folytán megindítottam a felső Dunarész szabályozási tervzetének kidolgozhatása végett szükséges vízműtani felvételeket. A felvételek rövid időn be fognak fejeztetni és a jövő tavaszig a tervzetek is elkészülnek s mihelyt azok megbiráltatván, megállapittatnak, a felső Duna szabályozásáról jelentésemet elő fogom terjesztetni a mélyen tisztelt képviselőháznak.“

Örömmel veszem tudomásul a minister ur e kijelentett ígérété, és számítok, merném mondani: az egész felső dunai érdekelttség, sőt a budapesti kereskedelem, liszt- és gabnaforgalom érdekében számítok a minister ur e nagyfontosságú ígérétének gyors teljesítésére. Ha Ausztria 24 millió frtot szentelhetett aránylag rövid Duna-vonalának szabályozására: akkor nekünk is, mivel Magyarország gabona- és liszt-kivitelének életkérdése forog fenn, kötelességünk minden tőlünk telhető áldozatot meghozni a gönyői vonalrésznek hajózhatóvá tételére; és pedig annál inkább,

mivel tőlünk nem kívántatik e célra valami óriási összeg. Előttem fekszik Lanfranconi Eneás pozsonyi mérnök és vízépítész ur nagyfontosságú hidrotechnikai munkája, a mely kézirat gyanánt s kevés példányban nyomatott ugyan, de az érdekeltek között kiosztatott. Majd 30 évi tanulmányozás gyümölcse e jeles mű, — tömérdek pontosan és hibátlanul kivitt térképpel, tervrajzzal és elmésen összeállított szöveggel. E munkában a hajózási mélység és partvédelem tekintetében ölszámra való számítással ki van mutatva, hogy a dévény-gönyői összes Dunarész szabályozása legfőlebb 10 millió frtba kerülne, a mely több évi részletekre lenne felosztható.

Én arra kérem a t. minister urat, hogy — miután tudtomra 25—30 évi fáradozásnak és pontos hidrotechnikai méréseknek gyümölcse e mű, — midőn saját vizmútani hivatalos felvételeit megtéteti: méltóztassék e derék és szorgalmas szerzőt legalább azzal jutalmazni, hogy a felsődunai szabályozás tervénél az itt lefektetett eszméket és méretek eredményeit méltó figyelemben részesítse. (*Helyeslés.*) Midőn egy magánember 25—30 évet szentel életéből egy ily közcélnek, midőn 30—40,000 forintot ad ki saját zsebéből egy országos érdek megvalósításához: viszont csakugyan tartozik az ország is azzal, hogy a parlamentben felemlítették e dicséretes törekvés és hogy a jeles szakmunkát az illető minister méltó tekintetbe vegye. (*Élénk helyeslés.*) Nem mondom azt, hogy iránytűtül e munka vétesék; de nem tartanám illőnek, ha Lanfranconi műve csupán azért, mert egy magánember fára-

dozásainak eredménye, a szabályozás nagy munkájánál teljességgel mellőztetnék, félretétetnék.

A t. minister ur a Komáromon alóli zátonymunkálatoknál minő műveleteket teljesített azon félmillió frt erejéig, mely részére póthitelképpen a jelen év folytán megszavaztatott? azt meglehetősen részletességgel kimutatja előterjesztésében. Ugy-mint a jobb- és balparton egyrésztől 1000, másrésztől 2100 méter hosszúságban kőhányásokat rakatott két méter magasságban a zerus vízállás felett; s maga is bevallja, hogy a Duna folyam sebessége Komárom alatt legalább is egy harmaddal növekedett e munkálatok folytán; ezen sebesség mindazonáltal a számítások szerint meg fog szünni, mikor a Duna általános szabályozási terve foganatosítva lesz.

Hát, hogy szűnjék, t. ház, ez óhajtandó; mert mai napság a hajóforgalom Komárom alatt, ezen új védmű által, mely befejezéséhez közeledik, nem kevésbé akadályoztatik.

A gőzhajók, melyek terhelt uszályhajókat visznek, kénytelenek e rohammal folyó Duna-szorulaton az uszályhajókat hátrahagyni és azután egyenként fölczipelni; mert lehetetlen a víz sebessége miatt azokat egyszerre föl vontatniok. Tudom, hogy a minister ur szakemberei e helyen azért szorították össze annyira a Dunát és azért idézték elő e mesterséges sebességet, hogy maga a Duna mossa ki a medret, melyet a zátony esetén keresztül vontak és így olcsóbban teljesítenének a mélyítési munkálatok.

A főczél volt azonban a harcsási zátonynál, Komárom várának és városának megvédése.

A minister ur ugyan csak a várost említi: de én tudom, hogy a komáromi vár parancsnoka lesz neki leginkább lekötelezve e zátonyoktrásért. Nevezetesen egy pár évvel ezelőtt, — Komáromot árviz fenyegette s részben el is öntötte, mert ezen zátonyon Ó-Szöny fölött a jég megtorlódott s a Duna vize a Vág beömlésénél fölfelé nyomatván, a Vág fölemelte a rajta lévő hidat és azt folyása ellen fölvitte néhány mért-földnyire. Ugyanakkor a Vág árja, — miután Komárom várának őrsége mind a két fülére annyira elaludt, hogy a kazamáták ablakait, sőt a vár kapuit is nyitva feledte, míg a város minden intézkedést megtett, — egy éjszaka betörvén a várba, az ottani puszkapor-, posztó- és élelmikészletek tetemesen megkárosultak. Ugy tudom, hogy a várparancsnok nemsokára ezen sajnós esemény után nyugdíjaztatott.

Azouban most már a jelenlegi várparancsnok, (kit különben igen gondos, körültekintő és mint volt hadmérnökkari tisztet, képzett hydrotechnikusnak is ismerék) bátran alhatik.

Mert a t. minister ur a harcsási gátak és kőhányások által a Dunának oly gyors folyását idézte elő, hogy ott ugyan semmiféle jégtorlás többé meg nem állhat; s annyi bizonyos, hogy így az árviz Komáromot nem fogja egyhamar elönteni, ha csak a Vág vize valamikép ismét föl nem dagad és föl nem nyomatik s a Csallóköz felől nem tör be az ár.

A t. minister ur ugyan a Duna e harcsási gyors folyására azt jegyzi meg, hogy: „az árvizek tömege a kőhányások miatt duzzadás nél-

kül lefolyhat, miután ezek a nagy vizek folyási szelvényét csak jelentéktelenül szűkítik meg.“

Annyit tehát még is concedál, hogy habár nem is jelentékenyen: de mégis megsűkítik a folyót. Két méter magasak lévén a falak: e magasság a kis viz lefolyását igen, de a nagyét jelentékenyen nem akadályozza, miután a nagy árvizek felette fognak elhuzódni.

Azonban, midőn az egész felső dunai rész, a mint kívánatos, szabályoztatni fog: akkor a minister ur is elismeri, hogy ezen rész is vesztendi rohamosságát, sebességét, a meder állandóan megsűkül és akkor megtörténhetik, hogy valószínű duzzadás fog keletkezni. Ez azonban csak suppositum, nem határozott állítás. Mindazáltal vannak hydrotechnikusok, a kik félnek bekövetkezésétől; — természetesen csak a jövő fogja megmutatni, alapos volt-e félelmük?

A Lidia-zátonyról azt mondja a minister ur, hogy a 150,000 forintot, a mit az idén előíranysz, még megszoríthatja a tavaly előíranyszott 60—65,000 forinttal, úgy, hogy ezen összeg 210,000 frtra fog rugni; és pedig azért szaporíthatja: mert úgymond, az e zátonynál szükséges munkálatokat még ekkoráig nem indította meg, azon okból, mivel ezen munkálat a felső Duna-szakasz — a Dévény-Komárom közötti Duna-szakasz általános szabályozásával szorosán összefügg. Én is azt tartom és e tekintetben intézkedését csak helyeselhetem; mert ezen 150,000 illetőleg 210,000 frt valóban a Dunába dobott pénz lenne, ha tekintet nélkül a felső Dunarész szabályozására, költetnék el a mondott célra.

Ugyanis, hiába említi a minister ur, hogy ezen Lídia zátony elkotrása például 200,000 frttal keresztülvihető; mert ha ezen munkálat a felső Duna szabályozása nélkül történik meg, egy-két év múlva az ausztriai kavics megint helyre fogja a zátonyt pótolni s hiábavaló lesz ezen kotrási munkálat mindaddig, míg a minister ur a nagy-szabású tervvel a felső Duna szabályozását illetőleg elő nem áll. (*Helyeslés balfelől.*) Ezeket akartam ezen igen fontos pontnál megjegyezni.

Azt örömmel veszem tudomásul, hogy a minister ur a vizműtani méréseket e nagy szabályozási kérdésben megtétette és hogy azok a tavaszig elkészülnek; de megvallom, attól tartok, midőn a minister ur ezt írja: „mihelyt ezen mérések megbíráltatnak, megállapíttatnak, azonnal elő fogja terjeszteni a háznak a felső Duna szabályozásáról jelentését.“ Az ilyen megbírálosok, megállapítások stb., mint sok példa mutatja, hosszú-hosszú időket, sokszor éveket vesznek igénybe; ide-oda hurczoltatik a kérdés, változtatások, javítások tétetnek, — a Dunarész pedig az alatt marad a régi elvadultnak és a Csallóközt addig tizszer is előnti az ár. Ha jól emlékszem, Bürger mondja: „Die Todten reiten schnell“, a mi magyarul körülbelül annyit tesz, hogy a ministerek gyakran változnak, kivált a közlekedési tárczá-nál. Erre vonatkozólag nagyon kérem az általam igen t. minister urat: siettesse ezen általános szabályozási vizműtani fölvételek és tervezetek elkészülését; óhajtanám, hogy a hazára és az illető vidékre oly nagy fontosságú ezen műveleteket még a minister ur végezhesse el. Egy

megyebeli vagyok a minister ural, van szerencsém öt évtizedek óta közelebből ismerni; önzetlen tiszta jellemét és nemes szerénységét ismerem. Mai napság elterjedt kór a gyanúsítás, — s lehetnek némelyek, a kik, minthogy a minister ur a Csallóközben nagybirtokos: netalán azt fogják mondani, hogy a felső Duna szabályozását magánérdekből sietteti. Azonban ez nem magánérdekből történik; ötven mrföldnyi terület mentése és országos gabna- és árúforgalmunk érdekében szükséges e szabályozás. Ellenzéki oldalról történt az első felszólalás a felső Duna-rész szabályozása ügyében t. barátom Mocsáry Lajos által, valamint én már a Vág völgyi vasut megvételésének kérdésével kapcsolatban is hangsúlyoztam ugyanezt, és úgy emlékszem, hogy az ellenzék másik részéről Apponyi Albert gróf t. képviselőtársam szintén sürgette ezen országos és vidéki nagysúlyú ügy valósítását; ahhoz képest győződjek meg a tisztelt minister ur, hogy, ha netán ellene az említett szempontból akár hol, akármi téren gyanúsítás merülne fel: nem fogunk késni mi, ezen padokról, visszautasítani az ily gyanúsításokat. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Nem marad ezzel egyéb hátra, minthogy a minister urat ama vidék, sőt az országos forgalmi érdek tekintetéből is kérve-kérjem mielőbbi foganatba vételére és előterjesztésére a szóban forgó szabályozási tervezeteknek! (*Helyeslés.*)

## XLIII.

## Az unghmegyei kőolajforrások hasznosításáról.

(November 25. 1880.)

T. ház! Bocsánatot kérek, hogy a földtani intézet rovatánál szólalok fel egy tulajdonképen nem magára ez intézetre vonatkozó kérdésben, de a mely, mert bizonyos tekintetben, a mennyiben a földtani intézet által való esetleges megbirálást igényel, mégis ide tartozik és a mely, ha felszólalásom csak néhány percnyi időt vesz is igénybe, elég fontossággal bír tárgyánál fogva. Midőn erre bátorkodom hivatkozni, emlékezetébe hozom a t. háznak, hogy mikor a jelen év tavaszán a kőolajvám fölemelése forgott szóban, s az előadói széken ugyancsak t. barátom Wahrmann Mór képviselőtársam ült, fölvettem azon eszmét, hogy midőn a kőolajvámot felemeljük: a kormány intézkedjék az iránt, hogy a hazai petroleum-források megvizsgáltassanak. Hivatkoztam akkor Zsigmondy Vilmosra, ki a földfúrás terén igen nagy eredményeket vívott ki és ajánlottam a minister urnak, hogy e tekintetben a kísérletet megtétetni méltóztassék, mivel Ungmegyében, Máramarosban és Biharban nagymennyiségű kőolajforrásra bukkantak és pedig az állam birtokain; ezeket miért nem használjuk ki? miért hevertetjük, a helyett, hogy belőlök nevezetes jövedelmi forrást nyitnánk.

Ezen fölvetett eszmém akkor minden oldalról helyeslő nyilatkozatokkal találkozott, sőt az előadó ur is figyelemre méltónak találta azt, és a velünk örökös harcban álló Hegedüs Sándor kép-

viselő ur volt az egyik, a ki a jobboldalról felszólalt s a hazai kőolajforrások fontosságára hívta fel a t. ház figyelmét. Ezen oldalról is történt hasonló értelemben felszólalás. Én tehát azt gondoltam, hogy eme több oldalról jött figyelemztetések arra indítják a kormány illető tagjait, hogy ez irányban csakugyan tesznek majd kísérleteket. Sokkal czélszerűbb lett volna ugyanis a hazai kőolajforrásoknál egy raffinerozó gyárnak felállítása, a mely nevezetes jövedelmi forrássá válhatott volna, mint például a budapesti polgárok kávéjának, cukrának és sörének megadóztatására irányzott merénylet. (*Ugy van! szélső balfelől.*) A legutóbbi időben olvastam, hogy a magánvállalkozás és ipar már tényleges lépést tett e tekintetben, megelőzve a kormányt, habár a minister urakat minden oldalról figyelemztettük is erre. Ugyanis Ungmegye egyik községében a volozankai petroleum-forrásnak, a melyről itt az mondatik, hogy magántulajdon, — ezt nem tudom bizonyosan, mert Ungmegye azon felső része, a hol ez fekszik, mind az ungvári kincstári uradalomhoz tartozik; de hát itt úgy mondatik, hogy magántulajdon, — tulajdonosa, figyelemmessé lévén téve, meglehet épen a képviselőházban történt felszólalások folytán, minő kincsesel birhat ezen volozankai petroleum-forrásban, megvizsgáltatta azt szakszerűleg, sőt Amerikába irván, az élelmes pennsylvániaiak már is ide jöttek, azt alkalmasnak találták petroleum-gyártásra, mely finomítva versenyezni fog a szállítási költség megtakarítása mellett az amerikaival; úgy hogy már angol vállalkozók jöven be, két

nagy tisztító gőzgépet hoztak és egyelőre 67,000 forintot fektettek be s készek, ha kell, milliókat is befektetni ezen nagy jövedelemmel biztató vállalatba, melyre nézve, tudomásom szerint, Ungvártt fel fog állittatni a gyár, a kissé távolabb fekvő kőolajforráshoz pedig keskeny-vágányú iparvasut fog építtetni.

Midőn egyrészt a magánipar ezen lendületét örömmel constatálnám, kérdem a t. közigazdasági és földművelési minister urat, mint a ki a gyár- és ipar-engedélyek osztogatására van hivatva: méltóztatik-e hivatalosan tudni erről és adott-e engedélyt egy Ungvártt felállítandó petroleumot raffinózó gyárra? vagy pedig, ha erről nem méltóztatik tudni: tett-e a kormány egyáltalán a tavasszal történt felszólalás következtében ez ügyben valamit? Méltóztatott-e, Zsigmondy mérnök urral, vagy bárkivel megvizsgáltatni ezen forrásokat, vagy a geologikus intézettel? Mert itt oly kincs-ről van szó, mely kihasználhatatlan, s mely valóban a jelenlegi pénzügyi helyzetnél tekintetbe jöhet. Azért kíváncsi vagyok a t. minister ur nyilatkozatára.

---

#### XLIV.

#### A kőbányai sertésüzletről és vesztegzárról.

Tisztelt ház! Nagyon röviden, csak pár perczre vagyok bátor a t. ház figyelmét igénybe venni. (*Halljuk!*) Teszem ezt a vesztegintézetek

egyikének érdekében, a mely csak a jelen év február hava elsején, mintegy kísérletképen nyitotta meg. Ez a kőbányai sertés-vesztegintézet.

A tavalyi költségvetési tárgyalás alkalmával volt szerencsém a földművelés-, ipar és kereskedelemügyi ministerium tárczájánál felszólalni azon kiváló fontosságú és kereskedelmi szempontból igazán igen nagy horderejű ügy mellett, melyet a sertésforgalom Kőbányán képvisel. Kimutattam akkor, hogy 30—35 millió frtig megy az évi forgalom ezen üzletágban fővárosunkban. Megbeszéltem a minister ur által az év elején felállított sertés-vesztegintézet kérdését is, és már akkor jeleztem, hogy ezen intézkedést figyelemre méltó kezdeményezésnek tartom, melynek gyakorlati életrevalóságát azonban majd az idő fogja megmutatni. Figyelemmel kísértem azóta is ez ügyet s az eredmény csakugyan kimutatta, hogy e vesztegintézet a minister ur sikerült intézkedései közé tartozik, sőt talán a legsikerültebbnek mondható. Nevezetesen ezen vesztegzárintézet hivatva van arra, hogy a már jelentékeny hanyatlásnak indult sertésenyésztést ismét lendületre segítse, továbbá, hogy a külföldet a magyar sertéshus és zsir jó minősége felől minél inkább biztosítsa. 30—35 millió általános évi forgalom mellett ezen üzletág méltó is volt arra, hogy valami kezdeményezés tétessék, a mennyiben tudvalevőleg az amerikai sertés-zsir és hús nagymennyiségű behozatala kereskedelmünknek eme nevezetes ágát is kezdette a nyugat-európai piacokról jelentékenyen leszorítani. Továbbá a Szerbiából és Rumániából

évenként beérkező több százezer sertés behozatala és a transito-kereskedésnél alig ellenőrizhető visszaélések a magyar sertéstenyésztést és a kereskedés érdekeit szintén érezhetőleg nyomták. Ezen utóbb jelzett körülmények tekintetéből is szükséges volt a vesztegzár behozatala Kőbányán s másodszer a sertéskereskedés másik főhelyén, Sopronban, hol szintén újabban, úgy, mint Kőbányán, szeptember 1-jén életbe lépett a vesztegzár. Eleintén a kőbányai kereskedők némi bizalmatlansággal fogadták ezen intézkedést, a mi természetesen minden új intézménynél így szokott lenni. Akkor megkértem a miniszter urat, ezen ügyben felszólalván, hogy hallgassa meg nemcsak saját szakembereinek, de az ottani üzletemberek figyelmeztetését is és javítsa az intézetet úgy, a hogy azt a főváros sertéskereskedése gyakorlatilag megkívánja. A miniszter ur meg is ígérte ezt s az eredmény ez új intézetnél ennek következtében csakugyan megnyugtató. Ugyanis az ideai üzlet 5—6 millió frttal nagyobb forgalmat mutat föl, mint a mennyi az előző években volt s országszerte bizonyos ár-emelkedés mutatkozik e fontos árucikkknél. Tagadhatatlan, hogy a külföldön e vesztegzárak felállítása által a magyar sertéshus, szalonna és zsir kitünő minősége iránt szilárdult a közvélemény és az amerikai versenyt annál inkább képesek vagyunk leszorítani, minthogy a Brüsszelben tartott egészségügyi általános congressus határozatai az amerikai hasonló árucikkek megbízhatlansága felől minden országban mind jobban elterjednek. Felhoztam már a jelen

kérdésnél, hogy Olaszország és Belgium intézkedéseket tett, melyek folytán az amerikai disznósir és hús behozatala ezen országok területére egyenesen megtiltatott. Nagyfotosságú volna a magyar sertéskereskedés emelésére, ha kivihető volna ugyanez Magyarországon. Felkértem a minister urat körülbelül egy évvel ezelőtt, hogy tegye meg ugyanezt. A míg tehát a kőbányai és soproni intézetek felállítását sikerült intézkedésnek kell mondanom: másrésről hangsúlyoznom kell, hogy egyedül ezzel nem lehetünk megelégedve; hanem kíváncsi volnék hallani a minister ur nyilatkozatát arra vonatkozólag is, hogy az amerikai sertés-zsirnak a monarchia határaiból való kitiltása, vagy legalább a behozatal nehezítése ügyében mit méltóztatott elkövetni? Tudom én, t. ház, hogy itt nemzetközi kereskedelmi szerződések vannak és míg ezek fennállanak, egyoldalulag és rögtönözve intézkedni nem lehet; de ott van Olaszország és Belgium példája, kik megtalálták a módot, s nem hiszem, hogy nálunk nem sikerülne ezt megtalálni. Hazánknak ez végzetlenül fontos nemzetgazdasági ága, tehát igen érdemes vele foglalkozni.

A minister urnak igyekezni kell, hogy az amerikai disznósir, a mely saját piacainkon is nagy versenyre lépett hazai e nemű productumainkkal, legalább annyiban távolittassék el és tiltassék ki Magyarország és ha lehet, az egész monarchia határaiból, hogy legalább a főzésre használhatlanná tétessék, ha, mint kenőszert be is jó. S erre egyszerű módot tudnak az illető

szakemberek, mely módról a minister ur saját szakközegei által könnyen értesülést nyerhet.

Bátorkodom tehát a minister urtól kérdezni: méltóztatott-e ez irányban akkori ígéretéhez képest már valamit lendíteni és hogy minő eredménye van a minister ur ebbeli fáradozásának? nevezetesen, sikerült-e az amerikai sertéshús behozatalát megnehezíteni, kitiltani, vagy legalább az általam jelzett irányban valami positivumot elérni?

Egyuttal még arra is figyelmeztetnem kell a minister urat, hogy miután ép a kőbányai és soproni vesztegzárak felállítása következtében egyrészt ugyan a magyar gazdák jóvoltára a hazai sertéstenyésztés emelkedni kezd: de másrészt, a mint előrelátható volt, a rumániai és szerbiai sertések behozatala és ezek transito szállítása is bizonyos mértékben csökken. Ezt azonban az oláhországi és szerbiai sertéstenyésztők az által igyekeznek ellensúlyozni, hogy itten a vesztegzári költséget kikerülendő, már helyben öletik le hizott állatjaikat és Magyarországra a kész sertés-zsirt, hust és szalonnát szállítják be, egészen megvizsgálatlanul, a melyek lehetnek fonalóczosak és lehetnek körömbetegségben elhullott állatok részei.

Azért kérdem a minister urat: tett-e valami intézkedést az illető határokon arra nézve, hogy Szerbiából és Rumániából nemcsak az élő sertések, hanem a már felbonczolt sertések hus-, szalonna- és zsir-részei megvizsgálatlanul be ne hozassanak? Ez annál fontosabb, mivel a vizsgálat e tekintetben igen nagy nehézségekkel jár,

a gyakorlatilag szigorúan akarjuk valósítani; azt hiszem tehát, hogy a minister ur e tekintetben legjobban tenné, ha a behozatalt egyáltalában megakadályozni iparkodnék.

Egyébiránt, — mint az illető kerület képviselője, igen kíváncsian várom a minister ur ezek iránti nyilatkozatát. (*Helyeslés balfelől.*)

---

#### XLV.

A nép- és középiskolák tanrendéről s a néptanítók szövetkezetéről.

(November 26. 1880.)

Tisztelt ház! Én nem a t. barátom és képviselőtársam, Irányi Dániel által benyújtott indítványhoz óhajtok szólani, miután azon indítvány indokolását ő szokott nemes hevével és ékesszólásával ugyis kellőleg kifejtette. Fölöslegesnek tartanám tehát azon eszméket e parlamentben még tovább is védeni. A kik a valódi szabadelvűség elvétől át vannak hatva, úgy is pártolni fogják azokat; a kik pedig nincsenek, azokkal szemben falra hánynók a borsót. (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

Én tehát tartom magamat a költségvetés tárgyalásához és szólok szorosán a tanügyi állapotról. Szomorúan kell constataínom, hogy a legújabb nemzedék, a magyar ifjúság aránytalanul materialistikus és cosmopolitistikus.

Azonban éppen nem csodálhatjuk ezt, mert a

középtanodai, sőt részben még a népiskolai tanmódszer is egyenesen indokolja a fiatalság ezen irányát. A minister ur maga is cosmopolitistikus és ellensége a nemzeties és hazafias szellem iskolákban való kifejtésének.

A mostani materialistikus és cosmopolitistikus ifjúság valóban Trefort minister ur nevelése. Legyen büszke reá! Hogy pedig a minister ur úgy a középtanodákból, mint a népiskolákból ki akarja szorítani a nemzeties és hazafias irányt: ezt tényekkel fogom saját tanrendszeréből bebizonyítani. (*Felkiáltások jobbfelől: Eláll!*) Bocsánatot kérek, nem állok el; (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*) Intimidáltatni nem engedem magamat, megszoktam hallgatni mindenkinek a véleményét, és így — úgy hiszem — kérhetem, hogy engem is meghallgasson mindenki. Tisztelettel szólok mindenkiről, személyes támadásokat nem intézek, hanem az elveket támadom meg. (*Halljuk! Halljuk!*) A minister ur életbe léptetett tanterve szerint a magyar történelmet kiszorította az alsó gymnasiumból. Értem a 4 alsó osztályt. Sőt a felső gymnasiumokban is restringálta a hazai történelem tanítását. Hasonlókép bánt el a magyar irodalomtörténettel, a mely pedig culturhistóriánk nagy részét is magában foglalja és így igen fontos tantárgy. Ezelőtt a 7. és 8-ik osztályban hetenként legalább 6 órán át adatott elő a magyar irodalom-történet. Trefort minister ur most a kir. állami gymnasiumokban csak a 8-ik osztályra szorította ennek tanítását, hetenkint 3 órára. Mint szakember beszélhetek e kérdésről. Magamnak is volt szerencsém — és örömmel emlékezem éle-

temnek azon néhány évére vissza — több éven át főgymnasiumi tanárnak lenni és e tantárgyat tanítani. Tapasztalásból mondhatom, hogy oly tanárnak, ki az irodalmat fejlődésében kellőleg magyarázni kívánja: a 7. és 8-ik osztályban hetenkint legalább is 6 óra kell tantárgyának befejezésére.

Ugyanis az irodalom fejlődése összefüggésben levén a hazai összes culturhaladással, ennek is képét vázolni 6 óra alatt, t. ház, csak nehezen lehetséges. És a minister ur most 3 óra alatt tárgyalatja a magyar irodalom-történetet.

Továbbá a hazai történelem a jelenlegi rendszer szerint 3 órára van szorítva és csakis a 8-ik osztályban adatik elő. Ezelőtt ugyanez a középiskolák 4-ik osztályában is tanítottott, a mi nagyon hasznos volt.

Vegyük a dolgot úgy, a mint az élet kívánja. (*Közbeszólás: Nincs algymnasium!*) Akár mondja a minister úr, akár nem, hogy nincsen algymnasium, az nekem mindegy. Tény az, hogy igen sok fiatal ember a 4., illetőleg a 6-ik gymnasiumi osztály végeztével más pályára lép. A szülők, a kik pl. katonai pályára szánták gyermekeiket, azokat a kadet-iskolába adják ekkor. Mások gazdasági, gyógyszerészi, állatorvosi és egyéb pályákra lépnek, melyeknél elégséges a négy, illetőleg hatodik gymnasiumi osztály elvégzése. Ezek tehát a 8-ik osztályba sohasem jutnak el s így hazájuk történetéből soha egy betűt sem hallanak. (*Felkiáltás a szélső baloldalon: Ez szomorú!*) Kérdem: magyar irány,

hazafias irány, nemzeti irány ez? Ez cosmopolitistikus irány! *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Egy interpelláció tétetett nem rég Urányi Imre képviselő ur által, hogy 4 gymnasiumi osztályt végzett magyar ifjakat a kadet-iskolákba nem vesznek fel azért, mert az ott előírt történelem előttük ismeretlen tantárgy. Nem absurd állapot az, t. ház, hogy a közös hadsereg kénytelen visszautasítani magyar ifjakat azért, mert hazájuk történelméből a minister ur dicsőséges tanrendszere folytán nincsenek előkészítve? *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Hogy mily forrása a hazai történelem a hon-szeretetnek s az ifjú lélek ideális irányban kifejlesztésének, ezt bővebben hangsúlyozni nem szükséges.

Próbát ajánlok a minister úrnak. Azt mondják, hogy a közös hadseregnél a kadet-iskolákban, Mährisch-Weisskirchenben s Bécs-Ujhelyen a katonai akademiában elnémetesítettnek a magyar ifjak. Én kész vagyok egy negyedik osztálybeli fiút, a kit szülői katonai pályára szántak, tanításra elvállalni. Adja a kezemre a minister ur, azon kikötéssel, hogy ne legyen szabad a fiúnak a magyar történelemből mást tanítanom, mint első Leopold korát. Jót állok róla, hogy azt a fiut, a kinek én első Leopold korát félévig tanítom, — nem fogja többé corrupálni sem a kadet-iskola, sem Weisskirchen, sem Wiener-Neustadt! *(Élénk helyeslés szélső baloldalról.)* Az Ampringenek és Karaffák által lemészárolt ősök árnyai ott fognak lebegni folyton a fiú lelki

szemei előtt s nem féltem őt, hogy valaha megszűnjék magyar lenni, hazafi lenni! (*Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.*)

Ezt csak például hoztam fel. Meg vagyok győződve, hogy nem kell bővebben fejtegetnem, mily hatással van a hazai történelem tanítása az ifjú lélek fejlesztésére. Én magyar hazafiakat, nem pedig cosmopolitistikus világfiakat akarok az iskolában nevelni; azt óhajtom: tanulják meg ott a Boeskayak, Rákóczyak példáiból, hogy az alkotmány és a törvények védelmére lesznek ők is a jövőben hivatva. Én ilyeneket, nem pedig szolgákat és csak engedelmességhez szokott csúszómászó embereket akarok az iskolákban neveltetni. (*Zajos helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azonban, t. ház, nemcsak a középiskolákból szorítja ki a minister ur a hazai történelem tanítását; kiterjeszkedik ebbeli rendszere bizonyos tekintetben még a népiskolákra is. (*Halljuk!*) Ugyanis a minister ur úgy rendelkezett — bármennyire legyen is szerelmes tantervébe, kénytelen vagyok kimondani, hogy én nem osztozom véleményében, — mondom, úgy rendelkezett, hogy a magyar történelem a népiskolákban csakis az 5. és 6-ik osztályokban taníttassék. Az 5. és 6-ik osztály pedig az egész országban vajmi ritka helyen van felállítva. Hivatkozom Budapest főváros népiskoláira, melyek az egész országban legjobban fölszerelvék: mégis a legtöbb iskolában itt sincs felállítva az 5. és 6-ik osztály. És így a ki négy népiskolát végzett s polgári iskolába megy, vagy kimarad az iskolából, — a nélkül fog megöregedni, hogy hazája történel-

méből valaha egy betűt hallott volna. (*Közbeszólás a szélső baloldaltól: Gyalázat!*)

Tudom én, hogy a minister ur, vagy tanácsosai azt fogják ellenvetni, hogy az 5. és 6-ik osztálybeli népiskolai tanuló érettebb, jobban fogja a történelmet. Azonban én ennek azt állítom ellenébe, hogy elég érett arra már a 4-ik osztálybeli fiú is, meg fog maradni emlékezetében; és hozzá teszem azon másik okot: a hol nincs, ott ne keress, — 5. és 6-ik osztály nincs, tehát nem ott taníthatatik a történelem.

Lássuk azonban, minő egyéb intézkedések történtek a népoktatás terén? A minister ur nem tartja meg az 1876: XXVIII. törvényezikk rendelkezését, mely a tanfelügyelőkre nézve bizonyos kategoriákat állapít meg, szakszerű qualificatiót kíván a tanfelügyelőktől; és a minister ur csak legutóbb is Szatmármegyében egy catasteri pótbecslőbiztost nevezett ki tanfelügyelővé. (*Nevetés a szélső baloldalon.*) Ez a néptanítók szakközlönyei szerint csak 4 gymnasialis osztályt végzett. (*Mozgás jobbfelől.*) Én nem személyeskedem. Ezt a népiskolai lapok írják. Gratulálok hozzá! (*Derültség a szélső baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Nem igaz!*) Kérem továbbá a minister urtól azt, hogy miért iparkodik meggátolni a magyarországi tanító-egyletek szövetségének létrejöttét? Évek óta többször benyújtotta már ez az egylet alapszabály-tervezetét a ministerhez jóváhagyás végett, és a minister nem is válaszolt, sem jóvá nem hagyta, sem ismételt sürgetésekre legalább azt meg nem mondta, hogy mi kifogás van azon alapszabály-tervezet ellen?

Hogy a t. ház ne méltóztassék gondolni, hogy itt valami felségsértő, államrendbontó, communistikus, vagy socialista intézmény forog szóban: bátor leszek ezen tanító-szövetkezet alapszabályainak egy pár pontját felolvasni. „A szövetség czélja, hogy összetartó erővel a néptanítás felvirágzására működjék.“ Remélem, a minister ur is ezt akarja.

„Másodszor: hogy a nevelés-tanítás elveit, módozatait tisztázza s a nemzeti jellemre és hazai viszonyokra tekintettel, a népnevelést meghatározott elvek szerint fejleszse.“ Ezt a minister nem akarja.

„Harmadszor: hogy a társadalom minden rétegében a tanügy iránt érdekeltséget ébresszen“, ezt, remélem, a minister is akarja; „s hogy különösen az iskola s szülői ház között szorosabb viszonyt létesítsen s ez által a népnevelés ügyét népszerűsítsen.“

„Negyedszer: hogy a népiskolát az őt megillető önállóságra segítse.“ Ezt a minister ur nem akarja.

„Ötödször: hogy a tanítók anyagi jólétét előmozdítsa, őket polgári állásukban emelje.“

Nem tudom, hogy ezt akarja-e a minister, vagy sem?

Végre, „hogy a tanügy és tanítók érdekeit és tekintélyét minden irányban megvédje.“ Ezt a minister ur megint nem akarja.

Hát ezek lesznek talán azon vitás pontok. Én mindenesetre kérném a minister urat, hogy ne gátolja ezen intézmény létrejöttét, vagy ha gátolja, mondja meg az okát: miért gátolja? mi

kifogása van annak létrejötte ellen? Annyit csak megérdemel az a sok ezerre menő buzgó tanító, hogy felvilágosíttassék: mily irányban változtassa alapszabályait, hogy végre országos szövetséggé alakulhasson?

Igaz, hogy a minister urnak van egy hivatalos színezetű egylete, az úgynevezett „országos tantestület.” A t. minister ur ezen testületet évenként összejönni engedi és ezen egylettel iparkodik az országos szervezetet ellensúlyozni. De azon tanítók száma, a kiket a minister kötelezhet ezen hivatalos jellegű országos tantestületnek tagjaivá lenni, összesen mintegy 1200—1500; míg az országos szervezet által létrejövendő egylet tagjainak száma 18—20,000 re megy. Tehát a minister ezen szűkkörű egylet által, melyre hivatalos pressiót gyakorolhat, kizár 18,000 tanítót a szövetség szerinti szabad mozgástól s evvel az önálló egyleti tevékenységet korlátozni látszik. Ha tévedek, méltóztassék megczáfolni; én a kezemhez jutott nagyon illetékes adatokból merítém információm.

Végre, kötelességemnek tartom a minister urat figyelmeztetni az általa subventionálva kiadott néptanítók lapjára. 10,000 frt szavaztatik meg évenként ezen szaklap segélyezésére. Hiszen, ha betöltené feladatát, nem volna ez sárba dobott pénz!

De szakférfiak azt tartják erről a lapról, hogy feladatának korántsem felel meg. Méltóztassék a többi szakközlönyöket figyelemmel kíséreni (*Halljuk! Halljuk!*) és meg méltóztatik győződni arról, hogy ezen lap hibái és hiányai

ellen a felszólalások soha meg nem szűnnek. Nevezetesen feladata volna ezen közlönynek a paedagogia classikusait ismertetni, úgy életrajzokat, működésüket, mint műveiket illetőleg; ezt nem teszi. Feladata volna a tanítóknak tudomására hozni az ő körükbe tartozó hivatalos kiadványokat és ministeri rendeleteket, hogy tudják magukat mihez tartani; ezt nem teszi.

**Trefort Ágoston** (*közbeszól*): Azt teszi.

(*Folytatva*): Legalább kellő mértékben nem teszi. De főként azt hozzák föl ezen lap ellen, hogy az egész megszavazott subventión úgyszólván csak egynehány, a szerkesztőség által pártfogolt egyén osztozik, és a lap ennek következtében egyesek nyereszkesége tárgyává aljasított, a helyett, hogy czímének és céljának megfelelőleg, valóban a néptanítók lapja lenne. A néptanítók voltaképpen kizáratnak a lapban való közreműködéstől, hiába küldenek be szakavatott munkákat: ezek a legtöbb esetben félre vettettek, hogy egy két ember dominálhassa a tért; vagy ha nem vettettek is félre s helyelközzel közöltetik valami belőlük: nagyon kivonatosan, úgyszólván csak éppen a hireért. Különben, ezen lap szerkesztése körül az eljárás lehet vélemény dolga, meggyőződés dolga; de mindenesetre szükséges, hogy birálat tárgyát képezze s a minister ur közegei által ellenőriztesse azt. Én csak figyelmeztetni kívántam ezen, itt előforduló, illetékes helyről jött informátiók útján általam fölvetett hiányokra, hogy azok orvosoltassanak; valamint a minister ur közep-tanodai s népiskolai tanmódszerében előforduló,

szerintem igen nevezetes hibára, t. i. a magyar történelem megszorított s korlátolt előadására, melynek szintén orvoslását kérem. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

---

XLVI.

A magyar történelem tanításáról az algymnasiumokban.

(November 27. 1880.)

Tisztelt ház! Midőn a közélet tanodák rovatánál rövideden felszólalok, ezt csak azért teszem, hogy némi tekintetben reflectáljak a t. minister ur azon válaszára, melyet hozzám tegnapi felszólalásom alkalmából intézni méltóztatott. A t. minister ur — megengedem, bizonyos tekintetben jogos büszkeséggel hivatkozott érdemeire, a ház színe előtt kijelentvén, hogy ő minden elődjénél, még boldogult Eötvösnél is többet tett a magyar tudományosságának, a magyar tanügynek terén. Ám legyen a minister urnak az ő hite szerint, én nem akarok érdemeiből levonni semmit; majd itélni fog a közvélemény és itélni fog a történelem. Annyi ideje túl már ugyanis a minister ur azon a széken, hogy a történelem által az a kilencz év, már akár fény-, akár árnyoldalképen reá nézve, de, azt hiszem, mindenesetre tárgyalatni fog. Nem azért mondom ezt, mintha recriminációkat akarnék tenni e téren; nem irigylem a minister

ur boldogságát és csak jó szerencsét kívánok hozzá.

A t. minister ur arra hivatkozott — s ehhez már van szavam — hogy a középtanodai tanrendszer, melynek egy részét megtámadtam, nem az ő műve, ugymond, hanem az ország egybehívott jeles tanerői munkája. Hát, t. minister ur, én ezt megengedem, noha nem tudom, kiket méltóztatott azon enquéte-be egybehívni? volt-e köztük nevezetesen egy magyar történet-író? Lehet, hogy volt, lehet, hogy mind a legjelesebb, szemenszedett, kitűnő szakember volt. De, az én felfogásom szerint, egy alkotmányos ministernek sohasem szabad a felelősséget magáról elhárítani, nem szabad egy enquéte háta mögé bujni. Ennekem csak a minister urat kell és lehet okolnom; a minister ur hagyta jóvá a tanrendszert, azért tehát akár jó, akár rossz legyen az: kell, hogy ő feleljen érte. Alkotmányos szempontból ezt constatálnom kellett.

A t. minister ur majdnem hibátlannak tartja a középtanodai tanrendszert. Én, annak általános tárgyalásába, habár legjobb alkalom volna erre most, nem akarok bocsátkozni. Megmondom, hogy miért nem. (*Halljuk!*) Hozzám a legközelebbi országgyűlési szünet alatt is egy jeles kir. főgymnasium tanárai közül többen és pedig igen kitűnően képzett tanárok fordultak a végből, hogy a szerintök absurd tanrendszert támadjam meg itt a parlamentben. Felvilágosításokkal szívesen szolgáltak; a mi azonban kívánságukat illeti, kijelentettem, hogy én képviselői kötelességemet nagyon szigorúan szoktam

venni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Felszólalási jogommal ugyanis én — s e részben hivatkozom a ház t. tagjaira — csak oly tárgyakkal élek, melyeket szakszerűen tanulmányoztam s melyek közül egyben-másban talán szakember is vagyok. Ezzel azonban magamnak hizelegni nem akarok. Tehát mondom, a középtanodai tanrendszerre nézve általánosságban épp ez okért nem kívánok észrevételt tenni, és ama hozzám fordult kir. gymnasiumbeli tanároknak is azon választ adtam, hogy nem tartom magamat minden ágazatra nézve beavatottnak. Egy téren azonban, t. i. a hazai történelem terén, melyen húsz év óta foglalkozom, — a t. minister ur sem fogja kétségbe vonni azt, hogy talán némi kis jártassággal bírok.

A minister ur válaszában, melyet tegnap e tekintetben tett felszólalásomra adott, azt méltóztatott mondani, hogy hiszen nincs kizárva a hazai történelem a középtanodákból. Szomorú nyilatkozat ez, t. ház; nincs kizárva az, a minek szerintem, a legfőbbnek, vagy legalább egyik legfőbbnek kellene lenni. A hazai történelem a nyolczadik osztályban kegyesen megtűretik. Vegyük a dolgot gyakorlatilag. A nyolczadik osztályba felvergődött ifjú az érettségi vizsgálat előtt állván, kénytelen mindazt ismételni, a mit hét éven át tanult, és ekkor adnak neki egy új tantárgyat, a hazai történetet, mely mint teljesen új jelenik meg az ifju szemei előtt, ki hét évi összes tanulmányainak recapitulációjával foglalkozván, ezen merőben új, idegen tárgy elsajátítására kellő idővel és lelki nyugalommal nem

rendelkezik. Azt hiszem, ha a tanférfiak komolyan gondolkoznak e tárgyról, nem fogják ezt oly könnyen elvetni. Nem tudom, hogy ama bizonyos enquete-ben minő számaránynyal intéztetett el e kérdés? és tekintélyes száma volt-e azoknak, a kik a hazai történelem tanítását a harmadik és negyedik osztályból kiküszöbölték? de hogy ezt helytelenül tették, mutatja az eredmény.

Fölhoztam tegnap s ma részletesebben említhetem, hogy azon ifjak száma, a kik csak négy, illetőleg hat gymnázialis osztályt végeznek, sokkal nagyobb azokénál, a kik a nyolcz osztályt elvégzik; részint azért, mert a szülők nagyobb része csekélyebb vagyonszáma folytán kénytelen a fiúkat gyakorlati és rövidebb idő alatt bevégezhető pályákra adni; részint pedig, mert egyeseknek szellemileg kevésbé megáldott volta túlszámúvá teszi azokat, a kik a negyedik, illetőleg a hatodik gymn. osztály bevégezésével megelégedvén, átmennek a katonai, a gyógyszerészeti, a gazdasági vagy más pályára. A ki a gymnasiumok statistikájával foglalkozik, tudja, hogy az alsó négy osztályban 60—80-ra megy a tanulók száma, a hetedik és nyolczadik osztályban pedig már csak 20—40-re, a többi lassanként elkallódik. Ezek azután a magyar történelemből egy betűt sem hallottak és így az ősök példáinak felsorolása által felkölthető nemes érzések, melyek az ifjú lélekre oly képzőleg, oly buzdítólag hatnak s melyek a hazaszeretetet ébresztik, — nem fejlesztettek ki bennök.

A t. minister ur hivatkozott a külföldre.

Nekünk egyáltalán bajunk, hogy számos közéleti ágazatnál, még az igazságügyinél is, nagyon majmoljuk a külföldet; bár sokszor a gyakorlati élet keserű tapasztalatai felnyitják szemünket és sürgetőleg utalnak speciális viszonyainkra. Ezt csak zárjel közt.

A tisztelt minister urral szemben én is hivatozom a legszomszédabb külföldre: Ausztriára. Ott a középtanodákban az osztrák történelem tanítása a 3-ik és 4-ik osztályban ma is megvan s ezért a hadügyministerium az analogiánál fogva a maga Verordnungsblattjában a kadet-vizsgáknál szükséges tárgyul még ma is fenntartja a magyar történelem ismeretét a magyar államfélből valókra nézve. Innen van azon anomalia, a mit Urányi t. képviselőtársam említett.

Ha tehát még az osztrákok is, kiknek gyakran gúnyosan szemükre vetik, hogy hol van osztrák hazafiség s az osztrák nép, az osztrák nyelv? szükségesnek tartják az osztrák történelem tanítását a 3-ik és 4-ik osztályban; miért vetjük el saját történetünket mi magyarok? Mi, a történelmi fejlődés népe? Ha valamely nemzetnek ápolnia kell a hazai történelmet: ugy az főkép a magyar nemzet. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Egész létünk multunkban gyökerezik; midőn összeköttetésünket a multtal megszakítjuk, megszününk magyarok lenni, megszününk nemzet lenni. Ezért pártolom én azt, hogy a magyar ifjuság a gymnasialis alsóbb osztályokban is, mint a régi rendszerben történt, — a maga zsengebb korához képest inkább emlékeztetőleg és buzdítólag előadandó hazai tör-

ténelemmel ismertessék meg és az érettebb korbeli 8-ik osztályban philosophiai szempontból tárgyalassék a magyar történelem. Ezért pártolom, hogy a népiskolák 4-ik osztályába vetessék fel e tantárgy, ugy mint ezelőtt volt. Ezeket tartottam szükségesnek teljes tárgyilagossággal a t. minister ur figyelmébe ismételve ajánlani, és fogom ezt tenni mindaddig, mig csak kívánatomat megvalósítva nem látom; valamint kötelességemnek tartom felszólalni ez ügyben mindaddig, a mig szerencsém lesz e parlament tagja lenni s mig ez az én történetíró kezem mozogni tud.

Még egy körülményre akarom a t. minister ur figyelmét felhívni. Általános a panasz a szülőknél arra nézve, hogy ugy a középtanodákban, mint a népiskolákban is, a tankönyvek igen gyorsan változnak. Az eltérés sokszor igen csekély; kevés kivétellel, csak pár lappal vagy mondattal megtoldva és bővítve jelenik meg az újabb kiadás, minek következtében a fiu, a ki elvégzi az egyik osztályt, nem adhatja át könyvét testvérének, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) barátjainak, s a szegény szülők kénytelenek újabb tankönyvet vásárolni; elannyira, hogy sokaknál már-már azon — akarom hinni, alaptalan — föltevés kezd gyökeret verni, hogy valóságos üzérkedés foly a tankönyvekkel. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Részemről nem akarom — ismétlem — ezt állítani, de a közvéleményben terjed e felfogás. Jelezni kívántam tehát ezen körülményt és kérem a minister urat, különösen a szegényebb osztályhoz tartozó tanulók érdekében kérem: méltóztassék gátat vetni annak,

hogy holmi csekély, jelentéktelen igazítások miatt a tankönyvek a használatból kivétessenek; ellenkezőleg, gondoskodják a minister ur arról, hogy a bizottságilag átvizsgált s jóknak talált tankönyvek hosszabb ideig maradjanak használatban. Ez által jelentékeny összegeket fognak megtakarítani azon családok, melyeknél egynehány frt is rubrikát képez a mai szűk világban. Nem kételkedem, hogy a minister ur, a ki, saját állítása szerint a tanügy terén oly sok érdemeket szerzett és a ki a cultura ügyét oly lelkiismeretesen veszi, figyelmére fogja méltatni jóakarató felszólalásomat!

---

XLVII.

Áz ó-budai amphitheatrum kiásatásáról.

(Ugyanakkor.)

Tisztelt ház! Iménti felszólalásomban hangsúlyoztam azt, hogy a t. minister ur érdemeit, ott a hol vannak, készségesen elismerem; tehát ezen nyilatkozatomat megvalósítandó, szívesen constatálom ezennel, hogy a közművelődési czélok czímén előirányzott tételekre, — általában úgy, mint specialiter a most felolvasott tételre vonatkozólag is, (*Halljuk! Halljuk!*) a mit a tudományosság és culturfejlődés érdekei megkívánnak, arra nézve a minister ur lelkesen jár el és elismerésre méltó eredmé-

nyeket mutathat föl. Így legközelebb az országos műemlékek rovatánál, az elismerésre méltó eredmények között nemcsak Magyarországnak, hanem egész Európának, legalább az európai tudományos köröknek figyelmét magukra vonták azon nagysikerű ásatások, melyek a főváros határában, a régi Aquincum színhelyén történtek. Mint a műemlékek országos bizottságának ezen házban helyet foglaló egyetlen tagja, talán én vagyok hivatva, hogy ezt az ügyet itt, legalább röviden szóba hozzam. (*Átalános helyeslés.*)

Az ügy, mint imént jelzém, a külföld figyelmét is magára vonván, oly fontosságú, hogy érdemes róla, mint igazán meglepő jelenségről emlékezetet tenni. (*Helyeslés. Halljuk!*) Méltóztatik a t. háznak csak ezen egy fényes eredményből is meggyőződni arról, hogy azt a 18,000 frtnyi összeget, mely évenként rendszeren fölvetetik ezen czímen a költségvetésbe, a műemlékek országos bizottsága valóban hasznosan értékesíti. E bizottság jelölte ki az ásatások megkezdésekor az illető helyeket, — azokat személyesen bejárván, — melyeken az ásatások megkezdendők, foganatosítandók voltak. Az ásatások megtételére a bizottság tudvalevőleg egyik tagját, Torma Károly nagyérdemű egyetemi tanárt hívta fel. Ismeretes a t. ház és általában a tudományos világ előtt azon nagy vívmány, mely Torma Károly szakavatott munkálatait koronázta. Nemcsak a tudomány nyert azonban az aquincumi ásatásokkal: hanem nyert Magyarország fővárosa is. Nevezetesen alig terjedt hire az aquincumi amphitheatrum fölfedezésének:

s már is jöttek megtekintésére, szakértők Olaszországból, melynek kormánya hasonló czélokra oly sokat fordít évenként. Hasonlag érkeztek Német- és Angolországból is, kik csakis a czélből rándultak Budapestre, hogy ezen, a tudomány terén oly fényes eredményt saját szemekkel láthassák.

Örömmel constatálom azt is, hogy a tisztelt minister ur akkor, midőn az aquincumi ásatásokra a bizottság már nem költhetett saját korlátolt budgetjéből, mely oly sok oldalról vétetik igénybe: előlegesen, gondolom, virement utján más alapból utalványozott költséget e célra és így segített a bajon. Ezért neki, mint a tudományok barátjának, elismerésemet fejezem ki. De midőn ezt kifejezem, másrésről Budapest főváros hatósága irányában is ugyanazt kell tennem; mert e hatóság azon liberalitással, mely őt a cultur és nemzeti czélok felkarolásában jellemzi, 2000 forintot szavazott meg az amphitheatrum ásatásainak folytatására. T. ház, öröm tölti el a hazafi szivét, ha látja, hogy ily nyomasztó anyagi körülmények közepette is, akkor, midőn a hazai culturát emelni hivatott czélok merülnek fel, a nemzeti lelkesedés nem lankad, sőt diadalra segíti az ügyet. (*Élénk helyeslés a balon.*)

Az aquincumi ásatások által Budapest nevezetességei egygyel ismét szaporodtak. Szükséges azonban, hogy az amphitheatrum egészen kiásassék, úgy, mint pl. a veronai.

Az olasz kormány a régi Róma classikus rommaradványainak fölfedésére úgy Pompéji és Herculanium kiásatására tetemes összegeket adott

és ad ki. Mi ezt tenni nem vagyunk képesek; de hogy az, a mi történhetik, módjával mégis megtörténjék, azt szükségesnek tartom, s biztat is a remény, hogy ez a jövőben is meglesz és hogy, a mint az időjárás megengedni fogja, ismét folytattatni fognak az ásatási munkálatok s e romok kellő karba helyezetteti, úgy, hogy a külföldről jövő vendégeknek pirulás nélkül, sőt büszkeséggel mutathassuk be a classikus római kornak ezen, Budapest környékét díszítő monumentalis maradványát. Hogy pedig ez megtörténhessék, szükség van parlamenti intézkedésre is. (*Halljuk!*) Nem anyagi segélyt értek, egyelőre ez nem igényeltetik. Hanem, méltóztatnak emlékezni, hogy a tisztelt minister ur nemrégén egy, a műemlékek fönntartására vonatkozó törvényjavaslatot nyújtott be a t. házhoz és pedig még folyó évi márczius 31-én. E törvényjavaslat, mely egyrészről műépítészeti, régészeti szakférfiak által dolgoztatott ki, de másrészről az igazságminister ur szakemberei által is, nevezetesen a kisajátítást igénylő intézkedések tekintetében kiegészítettett, mindenképen készen áll arra, hogy először a bizottságban, azután teljes ülésben tárgyalassék. Én ezt, t. ház, a végből óhajtom, mert az aquincumi amphitheatrum azon állapotba, a melybe kell, hogy a hazai tudomány szempontjából hozassék, nem helyeztethetik, hacsak a műemlékek fönntartásáról szóló törvényjavaslat mielőbb törvénynyé nem válik. Nevezetesen szükség van arra, hogy ama különben is értéktelen terület, melyet ezen romok elfoglálnak, kisajátíttassék, és az ó-budai határban levő ugynevezett Paprét-

jével együtt, mely a műemlékek bizottsága által ásatásra szintén kijelöltetett, további kutatásokra felhasználtassék; mert alapos reményünk van, hogy itt egy római castrum nyomait találjuk fel. Hogy tehát a régi Aquincum ismeretét jelentékenyen bővítendő castrum alapfalai constataltassanak, eme másik terület kisajátítása is szükséges. Ezen czélból kívánatos volna, hogy a jelzett törvényjavaslat már az 1881-iki év tavaszán törvényerőre emelkedjék.

Tapasztalásból tudom, hogy Magyarország képviselőháza, ott, a hol nemzeti, tudományos és cultur-érdekekről van szó, pártkülönbség nélkül mindig liberalisan szokott eljárni, sem anyagi áldozatot, sem időt nem kimélve. Ezuttal anyagi áldozatról nincs szó, csak egy kis időről, a mennyit a mondott törvényjavaslat tárgyalása igényel.

Bátorkodom tehát e czélból a t. háznak a következő határozati javaslatot figyelmébe ajánlani:

„A műemlékek fönntartásáról szóló törvényjavaslat, mely a vallás- és közoktatásügyi minister részéről a háznak f. é. márczius 31-én benyújtott, a közelgő karácsonyi- és újévi szünidő után legközelebb következő ülések napirendjére kitézetik.“

Ajánlom e határozati javaslatot elfogadás végett.

## XLVIII.

## A honvédségről, különösen a honvédlovasságról.

(1880. december 1.)

Tisztelt ház! Több ízben volt már szerencsém a honvéd-intézmény körüli nézeteimet e parlamentben tüzetesebb felszólalásokban — a részletekre nézve is — kifejteni. Továbbá, midőn a védelmi törvény módosításáról szóló vényjavaslat a véderő bizottság előtt fekszik, annak tárgyalása közel kilátásban áll, az összes ülésekben is alkalmam leend közelebből a sorhadi, honvéd és a milicz-rendszer körüli összehasonlításaimat és azokból kivonandó következtetéseimet előadni. Ezen okoknál fogva nem szólaltam fel a honvédelmi tárca költségvetésének általános tárgyalásánál. Ezuttal is, midőn szerény szavamat emelem, csakis a csapatoknál kívánom egynehány pontra a t. honvédelmi minister ur becses figyelmét felhívni. (*Halljuk!*)

T. ház! Mindazon hiányok daczára, melyek tegnap az általános vitánál főlemlítették a honvéd-intézmény tökélyre fejlődésének gátlása körül, a mely hiányok rész szerint valóban indokoltak és a melyeket Eruszt Kelemen, Pulszky, Degré és Ugron Gábor t. képviselőtársaim fejtegettek, — mondom, mindezen hiányok daczára, constatálni kell azt az igazán meglepő taktikai eredményt, melyet a fiatal honvéd-intézmény a mult nyáron lefolyt gyakorlatok alkalmával tanúsított; úgymint előbb a czeplédi lovassági tábori

gyakorlat s utána a pécsi gyalogsági és csak kisebb részben lovassági combinált manőverek alkalmával.

Tagadhatatlan, hogy mindkét csapat-nem harczképzettség tekintetében kitüntette magát, s ez az örvendetes eredmény annál inkább meglepett mindenkit, mert viszont a pár héttel megelőzőleg tartott sokkal nagyobb mérvű sorhadi gyakorlatok Galicziában, éppen nem mutathattak fel hasonló sikert; úgy, hogy köztudomás szerint maga az uralkodó is éppen nem volt megelégedve e gyakorlatokkal, míg ellenben a czeglédi és pécsi honvédségi gyakorlatok felett legfelsőbb megelégedését fejezte ki.

Ha csak magát e tényt tekintjük is, önkénytelenül gondolkozóba kell esnünk a fölött: vajjon nem volna-e itt az ideje az állandó sorhadi rendszer minélelőbbi fölcserélésének a cadre-rendszerrel? mely a honvédségnél oly szép és sikerdús fejlődést mutat fel. Most ez eszmét csak meg akartam pendíteni; bővebb fejtegetésének ideje a véderő-törvény revisiója alkalmával lesz.

Ernuszt Kelemen t. barátom tegnapi felszólalásában főleg két szempontot hangsúlyozott a honvédelmi tárca költségvetésére vonatkozólag. Mindkettő olyan, melyeket én már két évvel ezelőtt és tavaly ismételve fölemlítettem, s rám nézve csak hizelgő lehet, ha oly szakférfiu, mint ő, ki a hadügy terén kétségtelenül igen avatott, szerény nézeteimmel összhangzólag nyilatkozik.

Értem először a honvédelmi ministerium költségvetésében az 5. és 6. rovatok közt igénybe

vett átruházási jogot, mire nézve két éve határozati javaslatot is adtam be, annak elvetése céljából, a mit tegnap Ernuszt t. barátom és mások is sürgettek. A többség azonban jónak látta a virementet ezuttal is megadni. Szükségesnek tartottam ennek megemlítését azért, mert ebből kiindulólág bátor leszek felszólalásom végén a t. minister ur figyelmét felhívni egy körülményre, mely az átruházási jog megadásával szorosán összefügg.

A másik körülmény, melyet Ernuszt Kelemen t. barátom legkivált pointírozott, a honvédségnél, — a mult nyáron tartott, különben jó sikerű gyakorlatok alkalmával is constatált tiszthiány. Én ezen körülményt szintén ismételve szóba hoztam már, s a t. minister ur sem tagadja azt, de nem tud segíteni a bajon, — bár jóakaratóban nem kételkedem, nem tud segíteni, azon visszás közöstügyi rendszer következtében, melynek alapján önök állnak. E rendszer absorbeál ugyanis minden tiszt elemet az 1868-diki szerencsétlen védtörvény következtében a sorhad számára; úgy, hogy ily módon honvédségünk valóban csak árva intézmény, melytől az intelligencia, azon elem, azon anyag, melyből a tiszt kar hivatva volna magát kiegészíteni, megvonatik célzatosan és szándékosan. A minister ur válaszul tegnap ezen fölvetett hiányra, azzal igyekezett a t. házat megnyugtanni, hogy hiszen igaz, a tiszthiány megvan: azonban a védtörvény módosítására nézve beadott törvényjavaslat által eme bajon némiképen segítve lesz. No hát, a t. minister ur is csak ezen gyöngye remény-

szállal biztat: hogy „némiképen“. Én átolvastam azon javaslatot és elszomorodtam rajta; mert a szerint valóban még ez a „némiképen“ is csak némiképen, azaz vékonyan, nagyon vékonyan fog beteljesedni; igen gyéren fogunk kapni a honvédség számára tiszteket; vajmi kevés eredmény lesz felmutatható és még az is fenn van hagyva, hogy mozgósítás esetében a közös hadügyminister, ha tetszik neki, elvonhatja, visszarendelheti a honvédségtől e kevésszámú átengedett tiszteket is. Félek, nagyon félek, hogy az oly szép fejlődésnek indult honvédintézmény e miatt nem juthat tökélyre az új javaslat folytán sem, ha az úgy, mint elő van terjesztve, elfogadtatik; mert a tisztek tovább is hiányozni fognak és e körülmény meg fogja akadályozni a különben oly szép virágzásnak indult intézmény továbbfejlődését. Azért nagyon indokoltnak tartom Ernuszt képviselő ur azon harmadik javaslatát, hogy a t. minister ur igyekeznék egy magyar hadapródiskolát felállítani, oly hadapródiskolát, a melyből kikerült növendékek kizárólag a honvédségnél fognának tisztekül alkalmaztatni. Itt az ideje, t. minister ur, nagyon itt az ideje ennek, ha a minister ur azt akarja, hogy ama nyujtott vékony reményszálak valamikép beteljesedjenek. Igen kérném tehát a t. minister urat: méltóztassék erre nézve még idejében a háznak előterjesztést tenni; mert különben tartani lehet, hogy a honvédintézménynél fönnlévő tiszthiányt, kivált mozgósítás esetén, az egész ország kárára, nagyon sajnosan fogjuk megérezni, ha jó eleve nem iparkodunk segíteni a bajon. Ha csak 2—300

hadapródot nevelünk ezen iskolában évenként: már lényegesen segítve lenne a tiszthiányon. S milyen csekély ez a szám ahhoz képest, a mit a közös hadseregnek évről évre adunk! Ez az óriási sorhad nem fogja megérezni e 2—300 magyar ifju hiányát, — ugy sem nagyon szívesen látják ott az intelligens magyar ifjakat. Igen helyes tehát Ernuszt t. képviselő ur javaslatát s nem ajánlhatom azt eléggé a t. ház és a minister ur figyelmébe.

Említettem volt, hogy örömmel constatálható a mult nyári gyakorlatok nyomán, ugy a honvédgyalogság, mint különösen a honvédlovasság harczképzettsége. A lovasságra nézve néhány észrevételt kell tennem. Ez azon fegyvernem, mely a honvédség felállítása óta kitünt és kezdettől fogva nagy reményekkel biztatott. Ezen nagy reményeket a legújabb gyakorlatok is megvalósították, ugy, hogy még a Czeglédnél jelen volt orosz tábornokari tisztek is oda nyilatkoztak, hogy . . . . . (Zaj.)

**Elnök:** Kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak csendesesen lenni. Ily zajban nem beszélhet a szónok.

(Folytatva:) Ha a t. többséget a honvédség ügye nem érdekli, arról nem tehetek. Tárnyilagosan beszélek, minden politikai pártárnyalat nélkül. Kérem, méltóztassanak kihallgatni. (Halljuk! Halljuk!)

Mondom, a honvédlovasság sikereiről a czeglédi gyakorlatoknál még a jelen volt orosz attachék is ugy nyilatkoztak, hogy olyasmit, a mit a honvédlovasság ott felmutatott, ők, a kik pedig Európa legjelesebb lovasságával birnak,

nem producálhatnának. A lovaknak bérbeadása a gazdákhöz, a mely a kincstárra nézve jutányossági szempontból annyira előnyös, ezen, a poroszoktól ellesett és nálunk sikerrel alkalmazott intézmény, czélirányosnak bizonyult be. Azok a lovak, melyek egy pár hét előtt a szekérből kifogva, alig egy-két hétig abrakoltattak a huszárok által, csak oly jól szolgáltak az evolutióknál és rohamoknál, mint a sorhadi lovaság drága paripái. A legénység is csak oly jól be volt gyakorolva és oly egyöntetűséget tanúsított fellépésében, magatartásában, egész az utolsó kantártartásig és nyergelési módozatig, hogy még a legszigorúbb lovassági tábornokok s vezérkari tisztek várákozását is kielégítette. Mit bizonyít ez? Azt, t. ház, hogy hazánk kitünő lovas elemmel bir. Valamint tehát Tirol a maga lövészeit, kik speciálitást képeznek, nevezetes factorul veszi fel honvédségébe, nagyszámú külön lövész-zászlóaljokat alakítván: ugy nekünk kötelességünk a mi kitünő lovas elemünket, a honvédlovasságot, — mely aránylag sokkal kevesebbe is, t. i. a költségek egy harmadába kerül, mint a sorhadi lovasság, — minél inkább fejleszteni. Önmagunk ellen vétenénk, ha e nagyszámban meglevő pompás anyagot stagnálni engednők.

E kérdésnél különösen két pont veendő figyelembe. Tudvalevőleg a taktikai arány az egyes hadseregek szervezetére nézve igen nevezetes momentum; mert kiválóan szükséges az, hogy az egyes fegyvernemek: a gyalogság, a tüzérség s a lovasság kellő arányban álljanak

egymással, hogy a kivonulás alkalmával, ha az egész hadsereg kisebb csapatrészekre osztatik, minden részre kijusson minden fegyvernemből a kellő létszám. A tüzérségről most egyáltalában nem szólok, hiszen honvédtüzérségünk nincs. A t. minister ur többször nyilatkozott e kérdésben, főlemlítvén, hogy a 3-ik és a 12-ik sorhadi tüzérezred épp azért egészítették ki magyar legénységgel és azért gyakoroltatik magyar nyelven is, hogy mozgósítás esetén a honvédcsapatok mellé beosztva, azokkal összhangzólag teljesítse a tüzérségi szolgálatot; és valóban, úgy tudom, hogy a pécsi gyakorlatok alkalmával ezen ezredek néhány útege rendeltetett oda. De, mondom, a tüzérségről ez alkalommal, időkimélés szempontjából, nem szólok; majd lesz alkalmunk erről nyilatkozni a védtörvény módosításának tárgyalásakor.

A mi a lovasságot illeti: gyalog zászlóaljaink állományához képest a honvédhuszárok létszáma koránt sincs a kellő arányban kifejlesztve. Mindazok, kik a hadászat és a harcászatnak csak legegységesebb részével ismeretesek, tudják, hogy az a negyven escadron — vagy mozgósítás esetén még minden ezred ötödik escadronnal szaporítva, — összesen tehát 50 escadron honvédlovasság, a honvédgyalogságnak kétszázhezret meghaladó létszámához aránytalanul csekély.

T. ház! Ha honvédlovasságunkat a gyalogsággal helyes arányba akarjuk hozni, akkor azt legalább 80 escadronra kellene a taktika szabályai szerint emelni. Ez azonban, tagadhatatlan,

hogy a ló és más egyéb anyag beszerzése következtében egy kissé költséges vállalat volna, legalább jelen nyomott anyagi viszonyaink közepette. De azt még a mostani helyzet sem gátolja, hogy a jelzett nagyon fogyatékos arány legalább némileg ne javíttassék. Elő fogom adni nézeteimet, hogy miképen? Előbb azonban szükséges reflectálnom az érintett másik szempontra is.

Eruszt Kelemen t. képviselőtársam említette a honvédségnél a tiszti létszám csekély voltát, a melyet a t. honvédelmi minister ur is elismer. De, t. ház, ezen tiszti hiány leginkább a gyalogságnál észlelhető. Én ugy tudom, legalább az ezelőtti években ugy volt, hogy a lovasságnál sokkal könnyebb volna a tisztislétszámot szaporítani, — sőt tudtom szerint, a szabadságolt állományban aránylag már is sokkal több lovas, mint gyalog tiszt van. Szóval, míg a gyalog csapatoknál csakis a legénység s az altiszti elem szolgáltat bő anyagot: addig a lovasságnál a tiszti elemre nézve is örvéndetes eredményt constatálhatunk. Következőleg azt tényképpen vehetjük, hogy a lovasság szaporításának a tiszti hiány nem áll útjában, miután itt könnyen segíthetünk a szabadságolt állományú tisztek tettegesítésével. Tehát e részben egyéb akadály nem volna, csakis pénzügyi nyomasztó helyzetünk. Azonban erre nézve bátorkodom a t. honvédelmi minister urat két oly körülményre figyelmeztetni, melyekből kiindulva, a honvédlóvasság alkotó elemeit lassanként bár, de fokozatosan mégis szép eredménnyel szaporíthatná

a nélkül, hogy a költségvetést emelnünk kellene. Nevezetesen a beszédem elején érintett átruházási jog a minister ur számára tegnap a többség által megszavaztatott. E jog nagyon sokat tesz lehetővé. Lehetővé tette pl. a sátor-táborok felállítását. A sáortáborok nagyon hasznos intézmény a katonai kiképzésre; már egy izben, a jelen év elején volt alkalmam tüzetesen szólni e kérdéshez, ma csak mellékesen érintem. A budget illető rovatában a sáortáborok felállítá-sára csak egy igen szerény összeg van és volt felvéve; ugy, hogy pl. a 250,000 frtba került pécsi sáortábor e csekély összegből fel nem állittathatott volna, valamint nem a kassai, a lugosi és marosvásárhelyi sem. Én a virement-nek elvből ellensége vagyok, de azt kinyilat-koztattam akkor is, midőn e jog mellőzésére határozati javaslatot adtam be, hogy kész vol-nék oly hasznos czélokra, mint a sáortáborok, nagyobb összegeket is megszavazni. (*Zaj.*)

**Elnök:** Kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak csendben meghallgatni a szónok urat.

(*Folytatva.*) Ugy látom, untat némely kép-viselő urakat a szakszerű, tárgyilagos beszéd; de sajnálom, én ez uttal máskép nem szólhatok. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tehát a sáortáborokat okvetetlenül azon intézmények közé sorozom, a melyek a hon-védség harcképességét fejleszteni hivatvák, s mint mondám, midőn határozati javaslatomat a mult alkalommal a virement mellőzése iránt beadtam, kijelentettem, hogy ily hasznos intézményekre kész volnék többet is megszavazni, csak hogy

az átruházási jog mellőztessék, mert én is attól tartottam, a mitől Ernuszt t. barátom; hogy t. i. a virement következtében való megtakarítások néha a csapatkiképzés rovására eszközöltenek. A minister ur azonban tegnapi válaszában megemlítette, hogy a sátortáborok költségeinek fedezése leginkább az elhelyezési rovatokból történt. Ezt én megnyugvással veszem tudomásul, a mennyiben ebből arra kell következtetnem, hogy tehát e miatt a csapatkiképzés nem szenved. Már ha tehát t. ház, a csapatkiképzés nem csorbult, hanem az elhelyezési címnek tán túlzott összegben történt fölvétele folytán fordíthatott a multban nagyobb költség a sátortáborokra: akkor a most megszavazott átruházási jog módot fog nyújtani arra, hogy mint a jelen és megelőző években egy pár százezer frtot lehetett a sátortáborokra fordítani, úgy ezuttal, midőn e táborok már meglehetősen föl vannak állítva, — a minister ur képes legyen viszont a honvédlóvasság szaporítására hasonló összegeket fordítani.

Azonban a virement ily célú felhasználásán kívül még egy más módot is ajánlok a költségvetés keretében arra, hogy a honvédlóvasság szaporításához szükséges anyagszereket a minister ur beszerezhesse. (*Halljuk!*) Ugyanis ott vannak a leszerelt kerületi szórlővegosztályok. Sajnálom, hogy miután ezen kérdést is többször szóba hoztam, némileg ismételnem kell magamat; de ezuttal a szórlővegek kérdése valóban acuttá vált. A minister kétszáz és egynehány ezer frtnyi összeget szavaztat meg a házzal a

honvédség kézi lőfegyvereinek nagyobb lőtávra átalakítására; ezt is előre jeleztem volt tavalyi felszólalásom alkalmával, azt vélvén, hogy a minister ur póthitelt fog kérni e célra; a mit ugyan nem tett, hanem négy részletre osztva kéri 842,000 frtnak megszavazását, a fegyverek messzebb hordó képességűvé alakítására. Ez ellen nem szólalok fel; a mennyiben Poroszország, Franciaország, sőt még Románia is átalakították gyalogsági fegyvereiket, tehát ugyanezt nekünk is meg kell tennünk. Az összeget sem kifogásolom, sőt megengedem, hogy elég jutányosan kötöttet az alku, kivált az által, hogy a fizetés a munkálatok teljesítéseért négy részletben történik; csak azt sajnálom, hogy az átalakítás nem hazai, nem az egykori budapesti fegyvergyárban foganatosíttatik. Mindamellett nem vonom kétségbe, hogy ez a bécsi arzenálban olcsóbban eszközölhető, mert ott az e célra szükséges gépek már be vannak szerezve. Mondom, a minister ur ezen eljárását czélszerűség és olcsóság szempontjából nem kifogásolom; azonban mikor a porosz, francia, román, szerb, sőt még tán az orosz katonaság kézi lőfegyverei is kétezzer lépésről célba hordanak: akkor különös figyelmet kell a szórlövegek kérdésére fordítanunk. E szórlövegek, mint tudva van, tulajdonképen éppen nem szórlövegek, hanem igen concentrált körökben vetik golyóikat, és csakis 600 lépésnyi távolságra bírnak célképeséggel. Most már méltóztassanak tekintetbe venni, hogy az ellenség kézilőfegyverei oly messzeségre hordanak, hogy az egyes objectumokat, tehát a kiállított szór-

lövegek légénységét is az ellenfél már 2000 lépésről puskatüzzel egyenként célba veheti és le-szedheti; s így megtörténhetik, hogy a szór-lövegeknél alkalmazott légénység közül egy sem jut ahhoz, hogy csak egyszer is elsüthesse mitrailleuse-ét, mert ez csak 600 lépésről adhat viszonzást a 2000 lépésnyiről kezdődő tüzelésre. Szóval, a kézfegyvereknek távfegyverekké át-alakítása a szórlövegeket hasznavehetetlenné tette. Két eset marad még, melyben a szórlövegek alkalmazhatók: ugymint utcza-i torlaszok és hegy-szorosok védelmére. Én azonban azon reménye-met fejezem ki, — nem azért, mintha talán az illetőkben hiányzanék az akarat, hogy esetleg a szórlövegeket utcza-i torlaszoknál ne használják, hanem mivel a nép nem fog erre alkalmat adni, — hogy minálunk utcza-i harcokra a szórlövegek nem fognak használtatni, mert a magyar lakosság józansága és türelme nem viendi soha annyira az utcza-i lázongást, hogy a mitrailleusek honfívér ontására fordittassanak. (*Helyeslés.*) Tehát tegyük fel, hogy előbb meg fogja a rozsda enni a szór-lövegeket, mint hogy azok Budapest utcza-in használtathassanak. És így, nem lesz alkalma sem a minister urnak, sem másnak arra, hogy a mitrailleuse-öket torlaszok ellen alkalmazhassák. Ebben, úgy hiszem, önök is egyetértenek. Marad tehát a másik eset: a hegy-szorosok védelme. A szórlövegek kezelő légénységének természetesen itt is tökéletesen fedve kell lenni, hogy meg-állhasson, mert különben a messzehordó kézi-lőfegyverek egyenként célba vehetik őket. Magyarország, kivéven talán Erdélynek és a

Kárpátoknak némely vonalait, nem annyira hegyes ország, hogy a szórlövegeket ily czélra is általában használni lehetne; de még a hegy-szorosok védelmére is sokkal czélszerűbb egy shrapnel- vagy kartács-üteg: mert a mitrailleusők-nél sokkal messzebb hord és gyilkosabb öldök-  
lést visz végbe. Igen sajnálatos, hogy akkor, mikor e mitrailleusöket beszerezték, nem inkább egynehány üteg ágyú beszerzésére fordították a pénzt! (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Ezen azonban már túl vagyunk. De kérdem, hogy midőn a szórlövegek hasznavehetetlenségét maga a minister ur is elismeri az által, hogy már öt év óta nem tanittat be a legénységéből senkit azok kezelésére: miért szavazunk mi meg azok fenntartására évenként oly tetemes összegeket? Itt van 9 századosnak, 1 főhadnagynak, 78 legénynek évi illetéke, respective zsoldja; itt van a raktározás díja 5000 frt; itt van a szórlövegek fenntartására vonatkozó átalány, ez is néhány ezer forint; itt van azok őrzési költsége, noha tudomásom az, hogy azon raktárakban, vagy mellettök, melyekben a szórlövegek tartatnak, egyéb fölszerelési anyagok is őriztetnek, tehát az őrségek költségeit kizárólag nem számítom ide, — mert ha azt is ide számítanám, sokkal nagyobb lenne az összeg, melyet felhozok; de ez így is évenként 40,000 frtnál többet tesz ki, a mi t. i. a szórlövegek fenntartására megszavaztatik, az őrségek költségein kívül. Tehát ezen haszontalan masinák évenként 40,000 forintot emésztenek föl, csak azért, hogy a raktárakban heverjenek; mert nagyon problematicus, hogy

esetleg még hegysszorosaink védelmére is használhatók-e azokat? Sokkal helyesebbnek tartanám e helyett, ha az említett 40,000 frtnyi összeg is, a taktikai arány szerint nagyon kevés lovasság fejlesztésére fordíthatnák; s valóban, a minister ur alig tehetne jobbat, mintha a szórlövegeket eladná. Adja el; talán megveszi Montenegró, — ennek van elég, az albánok ellen megvédendő hegysszorososa. Ha pedig Montenegró meg nem veszi, megveszik tán az albánok, vagy Szerbia. Kináljuk és adjuk el még veszteség mellett is, mert még ekkor is nyerünk, mivel nem kell évenként fenntartásukra 40 ezer frtot elkölteni. Ha azonban sem Montenegró, sem Albánia, sem Szerbia meg nem veszi őket: megveszik a réz-, fa- és vasanyagot a zsibvásáron. Még ekkor is fogunk nyerni, nem pazarolván el évről évre 40,000 frtot haszontalanul. A minister ur a honvédség érdekében fog tehát cselekedni, ha ezen, a poroszok által végkép elítélt és soha nem használt szórlövegeket kiküszöböli s úgy értékesíti, a hogy lehet. Ha a minister ur ezt megteszi, módjában lesz az átruházási jog folytán a honvédlovasság fejlesztésére fordítható néhány százezer frton kívül e célra még 40,000 forintot s a mitrailleusök eladási árát is csatolni 1881-ben.

Biztat a remény, t. ház, hogy a minister ur elvégre is meg fog győződni az általam mondottak helyességéről és nem fog oly makacsul ragaszkodni e használhatatlan gépek fenntartásához, kivált midőn már a kézilőfegyverek hordképessége fokoztatott; és hogy elárusítja azokat vagy vala-

mely idegen országnak, vagy pedig a zsidóknak, csak hogy szabaduljunk tőlük. Reményem, utóljára lesz kénytelen a t. ház ezen összeget megszavazni és hogy jövőre e czímen a miniszter ur nem terhelendi többé költségvetésünket. (*Élénk helyeslés baloldalon.*)

Bocsánatot kérek, t. ház, hogy e czímnél egy kissé tovább terjeszkedtem és részletekbe is bocsátkoztam. A honvédség iránti lelkesedés és a jóakarát tétette velem figyelmeztetéseimet; (*Helyeslés*) mert e nagy hivatású intézménynél a taktikai arányok megkívánják a lovassági fegyvernem tovább-fejlesztését, a melyet a miniszter urnak nem ajánlhatok eléggé. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Méltóztassék jóakarátú felszólalásomat lehetőleg figyelembe venni és a jelzett alapon a honvédlóvasság tovább-fejlesztésére az előintézkedéseket legalább a következő évben megtenni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

---

## XLIX.

### Az új országház építéséről.

(Ugyanakkor.)

Tisztelt ház! A fennforgó törvényjavaslatra vonatkozólag bátorkodom, mintegy felhivatva a t. előadó urnak mindnyájunkhoz intézett kétrendbeli óhajtása által, néhány szóban nyilatkozni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Azt hiszem, nem magam vagyok a t. ház tagjai közül, a ki azt óhajtanám, hogy tekintettel országunk mostani pénzügyi nyomott helyzetére, egyáltalában ne építtetnék állandó országház. *(Helyeslés a szélső baloldalon és a középén.)*

Az ezen oldalról jövő helyeslés csak megerősít ezen nézetemben s felbátorít abbéli óhajomásom kifejezésére: méltóztatnék a t. ház elhatározni azt, hogy a jelen országház, mely még úgy látszik, hosszabb időkre is képes lesz a magyar képviselőtestületet veszedelem nélkül kebelébe befogadni, fenntartassék, továbbá a muzeum épületének nagy terme, a mely muzeumi czélokra ugy sem használtatik s a főrendiház által van foglalva, tovább is az eddigi használatban maradjon. A nemzeti muzeumot illetőleg ugy is ki van küldve a szakbizottság, és ha muzeumunk más-különbben a tudomány színvonalához képest fel-emeltetik az europai egyéb nagy muzeumok színvonaláráa: akkor a nemzeti muzeum személyzete, igazgatósága, szakemberei, stb. szivesen bele fognak nyugodni abba, hogy a főrendiház tovább is ottan ülésezzék; ez a muzeum kifejlését lényegesen terhelni jövőre sem fogja.

Az új országház fölépítése, mint monumentális épületé, mely ha egyszerűbb tervezettel is, de mindenesetre emlékszerű épületnek terveztetik, tetemes összegekbe fog kerülni. Azt hiszem, senki sem állítja, hogy pénzügyi helyzetünk, anyagi viszonyaink oly virágzó állapotban volnának, hogy ezt a tetemes költségét magunktól boldogabb időkre elodázní ne kellene igyekeznünk. Ugy vélem, a jelen országház még nincs oly romla-

dozó állapotban, hogy veszedelmes volna itt tovább is ülésezni. Amde a t. előadó ur azt hangsúlyozta, hogy hiszen mindegy: „előbb-utóbb kell egy állandó országház.“ Ezt én is megengedem; hanem éppen az ő, kétségtelenül szaknyilatkozatokon alapuló eme kijelentése még inkább meggyőz arról, hogy az az „előbb-utóbb“, 10—20 esztendő is jelenthet; következőleg éppen nem érzem magamat meggyőzötve az ő argumentumai által arra nézve, hogy már most okvetlenül szükséges az állandó országház építése. Én tehát ezen kérdésben úgy nyilatkozom, hogy egyelőre ne építsünk sehol!

Ebben feleltem a t. előadó urnak egyik felhívására. A másik felhívás, illetőleg óhajtás annak kifejezése volt, hogy a kik a ház tagjai közül e kérdésben felszólálnak: méltóztatnának mindenesetre a helyet megjelölni s ha jobb és olcsóbb helyet jelölnek ki: sem a kormány, sem a többség nem fogja ellenezni, hogy a tervek azon helyre nézve is előkészíttessenek. Én tehát bátorkodom erre vonatkozólag azon esetben, ha netán általánosságban elfogadtatnék a törvényjavaslat, egy módosítványt benyújtani; azonban a felhíváshoz képest már most főlemlíték egy ajánlatot a helyre nézve. (*Halljuk! Halljuk!*) Nem kérkedem, hogy a terv enyém volna, sőt inkább egyenesen hivatkozom, hogy a pénzügyi bizottság egyik jeles tagja, Lukács Béla képviselő ur tette meg erre nézve az első, szerintem igen helyes indítványt, midőn t. i. a bizottság figyelmét ama kincstári telkekre, a volt sóházi telkekre irányozá, a melyek a mostani ország-

háztól alig néhány száz lépésnyire, a belváros közvetlen közelében terjednek el s melyek az állam tulajdonát képezvén, ezeken még kevesebbe fogna az új országháznak építése kerülni, mint a Tömő-téren. Bátorkodom itten még a t. pénzügyi bizottságra hivatkozni annyiban, hogy a bizottság a Károly-kaszárnyának a belső körutra néző telekesoportját, azután a belső körut és Erzsébettér, másrészt pedig a Deáktér és Marokkó utcza által határolt telektömböt, végre a kegyesrendiek telkét az alsó Dunaparton a régi városházzal szemben, ajánlotta. Ily telkeket azonban a bizottság akár harminczat is ajánlhatott volna, melyek t. i. még drágábbak, mint a Tömő-tér. De úgy látszik, a t. bizottság csak olyan telkekre irányozta figyelmét, melyek a Tömő-térinél többbe kerülnek, s a melyek kevesebbe kerülnének, azokra nem terjedt ki figyelme.

Az említett sóházi telek homlokzata a vámház-körutra néz, s mélysége olyan, mint a vámházé; e négy utcza közt fekszik: t. i. a Vámház-körut, Pipa-utcza, Csillag-utcza és Sóház-utcza közt. Ezen telken csakis néhány oly ház van, melyek kisajátítása szükségessé válnék és csekélybe kerülne. Ugyanis a házak rajta, egy kétemeleteset kivéve, többnyire súlyedt épületek, melyeket úgy is le kellene bontani, s nagyobb részben különben is a kincstár tulajdonát képezik.

A mi a terület térfogatát illeti, az 3000 □ ölnyi, főhomlokzatának hossza pedig vagy 40 ölet tesz ki. Én szakemberekkel értekeztem e tárgyban és pedig oly nagy hirnévnek örvendőkkal, a kik az

országház építésébe is hihetőleg be fognak folyni. Sőt magának Ybl Miklósnak nyilatkozata is az: e sóházi telek elég nagy arra, hogy azon az új országház fölépíttethessék. Nem akarom itt a helynek előnyeit fejtegetni a fekvés tekintetében. Csak annyit jegyzek meg röviden, hogy azt a belvárostól csak egy utca választja el; négy utca által vétetnék körül, szabadon áll minden tekintetben. Azt sem lehet ellenvetni, hogy ezen a tájon igen élénk comunicatio fog kifejlődni: mert ugyanez áll a Tömő-térre nézve is, sőt a Tömő-téren még zajosabb közlekedés keletkezend, mint a Várház-köruton. Különben, én azt hiszem, hogy termeknél, melyek zárt szerkezetűek, úgy hogy az utcái lárma oda nem hathat, ezen körülménytől el is lehet tekintenünk. Mindenesetre áll azonban az, hogy az általam ajánlott helynek választása által a bel- és Ferenczváros felépült részei úgy telkei nyerni fognának s a képviselők mostani lakóhelyeiken megmaradhatnak, — miután lakásaik jelenleg többnyire a mostani országház közelében vannak — és nem lennének kénytelenek naponként egy pusztá városrészbe vándorolni, bevárván azt, hogy ott évek hosszú során át utcák épüljenek.

Felhivom továbbá a t. ház figyelmét arra, hogy a Tömő-tér oly alacsonyan fekszik és oly talajon áll, hogy a Dunának kissé magasabb vízállásai mellett alólról a víz benyomulásának lesz kitéve; mit szakavatott építészek nyilatkozata szerint, annak nyilatkozata szerint is, a ki a jelen tervet készítette, csak úgy lehet elkerülni, ha beton-alapépítkezést teszünk. Elismerem, hogy

ezzel és talán pilotázással is, a talaj-vizek felszivárgásán segítve lesz; de tudjuk t. ház, hogy a beton-építkezés véghetetlenül költséges, és éppen ez a körülmény az, a mi előttem a telek kedvező fekvésén kívül döntő; mert a sótéri telek, mint talaj, nem igényel beton-építkezést és így az országház felépítése itt, a Vámház-körúton mindenesetre előnyösebb. Ajánlom az eszmét a t. ház figyelmébe; arészletes tárgyalásnál bátor leszek erre módosítványt benyújtani. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

---

L.

Az új országház a Vámház-körúton álljon.

(Ugyanakkor.)

Tisztelt ház! Előbbi felszólalásomban jeleztem, hogy esetleg módosítványt fogok az 1. §-hoz benyújtani. Engem a t. minister ur indokai nem győztek meg annyira, hogy e módosítványom benyújtásától elálljak. A t. ministerelnök ur ugyanis azt mondta, hogy először a 4000 ölnyi Tömő-tér, noha messzebb van, azért alkalmasabb az országházra, miután 1000 öllel nagyobb, mint a só-téri telep. Hangsúlyozta továbbá, hogy a főváros fejlődése kívánja, hogy a Duna felé, följebb és szabad téren építtessék az országház.

Hát erre én azt bátorkodom válaszolni, hogy még nagyobb tér van a Rákoson, őseink is ott

gyülekeztek, kövessük őseink példáját! Aztán, a Rákoson még olcsóbban is lehet országházat építeni, mert ott nagy kiterjedésű s csekély értékű teretek vannak; a lóvonatú vasut majd kiszállítja oda a képviselőket és ott a sík téren még inposansabb lehet az országház, a mennyiben minden oldalról szabad lenne s park közepébe helyeztethetnék; még hozzá, hívek maradnánk őseink szokásához, a kik a Rákoson tartották az országgyűlést, úgy, hogy a németek, akkor a magyar országgyűlést egyenesen „Rakusch“-nak nevezték. De elég erről ennyi.

Hogy ama só-téri 3000 négyszög ölnyi telken az országház nem fogna szűken beszorítva lenni, hivatkozom e tekintetben arra, hogy a főhomlokzat 40 ölnyi és szabadon néz a Dunára; továbbá a többi utcák sem tartoznak a szűkek közé, s a telek nagysága elegendő arra, hogy az országház körül még némi ültetvényekre is hely maradjon.

Abban igaza van a t. ministerelnök urnak, hogy én azt hittem, hogy itt már a kész tervet mutogatják. Én nem részesültem abban a gráciában, hogy megláthassam. Azonban, hogy Ybl építész urral csakugyan méltóztatott érintkezni és ő a Tömő-téren fölvételeket is tett, ezt tudom, mert szóltam vele ez ügyben.

A t. ministerelnök ur nem méltóztatott megczáfolni azt, hogy a Tömő-téren beton-alapfalazat kell: erre pedig én igen nagy súlyt fektetek, mert ez nevezetesen drágítja az építést; míg ha az országház a nedvességtől mentes só-téren emeltetik, jóval olcsóbbra fog kerülni.

Bátorkodom tehát módosítványomat felolvasni, benyújtani és elfogadásra ajánlani.

Az 1. §. e szavai helyett „a főváros V. kerületében levő Tömő-téren“ teendő: „a főváros IX. kerületében a vámház-körut, sóház-, pipa- és csillag-utcák közt fekvő, legnagyobbbrészt kincstári telken“ stb.

---

## LI.

### A cím- és zászlókérdésről.

(1880. december 13.)

Tisztelt ház! Én csak igen röviden fogok e kérdéshez szólni. Igen nagy véleményben van Gulner Gyula képviselő ur a miniszerelnök urról, ha azt hiszi, hogy ő akar, vagy képes elégtételt szerezni a soldateskával szemben a megsértett nemzeti közérületnek. A t. miniszerelnök ur előbbi felszólalásában a többi közt nagy hivalkodással méltóztatott említeni, hogy ő a nemzeti zászlót meg fogja óvni bárhonnán jövő sértések ellen. Hát mi az a nemzeti zászló? Egy közjogi fogalom, egy jelvény. Ugyanezen közjogi fogalmak azonban a törvény által határozottan megállapított színekben és címzéseikben is nyilvánulnak. Én ugyan nem nagyon rajongok t. elvtársaimmal együtt az 1867: XII. t. cikkben megállapított cím megtartásáért, de azt hiszem, hogy azt a t. több-

ség kívánja; úgy tudom, hogy a kiegyezési törvényben, mely a magyar-osztrák monarchia címét megállapítja, a közös hadügyministerium császári és királyi közös hadügyministerium névvel jeleztetik.

A t. ministerelnök ur majdnem mindennap kap a k. k. Reichskriegsministeriumtól választ fölterjesztéseire, — igenis, nem átirataira, hanem fölterjesztéseire. — Méltóztassék azon válaszokat megtekinteni; ott lesz reá lithographirozva mindegyikre: „k. k. Reichskriegsministerium“, nem pedig k. u. k. gemeinsames Kriegsministerium. A t. ministerelnök urnak annyi befolyása sincsen a katonai klikkel szemben, hogy ezt az „und-ot“ bele tudná tétetni a k. és k. közé. *(Helyeslés a szélső baloldalon: Ugy van!)*

Mikor a delegatiók elé terjesztetnek a közös hadügyminister iratai: magyarul azok úgy terjesztetnek elő, hogy cs. és k. közös hadügyministerium, a német delegáció elé pedig mindig k. k. Reichskriegs-Ministerium. Ezt a Reichsministeriumot nem bírja a t. ministerelnök ur összes kormányával együtt „gemeinsame“-vá változtatni.

Minden Generalcommando épületén a törvény csufjára és gúnyjára ott díszlik a „k. k. Generalcommando“ cím, nem pedig a „k. u. k. Generalcommando.“ Tényleg a t. ministerelnök ur — fájdalom — nemcsak arra nem képes, hogy a magyar zászló becsületét megvédje: hanem még a magyar államnak törvény által megállapított címét sem képes respectáltatni. Ha ezt megteszi, örömmel fogom venni, s ha egyszer

ott fogom látni a „k. k. Reichskriegs-Ministerium“ helyett, hogy „k. u. k. gemeinsames Kriegsministerium“, akkor elismerem azt, hogy Tisza Kálmán legalább annyit ki birt vinni, hogy egy „und“ szurassék a k. és k. közé. De míg ez meg nem történik, addig még ennyi befolyását is tagadnom kell.

Pártolom Komjáthy Béla, illetőleg Szederkényi Nándor képviselőtársam indítványát.

---

## LII.

### Az ujonczjutalék megszavazásakor.

(Deczember 15. 1880.)

Tisztelt ház! Már két ízben volt szerencsém felszólalni e minden évben előforduló törvényjavaslat<sup>2</sup>tárgyalása alkalmával. Mindkét ízben a közös hadsereg kérdését egy kissé tüzetesebben fejtegettem, valamint a múlt évben az ujonczozás körüli viszonyokat is részletesebben megbeszélve, kijelentettem úgy magam, mint t. elvtársaim nevében, hogy mi, kik alkotmányunk sarkalatos főpontjának tekintjük az önálló nemzeti hadsereg létesítését, (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon*) ezen elvünkhöz ragaszkodván, a közös hadsereg részére egyetlen ujonczot sem szavazunk meg. (*Helyeslés szélső balfelől.*)

Mindenekelőtt hangsúlyoznom kell most is,

hogy alkotmányi szempontból semmi oly körülmény, semmi oly lényeges változás nem állott és nem állhatott be, a mely pártunk tagjait jelzett sarkalatos elvünktől eltéríthetné. Ahhoz rendületlenül ragaszkodunk s mint az önálló magyar hadsereg hívei kijelentjük, hogy a közös hadsereg részére ujonczokat nem szavazhatván meg, ezen törvényjavaslatot sem általánosságban, sem részleteiben el nem fogadjuk. (*Helyeslés szélső balfelől.*) De az ezen programunkon sarkaló alapelveken kívül más okok is vannak még, a melyek különösen a jelen alkalommal tartanak vissza minket attól, hogy az ujonczok megajánlásába beleegyezzünk.

A főindoktól eltekintve, oly körülmények mertültek fel az újabb időben a közös hadügyi kormányzat terén, melyek még inkább megingatták bennünk, sőt mondhatni, a magyar nemzet többségében a bizalmat ezen intézmény iránt.

Ha visszatekintünk a legközelebbi delegációk tárgyalásaira, a hadügyministernek ottani előterjesztéseiből és a megszavaztatni kért és meg is szavazott összegekből napnál világosabban kiderül az, hogy a közös hadügyi kormányzat férfiai csak az osztrák-magyar monarchia túlsó államának védképességére tekintenek, míg a szorosán vett magyar koronához tartozó államok védképességét teljesen elhanyagolják. Utalunk kell, t. ház, itt azon 14 millióra, mely a krakkói, a przemysli, a polai és a déltyroli várerődítésre kéretett és megszavaztatott.

Minthogy azonban ez nem tartozik e törvényjavaslathoz, s minthogy a véderőtörvény re-

visiója alkalmával, a mely utóvégre is tárgyalás alá fog kerülni, lesz helyén kifejtteni élvezimet arra vonatkozólag, hogy mennyire elhanyagol-  
tatik a magyar haderődítészet ügye; csak meg-  
érintem, hogy a legutóbbi delegáció alkalmával  
megszavazott 14 millió, a melynek tetemes ré-  
szét a 67-ik évi kiegyezés értelmében Magyar-  
ország fedezi, tisztán osztrák erődtésekre ruház-  
tatik be, míg Magyarországnak kivált Orosz-  
ország felőli elhanyagolt védelmére és az itteni  
erődítések védképességének, emelésére, a mire  
még Komáromnál is, ezen egyetlen elsőrangú  
várunknál, szükség volna, mi sem történik.

Ezt ezúttal csak constatalom és ennek stra-  
tegiai és szorosán vett haderődítési szempontok-  
ból való bírálatába nem bocsátkozom, mert nem  
tartozik a jelen törvényjavaslat keretébe. Csupán  
azért hozom fel, miszerint hangsúlyozzam, hogy még  
ezen ok is elidegenít minket a közös hadsereg-  
től: mert az azt kormányzó körök Magyarország  
védelmi képességét elhanyagolják és csakis a  
monarchia tulsó államának védelmére terjeszked-  
nek ki. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azonban van még egy másik szempont is,  
mely specialiter oda hat, hogy mindazon férfiak,  
kik velem egy elvben osztoznak, e törvényjavas-  
lat ellen szavazzanak a jelen alkalommal a ház-  
ban. Nevezetesen csak a tegnapi és tegnapelőtti  
viták alkalmával is elég részletesen emlegette-  
tett azon szellem, mely a közös hadsereg tiszti-  
karának — ha nem is nagy részének, de min-  
denesetre egy részének — lelkét nagy elfogultság-  
gal tölti el nemzetünk irányában. Nem akarom

a tegnap lezajlott vita részleteit itt újra előhozni, de constatálnom kell, hogy a közös hadsereg tisztikarának legnagyobb részénél nemzetiünk fiai ellen bizonyos animosítás mutatkozik. A győri, egri, kolozsvári eset, a tisztikar magyar szeretetének ezen gyönyörű tripartituma maga elégséges annak bebizonyítására, a spalatóit nem is említve; hiszen ily esetek ismétlődnek mindennap. A ki kételkedik ebben, megérdemli, hogy legközelebb rajta bizonyítsák be az illetők, hogy mennyire tévedett. (*Élénk helyeslés a szélső bal-felől.*) Annyi tény, hogy a kolozsvári vizsgálat folyik s ott okmányilag bizonyítva van, hogy a magyar ifjak az osztrák hadsereg tisztikarának egy része által „magyar kutyáknak” czímezettek. E gyönyörű név eléggé jellemzi a nemzetiünk fiai irányában ott táplált érzületet. Ez megczáfolva maig sincs, sőt constatálva van tanuk és irott nyilatkozatok által, melyeknek hitelessége megdőntve ma sincs. Én tehát s azt gondolom, velem együtt elvtársaim is, egy olyan hadseregbe, melynek tisztikarának tagjai a magyar ifjakat „magyar kutyák” czímmel illetik, egyetlen újonczot meg nem szavazhatunk. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ezek azonban csak specziális okok. Országunk védképességének a közös hadsereg főbbjei által való elhanyagoltatása és a magyar ifjak irányában a közös hadsereg soraiban némelyek részéről tanusított szellem és indulat csak még inkább megerősítenek bennünket abban, hogy sarkalatos elveinkhez ragaszkodva, a fő elv mellett még ez okokból is tagadjuk meg az

újonczok megszavazását. (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

Midőn ezt magam és elvtársaim nevében bátor vagyok kijelenteni, emlékeztetem a t. házat és a t. minister urat, az 1880. évre kért újonczjutalékról szóló tavalyi törvényjavaslat tárgyalására. Azon alkalommal volt szerencsém a t. minister ur figyelmét felhívni az újonczozások körüli visszaélésekre.

Tüzetesebben szólottam e tárgyban akkor s ez oldalról t. Pulszky Ágost barátom és többen szólottak e kérdéshez s nem tagadták, hogy imitt amott sűrűn fordultak elő e részben még újabban is visszaélések. A t. minister ur maga is elismerte, hogy baj van, azonban készségét nyilvánította e bajok orvoslására teljes erejéből hatni.

Általa felhívatra, szerencsém is volt vele egynémely eljárási módozatra nézve igénytelen nézeteimet közölni, melyeket a t. minister ur helyeselvén, úgy tudom, foganatba is vett. Nem hagytam e tárgyat figyelmen kívül azóta sem és az eredmény után constatálhatom, hogy újonczozási visszaélés a mult ízben, vagyis a jelen év elején, az idei újonczozás alkalmával, aránylag sokkal kevesebb fordult elő, vagy jelentett fel, mint az előző években; kevesebb panasz, kevesebb feljelentés érkezett be. Valamint tény az, hogy a mostani újonczozás aránylag jobb eredménnyel járt, mint a megelőző években; nevezetesen a honvédséghez tetemesen több újoncz jutott a legutóbbi újonczozás alkalmával, mint az azelőtti években. Pedig a közös

hadsereg, mint tudjuk, ezuttal is a maga contingensét a legerőteljesebb ifjabból vette ki és csak a fennmaradó számból válogathatott a honvédség, de még ez is meglehetősen contingenst adott a honvédség részére. Ezt szívesen constatólom, mert azt látom belőle, hogy a t. minister ur oly intézkedéseket tett az újonczozás alkalmával, melyek alkalmasak voltak a visszaéléseket korlátozni, ha nem is egészen meggátolni, s ezeknek köszönhető azon jó eredmény, hogy a legközelebbi újonczozás alkalmával a honvédséghez aránylag több újoncz jutott. Midőn ezt szívesen elismerném a ház előtt és a t. minister urnak ezen jóakarató buzgalmaért — melyben különben, ismervén az ő egyéni érületét, nem is kételkedtem — elismerésemet nyilvánítom: nem mulaszthatom el hangsúlyozni, hogy ez még csak kezdet. Az újonczozási visszaélések, fájdalom, lehet mondani, országszerte annyira mélyen gyökerezők, hogy azokat egyszerre kiirtani lehetetlen. Folytonos, évek hosszú során át tanusítandó szigor, vigyázat és kitartás szükséges ahhoz, hogy a védkötelezettség terhé egyaránt viselje mindenki, de különösen ne a magyar faj rovassék meg azzal, a mint hogy fájdalom, tényleg áll. Én tehát a t. minister ur figyelmét újlag felhívom ezen kérdésre, hogy jövőre is folytonos figyelemmel és buzgalommal igyekezzenek meggátolni ezen visszaéléseket s úgy hivatalos, mint félhivatalos úton elkövetni mindent, hogy ne csak a közös hadsereg útján, hanem direct besorozás által is jusson újoncz minél nagyobb számban a honvédségbe. Mert részünkről legalább, a honvédség

részére, mint a mely intézményt olyannak tekintjük, a melyből idővel az önálló hadsereg, mintegy magból, kifejlődhetik, legalább kedvező viszonyok közt; mint a mely hadsereg alkotmányunkra és törvényeinkre is föleskettetik; mint a mely legénység magyar vezényszó, magyar zászló alatt küzd; mi részünkről tehát, ha directe a honvédség számára kéretnének újonczok, azokat nem fognók megtagadni. Most is, ezen törvényjavaslatnál, midőn a sorhad részére kénytelenek vagyunk megtagadni az újonczjutalékot, tapasztalatból tudván, hogy a t. ház többsége elfogja fogadni a törvényjavaslatot: azért utaltam ismételve az újonczozás körüli visszaélések meggátlására s minél szigorubb ellenőrzésére, hogy legalább a honvédségnek — ezen félig árva intézménynek is jusson a kiállítandó újonczokból megfelelő jutalék, s hogy különösen oly férfiak nyeressenek a honvédség részére, kikből társadalmi állásuk és műveltségük folytán alkalmas subjectumok váljanak arra nézve, hogy a mélyen érzett tisztai hiányt ezen ifjaknak egy része által legalább annyira, a mennyire pótolni lehessen. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Midőn ezeket előadni szerencsém lett volna, — a hangsúlyozott indokokból kiindulva, kijelentem ugy a magam, mint elvtársaim nevében, hogy a törvényjavaslatot el nem fogadom. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

## LIII.

## A cukor-, kávé- és sörfogyasztási adó behozatala ellen.

(Január 25. 1881.)

Tisztelt ház! (*Halljuk!*) Minthogy jelen szomorú helyzetünkben, új adóemeléssel állván szemközt, még a szabadelvű párt humoros vezérszónoka is jónak látta a hangulat felderítésére a költészet tarka szárnyaihoz folyamodni, és neki itt a házban a hosszan tartó poétizálás megengedett: azon kéréssel járulok a t. házhoz, engedtessek meg nekem is, sokkal kevesebb mértékben, csak egy pár perczig ezt a szomorú tárgyú törvényjavaslatot némiképp költőileg bevezetnem. (*Halljuk.*)

A t. szabadelvű pártnak tudvalevőleg két poétája van; (*Halljuk a szélső baloldalon.*) egy elegicus és egy humoros. Mind a kettő különös tiszteletem tárgya; ha nem osztom is politikai véleményeiket, de igenis a társadalmi életben és az irodalomban nagyon elismerem érdemeiket és teljes tisztelettel szólok róluk. Az elegicus költő hangját a fennforgó tárgyban még nem hallottuk. Talán fogjuk hallani, ha szavát nem, bizonyosan szavazatát. De nem rég megszólalt ő ékes tollal a kormánypárt egyik főközlönyében, siratván a magyar gentry, a magyar középnemesség romlását. Ez a ház t. alelnöke, t. barátom Szontágh Pál. Nagyon igaza volt ama cikkben. Mert sajnálatra méltó, hogy azon osztály, mely lángoló hazafiságával fényes példáit adta századokon át a honfenntartás áldozatainak, feltartóz-

tathatlan hanyatlásban, pusztulásban, végromlásban van. Azonban, hogy ide jutott, annak, uraim, legalább az újabb években, jórészt az önök politikája az oka. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Midőn tehát a szabadelvű párt Ossiánja a jelennek sivár sziklája tetejére felülve, búsan zengi énekét, siratja a magyar nemesség romlását, méla hangulat fog el, és önkénytelenül eszembe jutnak Arany János koszorus költőnknek valóban aranyszavai: „Enyésző nép, ki méla kedvvel Múltján borong. Jer Ossián, ködös, homályos énekeddel!”

Azonban, t. ház, ha már a magyar gentry multhatlanul pusztúl: melyik osztály van hivatva annak helyébe lépni? Kétségtelenül a magyar polgári, városi elem. Ezen osztály, mely szerteszét az ország városaiban századok folyamán át többnyire idegen elemekből megtelepedett, és magát körülzároló rendszert volt kénytelen a középkorban követni, ma már — örömmel mondhatjuk, — egygyé olvadt a nemzettel, egygyé olvadni készül nyelvileg is, legalább az ifjabb generáció. Midőn tehát a szépen emelkedő és nagy mértékben gyarapodó városi osztály van hivatva elfoglalni a tönkre menő, elpusztuló nemesség helyét: minden józan és okszerűen gondolkodó politikusnak oda kellene törekedni, hogy ezen osztály érdekeit istápolja, felkarolja, nem pedig, hogy azt fejlődésében elnyomja. Már pedig a fogyasztási adó, mint azt az előtem felszólalt jeles szónokok több czáfolatlan érveléssel kimutatták, közvetve ugyan a földbirtokot is, de közvetlenül különösen a városi

elemet sújtja. Czélszerű-e, kérdehetem méltán, a magyar gentry helyébe lépendő polgári osztályt fejlődésében épen most, csirájában visszafojtani?

Kíváncsi vagyok tehát, hogy a szabadelvű párt t. Ossiánja, midőn oly szépen megsiratta a régi középosztály bukását: vajjon az új, a fejlődő középosztály érdekei ellen, mely az előbbit lesz pótlendő, fog-e szavazni?

**Csatár Zsigmond** (*közbeszól*): Bizonyosan! (*Folytatva*.) Kérem, csodák is történnek. (*Derültség*.) Épen ma van az ő patronusának névnapja; ma van Pál fordulása. (*Derültség*.) Én azon jó kívánattal fordulok tehát ez alkalomból Ossiánhoz: Óh Pál, fordulj meg! (*Hosszantartó derültség*.)

Említettem, t. ház, hogy az elegicus költő mellett a t. kormánypártnak humoros poétája is van. Nem is kell megneveznem. Csak nemrég hallottuk szépen szóló sípját. Neki is van patronusa: szent Mauritius! Szent Mauritius, a menyire az én eretnekségem a szentek életében jártas, nagy vitéz volt. Ő is nagy és jeles vitéz: a szent István-rend jeles vitéze. Valamint pedig szent Mauritius vértanuvá lett a pogányság által: úgy ezen új Mauritius is akkor, midőn az ebsfalvi bogáncsok közt legelésző Sancho Pansa szürkéjén ide berugtatott: ebbéli dicsőségével meg nem elégedvén, kanizsai büszke paripára akart szokellni; azonban a kanizsai pogányok dárdái alatt elbukott vala, és a ki őt elbuktatá, hivatik az „magyar“-nak, német nevezetével Unger. A különbség a szent és a még nem szent Mauritiust közt, bár lehet, hogy a t. kormánypárt

jövendőben, adja isten, minél későbbben, bokros érdemeiért még őt is szentté fogja avatni, — a különbség tehát csak az, hogy a pogányok által szent Mauritius meg is öletik, a kuruczság által pedig Mauritius csak elbuktattatik vala. De ő főlemelkedék ismét, és bátor vitézi voltát tovább is szívósan megtartja. S a kormánypárt, a tisztelt házban, midőn a legnagyobb veszély fenyeget, a legkeményebb positiók elfoglalására hős Mauritius vitézét ugratja be. Így csak pár nappal ezelőtt is felül vala Mauritius lovag az ő humorának hátul sípoló falovára; (*Derültség*) egyik kezébe fogja siflikardját, másik kezébe a kávé ibriket, és nagy vitézül belerontott az ellenség soraiba.

Mivel pedig a heves támadásban a fa-ló sípja hamis hangokat adott, a sifli-kard pedig elgörbült: azért hős Mauritius mérgében a kávé ibriket odavágta a padhoz. Jegyezze meg azonban a vitéz lovag, hogy ha már a kávé ibrik egyszer eltörött: azt a hú Trencsény valamennyi drótososa sem fogja többé összedrótózni! (*Nagy derültség balfelől.*) És jegyezzék meg önök uraim ott a kormánypárton, hogy abból a kávé ibrikből kifolyó forró lé bizony-bizony az önök nyakába fog omlani, mert: „hátra van még a fekete leves!“ (*Derültség és élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Jókai Mór t. barátom védekezése a törvényjavaslat érdekében, szerintem nagyon hibás alapon nyugszik. Ő ugyanis egész kalkulusát a magyar ember kényelem-szeretetére, hogy ne mondjam: tunyaságára alapítja; de téved az én t. barátom. Hát a mindenfelől megjelenő trieszi commis voyageur-ök mire valók és mit vétettek? Tele

velük az ország. Azt mondja t. barátom, hogy mikor a vidéki magyar ember kávéja elfogy: tizszer is meggondolja magát, míg kalamárisába vizet tölt, hogy irjon Triesztbe olcsóbb kávéért; inkább elfogadja Pestről a drágábbat. Én kétlelem; mert t. ház, a nóta azt mondja, már pedig régi nóta, igazat adok neki; ott terem az „országunkban futkározó ebadta németje.“ (*Derültség a szélső baloldalon.*)

**Elnök:** A t. képviselő ur egyetlen szava ellen van megjegyzésem.

(*Folytatva:*) Bocsánatot kérek, csak idéztem. (*Derültség.*)

**Elnök:** E parlamentben e szót „ebadta“ nem hallottuk soha s remélem jövődőben sem fogjuk hallani. (*Mozgás balfelől.*)

(*Folytatva:*) Tehát visszavonom, noha csak citáltam egy ismeretes kurucz nótából; azt mondom hát helyette: ördögadta németje! (*Tetszés a szélső baloldalon.*) Vagyis tehát: ott terem „az országunkban futkározó németje,“ és szépen oda teszi neki a trieszti olcsóbb kávé az asztalára. Így lesz ez és így van ez, mert szerteszéjjel, az utolsó faluban is háznak már a trieszti cégek ügynökei. Én legalább ezt így tapasztalom. És a budapesti nagy fűszeres cégek, a melyeknek száma ma még száz és egynehányra rúg, ha ezen törvényjavaslat életbe léptettetik: bizony le fognak olvadni csekélyre, mert nekik a transito-raktárak nem sokat használnak. A szakörökkel érintkezvén, bővebben meggyőződtem ugyanis ezen átviteli raktárak mineműségéről. Ha a transito-raktárak életbe léptettetnek: az

illető kereskedőknek ott és bennt a fővárosban külön-külön kell kezeltetniök árúikat és külön vitetniök könyveiket. Azt tehát senki el nem vitathatja, hogy e transito-raktározás személyszaporítást kíván, külön számvitelt és könyvelést igényel; úgy, hogy mind ennek költségeit kénytelenek lesznek természetesen a vidéki vásárlóktól beszerezni és így csakugyan drágábban fognak szállítani a budapesti központi kereskedők a vidékre, mint pl. a trieszti czégek. Ez már is nagyon komolyan gondolkozóba ejtett némelyeket közülök, és igen tekintélyes budapesti nagy fűszeres czégek azon gondolkodnak, hogy ha ezen törvényjavaslat életbe léptetetik: át teszik főüzletüket Triesztbe és onnét elégitik majd ki magyarországi vidéki vevő-közönségüket, s Budapesten nem marad egyéb, mint helyi, mint szatócsüzlet. Nem tudom, hivatva lesz-e ez Budapest fővárosát emelni? és az, ha ezen törvényjavaslat által a fogyasztási cikkek ára úgy itt, mint a többi városban drágább lesz, hasznunkra váland-e? Ugy is az a baj, hogy hazánk azon városaiban, a melyekben az éltük javát már leélt és nyugdíjt élvező emberek nyugalomra vonulhatnának, mint pl. Budapesten és Pozsonyban, az élet nagyon drága. Magam tudok példákat reá, hogy Pozsonyban lakó ilyes családok kénytelenek voltak a drágaság miatt onnét Gráczaba költözni, Grácza, a hol csak nyugdíjazott tábornok és ezredes mintegy 130 él, és ezen 130 nyugdíjazott tábornok ott mintegy félmillió frtot költ el évenként, a városnak nem csekély anyagi előnyére. Budapesten, ha e törvényjavaslat életbe lépne, az ily

nyugalomban élő pénzes egyének és családok száma még inkább meg fog ritkulni és a drágaság következtében nyugatra, Ausztriába, annak azon tartományába huzódik, a hol a cukor, kávé és egyéb ily fő táplálékot képező czikkek föl nem drágítatnak.

A mi a többi számszerinti argumentumokat illeti: kivált a cukor- és kávéra vonatkozólag, azokat Lukács Béla, Wahrmann Mór, Helfy Ignác t. képviselőtársaim és számos előttem szólott t. képviselő urak igen alaposan kifejtették. De kifejtették továbbá az illető szaktestületek érvelései is, mely érvek Budapest főváros közönségének, ugyan a főváros IX—X-ik kerületbeli választó polgárai gyűlésének, továbbá az országos magyar iparegyesületnek kérvényeiben bennfoglaltatnak; a melyeknek felolvastatását épen ezért voltam bátor annak idején kérni. Azért tehát a t. ház figyelmét nem akarván számszerű fejtegetésekkel hosszasan untatni: utalok egyszerűen az előttem szólott t. képviselő urak beszédeire és ezen kérvényekre. Azonban kell mégis néhány megjegyzést tennem a kávé- és cukorra vonatkozólag, különösen Hegedüs Sándor t. előadó ur beszédére; a sörről majd külön szólok. Azt ajánlá Hegedüs Sándor t. előadó ur, hogy a magyar kereskedők utánozhatnák hazafiságát az angoloknak, a kik a viszonyok súlya folytán a forgalomból kiesett bankjegyeket egész készséggel elvették. Azt hiszem, hogy az előadó ur itt a Kossuth-bankjegyeknek akart propagandát csinálni; meglehet, hogy tévedek e föltevésemben, de hát másféle érvénytelenné vált bankjegyek

nálunk nincsenek. Azonban elfeledte mondani, vagy tán szándékosan hallgatta el, hogy mennyit tett az angol kormány megelőzőleg az angol kereskedelemnek ugy bel-, mint külföldön való emelésére! De kérдем én: mit tett a magyar kormány a magyar kereskedelem és különösen a fűszerkereskedelem érdekében? Erre Rakovszky István t. képviselőtársam egyszerűen hivatkozott ugyan, de csak állított s nem bizonyított semmit, mondván, hogy kereskedelmünk felvirágoztatására mindent elkövet a kormány. No hát, jól van, én adatokkal állok elő arra nézve, hogy mit tett a budapesti fűszerkereskedelemért a magyar ministerium? Létrehozott oly vasuti tarifákat, melyek mellett a budapesti kereskedő alig képes kiállani a versenyt a bécsi kereskedőkkel. Például 5000 kilónál Londontól Hamburgon át Bécsig fizet a thea 5 frt 33 krt, Budapestig 8 frt 63 krt; tehát 3 frttal többet. A kávé Londontól Bécsig 3 frt 83 kr., Budapestig 4 frt 54 kr.; a fahéj Bécsig 4 frt 47 kr., Budapestig 6 frt 35 kr.; a bor Bécsig 4 frt 37 kr., Budapestig 6 frt 58 kr.; a rizs Bécsig 3 frt 33 kr., Budapestig 3 frt 77 kr.; lenolaj Bécsig 4 frt 43 kr., Budapestig 6 frt 89 kr.; a rum Bécsig 4 frt 2 kr., Budapestig 6 frt 49 kr. Ez 5000 kiló után van számítva, a mi jelentékenyen emelkedik kisebb mennyiségű szállítmányoknál. A rizs pl. így fizet Hamburgtól Bécsig 3 frt 54 krt, Budapestig 4 frt 16 krt; a fahéj Bécsig 3 frt 99 krt, Budapestig 7 frt 22 krt; a bors Bécsig 3 frt 99 krt, Budapestig 7 frt 22 krt; a lenolaj Bécsig 3 frt 99 krt, Budapestig

6 frt 49 krt. Ezen megbízható helyről vett adatokból meggyőződhetik a t. ház, hogy mily kedvezőtlenek vasuti tarifáink a fűszerárak szállítmányaira nézve, és Bécszel szemben mennyire hátrányban vannak a budapestiek. Ime, így pártfogolta a magyar kormány eddigelé a hazai fűszerkereskedelmet; és hogy miképen szándékozik ezután pártfogolni: bizonyosága a jelen törvényjavaslat.

Most áttérek felszólalásom különleges tárgyára, a sör megadóztatására. A pénzügyminister ur válaszó beszédét nagy figyelemmel hallgattam; azt mondá benne, hogy noha a városokban általánosságban talán fog szenvedni némi drágulást a kávé és czukor: mindazáltal ez oly vagyonos osztályokat ér, hogy a fogyasztás mennyisége e két cikkre nézve, az új adótörvény miatt, már t. i. ha az — quod Deus avertat — törvénynyé válik, nem fog csökkenni; a sörre nézve azonban elismeri, hogy ennek fogyasztása valószínűleg apadni fog. Constatálom a minister ur ezen nyilatkozatát, és fölemlítem azon körülményt, hogy a sörgyártás hazánkban köztudomásulag 1873 óta, de különösen az utóbbi 3 év alatt, óriási mérvben hanyatlott.

Ennek oka főképen az, hogy Ausztriával a versenyt nagyon nehéz itteni gyárosainknak kiállani, és hogy Románia, a hová a kőbányai nagy sörgyárak leginkább exportáltak, mióta önálló állammá lett, a külföldi sör behozatala ellen hatalmas védvámi intézkedéseket tón; nevezetesen oly magas beviteli vámot szabott a magyar sörre, hogy onnan sörgyárosaink leg-

nagyobb részt már ki vannak szorítva. Constatálható tehát mindenképen, hogy a magyar sör-  
ipar hanyatlóban van. A nemzetgazdaságtan  
egyik főelve az, hogy hanyatló iparágat új ter-  
hekkal megróni sohasem szabad. Már most kér-  
dem az igen t. pénzügyminister urat, hogy midőn  
a sörgyártás hanyatlása elvitázhatatlan tény; a  
nemzetgazdasági tudomány ezen alapelvével szem-  
ben, miért akarja ezt új terhekkal sujítani? Talán  
az a célja a t. pénzügyminister urnak, hogy  
Magyarországban a söripart végképen elnyomja?  
Ha igen, ezt ugyan el fogja érni. De, a mint  
Wahrmann képviselő ur a solidaritás természe-  
téből kifolyólag oly szépen kifejtette: nemcsak  
a kereskedő és iparososztályt fogja sújítani ezen  
adó, hanem sujítandja a fogyasztót és a földbir-  
tokost is. Ha valamely czikkről áll ez: áll leg-  
inkább a sörről; hiszen árpatermelőinknek leg-  
jobb vevői a sörházak. De tekintsünk gazda-  
ságunknak egy másik, ma még csak csirájában  
levő, azonban szép jövőre hivatott ágára, a  
komlótermelésre is. A magyar komló, mely Vas-  
megyének különösen a stíriai határok mellett  
fekvő részében, a sáros-megyei zborói urodalom-  
ban és Erdélyben Segesvár körül máris szép  
sikerrel műveltetik, oly jó minőségű, hogy a mint  
ezt a kőbányai nagy sörgyárosok tisztviselőitől  
tudom, ők örömmel veszik ezen komlót, mert  
a cseh komlóval egyenlő kitünő tartalmú.

Tehát a cseh importot, a magyar komlóterme-  
lés hivatva volna kiszorítani, ha a minister ur  
e törvényjavaslattal a magyar söripar meg-  
semmisítését nem célozná. A komlótenyésztés

nevezetes jövedelmet hozó ág. Hajdanában hazánkban ez sokkal virágzóbb volt, mint most. És itt engedje meg a t. ház, hogy történeti visszapillantást tegyek kapcsolatban a sör- és bortermeléssel. Megjegyzem előbb, hogy árpatermelőink jövőben, ha a magyar sörgyártás az új fogyasztási adó által, — mert a sör több adót már meg nem bír — teljesen lesujtatik: csak szűken fognak majd vevőket látni. Eddig saját sörgyárosaink és a bajorok voltak legjobb vevőink. Az osztrák és a cseh sörgyártók nem szeretik a mi árpánkat és pedig azért, mert az osztrák-németnek az a sajátságos gusztusa van, hogy szerelmes a világos-sárga színbe, különösen pedig a citromsárgába. Neki tehát világos színű sör kell: a pilseni. A bajor ellenben a sötét színű, erős sört issza. A magyar árpa különösen ezen utóbbi sör gyártására alkalmas s ezért a csehországi sörgyártó a magyar árpáért métermázsánsként néhány krral mindig kevesebbet ad, mint a bajor. Ha azonban életbe fog lépni a söriparunkat fenyegető adó: a pilseni sör behozatalának még nagyobb utat nyitand, a hazai sörgyárosok rovására, mint eddig; pedig már eddig is nagy fogyasztó continenst vett el tőlünk a pilseni sör, árpa és komlótermelőink lényeges kárára. Ezeket előrebecsátva, röviden reflectálok arra a viszonyra, mely a sör- és a borfogyasztás közt létezik, nehogy azt vehessék ellenem, hogy Magyarországnak, mint kiválóan bortermelő országnak nem hivatása a sörgyártást istápolni s legalább a meglevő mértékben fenntartani, — hanem inkább czélszerű e törvényjavaslat azért, mert általa a sörfogyasz-

tást kisebbitvén, a borfogyasztás és így bortermelésünk annál inkább virágozni fog. Bocsásd meg nekem Szalay és Zalay borász-képviselőtársaim és barátaim, hogy az ő szakmesterségükbe belekontárkodom; hanem hát a historicusnak még ehhez is kell érteni. Én különben nem a mostani borkezelés és fogyasztásról szólok, hanem a bor és sör kérdését párhuzamosan egymás mellé állítva, szólni akarok a régi magyar bortermesztés és sörgyártásról. A sörgyártás, t. ház, Magyarországon sokkal régibb, mint sokan hinnék; oly régi, hogy egykorú a bortermeléssel. Már Priscus Rhetor írja, hogy Attila táborában, midőn a byzanci követtséggel megérkezett, a húnok némely részét árpaléból készített itallal látta élni. Ime t. ház, tehát még a húnoktól magukat egyenesen származtató székelek, t. barátaim Ugron Gábor, Orbán Balázs, vagy a kis üstökért lándzsáttörő TibádAntalereiben, a kis üstök tartalma mellett még egy pár csöpp sör is buzog. Szóval, már a húnok idejében ismerték hazánkban a sört és készítését. Ha errébb tekintünk, azt tapasztaljuk, hogy az Árpádok és az Anjouk korában, a mennyire okmányaink a vinumot: majd épen annyira a cerevisiumot is említik. A borkimérési jog mellett adománylevelekben igen gyakran előfordul a sörmérési jog is. De a hol adataink szaporodnak, a XVI. és XVII. században, — ott már közvetlen buvárlatok, számtalan adatok alapján bebizonyítva látom és állíthatom azt, hogy Magyarország területén a XVI. és XVII. századokban sokkal több sörgyár, vagy mint akkor nevezték: „sör-

nevelő“ létezett, mint ma. A sört széltében itták az országban, kivált nyaranta; s főként az északi vidékeken nagy kelete volt annak Oka ennek főleg az vala, hogy boraink akkoriban kiválóan keresett árúczikkek voltak; a Hegyallján lengyelek, poroszok, angolok stb. számára nagyban vásároltak. Őseink tehát akkor a mostaninál aránylag tizszeresen magasabb áron kelt hegyalljai és szirmiai jó borainkat jó részben külföldre adván el, ebből pénzeltek és a tetemes borkivitel folytán idehaza a sörfogyasztás emelkedett. Ekként a magyar borkivitelnek nem ellensége a sörgyártás, hanem szépen megférnek egymás mellett; mint régen, jövőben is meg fognak férni. Borkivitelünket a mult században két nagy csapás sujtotta. Az egyik politikai volt: Lengyelország felosztása. Magyarországra nemzetgazdászatiilag nagyon súlyosan nehezedett ezen politikai hiba, különösen borászatunkra; mert a gazdag lengyel nemességgel, mely az oroszok által elnyomatott, elszegényítettett, Szibériába számkiűzetett, legjobb borvevőink száma nagyon megcsökkent. A másik csapás pedig, a mely borainkat a nyugoteurópai piacokról leszorította, főkép a finom hegyalljai, tokaji borokat, — a francia pezsgő feltalálása volt, mely orleansi Fülöp regensségi idejére esik, 1716—17-re. A pezsgő csakhamar általános divatba jövéen, a tokaji bor a külföld nyugati piacokról is jóformán leszorult. Ezen körülmények s különösen, mint mondám, Lengyelország felदारabolása és a lengyel nemesség elszegényítése eredményezték azt, hogy borainkra a külföldön

kellő számú vevő többé nem akadt; s ezért mit tehettek szegény őseink? Elkeseredésükben megitták boraikat maguk! Minthogy pedig maguk voltak kénytelenek boraikat elfogyasztani: következett a hazai sörgyártás hanyatlása, a magyar és erdélyi sörházak, vagy mint akkor nevezték „sörnevelők“ egymásután való bukása.

A mult század második felére esik sörgyártásunk e decadence-a. Imitt-amott maradtak csak fenn a felvidék városaiban egyes [sörházaink; azonban, midőn legújabb időben, — nem az utolsó éveket, hanem az utóbbi évtizedeket értem, — a magyar bor külföldön ismét piacot kezdett magának hódítani: akkor indult hazánkban a sörgyártás is, annyira a mennyire, ismét virágzásnak. De a mostoha viszonyok s különösen az osztrák verseny, 1873 óta Magyarország sörgyártását, főként pedig ennek központja Kőbánya nagy sörgyárainak iparát, véghetetlen mérvben sujtották, csökkentették.

Ha a minister azt hiszi, hogy egészen el kell ölni a hazai söripart; ám legyen neki az ő hiedelme szerint, — de én részemről ezen nemzetgazdaságilag káros merényletbe soha bele nem egyezem és pedig az előbb említettem okokból és még a következőből is.

Királyi Pál t. barátom épen előttem hangsúlyozta, hogy a sörfogyasztás meggátlását fogja követni a pálinkaivás elharapódzása. Ép ezt akartam én még hangsúlyozni és hangsúlyozom is. Ott van példaként Oroszország. És mindenütt, hol nagy a szegénység, nagy a nyomor: ott egyuttal a legnagyobb mértékben el van ter-

jedve a pálinkaivás. Hogy milyen következései vannak pedig ennek, azt a t. igazságügyminister ur mondhatná meg leginkább, ha itt volna; mert a büntető codex számára a legnagyobb contingenst a pálinkaivásból származó büntettek szolgáltatják. (*Igaz! Ugy van!*)

De, t. ház, a pálinkaivásnak a büntető codex száanalomra méltó áldozatai még csak elsőrendű következményei; sokkal nagyobb társadalmi bajok is megteremnek, lappanganak még ott, ugymint a nihilismus, communismus, socialismus. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Példa rá ismét Oroszország. Midőn tehát a sörgyártást hazánkban a pénzügyminister ur és azok, kik a törvényjavaslatra szavaznának, elnyomni iparkodnának, jegyezzék meg, hogy akkor a pálinkaivást mozdítják elő, és tulajdonképen ők azok, a kik Magyarországon a nihilismus, communismus és socialismus ágját megvetik. (*Igaz! ugy van! a szélső balon.*) Épen ama párt ott át, ellenünkben czimborál tehát azon társadalmi rendbontókkal, a kik ellen mi többször tiltakoztunk s legközelebb tiltakozott Irányi t. képviselőtársam. Igen uraim, önök vetik meg nálunk az inségnek, a nyomornak és ezzel a vutki-ivás kimaradhatlan következményének, a nihilismus, a communismus és socialismusnak alapját, veteményes ágját. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Constatálni kívántam ezt, és megélni nem akarom azon szomorú időt, mikor majd a mi helyeinken itt önök communistákat, nihilistákat fognak látni. Én nem szándékozom köztük ülni; de ha önök majd politikájok illetén sajnos kö-

vetkezményeit tapasztalandják: jusson eszükbe, hogy a jelen törvényjavaslattal nagyban segítettek ama jelzett helyzetnek előkészítését. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Én t. ház, a fennforgó törvényjavaslat ellen, — mint a mely a városi középosztály életérdeke ellen intézett merénylet, — ama 39,000 fővárosi polgár nevében, a kiket itt képviselni szerencsém van, — tiltakozom, és elfogadván Helfy t. barátom határozati javaslatát, azon óvással zárom be beszédemet, hogy minden képviselő, a ki e törvényjavaslatra rászavaz, gyilkoskezet emel a magyar polgári osztályra. (*Zaj, mozgás jobbfelől, helyeslés a szélső baloldalon.*)

---

#### LIV.

### A váltópénzről.

(1881. február 8.)

T. ház! A veretni szándékolt váltópénz arányára vonatkozólag osztozom azon nézetekben, melyeket előttem szólott t. képviselőtársam és elvtársam Helfy Ignác hangoztatott; részemről tehát ennek kijelentése után, csak a váltópénz anyagára nézve kívánok megjegyzést tenni, mit a pénzügyminister úr szives figyelmébe ajánlok.

Bizonyára ismeretes lesz a t. pénzügyminister ur előtt, valamint a t. ház azon tagjai előtt is, kik Németországban utazni szoktak, hogy ott

a váltópénz, nevezetesen az öt, tiz, husz pfeninges pénzdarabok nem rézből, hanem nickelből, magyarosan nikolból veretnek. Ezen ércz pedig hazánk specialis termése; tudvalevő, hogy Dobsinán bányásztatik és Portugallián kívül egész Európában csak itt találtatik. A rézpénz, mint tudva van, ha nedves helyre kerül, megrozsdásodik s a mérges Grünspannt idézi elő; ennek következtében sokszor történt már mérgezés különösen gyermekeknél, kik vele játszva, a rézpénzt lenyelik s megmérgezik magukat. Már többször volt is szó arról, hogy a rézpénz, mint nem épen alkalmas, más anyaggal cseréltessék fel. Midőn tehát német szomszédaink, a kik magok alkalmas anyaggal nem rendelkeznek, feltalálták ezt a mi magyar specialis bányatermékünkben, a más téreken is nagy jövőre hivatott nikolban: akkor elérkezettnek tartom az időt arra, hogy a t. pénzügyminister ur is méltóztassék gondolkodni e tárgy felett és ne a czélszerűtlen és kevésbé tetszetős külalakú rézből veresse váltópénzeinket. Kiválólag alkalmas volna a nikol arra, hogy nemcsak a négy, hanem a tizkrajczáros váltópénz is ebből veressék, mint a mely pénz mai alakjában oly kicsiny, hogy könnyen elveszésnek van kitéve, nikolból pedig nagyobb alakban veretvén, alkalmasabb lenne a forgalomra, kivált a népnél. Másik szempont e tekintetben az, hogy ha valamely ország hasznot ígérő specialitással bir: e specialitás mozgottassék elő. Ily különlegességünk nekünk a nikol; és midőn egy idegen birodalomban, a nagy Németországban már évek óta mindenütt e

magyar ércből vert váltópénz circulál, — akkor mégis talán itt volna az ideje, hogy ezen immár a gyakorlatban alkalmasnak bizonyult érczet alkalmaznók mi is, s utánozván Németország példáját, nikolból veretnők aprópénzünket. Annál inkább czélszerű pedig ezen ércz a váltópénzre, mert a nikol nemcsak, hogy mint a réz nem rozsdásodik és szennyesedik: hanem inkább idővel szebb, tetszetősebb formájú lesz. Tudva levő dolog, hogy a legújabb időben a rozsdá ellen az aczélkészülékeket nikollal vonják be; a külföldi gyárakban s nevezetesen Franciaországban a nikol e nemű alkalmazása általában be van véve, sőt a legújabbban Budapesten is meglehetősen ügyességgel alkalmazzák már az aczél, pakfong és más ércztárgyaknak nikollal befuttatását. A nikol tehát oly anyag lévén, mely a rozsdának leghathatósban ellenáll és semminemű mérges álladékot, mint a réz, nem tartalmaz: különösen ajánlható aprópénz veretésére és annyival inkább, mert nem is igen kerülne többbe, mint a réz. Ezenfölül pedig még egy nevezetes hazai bányatermelési ágat, a dobsinai nikoltermelést tetemesen előmozdítanánk.

Ajánlom tehát ezen megpendített eszmét a pénzügyminister ur figyelmébe már a mostani alkalomra; vagy pedig, ha most megvalósítható nem lenne, legalább jövőre. (*Helyeslés.*)

---

## LV.

## A névmagyarosításról.

(Február 24. 1881.)

Tisztelt ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Méltóztassék megengedni, hogy csak rövideden egy pár szóval ezen kérdéshez én is igénytelen szavammal járuljak és pedig némely tekintetben historiai joggal, a mennyiben már 1878-ban a belügyministeri költségvetés alkalmával én voltam a t. ház tagjai közül az első, ki tudtommal — e házban legalább — ezt a kérdést megpendítettem, és már akkor ajánlottam a belügyminister ur figyelmébe a névváltoztatási, illetőleg névmagyarosítási díjak eltörlését, vagy ha ez lehetetlen volna, lényeges leszállítását.

T. képviselőtársam Zay Adolfnak mai felszólalása épen eszembe juttatja egy akkor is fölemlített példának emlékezetét, melyet annál inkább kénytelen vagyok most előhozni, hogy t. képviselőtársamnak feleljek. (*Halljuk!*) Ő a magyar nemzet azon régi befogadott kedves hospeseiből származott, kik Erdélyben a cultura terén tagadhatlanul sok érdemet vívtak ki maguknak, t. i. a szászok fajából. Ezen tisztelt szász urak — mondom, én az ő civilisatori missiojukat kivált a mult századokban teljesen elismerem, — ám ragaszkodjanak eddigi becsületes német nevékhöz; nem is számítunk arra, hogy az erdélyi szászok magyarosításával szaporítsuk magyar fajunkat. De méltóztassék meg-

engedni, még más szászok is vannak, ott a Kárpátoknál, a Szepességen, a kik máskép szoktak érezni és gondolkozni. (*Zajos helyeslés balfelől. Felkiáltások: Éljenek!*)

Nem akarok nemzetiségi vitát, csak példakép emlitem, hogy az ezelőtt Wagendrüssel szepesi város Merényre magyarosította nevét. 1849-ben Wagendrüssel folyamodott a Debreczenben székelő kormányhoz, hogy engedtesék meg neki, hogy nevét Kis-Debreczenre változtassa. Az akkori kormány ezt meg is engedte és így lett Wagendrüsselből Kis-Debreczen, de később ezért Haynau kegyetlenül megsarczolta s elvétette a Kis-Debreczen nevet, és maradt Wagendrüssel.

De a wagendrüsseliek nagy kuruczok voltak. Itt született Czelder Orbán, ki régi harczosa volt a szabadságnak, kit hazaszeretete a vérpadra, a hóhérbárd alá vitt. Ily érzelmeket tápláltak eme szászok. A mint az alkotmányos korszak megkezdődött: azonnal folyamodtak, hogy az erőszakosan reájuk rótt Wagendrüssel név átváltoztassék. Igaz, ekkor már nem merték azt kérelmezni, hogy Kis-Debreczennek neveztessenek, mert szájok ízében volt a sarcz; azonban minthogy mertek, — Merényre kérték helységök nevét változtatni, a mi nekik meg is engedtetett.

Ugyan e bányavárosból a lakosok közül egy szepesmegyei most már sírban nyugvó hirlapíróhoz, Pákh Alberthoz, a „Vasárnapi Ujság“ egykori szerkesztőjéhez tömegesen folyamodtak és tőle, mint szepesi fiutól, várták az indítványt, hogy a névmagyarosításhoz ajánljon számukra

neveket. Pákh meg is tette, küldött nekik magyar neveket; midőn azonban e jó derék hazafias érzelmű polgárok megtudták a borzasztó bélyeget, azt t. i., hogy minden névváltoztatásért 5 frtot kell fizetni és felszámították az így valóban ezrekre menő költséget, a mely őket fenyegette, családneveik megváltoztatásától elállottak, maradtak a réginél, csak városuk nevét változtatták magyarra.

Miután ily hazafias érületű községek és lakosok nagy számmal vannak Magyarországon, én a névmagyarosítást illető szándékoknak tökéletesen tárt kaput akarnék nyitni. (*Helyeslés a szél-ő baloldalon.*) Nem zárom ki azt, hogy ha valaki német nevét szerbre vagy szerbről oláhra, vagy megfordítva akarja változtatni: ezt is megtehesse; ám tessék ezt neki tenni, szabad országban élünk, uralkodjék teljes szabadság, ám éljenek ezen kedvezménynyel; azonban azt reméljük, hogy a nagy többség oly módon fog ezzel élni, hogy megmagyarosítja nevét. De nem zárom ki mindenkinek a szabad akaratát más irányban sem, s ugyanazért azt óhajtom, hogy az 50 krnyi bélyeg is töröltessék el.

Azt mondja a t. pénzügyminister ur, hogy csak a kivételek szaporítása miatt nem óhajtja ezen intézkedést. Hát, ugy is számosak a kivételek. Nagy terjedelmű ügyekre áll fenn a bélyegmentesség, pl. az összes katonai ügyiratok, az adóügyi beadványok és a büntügyi iratok mind bélyegmentesek. Ha már a közügyeknek ily óriási terjedelme bélyegmentességben részesül, akkor nem látok éppen semmi veszélyt a

kivételeknek azon csekély számára sem, a mely ezen kérdéssel összefügg. Én ezt nagyon is megengedhetőnek és indokoltnak tartom azon nagyon általános nemzeti szempontból tekintve, a melyet hangsúlyozni volt szerencsém; ugyanazért pártolom Lichtenstein képviselőtársamnak módosítását. (*Helyeslés.*)

---

LVI.

Interpellatio az amerikai sertés-zsir kitiltása érdekében.

(Márczius 12. 1881.)

Tisztelt ház! A ház naplói tanúságot tehetnek arról, hogy országunk, de különösen fővárosunk kereskedelme, és pedig kiviteli forgalmunk egyik főágának, az évenként csak Kőbányáról 30—35 millió frt forgalmat felmutató sertéskereskedelemnek tárgyában többször felszólalni szerencsém volt. Nevezetesen tüzetesen kifejtettem annak emelése körüli nézeteimet úgy az 1879-iki, mint az 1880-iki költségvetés tárgyalásánál, a t. földművelési-, ipar- és kereskedelmi minister ur tárczáját illetőleg. Hasonlókép az 1881-iki költségvetés tárgyalása alkalmával is kértem a t. földművelés-, ipar- és kereskedelmi minister urat, mint azelőtt, megújítván kérésemet, és sürgetvén a hazai sertésüzlet előmozdítása érdekében az amerikai sertés- és sertés-zsir, mint ártalmas anyagok behozatalának

megtiltását, s hivatkozván arra, hogy ebben megelőzött bennünket Olaszország, Hollandia, Belgium és Portugall, sőt legújabbán Franciaországot is igen nagyban foglalkoztatja e kérdés és kilátás van arra, hogy a közegészségre nézve ártalmas ezen anyag behozatala Franciaország területére nézve is meg fog tiltatni. A földművelés-, ipar- és kereskedelmi minister ur mindannyiszor válaszolt ebbeli sürgetéseimre, és legutóbb az 1881-iki költségvetés tárgyalásakor tett felszólalásom alkalmával annyit kijelentett, hogy már folyamatban vannak a tárgyalások: de az osztrák kormánnyal közösen kellvén eljárni, miután az osztrák-magyar monarchia tulsó államára nézve is ki kell terjednie ezen kitiltásnak, ennek következtében az ügy nem mehet oly gyorsan. Végre a mai hivatalos lap közöl a t. pénzügy-minister urtól egy hirdetményt, melyben az általam már igen sokszor sürgetett ezen intézkedés némileg valósítva van; a mennyiben, mint a hirdetményből látom, az osztrák kormány részvétele mellett sikerült a magyar kormánynak úgy, a hogy keresztül vinni azt, hogy az Amerikából behozandó sertés-szállítmányok, továbbá a sertéshús és a feldolgozott sertéshús t. i. a szalonna és a kolbász kitiltassék.

Azonban igen lényeges hiánya van ezen intézkedésnek; nevezetesen nincs eltiltva az amerikai sertés-zsir behozatala.

Pedig a főbaj épen ebben fekszik. Azt is örömmel veszem ugyan, a mi a mai rendelet útján történt; de épen a kőbányai sertés-kereskedelem fejlődése érdekében kívánatosnak tartom

azt, hogy ezen intézkedés kiegészíttessék az amerikai sertés-zsir végleges kitiltásával és pedig a következő okokból: Amerikában tudvalevőleg a sertések a Missisipi által kiöntött halakkal is nagy mértékben tápláltatnak, és e sertések leöletvén és zsirjok hordókba veretvén, úgy küldetik szét. Sőt a zsir nem is olvasztatik ki, hanem a mint Amerikában járt szakembertől tudom, leginkább úgy sajtoltatik, préseltetik ki.

Ez nem zárja ki azt, hogy a fonalócz-férgek élve ne jőjjenek a zsirba, sőt inkább az ily sajtolt és nem kiolvasztás által nyert zsir gyakran tartalmazza a vizsgálati kimutatások szerint a veszedelmes fonalócz-férgeket. Azért tehát a hordóba vert kész zsirnak behozatala, akár legyen az kiolvasztott, akár préselt, a mit itt Európában meg sem ítéltünk, szintoly veszélylyel jár, mint a sertés egyéb részeinél.

Csodálom, hogy ha már ama sertésrészek behozatala eltiltatott, miért nem vitetett keresztül ez a sertészsirra nézve is? Ebben talán az hátráltatta a t. kormányt, hogy az amerikai sertészsir más célokra is használtatik, mint étkezésre, pl. kenőcsre, szappanfőzésre. Ezt jól tudom; hanem akkor is módja van a meggátlásnak, az tudniillik, hogy a sertészsir, ha már az utóbbi célokra behozatala meg is engedtetik, a főzésre élvezhetlenné tétessék. Jól tudják pl. a kőbányai és kecskeméti sertéskereskedők, hogy ha az egész hordóba néhány csepp rozmarin-olaj tétetik: a zsir oly szagot nyer, hogy az azzal főtt ételt senki meg nem eszi, — de azért szappanfőzésre használható lesz.

De van még egy más körülmény. A legnagyobb visszaélések az által üzetnek, nagy kárára a magyar kőbányai, és kecskeméti stb. tisztán hizlalt sertések eladásának, hogy az osztrák monarchiának valamely kereskedője megvesz pl. a kormány engedélyezése alapján behozott s hordókba vert amerikai zsirt és azt összekeveri kőbányai zsirral, pl. kétharmadrészben amerikai zsirt egyharmadrészben kőbányai zsirral, és kiirja, hogy nála a legjobb minőségű kőbányai zsir kapható és így a magyar zsir hitelét rontja. Mindaddig, míg az amerikai zsir ki nem tiltatik, a magyar zsir hitelének ily káros rongálása tartani fog.

Ép azért én szükségesnek találom azt, hogy vagy végképen eltiltassék a hordókba vert zsir behozatala, ép úgy, mint a sertés többi részének behozatala, vagy pedig, ha már ez nem történhetné meg: az általam említett módon, vagy más chemikai uton a behozatalnál tétessék meg a kellő intézkedés arra, hogy az étkezésre ne legyen használható a behozott amerikai zsir. Egyébnemű vizsgálatot nem hiszek szigorúan keresztül vihetőnek, mert hisz egész hordót a chemikus fel nem hányhat és nem vizsgálhatja meg mikroskoppal, vajjon van-e benne fonalóc? Hanem inficiáltassék az úgy, mint említettem, hogy ne legyen étkezésre alkalmas; vagy pedig, a mi még egyszerűbb, tiltassék ki egyszerűen ép úgy, mint a többi.

E tekintetben, hogy a t. kormány intézkedései iránt ezen a főváros érdekében s általában hazai tenyésztésünk és kereskedelmünk tekintetében

igen fontos üzletágra nézve részletes vagy legalább némileg tájékozó felvilágosítást kapjak, a következő interpellációt intézem a t. pénzügyminister urhoz, és hangsúlyozom, azért a pénzügyminister urhoz, mert a rendeletet ő adta ki:

„Interpelláció a t. pénzügyminister urhoz.

Miután a t. pénzügyminister ur részéről a hivatalos Budapesti Közlöny mai számában közétett hirdetménynyel az északamerikai sertések, sertéshus stb. behozatala az osztrák-magyar monarchia területére eltiltatik ugyan, — azonban az amerikai sertészsirnak hasonló tilalom alá vettetése említve nincs, — tisztelettel kérdem a pénzügyminister urat: mi okból nem helyezte hasonló tilalom alá az amerikai kiolvasztott illetőleg kisajtolt sertészsirnak behozatalát is? s minő gátló vagy ellenőrködő intézkedéseket szándékozik a kormány e tekintetben tenni?“

---

## LVII.

### A fővárosi rendőrség költségei fedezéséről.

(Márczius 17. 1881.)

Azon módosítványra nézve, melyet ezen 54. szakaszra vonatkozólag beadni szerencsém van, aligha leszek oly szerencsés, mint az előbbinél voltam. Azonban mégis kötelességemnek tartom ezt beadni, mert meggyőződéseim értelmében cselekszem.

Hangsúlyoztattak az általános vita alkalmával azon indokok, a melyek szerint a kisebb-ségi véleményt aláírt képviselőtársaim és mások nem tartották igazságosnak azon arányt, mely e szakasz a) pontjában a főváros és az állam között a rendőrség költségeinek viselésére nézve megállapittatik.

Maga a főváros hatósága is nyilatkozott ezen tekintetben ama kérvényben, melyet indokolva benyújtott és a melyben a fővárosnak a rendőrség összes költségeihez való járulékát egyharmadban kívánja megállapittatni.

T. ház! Hangsúlyozta itt több képviselő, különösen Királyi Pál, Szilágyi Dezső, ugy Eötvös Károly képviselőtársam is, hogy miért nem tekintendő a fővárosi rendőrség csak azon szempontból mint más, ámbár megengedem, népesebb város rendőrsége, hanem ugy, mint igazi fővárosé. Nevezetesen az állam központján, a forgalom, kereskedelem, s az állami központi hivatalok következtében sokkal nagyobb szükség van a rendőrségre, és sokkal nagyobb igényekkel vagyunk a rendőrség iránt, mint pl. Amsterdam, Hamburg, vagy más oly nagy, Budapesttel egy jelentőségű, de nem fővárosi minőségű városokban. A főváros ezen minősége pedig természetesen az államnak, országnak tulajdonítható; méltányos tehát, hogy az állam, mely e minőséget megadta a fővárosnak, nagyobb arányban viselje az állami rendőrség költségének terheit, mint a főváros. De ezen, már mások által is elmondott, általam csak ismételt indokon kívül, engem főleg három szempont vezet, s ezekre nézve, melyeket

röviden megjelölni bátorkodom, kikérem a t. ház figyelmét.

Három indok vezet arra, hogy a fővárosi hatóság által e tekintetben elfoglalt szempontot tartsam magam előtt irányadónak, ugymint:

Mióta a közlekedési eszközök az újabb idő találmányai következtében oly könnyűvé tették a világrészek nagyobb gyűpontjai számára az egymással érintkezést: azóta természetesen a nagy városok ugyan aránylag sokkal inkább gyarapodnak mint azelőtt, de nem csupán a jó, társadalmilag hasznos elemekkel, hanem igen gyakran szédelgők s határozottan elítélendő gonosztevők, tolvajok, orgazdák stb. is ütök fel egyik vagy másik fővárosban tanyájukat; úgy, hogy azt lehet mondani, internationalis tolvajbandák fészkelik be magukat Amerika s Európa nagyobb városaiba, mint arra közelébb fővárosunkban is volt szomorú példa, hol a hirhedt Blueffstein úgy Szt.-Pétervár s Odessától Párisig és Madridig vette igénybe az állami rendőrség figyelmét s éberségét; vagy a csak legközelebb történt merénylet, midőn fővárosunkban is egy pénzeslevélhordó ellen megtámadás intéztetett s a megtámadók egyike schleswig-holsteini, a másik sziléziai ember volt, tehát Európa egészen távol levő részeiből. Mondom, a közlekedési eszközök gyorsasága következtében a fővárosok nemzetközi merénylők s tolvajbandák fészkeivé válnak.

Illő tehát, hogy mivel az ilyes üzelmek könnyű szerrel áttétethetnek az egyik állam nagy városaiból a másik állam városaiba: ilyenkor az állami rendőrség, a mely hivatva van ezek meg-

gátlására, leginkább az állam költségén helyeztessék oly állapotba, a mely állapotában képes legyen ezen nagy nemzetközi szédelgéseknek kellőleg útját vágni.

De ezenkívül van még más indokom. A legújabbban fogantatott népszámlálás, a mely országunkra nézve egyáltalán nem valami nagyon kecsegtető eredményeket mutat fel a népesség szaporodásának szempontjából; ellenkezőleg azt bizonyítja, hogy a fővárosi lakosságnak száma, vagy legalább az egy idő óta itt tartózkodó lakosság száma, tetemesen, 80—85,000 emberrel szaporodott.

Mi ennek az oka? Örvendetes lehet ugyan egy részről a főváros lakosságának szaporodása: de másrésztől fájdalommal kell constataálnom, hogy ezen túlnövekedés nem egészen természetes uton történik, legalább ily arányban nem. Fölteszem, hogy az ideköltözködők legnagyobb része derék, munkás iparos és szorgalmas kereskedőkből áll, kiket üzletük czélszerűbb vezethetése vonzott fővárosunkba. Azonban a körülmények arról tanuskodnak, hogy a proletariatus is nagy mérvben szaporodik a fővárosban. És ennek a t. kormány rendszere az oka. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ugyanis a vidéken egyre tartatnak az árverések. A földművesek az uzsorások által tönkre tétetvén, utolsó menhelyöktől fosztatnak meg. Azután mit tegyen a vidéken, az adóvégrehajtók által exequált iparos, földműves?

Nincs módjában ott többé megélni.

Azt gondolja tehát: elmegyek Budapestre, majd csak akad ott számomra megélhetési mód. Így huzódnak aztán Budapestre az alsó- és felső megyékből az elvagyontalanodott egyének, kik itt keresik a megélhetés további forrásait. Azonban az ily szerencsétlenek nagy része csalódik. Itt a fővárosban éppen nem kedvezők a megélhetési viszonyok. Az ipar, a kereskedés pang, s az építkezések, a mik a munkásoknak foglalkozást adhatnának, csak kis mérvben történnek, jóformán csak az állam, illetőleg a cultusminister ur épít, meg egyes bankok és társulatok; de magánosok alig építenek nagyobb házat, és így a részint iparúzés, részint kézimunka-keresés végett a vidékről idesereglett elszegényedett egyének nem találhatván maguknak munkát: minthogy tudjuk azt, hogy a szegénység, a nyomor sokszor bűnbe taszítja az embereket, fájdalommal kell tapasztalnunk, hogy azok száma is nagyon szaporodott itt az újabb időben, kik részint kitolonczoztatnak, részint pedig bizonyos életmódot nem tudnak megnevezni és leginkább a város környékén levő új telepeken, részint pedig a külvárosokban vonják meg magukat, a kiknek ellenőrzése megkétszerezi, megháromszorozza a rendőrség teendőit. Ha tehát a t. kormány oly politikát, oly rendszert folytat, mely a vidék elszegényített lakóit a fővárosba űzi és ily módon a fővárosi rendőrség költségeit tetemesen növeli, mert annak teendőit szaporítja: méltányos, hogy ezen költség-szaporulat ne a főváros erszényét terhelje, hanem viselje azt az állam. (*Helyeslések*)

De, t. ház, hivatkozás történt arra is, hogy a főváros területén sokkal nehezebb a rendőri teendők ellátása, már fővárosunk geographiai fekvésénél fogva, mint Európa számos nagy városában. Ez tagadhatlan tény.

Pesttel magával csak megvolnánk, ez egy complexumban fekszik, hanem Buda okozza a legnagyobb bajt.

Ennek területe olyan, mely a katonai manőverekre a legjobb terepet nyújtja. Van itt erdő, viz, szőlőhegy; azonban éppen rendőri tekintetben ez teszi nehezzé az evidencia-tartást; nevezetesen Buda ezen szaggatott fekvése, továbbá a hosszan, Ó-Budától keskeny vonalban egészen a Kelenföldig majdnem két mértföldnyire elnyúló városi terület, a nyári lakások kiterjedt volta a Svábhegyen, Zugligetben, Lipótmezőn s a szőlők, — ezen helyzete Budának — magától a rendőri főnöktől tudom, a legtöbb gondot adja a rendőrségnek, s éppen ennél fogva a jelen létszámnak nagyobb részét veszi igénybe a budai részek rendőri felügyelete, mint a pesti részé.

Vegyük az egyesítést. Midőn Pest Budával egyesítettett, mit kapott Pest városa Budával? Kapott egy ilyen terrenumú, rendőri és közigazgatási nehéz teherrel bíró mellékvárost; kapott egy csomó adósságot; kapott különben tiszteletre méltó, de koruknál fogva arra való tisztviselőket, hogy az egyesítés után azonnal nyugdíjaztassanak; kapott rendetlen utczákat, rossz követet, úgy hogy Pest városa több mint 400,000 frtot, majdnem fél millióval kénytelen többet költeni a

városi adóból Budára, mint a mi ott befolyik; szóval Pest városa csak terhet kapott Budának idecsatolásával. Elismerem, hogy ennek meg kellett történni; a két várost egyesíteni kellett, különösen nemzetiségi szempontból, — hogy Buda németajkú polgárainak többsége Pest városa által elmagyarosíttassék. Más, állami szempontok is szükségessé tették ezt, s nem is ezért hozom fel, mintha a két város egyesítését kárhoztatni akarnám, hanem felhozom azért, hogy Pest városa Budával csak terhet kapott nyakára, még a rendőri szolgálat tekintetében is.

Az egyesítést pedig az állam érdekei követelték; méltó tehát, hogy a rendőrségnek főterheit az állam viselje, — ~~ha~~ az állam adta meg rá az alapot, hát viselje az állam a terhet legalább két harmadrészben. Tehát nem gondolva azzal, hogy a t. többség a törvényjavaslatot általánosságban már elfogadta, és annak daczára, hogy ezen 54. §-ban fölemlített nehézségek már részben az általános vitában is felhoztak: kötelességemnek tartottam felszólalni és e szakaszhoz azon értelemben, melyben Budapest főváros törvényhatóságának kérvénye ide beterjesztetett, azon módosítványt benyújtani, hogy a fővárosi rendőrség költségének aránya a szerint állapíttassék meg, hogy ahhoz a főváros egy harmadrészben járul. Módosítványom így hangzik: „Az a) pont ekképpen szövegezendő: a fővárosi rendőrség költségei fedeztetnek először az egyesített főváros által fizetendő járulékból, mely az összes költségek egy harmadában állapíttatik meg“. Ajánlom módosítványomat. (*Helyeslés balról.*)

## LVIII.

## A sugárút kiépítéséről.

(1881. április 1.)

Tisztelt ház! Előttem szólott t. képviselő-társam és elvbarátom Madarász József ur hivatkozott arra, hogy ő és vele egynézetű társai akkor, midőn a sugárút létesítését czélbavett törvényjavaslat e házban tárgyalattott, annak ellene szavaztak.

Ha én tagja lettem volna azon parlamentnek, én sem szavaztam volna meg ama törvényjavaslatot, mert a sugárútat úgy, a mint létesített és akkor, a mikor létesített, elhibáztottnak tartom. Nevezetesen azért, mert akkor a szédelgés tetőpontján állott, és ennél fogva a kisajátítás méregdrágán vitetett keresztül, mit az országra nézve károsnak talállok; és ha azon összeg, melyet az ország a főváros emelésére megszavazott, máskép hasznosított volna: a főváros emelkedése sokkal hasznosabban lett volna létesíthető, mint a sugárút építése által.

Azonban a tényekkel számolni kell. Ma már megvan a sugárút; kiépített az akkori hibás intézkedés folytán drágán, a kisajátított telkek legnagyobb része az állam nyakán maradt, valamit kell tehát velük tennünk. Minthogy pedig a főváros kiépítését a gyarapodás és a népesség szaporulata következtében szükségesnek tartom: a mai tényleges helyzetben nem vélném

opportunosnak, hogy a jelen törvényjavaslat ne fogadtassék el a részletes tárgyalás alapjául.

Én, részemről, éppen azért, mert a főváros minél előbbi kiépítését pártolom és mivel az építkezések által a főváros iparos-osztályának munkát adni óhajtok — elfogadom e törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául.

Azonban, midőn ezt szavazatom indokolásául kijelentem, kénytelen vagyok a t. kormány figyelmét felhívni egy körülményre. (*Halljuk!*) Nevezetesen az eredeti árakon, hogy a sugár-úti telkek veszteség nélkül legyenek eladhatók, ma legalább, az állam, illetőleg a közmunkatanács, aligha fog vevőket találni, mert pénzügyi helyzetünk nem alkalmas a nagyban való építkezésre. Minthogy pedig daczára ezen mostoha állapotnak, mégis szükséges, hogy azon telkek a főváros gyarapodása szempontjából mielőbb kiépíttessenek: úgy gondolom, lehetséges, sőt az államnak bizonyos tekintetben hasznával is megvalósítható lenne, hogy azon ministeriumok, melyek még bérházakban vannak elhelyezve, mint pl. az igazságügyi, a közlekedési és a kereskedelmi ministerium, a melyek mind Pesten vannak elszállásolva, de igen drágán fizetett bérlakásokban; ha — mondom — a kormány oda igyekeznék, hogy az állam tulajdonát képező ezen sugárúti kisajátított telkeken a nevezett ministeriumok számára építtessenek állandó hivatal-helyiségek, úgy mint pl. a budai várban legközelebb a honvédelmi ministerium számára palota építtetett.

**Madarász József** (*közbeszól*): Hogy el ne férjenek benne!

**Thaly Kálmán** : Nem úgy értem, hogy ne férjenek el benne, hanem úgy, hogy az állam költségvetése ezáltal ne terheltessék. Mint a honvédelmi ministerium palotájánál a Ludovica academia alapja vétetett amortisáció útján igénybe, és a lakbért, a melyet eddig a honvédelmi ministerium fizetett, alig valamivel, vagy talán semmivel sem haladja meg az amortisationális összeg: ép ily módon óhajtanám én, hogy valósítsák meg a sugárúti állami telkek beépítése, az igazságügyi, kereskedelmi és közlekedési ministeriumok számára emelendő állandó építmények létrehozása által.

Midőn tehát szavazatom indokolására ezeket röviden elmondottam, ajánlom imént kifejezett nézetemet lehető megvalósítás végett a t. kormányoknak figyelmébe.

---

DE BALLAGI GEZA.

SD  
296028  
WdM

